

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KOCSIS RÓZSI
MEGSZÉPÜLT SZEGÉNYSÉG

[Erdélyi Magyar Adatbank]

**Sajtó alá rendezte és előszóval ellátta
NAGY OLGA**

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KOCSIS RÓZSI

MEGSZÉPÜLT SZEGÉNYSÉG

Vallomás a gyermekkorról

KRITERION KÖNYVKIADÓ
BUCUREȘTI, 1988

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A kéziratot Keszeg Vilmos lektorálta

ELŐSZÓ

Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című, immár klasszikussá vált könyvében szülőfaluja szegényes és botladozó szóbeliségét szépen és mélyrehatóan jellemzi: „kényszerű sietség a történet csattanója felé, csupaszon sántáló mondatok buktatói között; helyzetek, fordulatok, lelkiállapotok szószegény elnagyolása; a képzelet mögött kullogó kifejezőkészség elesettsége...”

Szinte ellentéte ennek az a színesen virágzó és gyümölcsöző szóbeliség, amely Győri Klárát adta az irodalomnak, most pedig Juhosné Kocsis Rózsit ajándékozza az olvasónak.

Kocsis Rózsi bemutatásához — miként Győri Klára esetében is tettem — az egykori „Szék várossa” gazdag népi hagyományából kell kiindulnom. Győri Klára és Kocsis Rózsi nem az írástudás, hanem a szóbeliség talaján teremtette meg ezt a különlegesen szép epikát. Mindketten belenőttek ebbe a páratlan hagyományba: a falu nevelte őket, és ők a faluról adnak hírt.

Kocsis Rózsi szülőfalujában nőtt fel. Ott ment férjhez Juhos Kis Sándorhoz, három gyermek anyja. S bár 1964 óta gherlai lakos, s egyben az ottani üvegyár segédmunkása, mégis egész gondolkozása, beszéde és valómása a falusi asszonyt idézi. Itt nemcsak arra utalok, hogy számtalan tájszót használ, s a tájnyelvről sem tudott s tán nem is akart leszokni.

Vajon — kérdezhetjük — mi indíthat írásra egy csaknem ötvenéves falusi asszonyt, aki írni alig tud, hiszen már kilencéves korától — kisebb-nagyobb megszakításokkal — szolgál a kincses városban vagy Gherlán? Így a négy elemi osztályt úgy végzi el, hogy nem is tud olvasni.

A fentiek ismeretében valóban megrendítő és csodálatra méltó az a kényszer, melynek következtében csupán gyermekkoráról közel négyszáz gépelt lapnyit írt, felhasználva erre a munka apró szüneteit, reggelbe nyúló éjszakáit, a kórházi ágy kényszerszüneteit, a vasúti utazást a két város között. Ebből készült a jelen válogatás.

Az elbeszéléseket erőteljes élmény belső kényszere diktálta. Ennek mértékére és mibenlétére nézve álljon itt Kocsis Rózsi hozzám írt néhány sora:

Hamarább jön a gondolat, mint ahogy jár a kezem. Nem vagyok szokva az írással, 32 éve nem írtam. Ha senki el nem olvassa, akkor is írok. Voltam egypárszor kórházban, ott fogtam neki írni. Azért kezdtem írni, hogy egy centi időm se maradjon üres az életemből, ne legyen időm búsulni, sírni.

Az írás Kocsis Rózsi számára tehát menekülés. Három gyermeke van, közülük a legnagyobbik huszonkilenc éves fiú, gyógyíthatatlan idegbeteg. Fiatalsága minden erejét, idejét és örömét feláldozta azért, hogy fia meggyógyuljon, és ez nem sikerült, még otthon sem tarthatja beteg fiát, egy szanatóriumban él, gondozásra szoruló, munkaképtelen betegként. A gyermekkori emlékek, melyek sok éven át íródva még mindig nem apadtak el, a jelen szenvedéseit vannak hivatva ellensúlyozni.

Az „odafigyelő” Kocsis Rózsi

Ha azt a rejtélyt kutatjuk, hogyan születhetnek a gyermekkori élmények nyomán ilyen tökéletes szerkezetű, irodalmi és művészi értékű elbeszélések, akkor azt a művészi ösztönt kell dicsérnünk, mely már kisgyermekkorban jelentkezik. A látszólag gondtalanul játszó kisgyermek már figyel a körülötte levőket: gyermekeket és felnőtteket egyaránt.

Maga vallja egyik írásában: „Engem minden érdekelt, ha reám illett, ha nem.” „Örökké odafigyeltem s közben játszottam.” Ha elmegy az asszonyfonóba, ott „mindent látott”, és „mindent a begyébe szedett”.

Az élmények, melyek már egészen zsenye korban érik a gyermeket, erős nyomokat hagytak benne, beleégették magukat lelkébe. Ez hozzásegíti ahhoz, hogy hamar „kiismerje” a világot, és tisztába jöjjön azzal, hogy mit várhat az élettől.

Rózsiék a temető aljában laktak. *Félek* című elbeszélésében elmondja, hogy az otthon maradt kistestvérére vi-

gyáz. Egy temetés megy el a házuk előtt, kisgyermeket temetnek. Megszokott látvány ez számára, de most, hogy egyedül van, kistestvére alszik, eszébe jut az, amit annyiszor hallott, amit a felnőttek kisgyermek halálakor mondani szoktak:

— *Fájt a hasa, összehúzta a görcs, meghalt... Megölte a láz, pedig vizes ruhába csavartam... Megijedt a kotlótól, fölrepült a bölcsőre. Meghalt, pedig szenesvizet vettem neki... Meghalt, mert a bölcső kötője a nyakára hurkolódott... Biztos megártott neki a hideg, azért halt meg... Én mostam, bent szapultam, megártott neki a pára, s meghalt... Na nem baj, egy rongyos szegénnyel kevesebb van, kimúlt szegény, legalább nem kínlódik, nem kell tusakodjon ebben a nyomorult világban. Legalább ha meghalt, lesz belőle egy szép kicsi angyal.*

E kíváncsiságnak köszönhetjük azokat a szép sorokat is, melyek arról árulkodnak, hogyan is szerzi meg a parasztyermek azt a bizonyos „illetlen tudást” (Erdei Ferenc). Kihallgatja vajúdo édesanyja és a bába beszélgetését.

A szegénység krónikása

Kocsis Rózsi emlékezése abban is sajátos, hogy a szegény parasztcsalád életét ismerjük meg belőle. Apja föld nélküli parasztember, nagyrészt napszámosmunkával keresi kenyerét. Nincs igásállata, és így még annak a keskeny földpántlikának a felszántásáért is, amely egyedüli tulajdona, napszámosmunkával fizet. És ez bizony még a betévő falatra sem lenne elég a nagy családnak (apja első házasságából három gyermek maradt, másodikból hat született, ebből három nőtt fel), ha Rózsi édesanyja nem lenne híres hímzőasszony.

Gyönyörűen mondja Kocsis Rózsi: „Bármiről beszéltek, a nincsen szó mindenben benne volt.” És valóban benne volt a szülők sóhajtozásaiban, álmaiban, a lyukas csizmában, amelybe beléfolyik a sár, a fekete ünnepi kalácsban és a száraz málékenyérben.

Egészen kicsi, óvodás korában elküldik tejért egy módos családhoz, és megfigyeli, hogy ott csűr van, istálló,

benne marhák; látja, hogy a macskának több tejet töltenek a tányérjába, mint amennyi neki valaha is jutott (*Andris, a szeretóm*).

A következő monológ arra is fényt vet, hogy a sorsként elfogadott szegénységbe való belenyugvás és ugyanakkor a lázadás hogyan harcol egymással.

— *Én azt szeretném, ha meghallgatnának, nekem is legyen szavam. Ne csak a gúny, a kacagás. Ezzel ölik meg a cseléd lelkét. „Ez csak egy cseléd, mégis beszél...”* (A szolgáláshoz is szerencse kell)

Majd:

— *Na, most újból mi bajod? — kérdeztem magamtól. — Miért nem ültél helyt? Ott tiszta fehér ágyneműben aludtál a konyhán, de neked ez nem tetszett. „Eresszenek bé a szobába.” Elfelejtetted, hogy cseléd vagy. Neked semmi sem tetszik. Minden csak fáj, pedig mi lesz még ezután? Még csak a tizenharmadik esztendőben vagy. ... Te! Te ne legyél érzékeny, te cselédnek születél, sze nagyanyád, dédanyád, azok is mind cselédek voltak, így vergődtek. Biztos ők is sírtak. S mi maradt ránk? Mit örököltünk? Maradt a cselédség.*

Púpos Pista nevű szolgatársa a Hóstátban így vall:

— *Mikor vissza kell jöjjenek, azt hiszem, belezavarodok, pedig én még a táncra sem jártam annyit, mint te... Nem is tudom én, hogy mit fájlalunk úgy. A puliszkát? Vagy a málét? ... Aztán, ha kicsi kutyának születünk, kell kutyáskodjunk.*

Mégis ebben nemcsak azt kell meglátnunk, hogy a megszerzett gyermeki tapasztalatok milyen szomorú koraérettiséget eredményeznek. A következő sorok inkább arról tanúskodnak, hogy az a parasztgyermek, aki még nem szakadt el a természettől s így még benne él, milyen természetes derűvel, sőt örömmel veszi birtokba a rejtett és titkolt összefüggéseket. Íme, hogyan ír arról, hogy ők, a paraszti gyermekek: „mindent tudtak és láttak”.

A természet karjaiban nőttünk fel mi falusi gyermekek, miénk volt a határ, az erdő, értünk sétált a gólya... Ott zajlik mellettünk a szerelem, egyet érzünk a természet születésével. Akarva, nem akarva látjuk a világ növekedését.

[...] *A tojásból nincsen csirke, ha nincs kakas. A disznósordában ott futkos a kan, s este, ha jön a tehéncorda, köztük van a bika. [...] A libacsordában ott a gúná ... Halljuk, Kakas Dani hogy motyog a tyúkoknak. Hallgattuk a szerelmes macskák nyávogását, láttunk kutyalakodalmat, s tudtam, hogy ha azt a muskátlihajtást nem dugom a földbe, nem lesz virágnylás.*” (Legelébb a nagyok táncán)

E néhány sor olvastán eltűnődhetünk, miben gyönyörködünk inkább: az élet tényeinek ilyen gazdag, szinte költői megjelenítésében, vagy inkább azt a komikus létérzést csodáljuk, mely a muskátlidugványt és az állatok pázását egyetlen egységben érzi?

De a sorsba való beletörődést hallja ki a felnőttek beszédéből is. A gyermek leányka hallja, hogy panaszkodik fonás közben az egyik asszony: „Kell túrjek, mit csináljak? — magyarázza a többinek, amiért beteg létere nem tudott kórházba menni. — Aztán, míg élek, kínlódom, majd ha megdöglöm, megnyugszom.” Egy másik panasz: „Kibír az ember többet, mint az állat, csak éppen ne eressze el magát...” Rózi keresztanyja „dicsekszik”, hogy ő még gyermekágyasként sem pihent, mert az ő „durva embere” azt tartotta: „aki beteg, az döglőjk meg”.

Majd döbbenet olvassuk az ehhez fűzött kommentárt: „Így beszél keresztanyám, s én büszke vagyok reá. Tizenegy gyermek mellett sem hagyta el magát.”

Szerzőnk megajándékozza az olvasót a szorongatottságérzet, a gyermekkori gátlások ritka finom rajzával. Megtudjuk azt, hogy mit érezhet egy leányka, akit elengednek a nagyok táncára, akinek a csizmája „butyikóra van fejelve” és „abajdag”. És akinek ruháját feslett felnőtt ruhából szabták-varrták, a nem rászabott nagy csizmában tánc közben csak botladozik a hozzá hasonló szegény fiúcskával.

Megbotlottam, s úgy béverődtem a pad alá, hogy még őt is magamra húztam. Megütöttem a fejemet, de nem fájt, csak mérgeződtem, hogy kacagtak. (Legelébb a nagyok táncán)

A sósfürdőn című elbeszélésből megtudjuk, hogy csak este mehetett a fürdőre, mert nem volt fürdőruhája s

„csurdén” szégyellt fürödni. Ezért csak szürkületkor óvakodik ki „a sósfürdőre”, miután anyja ruhájából eszkábál magának fürdőruhát, s túrnie kell társai csúfolódását.

Megszépzült szegénység

A fentiek ellenére az olvasóban, ha jobban odafigyel, nem annyira a szegénység nyomasztó élményei ragadnak meg, hanem inkább az a derű, amely a kötet minden elbeszélésében valamiképpen benne van.

Ennek több magyarázata is van. Apja a szegénységet valamilyen akasztófahumorral igyekszik fűszerezni. Amikor a „polgárestén” hozzájuk is beállít a fiú, és Rózsi apja látja, hogy a fiú szégyenkezik foltos csizmája miatt, lánya csizmáját előrangtja a pad alól, hadd lássa, az sem különb.

A mi házunk című elbeszélésében is számos kedves emlék idézi az apa tréfás kedvét, gunyoros modorát. Amikor Kocsisné a gróféktól mindenféle ócska holmit hoz haza, megjegyzi:

— *Te, Rózsi fiam, nyithatnánk ezekből egy ócskapiacot.*

Mikor pedig kicsi Rózsi urasan köti meg az inget, hogy rövidebb legyen, így csúfolja ki őt:

— *Mi az, kicsi Rózsi? Urizálsz? Ez úrnak született, de nem volt üresedés.*

Ugyanilyen akasztófahumor derül ki a Szamos parti városba szegődni menő lányok egymás és persze önmaguk csúfolásában is. Miközben gyalog mennek az úton, így biztatgatják egymást:

— *Menj már, Sári, vár az úrfi... Téged, Rózsi, vár a kocifer úrfi forma... Hát téged ki vár? Egy zsémbes nagysága...*

Így mentünk vidáman, kacagva, játékosan. Egy kicsit boldogan, egy kicsit boldogtalanul... Gyakran előfordult a sírva-nevetés.

Ez tehát egy olyan gyermekkor, mely szívszorító igénytelensége, szegénysége ellenére azt a melegséget nyújtja, amit a szegény gyermekek együvé tartozása tehet derüssé, pótolhatatlanná. A madárlátta kenyér jó íze, a lopott per-

cek öröme, melyet a kistestvérét pesztráló gyermek érez, amikor hintázhatik, a gyermeki csíny, hogy anyja ünnep-lőkötényéből készít magának fürdődresszet; az anyai szeretet melegsége, ami mindenért kárpótol, a jelen keserűségében is derút és enyhülést nyújt a kibeszéléssel.

Megindító sorokban számol be egyik élményéről. Amikor egyszer egy módos ember házában járt, és ott azt látta, hogy a széthúzó család gazdagsága ellenére is milyen boldogtalan, saját otthonát oázisnak érzi a nagygazda ház sívárságához képest:

Sietve mentem haza. Anyámat összevissza csókoltam, apámnak a kopasz fejét simogattam, cirógattam, bátyámnak a bajszát húztam meg; — Hámm, bekaplak — mondta. Marit is megcsókoltam, Pistánk mellett ültem. Szerettem volna átölelni az egész családot. Úgy szerettem volna elmondani, hogy mit érzek, de nem tudtam. (Tepertyüs nyomorúság)

A szegény embernek is vannak ünnepnapjai. *Ünnep szombatja* című elbeszélésében csak a meleg és örömteljes pillanatok ragadnak meg: a készülődés a kalács megsze-gésére; cselédeskedő testvérei hazaérkezése; megér-keznek a már „kiszállt” asszonytestvérek is, örven-deznek egymásnak. Az ajándékozás öröme: az asszony-testvérek kalácsot hoznak ajándékba. A friss kalács meg-kezdése, fölszeletelése valóságos rítus. S aztán az anya boldogsága:

— Jaj de boldog vagyok, egybe a család. Ez aztán a szép ünnep szombatja! — Mindenki kacagott szívből. Meg-telt velünk a kicsi ház. A hátulsó ház ajtaja nyitva, hallat-szik, hogy rotyog a káposzta, s érzik is a jó szaga...

Az otthon melegére így emlékezik a kilencéves cse-lédlány:

Milyen szépek is voltak azok az esték odahaza! Apám a tornácban mondta nekünk a mesét, anyám a vacsorát főzte, megcsapott az ételszag. Milyen szépen szóltak a rét-ben a békák... Hát mikor a szárnyasegér a hajamba ka-paszkodott... Nekem minden csak fáj, fáj... (Az első szolgálás)

Íme, hogyan emlékezik egy gyermekkori máléhántó kalákára:

Így beszélgetnek, kacagnak. A panusa zörög, s a kezek alatt lassan nő a meghántott málécsomó. Most hanyatt fekszem a puha panusában, a csillagokat szeretném megszámlálni. Né, lefutott egy csillag! Azt mondják, ilyenkor meghal valaki. A ház mögött a temetőben olyan félelmetesen vigyorognak a fehér kövek. A fekete fáról madarak rebbennek fel. A vágóhid tetején egy bagoly visibál, mintha ezt mondaná: „Úgy van, igen.” Fejünk felett egy csata vadliba gágogva, sziszegve, mintha úszna az égen a sötétségben. Szép az este, pedig elég hűvös van. A csurdé lábotmat a Zsuzsiéhoz teszem, hogy érezek egy kicsi meleget. Bébújunk a panusába, csak a fejünk van künn... (Máléhántás)

Hirtelen nem is tudjuk, miben gyönyörködünk: az esti hangulat ilyen érzékletes leírásában, vagy abban, hogy az a kicsi parasztgyermek egyazon pillanatban éli át a madarak húzását, a csillagok ragyogását s a szegény ember olyan kivételes ünnepi pillanatát, amelyet például a máléhántás jelent.

Realisztikus részletezés

Az erős lelki készség, a valamikor átélt érzelmek intenzitása és az azt újra fölidézni kész emlékezet, az asszociálóképesség a magyarázata a finom és pontos leírásoknak. Kocsis Rózsi írásainak egyik fő szépsége éppen az, hogy az egykori beszélgetések, nem szófoszlányok, nem elnagyolt idézései a valamikori eleven élménynek, hanem újrateremtődnek. Emlékezésében a múlt jelenné válik, mindent úgy beszél el, mint egészen friss élményt. A múlt valójában jelen, a maga egészében, teljes valóságával.

E finom részletezés kiterjed a paraszti környezet, a falusi táj leírására. A tájat a festő szemével látja és ábrázolja. Amikor az otthoni szegénységet leírja, szinte látjuk az összetakolt kaput, amelyet nem szabad feleslegesen nyitogatni, mert leesik; az üres istállót; az ünnepre kitakarított házat, a sárga poronddal beszórt földdel, homokkal fe-

hérre sikált küszöbével és asztalával, szinte érezzük a gerendába szúrt akácvirágok illatát. A rotyogó ünnepi káposzta és a templomi harangszó, amely az ünnep szombatját jelzi, az ünnepnek látható, tapintható, szaglásunkkal is érzékelhető hangulatát adják. A kalács ünnepélyes megszegése, körbekínálása, dicsérete, mindez nemcsak a paraszti rítus gazdag leírása, hanem a minden érzékkel átélt gyermekkori hangulat érzékeltetése is:

Kiöntöttek a patakok. Egy nagy gerendafélével viaskodnak; egy utcaajtót löknek be a kertbe a sövénykert mögé, hátha innen nem viszi el a víz... Most szénát sodor a víz, most egy kicsi ólat. Malac van benne, azzal tusakodnak. Fából készült horgokkal megakasztották. Ez sikerült, de a malac megdőglött... Tódul be a víz a kertbe. Most gerendákat hordoz... (Kiöntött a patak)

A finom részletezés kiterjed a szereplők ábrázolására is. Egész sor emlékezetes figurával ismerkedünk meg: apja, anyja, testvérei, a szomszédos gyermekek, játszótársai, a közeli szomszédok, rokonok; és persze a cselédsorban megismert gazdáik. Beszédük, gesztusaik, egész külső valójuk leírása oly eleven, mintha filmen látnánk őket. És ezt csak erősíti az a tény, hogy az itt közreadott háromszáz lapnyi emlékezésben ezek többsége mindegyre visszatevő alak.

Mezítláb című elbeszélésében így ír anyjáról:

Anyám csak szült, keresztelt, vagy éppen temetett. Nem volt ideje boldog lenni. Nem volt aranygyűrűje, és még ezüst sem, a szeme szőrét sose tépte, úgy volt, ahogy az Úristen megteremtette: hosszú ősz haja hamar hullani kezdett, s én megláttam rajta, hogy ő csak cipeli az életet.

A család észreveszi, hogy az árvíz a házat veszélyezteti. Figyeljük meg külön az anyja és az apja reakcióját:

Benéz anyám az ágy alá: — Szent Isten, jön a víz. Jöjjön ked hamar, húzzuk félre az ágyat. Jaj, végünk van!

—Nem, nem — mondja apám —, csak egy nagy egérlyuk.

Bugyborékolva ömlik a sáros, iszapos víz.

—Hozzátok a porondot! Adj egy fadarabot! — Ütiveri a fejsze fokával. A lucskos víz felcsapja a falat.

—*Jaj, né, hogy bepiszkolódik a szép kékre meszelt falam!*

—*Nem kell most avval törődni, hej, nagyobb baj van itt...* (Kiöntött a patak)

A történet, mint mindenik, kerek egész. Azzal végződik, hogy apja, anyja, a számbavétel után ki-ki a maga módján vonja le a keserves eset tanulságait:

—*Jaj, még petrezselyemlevelem sem lesz — siránkozott anyám —, hagyma, magyaró, mind megromlik, elrothad az iszap alatt. Né, itt a sövénykertet megrongálta a víz. Elpusztult a drága zöldfuszulyka, mit is főztek? Oda a kertem, az sincs.*

—*Hadd el, kicsi Rózsi — mondja apám —, úgy szép a szegénység, ha semmi sincs.*

Az örökösen esküdöző Zsuzsi, a hívő („bakpista”) Erzsi, legközelebbi játszótársai — mind, mind megannyi egyedi alak. Sosem lehet őket összetéveszteni. Egyik könnyelmű esküdöző, szószátyár, de jószívű és nagylelkű; a másik vallásos, nem hazudik, nem beszél csúfakat, de haragszik, megveti a könnyelmű Zsuzsit.

Szerkesztés és asszociáció

Szerkesztési technikáját bizvást nevezhetjük teljesen spontánnak. Ebben az asszociáció játssza a főszerepet. Elbeszéléseinek mindig van egy központi magva, és e köré épülnek be az ezt asszociáló élmények, képek, sőt kisebb történetek is. A központi gondolat ébresztette hangulat mint mágnes vonzza a különböző cselekményszálakat, érzéseket, magatartásbeli reakciókat stb.

Sokszor előfordul, hogy elbeszélés közben messze elkarnyarodik a történet vonalától, végül mégis úgy hozza össze a szálakat, hogy azok egyetlen egészet alkotnak.

Kocsis Rózsi elbeszélései, amelyeknek mindig maga adta meg a címét is, noha külön történetek, mégis nagyepikába kívánczoló egységet alkotnak. Ezek a külön történetek mintegy maguk állnak össze: szereplőik majdnem mindig ugyanazok, központi alakjuk pedig maga a szerző. A történetekben ugyanakkor folyamatosság fedezhető fel.

Ezt nemcsak az időbeni sorrend biztosítja, hanem az is, ahogyan egyik történet áthajlik a másikba, feltételezi az előzményeket, megteremtí a folyamatosságot mind a figurák, mind a szerző testi-lelki fejlődésének ábrázolásában.

A kötet tagoltságát maga az élményanyag kívánja meg. Az első ciklus, amelynek a *Mezítláb* címet adtam, azokat az emlékeket tartalmazza, amelyek időrendben a legkorábbi emlékezéstől addig tartanak, amíg öccse, Pista élt. „Pistánk” mindenikben benne van, legtöbbször egyike a főszereplőknek. Kisebb testvérenek ő volt a pesztrája, a többi testvérei mind elkerültek hazulról: férjhez mentek, vagy cselédnek állottak be. A két kicsi, Rózsi és Pista egész nap együtt vannak, forró testvéri érzés kapcsolja őket egymáshoz.

Külön ciklusba soroltam — *A szolgáláshoz is szerencse kell* címmel — azokat a történeteket, amelyek a szolgálásról szólnak, hiszen ezeknek egészen más a színtere: a családból való kiszakadásról, a gazda—cseléd viszonyról, a félelmetes idegenségről szólnak.

Ez a cselédsors nem volt folyamatos, állandó megszakítások vannak közben, így az időbeli sorrendet bizonyos értelemben megszakítja, hiszen a szolgálást már kilencéves korában megkezdte. A melegszívű kislányt anyja sokszor hazahozza, majd újból folytatódik a cselédelet, mert a kényszerűség erősebb volt a szülői aggodalomnál is.

*

Végül néhány szót a kötet nyelvéről. Bár a szerző már több mint húsz éve városi lakos, gyermekkori emlékeiben megőrizte falujának ízes tájnyelvi kifejezéseit, hiszen ezek valósággal tapadtak a visszatért emlékekhez. Ez indokolta, hogy mi is megőrizzük a szövegben s a táj-szavak jegyzékében értelmezzük őket. Egyébként a szövegeket irodalmi és nem tájnyelvi formában közöljük. Ezzel remélhetőleg növeljük a kötet olvashatóságát.

Nagy Olga

I. MEZÍTTLÁB

„Szerettem apámat, mert mindig viccelt, s mintha szebbé tudta volna festeni az életet. De anyámat fájdalmasan szerettem. Mindig dolgozott, takarított, mosott, sokat foltozott, másoknak varrt, nem volt elfáradva soha... Nem volt ideje boldognak lenni, csillagot számolni, csak szült, keresztelt, vagy éppen temetett. ... S én megláttam rajta, hogy ő csak cipeli az életet.”

A mi házunk

Egy hosszú ingemet a derekamon megkötöttem, a kötésnél felhúztam, hogy rövidebb legyen.

— Mi az, kicsi Rózi? Urizálsz? Ez úrnak született, de nem volt üresedés — viccelt velem apám.

Anyám a Bethlen grófékhoz járt, tanította a gróf leányait a széki varrásra. Egy kicsit büszkélkedtem is azzal, amit nekem a grófkisasszonyok küldtek: egy félvisselt tarka ruha, különböző ruhákból való darabkák. Én boldogan öltöttem beléjük a csutababáimat, jutott mindegyikre. Annyi babánk volt, amennyit csak akartunk. Aztán a legjobban örültem a képeskönyveknek, nagy képeslapoknak, amikből édesanyám egy nagy tarisznyával hozott. Hozott még apró, fényes golyókat, használt cipőket. Mindennek nagyon tudtunk örülni. Mondta is apám:

— Te Rózi fiam, nyithatnánk ezekből egy ócskapiacot.

— Na, aztán ked csak hallgasson! Olyan sok jó nap-számot fizettek, s ez csak ráadás volt. Aztán nem dolgoztam semmit, nem hagytak, csak két-három órát varrogattunk naponta, a kisasszonyokat tanítottam, hogy kell öltögetni. Mikor vége volt a varrásnak, nekem kezet csókoltak. Nagyon kedvesek voltak. Valami ilyesminek mondtak: „a szíki művész”. Aztán tudja ked, versenyeztek, hogy melyik tudja lerajzolni szebben. Én rajzoltam a párnamintákat, megengedtem, hogy ők is rajzoljanak egy-egy levelet, rózsát bele.

Mondtam a grófné nagyságos asszonynak, hogy engedjenek dolgozni, adjanak nekem dolgot, én nem tudok dolog nélkül élni, olyan unalmas, így nem telik el soha. Kilopóztam a konyhára, hogy bár ott segísek valamit, de ott sem hagyták, vissza kellett mennem a szobába. Ott aztán igazi földi boldogság van. Tudja ked, úgy fáj nekem, hogy a kutyák több jót meettek, mint a mi gyermekeink. Amiből egyszer ettek, annak a maradékát a kutyák ették meg. Úgy fáj a szívem: jaj Istenem, ennyi prédaság! Nekem a cselédleány hozta fel a szobámba az ennilót.

— Akkor voltál te is úriasszony egy kicsit.

Aztán hetekig, hónapokig mesélt anyám, hogy hogy is volt a gróféknál. Én büszke is voltam. Mikor ránéztem a sok színes ócska holmira, úgy éreztem, hogy ezzel már gazdagabbak lettünk. Felpróbáltam egy-egy nagy cipőt: ez majdnem jó. Húzok belé kapcát, úgy jó lesz. De a kapca kilógott. Így is jó, állapítottam meg, ki lehet így is menni vele, legalább nem kell az anyám csizmáját venni. Hideg, porondos volt a ház földje is. Nyáron jó volt, de télen ott kuporgáltunk az ágyon, ha nagy hideg volt. Ha le kellett lépni, csak lábujjhegyen járkáltunk, hogy ne fázzon meg egészen a talpunk. Az asztalon a kenyér anyám szötte ruhával volt letakarva, azt felhajtottuk, törtünk belőle egy kicsit, s aztán vissza az ágyba.

Az asztal a két ablak között volt egészen elől, a falnál. Az asztal alatt egy nagy fazékban állott az ivóvíz, rajta egy lapítóforma deszka, az volt a fedője. A két ágy kétfelől a fal mellett. Az ágy előtt deszkából pad. Ez nem volt lefestve, poronddal súrolgatták, mikor kellett. Az ágy végében egy láda, abban tartottuk a ruhaneműt. A sarokban volt a túszejes téglakemence. A fal és a kemence közt volt egy kis hézag, ezt paciknak hívták. Ez félméternyi magas volt. Alatta volt a falyuk, itt tartották a fát. A kemencét sokat kellett meszelni, tapasztani. Világoskékre szokták meszelni, a falyukat s a túszejet minden két-három hétben tapasztották. A kemence mellett nyílt az első ház ajtaja. Ez a fal közepén volt. A túlsó oldalon volt a tornácba kijáró ajtó. A falon, az asztal fölött egy nagyobacska tükör lógott, a falon néhány fénykép. Az ablak fölött három-négy parasztányér. A tányérok közt egy-egy

kancsó. A gerendára csuprok voltak felakasztva. A kemence közelében a gerendáról egy polc csüngött, ezen apróságokat tartottak. Az ágyban szalmával töltött surgyé volt, rajta vastag, háziszóttos lepedő, sűrke-fehér csíkos pokróccal volt letakarva. A párnahuzatok fehérek voltak, csak a csúpokban volt piros-fehér szóttos minta.

A ház földjét édesanyám sárga poronddal szokta behinteni.

Na, aztán a gerendára felszegezve volt egy fából készült cérnaguriga, ezen serítették a fonalat. A középső gerendán, a ház közepe fölött egy félkör alakú kis fadarab volt felszegezve, ennek a közepe lyukas volt. Ide dugták be a vetőszeget, megvetni a fonalat, amikor szőni akartak. Az ajtón csüngtek a kendők: egyikbe az arcunkat törölhettük, másikba a kezünket. Mindennek megvolt a helye. A tűspárna az ablakkilincsen, a seprű az ajtó sarkánál, a csizmák az ágy melletti pad alatt. Az ágy alatt egy kis krumplit, zöldséget tartottunk, amennyit télire meg tudtunk spórolni. Egynéhány fej káposzta, néhány cékla, ezek is ott állottak. A fehér lepedő jó hosszúra le volt engedve.

Ez volt a hátsó ház. Az első ház is ilyenforma volt, de ott porcelántányérok voltak a falon. A nagyszobában, vagyis első házban volt a nagy vetett ágy kilenc párnával. Ott volt a kanapé is, amiben szintén ruhát tartottunk. Itt nagy tükör volt. Az első háznak két ablaka volt, a nagy ágy és a kemence között.

Kellemes lakás volt ez az első ház. A tornác felőli ablakon ki lehetett látni a Nagy utcára. Itt az asztal is mindig szép szóttos abrosszal volt leterítve. A nagy ágy előtt festett karszék, jobb kézre a fal mellett egy fiókos, festett tálas, tele régi porcelántányérral.

Ez volt az első ház. Ha nagy hideg volt, ide költöztünk be. Ilyenkor a nagy ágyba vetett ágyat édesanyám. Félrehúzta a karosszéket, felhajtotta a kötéssel díszített csipkés lepedőt, egy kicsiszéket tett a lábam alá, így bújtatott be az ágyba. Itt téglakemence volt.

Ilyen volt a mi kicsi házunk, az én szülőházam. Itt sürgött-forgott mellettem az én fehér inges édesanyám, szelíd, sovány asszonyka.

Mit játszodjunk?

— Pő, ipi csapa, ipi csapa, Kocsis Rózsi a ház megett, a patak szélén kuporog, né, látom a fejed. Pő, ipi csapa, pő, ipi csapa, Tamás Erzsi a vágóhídiban van, látom úgyis a ruhád szélét, gyere elő! Pő, ipi csapa, Székely Mari a Nagy-patak szélén! Na látjátok, mind a hármatokat leipicsapacsoltam, nem is leszek máma többet hunyó, jobban játszottam, mint ti — mondja boldogan Zsuzsi. — Most Rózsi a hunyó, de ne leskelődj, mert én bizony isten nem leskelődtem.

Én az utcaajtó félfájára tettem a karomat, ráhajtottam a fejemet, a szememet jól behunytam, s el kellett számoljak tízig. Az utcaajtót nem hagytam el, csak figyelmesen néztem kereken, nehogy ők ipicsapacsoljanak le engem.

— Pő, ipi csapa, pő, ipi csapa — s ütöm öklömmel az ajtófélfát —, Zsuzsi a Nagy-patak szélén kuporgál, látom a fejed tetejét!

— Nem játszok, nem játszok, nem hunyok újból!

— Gyertek elé, lányok — kiáltom. Erzsi mérgelődik:

— Az istókodat, Zsuzsi, kezdjük előlről a mondókát! Tegyétek össze az öklötöket! Aztán Zsuzsi, ha rád esik, kell hunyjál, ha törik, ha szakad! Megérttetted?

— Törjön le a lábam, ha nem hunyok.

Erzsi számolja a mondókát. Minden egyes számnál valaki öklére teszi az ujját:

— Ő, ó, ó, tündérházikó, kire esik a százkettő, az lesz a hunyó. Tizenkettő, huszonkettő, harminckettő, negyvenkettő, ötvenkettő, hatvankettő, hetvenkettő, nyolcvankettő, kilencvenkettő, százkettő. Reád esett, te vagy a hunyó — mutat Zsuzsira.

— Nem is igaz, kezdjétek újból — kezdi el a sírást Zsuzsi, és mellém állott. — Látod, milyen?

Erzsi újból Zsuzsira számolta a hunyót. Zsuzsi újból helyet cserélt, de biza mindegy volt, mert Erzsi arra számolta ki, akire akarta, akár százszor is.

— Zsuzsi, ne sírj, mert elviszi a víz a búzátokat.

— Hadd sírjon, hadd itassa az egereket, kell a szilva.

Még az egész kicsik is bámulják Zsuzsit. Zsuzsi a lábukra tapos, vagy meglöki azokat a kicsiket, akik nevet-

nek rajta. Erzsi fenyegeti Zsuzsit. Félek, hogy összeverekednek. A kicsik mind eltávolodtak Zsuzsitól, csak a kistestvére sírdogál mellette. Erzsi azt mondja:

— Úgy na, segíts neki bőgni. Jaj de szépek vagytok! Gyertek, játszunk piccet. Zsuzsi, számold ki a macskát!

Már tartjuk is az öklünket, Zsuzsi nagy boldogan kezdi, mintha nem is sírt volna:

Egedem, hegedem, csikord bé,
Áber, báber, bumberbé,
Jeszcum, peszkum, táre jeszkum, ám buf.

Erzsire mutatott, sunyin kacagva:

— Te vagy a macska, te mész ki!

— Hi, az istókját — szitkozódik Erzsi. — Kicsik, álljatok félre, le ne verjelek, mert mérges vagyok, s legyetek jók, majd utoljára veletek is játszunk. Pő, én készen vagyok, jöhettek, egerek! Az utcaajtó a vár egész a vágóhídig, odáig futás, az is vár.

— Kuporodás legyen a vár — ajánlja Zsuzsi.

— Én nem bánom, de ha valamelyiket elérem fennállva, az lesz a macska. Aztán ha kuporodás a vár, ismét csak baj, mert ha el is érem, azt mondja majd Zsuzsi, hogy „engem biza nem értél el”, s lekuporodik, még meg is esküszik. Én így nem játszom, csak úgy, ha az utcaajtó s a vágóhíd a vár.

Erzsi kiabálni kezd:

— Egér, egér, ki a várból, most jövök a kávéházból, fuss!

Egyikünk sem mozdul. Erzsi toporog:

— Na, egerek, mi van veletek? Fussatok! — Még elmondja kétszer-háromszor a mondókát. — Féltek, igaz? Na, lépek egy lépést hátra.

Én kifutottam a várból, sikerült elfutni a vágóhídig. Utánam Mari futott, neki is sikerült. Erzsi tapogatja a lábát, hogy ő megfogta volna Marit, de megbotlott, fáj a lába.

— Úgy kell neked — örvendezik Zsuzsi —, megvert a Jóisten. — S próbált elfutni, de Erzsi utánakapott, megfogta:

— Megvagy, te vagy a macska!

—Nem igazság, tette magát. — Sír Zsuzsi, átkozza Erzsit:

—Haljon meg az anyud s apud, verje el a jég a búzátokat, bűdös bakpisták!

Erzsi felmérgelődik, emeli az öklét Zsuzsira, a kicsik meg vannak ijedve, van, amelyik sír.

—Úgy megütlek, a seprű egyen meg — ordibál Erzsi. — Menj az istállóba, mucskosa! Inkább törölnéd meg az orrát a kicsiteknek, hogy ne taknyozza be könyökig magát! Né, az inge eleje is milyen, s az öklivel töröli az orrát, szemét, mind egy maszat. Pő! — Erzsi leköpte őket, meglökte Zsuzsit. — Örök harag!

Zsuzsi megrúgta Erzsit:

— Pő, bűdös bakpista, örök harag!

A kicsik sírnak. Mari elment haza a kistestvérével.

—Jaj, Erzsi, né, a temető rétyjében a libátok, a pipékkel, jaj, behajtják, menj hamar, fussál, Erzsi!

Erzsi már rohant is, de már késő. Egy ember, aki kivette taksára a temetőt, hajtja a libákat a tizenkét pipével. Erzsi sír, kérleli az embert, Zsuzsi kacag:

—Jaj de jó, jaj de jó! Úgy kell neki, most megveri az anyuja s az apuja — tapsol Zsuzsi, a kicsi is mellette. Erzsi kistestvére ordít, át akar menni a pallón. Erzsi kérleli az embert, beszél, sír neki, de vissza-visszanéz a testvére.

— Menjél csak nyugodtan — kiáltom neki.

Most ketten maradtunk Zsuzsival s a gyermekekkel. Erzsi testvére fogja a kezemet, félve néz Zsuzsira; persze hogy fél, mert sokszor összevesztünk a gyermekek miatt: „A tied volt a hibás, mert megkörmölte az én testvéremet.” „Nem is igaz, mert a tiéd volt a leghibásabb, mert ő kezdte! Megharapta az én testvérem kezét.” Mindegyikünk védi a testvérét. Ilyenkor nagyon jók a kicsik: hallgatnak, bőföggve néznek egymásra, és ha kibékültünk, mindegyikünk megráncigálja vagy megüti, megcsípi, meglöki: „Látjátok, értetek kellett összevesszünk!” „Ha még összeverekedtek, agyon is ütünk benneteket, s ha sírtok, még jobban kikaptok!” Ott üldögéltek, állingáltak egymás mellett, nehezebben békültek ki, mint mi, félt egyik a másiktól.

— Na, ezt jól elrendeztük — szoktuk mondani —, most nincs velük baj, játszodhatunk nyugodtan. — Erzsi testvére nem engedi el a kezemet, mérgesen néz egymásra a két gyermek:

— Zsuzsi, ha megütöd a gyermeket, bizony isten megharagszom rád. Én nem szoktam esküdni csak úgy. S ide a lábodat soha, de soha bé nem teszed — mondtam haragosan Zsuzsinak. Zsuzsi szomorúan nézett reám:

— Há mi van veled? Te is kezded?

Szeretem Zsuzsit, nem is olyan rossz, mint ahogy Erzsi mondja. Csak egy kicsit dicsekvős, és Erzsi sem különb, parancsolgat, nekem pedig azt mondják, hogy hízelgő vagyok. Pedig nem igaz. Mindenkit szeretek. Így gondolkoztam, miközben állingáltunk az utcán a gyermekekkel. Zsuzsi szomorú, s én sajnálva szeretem őt. Nekik sem az anyjuk, sem az apjuk nem mondott soha mesét, szegény Zsuzsi milyen legyen? Most megszólalok:

— Kicsi Zsuzsi, tudod mit? Gyertek bé az udvarra. Ott a fűben játszunk lipem-lopom keresztapám szőlőjét. Jó lesz?

Megfogtam a Zsuzsi kezét, s bémentünk az udvarra. Máris tépdestük a fűvet a kicsikkel s kiabáltuk:

Lipem-lopom keresztapám szőlőjét,
Megtöltöm az édesapám pincéjét.

Bal kézzel felfogtuk az ingünk alját, s jobb kézzel úgy tettünk, mintha raknánk belé a szőlőt, de fél szemünk Zsuzsin van, mert ő a hajtó, a szőlőpásztor. Egy kis darab füves területet jelöltünk ki szőlősnek, s itt állingál a középben Zsuzsi. Mi kereken a szélén vagyunk. Elég jó játék ez; ha az őr háttal áll, már is kiabálom: „Lipem-lopom.” Egypár szál fűvet tépek, mire ő hátat fordít a többieknek. Azok már is kiabálnak: „Lipem-lopom”, s a szőlőpásztor futkos ide-oda, de csak azt szabad megfogja, akit a szőlősben elkaphat. A kicsik is kacagva tépegetnek egy-egy szál fűvet s kiabálnak: „Lipem-lopom keresztapám szőlőjét.”

lőjét.” Zsuzsi rájuk sem néz, nem megy el mellőlem, s mondja is:

— Nem megyek el, addig nem nyugszom, míg el nem csíplek, Rózsi.

Most jön be az utcaajtón Erzsi:

— Jaj de szépen játszottok! S én mind futva jöttem, féltem, hogy bög utánam a testvérem. Jaj, az volt a szerencsém, hogy nem volt otthon apu, s így nem tudja meg. Anyu kiváltotta a pipéket. Úgy jóllaktak, hogy félreáll a begyük. Anyu azt mondta: „A gyerek s a szemed! Ma nem kell ügyelj a pipékre.” Hála az Úrnak, ma letettem egy nagy gondot. Jertek, játszodjunk.

Kimentünk az utcára. Itt jó tágas a hely, nem kell féljünk, hogy lever az autó, nem kell félreálljunk, hogy jön egy szekér vagy bicikli. Nagy ritkán ha láttunk egy autót. Utánabámultunk, még futottunk is utána. Olyan különleges szaga volt, lehasaltunk a porba, hogy jobban érezzük a szagát. Mari is visszajött a testvérével. — Na, mit is játszunk?

— Pu, bapó, pu.

— Jó lesz, jó lesz!

Mari kerített egy nagy botot, ő lesz a bapó. Két kézzel fogja a botot, jól meggörnyed, lassan topogva megy elől, mi utána, kérdezzük:

— Hová megy ked, bapó?

— A templomba.

— Megyünk mi is. Nem hagy ked minket is?

— Nem hagylak, mert pu-pu-purcogtok.

— Ne féljen ked, nem purcogunk.

— Akkor gyertek! — Bapó hátranéz: — De ha pu-gattok, én megverlek.

— Jó, bapó, üssön ked.

Így megyünk öt-hat lépést. Egyikünk elkiáltja magát:

— Pu, bapó, pu!

Bapó megfordul:

— Na állj meg, adok én neked!

Már fut is utána. Mi szétszaladunk, kiabáljuk: „pu, bapó, pu”. Bapó futkos utánunk a bottal, s akit elér, az lesz a bapó.

Jól kifutkostuk magunkat, leültünk a fűbe.

— Ezt tudjátok?

Hopp, a bapóm csizmája,
Bokáig ér a szája.
Az én gatyám borjúbőr,
Nanó fonta csepüből.

Azt mondja Zsuzsi:

— Nekem olyan szép szőrlabdám van. Igaz, nem egészen az enyém, a nagy testvéremé. Elhoztam.

Mari valami kapcarongyot gyűröget:

— Né, csinálók rongylabdát.

— Tegyük belé ebbe a szép rongyba, varrjuk össze — mondja Erzsi.

Jó tömötten összevarrtuk, egy kicsit kajsza volt, jól játszottunk volna vele, de féltünk, hogy agyonütjük vele a kicsiket. Mit játszunk hát? Mari javasolja:

— Gyertek, táncoljunk egyet a vágóhídban.

— Varrjunk babaruhát — ajánlja Erzsi. — Né, mennyi szép rongyom van. Gyere, Zsuzsi, varrni.

— Hát hogysisne! Varrjanak a nagylányok, azoknak van szeretőjük. Vagy már nektek is van?

— Nekem szeretőm? Jaj, az istókját, te csömör Zsuzsi! Hogy a seprű vigen el — mérgelődik Erzsi.

— Na, na, látod? Ez már szombatos káromkodás. Édesapám azt mondta, hogy a ló fülébe káromkodtok, vagy a marha fülébe súgjátok nagy mérgesen, hogy a Jóisten ezt vagy azt csináljon veletek. Nem én találtam ki, én is úgy hallottam.

— Örök harag! Többet nem szólok hozzád soha, de soha — fenyegeti Erzsi. De Zsuzsi már másról beszél:

— Hiszitek, hogy annyi sajtunk van, hogy meg sem tudjuk számolni? Én annyit eszem, amennyit akarok. Né, mekkora hasam van! Meg lehet ölni rajta a bolhát, olyan kemény.

Mi oda sem nézünk, csak a kicsik kacagnak. Zsuzsi kidüllesztett hasát csiklandják a kicsi ujjukkal. Azt mondja Zsuzsi:

— Na nem baj, hozok én nektek sajtot. — Az ujján számolja, hogy hányán vagyunk. Én azt mondom neki:

— Ne bolondítsd a gyermekeket, elfogyott a kenyérünk is.

— Jó az magára is, én legtöbbször úgy eszem.

A kicsik sírnak: „Kell kenyér, kell sajt.”

Zsuzsi elszaladt, s pillanat alatt jött is már vissza, az inge eleiből osztja a nagy karéj sajtokat:

— Egyetek ti is, Erzsi, szívesen adom.

— Ó, te bolond Zsuzsi! — S már újra szent a béke. Aztán elkezdünk madárnyelven beszélni.

Zsuzsi:

— Gyegererge nárgálurgunk, argadorgok cukrurorgot.

Én rá:

— Everzsivi, mivit csivináválsz?

— Fussunk versenyt a vágóhídtól a cementhídig!

Észre sem vettük, hogy megeredt az eső. Mire haz értünk, facsaró vizesek lettünk. Pistát lefektettem a pajtában a priccsre, jól betakartam:

— Innét ki ne bújj, mert kapsz egy tüdőgyulladást.

Úgy esik az eső, mintha kártyából öntenék. Jaj, a csirkés kotló! Kotló bé! Kotló bé! Téringetem, hajkurászom be a pajtába. Három csirke hiányzik. Jaj, most kikapok. Ől a sírás. Eszembe jut, hogy a disznónak nem dobtam oda a gaszt, ami oda volt készítve. Sír a csámpás malac, veri le az ólat, úgy ugrál. Fázom, kocognak a fogaim. Akkorákat dörög, hogy rezeg belé a pajta. Félek, de Pista ezt nem szabad tudja. A patakban szemem láttára nő a víz. Künn állok az esőben. Jaj Istenem, segíts meg. Ha kiöntenek a patakok, ellepi a víz az ólat. Jaj, mit csináljak a csirkés kotlóval? „Gyere, Pistánk, vedd a rongyokat. Én viszem a pokrócot, menjünk fel a tornágra. Ülj ide!” A kotló is ott kuporgál mellettünk. Az ázott csirkék reszketnek, csipognak. De mi lesz a malaccal? Ha kieresztem, megijed a víztől, belé talál fulladni. Ha a víz ellepi az ólat, ott fullad belé. Megfognám, de félek, hogy megharap. Szegény édesapámék kiadták a sok pénzt, s én nem tudok reá ügyelni, s elnézem, hogy a vízbe fullad. Az eső még jobban esik. Ki kell menjek, lássam, mi van a tyúkokkal, de már majdnem térdig járok a vízben. De ezekkel nincs baj, fenn ülnek a rúdon: a négy tyúk és a kakas. A malac sír, vízben van már az ól is, a pajtába is bement. Sírva

futok be a tornácra, magamra veszem a pokrócot, úgy megfáztam, hogy még a lelkem is reszket belé. Közel ülök Pistához, aki elaludt, pedig lehet, hogy éhes, mert én is éhes vagyok. Hol melegem van, hol fázom, már ki sem merek nézni, segíteni úgysem tudok. A víz csak nőtt, nőtt, s én a tornácban elaludtam.

Még álomban hallottam édesanyám hangját: „Jaj de lázas ez a gyermek” — s éreztem, hogy hideg vizes kendőbe csavarnak.

Kiöntött a patak

Reggel lázasan, aléltan ébredtem. A szomszéd Zsuzsi néni áll az ágyam mellett, anyámmal tapogatnak, hogy van-e lázam.

— Hát biza még lázas a gyermek — mondja Zsuzsi néni. — Hát hogy érzed magad? Gyere, kelj fel, én segítek neked.

Felálltam az ágyban, feltartottam a két kezemet, Zsuzsi néni felhúzta az ingemet a nyakamig. Forgott velem a hely, égett a gyomrom. Anyám egy nagy vizes kendővel bétékergetett, a hasamnál feltűrögették, nem szabad érje a vizes ruha. Most a hideg ráz. Visszafektettek, jól betakartak.

— Szomszédasszony — mondja Zsuzsi néni —, most ne adj neki enni semmit, vizet is csak főve. Meg van hülve, nem kell minden semmiségért a doktorhoz menni. Ad valami franc gombokat, vagy béveszi, vagy nem, annál jobb a hideg vizes ruha.

— Hát persze — mondja anyám —, az Isten áldja meg, aki kitalálta! Az éjjel háromszor is kicseréltem rajta a vizes kendőt. Hallja ked, fel kéne menjen ked a boltba, vegyen ked egy tojásra cukrot.

— Én felmegyek — mondja apám —, de nekem is kell egy, szivarra.

— Jaj, hogy a fene egye meg azt is, aki kitalálta ezt a pipálást!

— Na, kicsi Rózsi, igazán, adj egy tojást!

Kezdi ölelgetni anyámat, a szomszédasszonyt is.

— Jaj ked, Márton báty, lehízelgi a fényes napot is a fiatal, szép feleségének.

Tizennyolc évvel volt apám nagyobb, mint anyám.

— Köszönöm, előre is köszönöm azt a tojást. — Nyújtotta a kezét.

— Mit idétlenkedik ked örökké, vénember ked már!

— Jó, kicsi Rózsi, nem mondtam semmit, nem mondtam semmit.

Anyám a tálás fiókjából elővesz három tojást:

— Itt van, na, de hallja ked, csak egyre szivart, kettőre kockacukrot, főzzek teát ennek a gyermeknek.

— Nekünk is főzzél, kicsi Rózsi!

— Hát tán jóllakik ked szivarfüsttel.

Odakintről kiabálás hallatszik: „Fogjad, Gyuri, húzzad, Gyuri!” Kiöntötték a patakok. Egy nagy gerendafélével viaskodnak, egy utcaajtót löknek be a kertbe a sövénykert mögé, hátha innen nem viszi el a víz. Kicsi Pista az ablaknál van, mindent elmond, amit lát: most szénát sodor a víz, most egy kicsi ólat, malac van benne, azzal tusakodnak: fából készült hosszú horgokkal megakasztották. Ez sikerült, de a malac már megdőglött.

Hús-huszonöt ember viaskodik a vízzel, térden felül ér, de lesz még nagyobb is, ha így esik az eső. De mit számít? Amit lehet, meg kell menteni. Tódul be a víz a kertbe, most deszkákat, gerendákat hoz. Na, szegény ember, építhet, itt megkapja, ha leapad a víz. Ki-ki elviszi a magáét. A cementhídtól felénk folyik a nagy víz, ott még sokkal többen vannak, idehallik a nagy kiabálás: „Fogjad, húzzad, ügyelj, ne ereszd el, gyere már, ne menj közel a parthoz, bele találsz csúszni, elsodor a víz, hagyd, inkább vigye.”

Tudom én ezt, hogy van, ha nem is látom, esős nyári időkben gyakran elő szokott fordulni. Féltünk is a nagy víztől. Az emberek mondják, hogy ki kell ásni jó mélyre a patak medrét, mert be van telve iszappal, a szélei beburjánosodva, most is csak arról látszik, hogy hol a széle.

Szemlátomást nő a víz, az eső zuhog, ez nem játék. Igyekeznek az emberek hazafelé, már combjukig ér a víz, de első az egészség. Én az ablak melletti ágyból nézem;

most egy nagy fát sodor tövestül, levelestől. Most egy fiók széna, rajta egy macska ázik. Döglött állatok. A vágóhíd mintha rá lenne építve a sárga, iszapos vízre, a lábai nem látszanak, az ajtajáig ér fel a víz. Mögötte, ahol a két patak összeér, úgy néz ki, mintha egy szekér holmi lenne letéve a vízre.

Jaj, elakadt a víz, s ha nem áll meg az eső, ez a vályog-tégla úgy beázik, hogy összeroskad a házunk.

— Mindjárt csinálom a teádat, csak ezeket a tyúkokat vigyem fel a hiúba, mert már a tornácba is bejött a víz, egész a küszöbig.

Apám deszkát ver a külső ház ajtófélfájára, legalul, anyám porondot hord a küszöbre, agyaggal tapasztgatja, hogy ne jöjjön be a házba a víz. A kotló rebbenve, rikácsolva fut ki az ágy alól, a kotló után csipogva néhány elázott, rongyos csirke.

— Há mi a fene? — Otthagyja anyám a tűzgyújtást, benéz az ágy alá. — Szent Isten, jön a víz! Jöjjön ked hamar, húzzuk félre az ágyat! Jaj, végünk van!

— Nem, nem — mondja apám —, ez csak egy nagy egérlyuk. — Bugyborékolva ömlik a sáros, iszapos víz.

— Hozzatok porondot, adj egy fadarabot! — Üti-veri a fejsze fokával, a lucskos sár felcsapja a falat.

— Jaj, né, hogy bepiszkolódik a szép kékre meszelt falam!

— Nem kell most evvel törődni, hej, nagyobb itt a baj!

Anyám nagy jajszóval sír, hogy ittmaradunk ház nélkül, mi lesz velünk! Most a kemence mögött jön fel a víz. Félreveszik a kemencét, kihúzzák a fásládát, tiszta víz lett benne a fa, nem lehet így tüzelni. A külső házban a sarokban a malac be van kerítve, ott visibál, kuvicol. Minden összevissza, legszívesebben ordítani szeretnék. Eszembe jut, hogy az óvodában a kislányok azt kérdezték tőlem: „Hát ti a temető alatt laktok? Nem féltetek a sötétben a halottaktól? Ott laktok a patak szélén, abban az iszapban, nem féltetek a víztől?” De igen, félek! Fájt a fejem, nem látok az éhségtől, korog a gyomrom. Miért is van ez így? Sírok, mellettem a testvérem, az elkezdte a sírást. Anyám szólítja apámat:

—Na, most a külső házban is meg kell nézni, jöjjön ked hamar! A malac tiszta víz lett, tegyük bele ebbe a mosófazékba, valami rossz ruhákat lökünk rá.

A malac elhallgatott, most ott is a lyukakat kezdik be-töltögetni. Anyám sír.

— A sírás nem segít — mondja apám.

— Igen hát, ez a szerencsétlen, nyomorult életünk! Ki is pukkadnék, ha nem sírnék. Kednek jó, mindig van sültje-főttje, nem búsul ked.

— Engem megtanított a háború s a négyesztendős fogság. Na ne sírj, kicsi Rózsi fiam, gyere, inkább faljunk valamit. A tejet is el kéne hozni, de nem bújok belé újból ebbe az iszapos vízbe.

Anyám levette a polcról a cukrot, apám elé tesz négy kockacukrot, nekünk adott hárm-at-hárm-at:

— Csináljak cukros vizet, vagy így eszitek meg kenyér-rel?

Maga elé letesz két kockát.

Különösen komoly most édesanyám. A szeme beesve, sápadt, az orra piros a sok törléstől, meg van fázva. A földes, vizes házban mezítláb jön-megy. A pad végéhez megy, a kicsi tekenőből előveszi a kenyeret, az asztalnál kezd vágni belőle. A penészes foltokat vagdossa, kapar-gatja ki belőle, már jó kéthetes ez a málés kenyér.

— Kéne süssek, de nincs hevítenivalóm, a kemence is beázott, nem sütökemence ez már. — Az asztalnál ülünk mind. — Imádkozni kell, gyermekeim: „Aki ételt-italt adott, annak neve legyen áldott, ámen.”

Apám sem kacag, mint máskor, csak szomorúan néz, s azt mondja:

— Még lázas ez a gyermek. — Egy kockacukrot tesz előmbe: — Nesze, egyél, te nem is vacsoráltál.

Én a cukrot anyámnak adtam, legyen neki is három. Anyám Pista elé tette, így járt körbe az az egy kockacukor, de ez már tetszett nekem. Anyámat figyelem: leharap egy darabka kenyeret, nagy nehezen mellé harap egy kicsi cukrot, s amíg rágja, a szeme addig is a ház földjét nézi, az ágy alá néz, kimegy a külső házba, lémitálódik, hogy jaj, csak be ne jöjjön a víz. Jön be, mondja boldogan, hogy a malac él. Hál' istennek él, meg van száradva, nem hallik a szája sem.

Nekem melegem van. Elfáradtam a rágicsálásban, de inkább az fáraszt, ha anyámra nézek.

Az eső megállott, az emberek újból visszajönnek, a víz apad, apám is készülődik kifelé:

— Né, mennyi mucskot idehordott, mindenféle dögöt. El kell takarítani.

Holnap már én is megyek az óvodába, előre hallom már, hogy mondják: „Ti a békalyukban laktok, nektek a békák muzsikálnak.” Nem bánám én ezt sem; ha nem lenne ez a víz, jó helyen lennénk. Közél a piac, a templom, az iskola, ez sokat jelent. De hát most úgy néz ki ez a jó néhány ház itt a temető alatt, mintha szigeten lagnánk. Mégis szeretem: ha esténként kuruttyolnak a békák, mintha nekem dúdolnának. Lehet, hogy szégyen, de én akkor is szeretem.

Melegem van, lehet, hogy lázas vagyok. Istenem, segíts meg, ezt nem szabad megtudja anyám, mert újból hideg vizes kendőbe csavarnak, olyan rossz hideg, a fogamat is összeverem, a lelkem is fázik.

A nagy víz hamar jött, hamar el is ment, jó délutánra már csak araszos iszap maradt utána. Zsuzsi, Mari a sövénybe kapaszkodva lépegetnek, nagy vigyázva, félve, nehogy tövis legyen az iszapban. Máskor ilyenkor együtt keresgélünk az iszapban, s mindennek tudtunk örvideni: egy virágos tányércserépnak, egy színes üvegdarabnak; ha szikkadt a sár, sárgolyót, labdát, pogácsát gyúrtunk a sárból, gyufaskatulyát használtunk tepsinek. Na de most nem enged ki anyám. Mari, Zsuzsi itt vannak benn a házban. Zsuzsi dicsekszik:

— Én annyi mindent behordtam. Segítettem bevinni a nagy fadarabokat, pedig a hónom aláig ért a víz.

— Hát akkor hogy vitted azt a sok fát? — kérdi Mari.

— Hát akkor lehet, hogy csak térdig ért. Né, van egy gombostűm, evvel lehet lyuggatni a lapukat.

Tövissel szoktunk a lapukba mintát szurkálni. Én az ágyban játszottam, Mari, Zsuzsi a földön. Anyám jöttment.

— Jaj de jó, hogy a malacnak nem lett semmi baja. Csirkénk is maradt, estére már kivihetem a helyükre őket. Hát mi van, Zsuzsi? Anyád panaszolta, hogy elloptak nálatok egy sajtot.

Anyám nézte Zsuzsit, Zsuzsi pirul, hallgat. Aztán egyszerre elkezd:

— A kicsik elkezdték, hogy kell sajt, kell sajt, hozzá még, Zsuzsi!... — Meglát egy kicsi kenyérdarabot a földön: — Né, né, Rózsi néni, ki hányta el az Isten áldását? Ez nagy vétek!

— Jól van, Zsuzsi, ügyes vagy, de ezt mégsem értem. — Jól megnézett anyám egyenként bennünket. Mari s én pirultunk. Anyám a fejét csóválta: — Ó, gyermekek, mit csináltok itthon a hosszú napokon!

— Játsszunk virágosdit — mondja szaporán Zsuzsi —, én leszek az ördög, te, Rózsi, az angyal.

Nem ismerek rá Zsuzsira. Ő volt az, aki sosem szeretett hunyni, sem ördög lenni, de most mindent vállal, csak ne kelljen a sajtról beszélni. Hát persze, abból a sajtból ettünk mi is.

Zsuzsinak már egy nagy bot van a kezében, már kezdi is a játékot:

— Bumm, bumm, bumm!

— Ki van az ajtóban? — kérdi Mari, a kertész.

— Az ördög.

— Mit hozott?

— Vasbotot.

— Csapd oda!

Zsuzsi veri a botot a földhöz. A kertész:

— Mi kell belé?

— Virág.

— Milyen virág?

Csak három virágja van. A három gyermek a kertész háta mögött ül, a három gyermeknek három virágneve van: tulipán, bazsarózsa, szegfű, de az ördög nem tudja, ki milyen virágnevet visel. Zsuzsi veri a botot a földhöz:

— Virág kell. Milyen virágod van, kertész? Mezei vagy kerti?

— Kerti.

A kicsik félnek az ördögtől, kiáltják:

— Mezei virágok vagyunk.

Zsuzsi százszorszépet kér.

— Kertemben nem termett.

— Bumm, bumm, bumm, viola kell.

— Kertemben nem termett.

Az ördög mehet vissza a vasbottal, nem találta el.

— Ungi-bungi, csingilingi!

— Ki van az ajtóban?

— Az angyal.

— Mit hozott?

— Arany poharat.

— Mi kell belé?

— Virág.

Az angyal sem szabad tudja, melyik gyermek milyen virág.

— Tövisrózsza.

— Kertemben nem termett.

— Csingilingi, az arany pohárba szegfű kell.

A szomszéd kicsi András örvendett, hogy ő angyal lett. Újból jött az ördög. Így folytatódott a játék, amíg a virágneveket mind ki nem találták. Ez a játék úgy szép, hogy minél többen játsszák.

A kollégáim készülődnek hazafelé, én kikísérem őket a kapuig. Né, a virágoskertünket leiszapolta a víz, már kezd fölcserpezni. A ház előtt a Nagy-patak csordultig tele van. Lassabban folyik a víz, mint a délelőtt. A patakon nincs palló, elvitte a víz.

Édesapám két veder vizet cipel a kőkútról:

— Kicsi Rózsi — mondja anyámnak —, ezt a vizet meg kell jól szűrni, azután megfőzni s lehűteni. Olyan, mintha a patakából merítettem volna. Haj, lesz itt hasfájás!

Most az udvaron a tűzre való fát forgatják, szedik ki az iszaptól, teszik oda száradni.

— Ej, ehhez sok fotogén kell tűzgyújtáskor — mondja apám —, csak éppen legyen!

— Jaj, még petrezselyemlevelem sem lesz — siránkozik anyám —, hagyma, magyaró, mind megromlik, elrothad az iszap alatt. Né, itt a sövénykertet megrongálta a víz. Elpusztult a drága zöldfuszulyka, mit is főzzek? Oda a kertem, ez sincs, az sincs.

Apám:

— Hadd el, kicsi Rózsi, úgy szép a szegénység, ha semmi sincs.

Andris a szeretőm...

—Kicsi Rózsi, el kell menj a tejért — mondja anyám —, oda, Hosszú Sallai András bátyékhoz. Itt mész a pallón s le a réten. Igaz, nagy a sár, de nincs kit küldjek. Ügyelj, ne menj a patak szélén, nehogy belécsúszál!

Felhúztam egy nagy csizmát, egy nagy hárászt kötöttem a vállamra, alig bírtam, s egy nagy füles fazakat nyomott a kezembe. Nem mondtam volna egy világért, hogy nem megyek, vitt a kíváncsiság: vajon milyen lehet az a kicsi András, az én szeretőm. Jaj, hogy szeretem! Olyan boldogan mentem. Jaj, biztos szép lehet, biztos, hogy kacagni fog nekem.

Alighogy az utcaajtót bétettem, valami furcsa bőgés, ordibálás hallatszott ki. A házajtót egy leányka nyitotta meg:

—Na gyere, hogyhogy téged küldtek? Na, most meglátja ez a kicsi leány, hogy bőgsz. Ordibálsz, mint egy marha! Látod, el kell jöjjön ebben a nagy sárban tejért.

Egy fiúka a pad sarkában kuporgálva még mindig szipogott, én pedig titokban nézegettem körül, kerestem egy csintalan, kacagó fiúgyermeket, persze a szeretőmet. A leányka mondja:

— Mit csinálsz ott, kicsi András? Ereszd le az ingedet!

Én hirtelen néztem oda: a kicsi fiú jól felemelte az inge alját, abba törülte a szemét, orrát, mindene kilátszott, s hangosan felkacagott most, a fejét az ölébe hajtja, onnan kukucskál, bámul reám, s én is bámulom, a szemem le sem veszem róla. Ez... ez... nem! Nem lehet, ez nem kell nekem szeretőnek! Megborzadtam.

Tovább bámultam. Mennyivel másabb itt a ház! Nagyobb, több minden van benne.

—Ülj le ide, arra a padra — mondja a leány; arra a padra mutat, oda, ahol Andris kuporgált. A füles fazakat a kezemben szorongattam, s leültem a pad másik sarkához. A leány a tejet szűrögette, s közben beszélt:

—Na, András, nem bőgsz? Ez az a kicsi Rózsi, a bajszos Márton báty leánya.

Andris hirtelen durván felkacagott, én megijedtem, húzódtam össze, azt hittem, reám ordibál. Milyen reszketős

hangja van! Nem értettem semmit, de valamit dadogva, durván motyogott. Nem akarom többet látni, lesütöm a fejemet, jól belébújtam a hárászba, csak előre néztem. Mondtam is neki: mérje ki azt a tejet, töltsé már ki.

A macska az asztal alatt keservesen nyávog, ugrál. A leányka, Sári, egy nagy merítőkánál tejet töltött a macska tányérjába. A kövér, nagy macska úgy nyalta a tejet, csatogott a nyelve, én fájdalmasan néztem: azon gondolkoztam, hogy Istenem, nekem nem jut egy ennyi tej, öten eszünk egy fél kupából. Apám abból is ki szokott venni egy nagy csuporral, aztán mondja: „Rózsi, a többit oszd el.” Jaj, szegény anyám, csak mérje el a tejet! Itt a macska jobban él; mindenféle gondolat megfordult a fejében, csak bántott, amit látok: az asztalon araszos kenyér, az ágy melletti karszék alatt szép csizmák sorakoztak. Nagy zöld kályhakemence a sarokban, nagyobb itt a tükör, mint nálunk.

András a pádon mind közelébb, közelébb húzódott hozzám, szinte éreztem a szuszogását, nem merek rája nézni, szorongatom ijedten a füles fazék fülét. Sári kiment, kiáltotta az apja. András beszél, nem értek semmit, reszketős, durva hangon mond valamit, kétszer-háromszor ismétli a beszédet. Muszáj arra nézzek. Az ablakból elvett egy katulya bokszot, én most vettem észre, hogy reszket a keze. Legszívesebben kifutottam volna, reszkető kézzel tépdeste a hárászomat, s bédugta a katulya bokszot, valamit újból dadogott, egy almát nyomott a kezembe, apró kék szemével reám nézett, hosszúkás, durva orcája piroslott, duzzadt ajkával csúful kacagott nekem. Én csak álltam, és bámultam őt, az almát visszatettem az ablakra, féltem, hogy csúfolni fognak.

Az apja jött bé, én félelmetesen néztem reá, hosszú magas. De már meg is szólal:

— Kicsi András, kicsi fiam, szereted ezt a kicsi leányt?

András:

— Öhön, öhön, pö, pö — dadogva kacag, s a szája szélén kétfelől csorog a nyála. Én beléhúzódtam még jobban a hárászba, pirultam: „Töltsék már ki azt a tejet” — újból mondtam. Aztán az ember beszél gúnyosan, kacagva:

— Maradsz itt nálunk? Hej, micsoda nagy leány vagy! Nagyobb a hárász, mint te vagy.

András bög, hogy nem baj, nem baj, így is szép kicsi leány.

— Na, aztán itt lesz mit aprítani a tejbe, ha András lesz az urad. Csak nőjél nagyra, kis rongyos csemete!

András leszállt a pádról, minden tagja reszketett, bige-gve ment az asztal felé:

— Adjunk neki kenyeret! — Ott toporzékol, hogy vágjanak nekem kenyeret.

Az apja:

— Hadd el, fiam, nem bírja el, a tejet is alig cipeli.

Én alig vártam, hogy kijöjjünk a házból; András sírt, mért nem adtak nekem kenyeret. Jaj, mennyivel másabb itt minden: szuszék, gabonaládák a tornácban, nagy csűr, pajta, az udvaron szalma-, szénaboglyák. Lejjebb a kert felé kórécsumók. Ennyi minden egy embernek!

Minden tetszett nekem, csak András nem, mért is akarja apám, mért emlegeti annyit nekem. Mennyivel másabb az a rongyos Péter, ahol volt az aprók tánca, vagy az a nagy sapkás fiú, vagy az a Török János, aki a Rét-kútnál őrzi a kántor bácsi máléját, hogy ne egye meg a varjú, az olyan szépen szokott dúdolni, ahányszor vízért megyek, meg hogy csattogtat nekem az ostorral! Meghajigált egy-egy dióval vagy almával, vagy segített, hogy húzzunk ki merítővel vizet. Milyen jó is volt a nyáron, én hordtam a csicses korsóval a vizet, ha kellett. Hanem egyszer fel volt mászva a diófa tetejére, ott dúdolt, hátha meghallom és jövök vízért. Kiöntöttem a vizet, mentem másért, egy nagy csóvát állíttatott a Rét-kút mellé. Milyen szép is volt! Mindig ijesztett, kacagott nekem, vagy éppen a vizemet kiöntötte. Alig várom a nyárt, hogy lássam...

A Rét-kút felé néztem. Késő ősz van, leszáradt minden, így mentem hazafelé ábrándozva, s észre sem vettem, hogy a tej a köntösömre löcsögött, sáros voltam majdnem derékig.

— Jaj, de későn jössz! Kihül a puliszka — sóhajtozott anyám —, gyertek hamar, együnk.

Az első két kalán puliszka az apámé volt, hát persze, ő az ember.

— Né, mit kaptam! — örvendezve mutogattam. — Boks. András adta.

Apám:

— Látod, hogy szeret?

— Igen hát. De nem lehet kicserélni Andrást egy szegény rongyos fiúval?

Mindegyik rajtam kacagott, én hallgattam szomorúan.

— Na, de most egyél, hogy nőjél — mondja apám —, s ha nagy leszel, kicserélheted. Vagy egy szép rongyos szegény, vagy gyámoltalan gazda. Válogathatsz.

A jó rokon Mányi néni

Annyit hallottam, hogy milyen jó rokon Mányi néni. Apám sokszor eljárt hozzájuk, de sohasem jött üres kézzel. „Né, Mányi néni küldött egy fél kupa tejet.” Máskor bálmosnakvalót vagy puliszkához túrót, s ha más nem volt, almát, diót dugott apám zsebébe. „Vidd el a gyermekeknek.” S aztán ők nem szeretik a kövér húst s a szalonnát, amit visszahoznak a tarisznyából, a löcsödékbe teszik. Apám mondta, hogy van ott föld elég, jól állanak, jó két ökröt tartanak, három disznót növelnek, van fejőstehén, juh, egy csomó majorság, még Mányi néni sem tudja, hogy hány van, ez aztán valóságos mennyország. A földjeit leganézza, bőven teremnek. A sógorunk becsületes, jóra való ember, s milyen szép derék fiai vannak! Télen mindig fehér harisnyában járnak, nyáron fehér borsos gatyában. Édesanyám ide szokott járni, amikor tilolják a kendert. Azután késő ősszel, amikor vége van a mezei munkának, ide jön hehelní, pácolni, gerebenelni; csakis a kenderrel dolgoznak, s a csepű mind, mind a miénk lesz. Ilyenkor hetekig fájlalhatja a karját, egész éjjel úgy jár a két karja, mintha béka lenne benne, úgy rángatóznak az inak.

— Igenis sokat dolgozol te, Rózsi fiam — szokta mondani apám —, mi lenne, ha nem mennél? A fene egye meg a csepűjét, annyit dolgozol érte. Nem küld senki, miért mész?

— Igen hát, ked úgy tudja. Aztán kell a lepedő, a zsák, nőnek már a leányok, mert ked nem vet kendert, hogy azt a kicsi helyet ne foglaljuk. Aztán sok a szegény asszony, s Mányi néni jó, tart hozzánk, amíg én megcsinálok, nem

adja másnak. Aztán még az is valami, hogy ad jó ennivalót, legtöbbször még kednek is hozok vacsorát, így bizony! Aztán lesz mit fonjak a télen, ked csak hallgasson! Ha kell egy véka málé, ad Mányi néni.

— Igen, de jó napszámért.

— Hát ked mit akar? Ingyen adja? Én biza elmegeyek, ha hív, mert tíz asszony is kerülne a helyembe, aztán a mi gyermekeink még nem éheztek meg, ha üres kása is, de van az asztalon, s attól már nem lehet meghalni.

Apám ilyenkor szaporán járkál a házban, hömget, szidja a szegénységet:

— Itt valami nincs rendben! Annyit dolgozni, sehol semmi, alig tudunk megélni. Elég lenne itthon a dolog s a varrás, a fene egye meg azt az örökös napszámot. Úgy meghajtod magad, olyan vagy már, mint egy mosogató-rongy.

— Azért él az ember, hogy tusakodjék — szokta mondani anyám. Reggel korán elment Mányi néniékni mosni. Dél felé már nem bírt velünk apám, le kellett vigyen minket is. Pénteki nap vagy hétfő lehetett, mert azon nap szoktak mosni. A Nagy utcán, ahogy végigmentünk, sok háznál ki volt terítve az ispárga ruha, mondtam is: „Né, mennyi ruha!” Igen, mert ilyen helyt nagy legények vagy nagyleányok vannak, sok szép fiatal van. Meg is érkeztünk: szép léckerítés, deszkakapu, utcaajtó, az udvaron kút, az ajtóval szemben egy kőasztal, lejjebb csűr, pajta, a tornác be volt deszkázva, szuszék, nagy ládák. A házajtó nyitva, pára csap meg, szapulják a ruhát. Most ettek. Az asztalon szalonna, sajt, méz, fehér kenyér. Én le nem vettem a szememet az asztalról, a testvérem máris mondja, hogy ő éhes, neki kell ennivaló. Anyám az asztalnál ül.

— Jöttök, jöttök, gyermekeim? — Az asztalra néz, újból reánk. A jó Mányi néni, derék, kövér asszony, lelkezik:

— Na, hát jöttök nálunk? Ha tudtam volna előre, főztem volna valami ennivalót.

— Hát még ennél is van jobb? — mondja apám. Máris az asztalnál ülünk, nem is eszünk, hanem zabálunk. „Édes jó Istenem, hát ilyen jót esznek? Ez a finom kenyér, lyukacsos sajt! Jaj, szegény testvérem csinálja a téglát, hogy is nem lehet küldeni neki egy kicsit, nem is ismerszenék

meg.” Úgy éreztem, mintha keserű lenne a számban a falat, látom bátyámat, hogy rágja a málét, issza rá a vizet, hogy ne akadjon meg, így képzelődök, összeszorul a torkom. „Mi van veled, kicsi Rózsi? Egyél!” Ilyen jó sajtot még sosem ettem. Felkapom a fejem, örülök, hogy bár Pista itt van. Egy tányérba mézet tesz Mányi néni élönkbe:

— Egyetek, egyetek, nem sajnálja senki sem, látom, van jó étvágyatok.

— Van hál’ Istennek — mondja anyám —, csak legyen mit egyenek.

Nézem a csebet, fel van téve két kicsi székre. A cseber tetején hamu van, anyám arra töltögeti a fővő vizet. A cseber feneke lyukas, azon folyik ki a víz. Felül töltik, most nézik, hogy elég forrón folyik-e a víz. Rongyot tekernek egy csutára, s avval bédugják a cseber lyukát.

— Na, ez meglett, csak szépek legyenek, szapulódjanak meg jól, mert biza elég pecsétesek a ruhák; jó sok hamu volt. Fehér ing, fehér bő gatyá, ebben jártak kaszálni, kapálni, de mocskolódik a pajtában is, fejéskor, vagy amikor az állatokat ellájták.

— Van, amikor csak két nap van rajtuk, s már cserélik — mondja Mányi néni. — Nem bánom, mert ha egy hétig hagyom rajtuk, ahogyan szokás, úgy bémucskolódik, hogy azt már öt léből sem lehet kimosni, pedig annál csúfabb nincsen, mint a szürkén mosott gatyá, ing — magyarázza.

Anyám csak félakkora, minden szóra: „Igen, úgy is van!” „Hát persze!”

— Az én fiam fel nem venné a fehér gatyát egy viláért, de hát persze nincs is, de ha szeretné, szolgálna, venne magának. Van egy, az uramé volt, de nem hagyja Jánosnak, azt mondja, kell a koporsóba, hogy őt avval temessék el. Az emlék, a menyasszonya varrta, amelyik meghótt; gyönyörű tömötten van kivarrva, kiborsozva.

— Igen, de vénembert nem temetnek borsos gatyában.

— Tudom, de tudja ked, amit az uram a fejébe vesz, nem számít annak a szokás.

Pára van, izzad a padlás, de nem számít, ez úgyis csak a pitar. Egyik ajtó az első házba nyílik, a másik a hátsó házba. A pitarban van a sütökemence is, de ez már újmódi, kéménye van, nem mint sok szegény háznál, ahol benn van a sütökemence, de nincs kéménye, de van cserénye, s még

ott füstölik a szalonnákat. Füst lesz a pitarban, de még a szobákban is ilyenkor, csak az a jó, hogy egy héten csak egyszer sütnék kenyeret vagy málét. Itt minden másabb, mint a szegényeknél. Hát igen, ezek is Sallaiak, hát nétené, az első házban pádimentom van, né, még a hátulsóban is. Nagy zöld kályhakemencék mind a két szobában.

Kimentünk az udvarra.

— Mányi néni, miért van kizöldágazva a csűr?

— Hát itt van a tánc.

— Az aprók tánca?

— Apróké, nagyoké. Csak úgy nyüzsög a sok gyermek. Né, látod? Itt az udvaron úgy le van tapodva a hely, itt járják a mezítlás kicsik, aztán a csűr szájában a nagyobbak, akiknek van csizmájuk.

— Hát fiúkkal táncolnak?

Mányi néni akkorát kacagott, hogy csak úgy rezgett rajta a ruha.

— Hát te még nem voltál sose táncon?

— De voltam, de csak az aprókén.

— Te Rózsi — mondja Mányi néni anyámnak —, miért nem hagyod a leánykát ide? Én ügyelek reá, még a fiúknak is megmondom, hogy vigyék el táncolni. Jó, kicsi Rózsi? Itt a szomszédban van egy ügyes fiú, Fodor Miklós.

— Hát az gazda? — kérdem én.

— Mi a szösz? Hát még te is tudod, ki a gazda?

— Sűgok valamit, hajoljon ked le! Van egy gazda szeretőm, de én nem szeretem, nem szabad tudja senki!

Mányi néni kacagva ment bé egy veder vízzel, én utána-sietek. Most látom, hogy egy nagy szőrruha van előtte, a korcát egészen hátrahúzta, majdnem összeér. Ezt csak akkor veszi fel, ha nagyon mocskos dolgot végez: mosáskor, kemencehevítéskor. Anyámnak nincsen ilyen ruhája.

— Gyere ki az első házból, ne lémitálózz! Mit kasmaltolsz ott? Ha így csinálsz, többet nem hozlak, te kíváncsi — mondja anyám.

Jaj, ez mi? Letakarva szép abrosszal, hat lába van.

— Kimegyek azonnal, de mondja meg ked, hogy mi ez?

— Egy asztalágy.

— Ágy?

— Na, nézd meg!

Megfogta az asztalt a két lábánál, huzigálta kifelé, s ott maradt a négy láb, azon mintha egy nagy fiók lenne, csak az asztal felől nincs széle.

— Na látod, ebbe surgyét töltünk szalmából. Mikor a fiaim kicsik voltak, lábtól háltak benne, egyik erre, másik arra tette a fejét. Né, evvel a kanapéval csináltattam a városban. Igen drágába került, na, de vedd meg, Rózsi — mondja Mányi néni —, odaadom napszámért.

— Jaj Istenem, ki győz még azért is dolgozni? Nem telik cicomára. Jó az az ágy nekünk, az uram még megtajkolja.

Én most a küszöbről nézegetek be az első házba. Jaj, de jó volna, ha kicserélné a mi ágyunkkal! Hányszor beszakadt velünk, s hogy csikorog, amikor mászunk fel! Apám mindig kiabál: „Ne mászkáljatok az ágyban, ne ugráljatok, azért törik le, aztán hálhattok a földön, még szalmát sem adok alátok.” Máskor meg: „Ne mászkálj az ágyban, törik a szalma, akkor megterem benne a bolha, s én nem mind koldulászok nektek szalmát, szégyellem, mert már annyit adtak Mányi néniék. Nekik is kell, a marhák alá.”

Anyám:

— Ne bámulj úgy, kotródj ki játszani! Menj, nézd meg, hol van a testvéred.

Kicsi Pista kint kapott egy ostort, vállára vette. A nyele verte a lába fejét, hátul húzta maga után. A kezében egy nagy bogarat fogott.

— Né, Rózsi, cserebogár — s elkezd fűjni neki a mon-dókát: „Cserebogár, mikor lesz nyár, mikor apád gatyában jár.”

— Pistánk, én utálok azt a nagy bogarat, tedd le azonnal!

— Nem, nem — erősködik, hátrál neki a disznóakolnak. Ki voltak jöve a disznók, ott rőfögtek. Az inge alja bément, s a disznók lecsíptek egy darabot belőle. Volt sírás, meg is ijedtünk, mert az nagy szó volt, amikor a gúnyánkat elszakítottuk. Arra nagyon kellett ügyeljünk, mert ha nem, félig csurdén járhattunk. A sírásra kijöttek anyámék.

— Bétakarodjatok! Nem lehet töletek dolgozni sem. Üljetek ide a küszöbre, büdös nagy dögök!

Mányi néni lépesmézet adott nekünk.

Anyám:

— Én meg kell sünyeljem ennek a kölyöknek az ingét, hogy ne mind bőgjön.

De Pista sírt tovább, hogy ilyen csúf inge van, kezdte ráncigálni magát.

— Hát hátul az ing alján nem is látszik a folt, hát ez tiszta új még, mit ráz a hideg? — s megráncigálta Pistát.

Mányi néni kacagva hozott ki egy foltos nadrágot, mutatgatja anyámnak:

— Reájött a fiaimra, hogy nekik is kell nadrág, de nemigen használták, csak itthon s a pajtában, s mégis folt került reá. Aztán a javából csinálj priccses nadrágot ennek a gyermeknek!

Pista még mindig a küszöbön ül, a nagy foltos nadrágot szorongatja az ölében, reá-reáhajtja a fejét, boldogan mondja:

— Ne félj, Rózsink, lesz új priccses nadrágom.

— Né, kicsi Rózsi, ez a tied — mondja Mányi néni —, még a Sári leányomé volt.

Egy színehagyott pántlika volt, mégis örvendtem neki, mert amit a testvéremtől örököltem, az még ilyen sem volt.

Anyám kacagva, mondja:

— Na, látjátok, milyen jószívú ez a Mányi néni?

— Na, még akarok adni valamit — s kihozott az első házból egy sötétebb fersinget, a ráncainál lefelé mind le volt szakadozva. — Ez nagyon régimódi, szép, de megévődött magától, sze alig használtam. Aztán az aljából csinálhatsz neki köntöst.

Én hallgattam, anyám boldogan pakolta össze a rongyokat.

— Így né, tudtam én, hogy ked egy nagyon jó aszszony.

Engem egy nagy félelem csapott meg. Édes jó Istenem, hát most sem lesz nekem egy szép új piros köntösöm? De nem merem mondani, majd otthon.

— Mányi néni, én mondanék kednek valamit — szól anyám —, de kemence van a házban, ki kell kerülni. — S avval bémenni az első házba. Na, én már tudtam, hogy ilyenkor érdemes hallgatózni, ez már nagy titok, mikor azt mondják, hogy kemence van a házban. Az ajtó nem volt kilincse betéve.

— Másképp vagyok.

— Tán csak nem? Hát hány hónapos?

— Ha én tudnám! Azért emelgetem azt a csebet, annyit ugrálok, nagyon sokat emelek, már azt sem tudom, mit próbáljak. Valami gyökerekből teát főztem, azt hittem, belézavarodok, olyan rosszul voltam tőle.

— Hadd el, Rózsi fiam, a jó Isten megsegít, ne tedd porig magadat. Nekem is van öt fiam s a lányom.

— Igen hát! Itt van mire szülessenek, de erre a rongy szegénységre! Bár én is döglöttem volna meg! — Ezt már sírva, haragosan mondta.

Na de én már elfelejtettem a köntöst, mind anyámat nézem, készülnek ki sulykolni. A nagy cseber ruhát alig tudták kivinni ketten. Most a tekenő ruhát anyám viszi ki egyedül. Most a kútból vizet merít a horoggal, egyik veder vizet a másik után tölti a cseberbe, a mosószéket elhelyezi, veszi a sulykot. „Így na, foghatok neki.” Még a gyöngyét is leveszi. „Nem bírom, hogy itt fityegjen.” A keszkenőjét hátraköti, jól megszorítja. Mányi néni egy nagy szőrruhát nyújt neki. Hosszú, kétszer is átéri. Nem baj, csak a munka menjen. Szaporán üti-veri a ruhát, én csak nézem, s úgy látom, mintha szemlátomást nőne a hasa. Lesz testvérem, ez nem baj. De én többet nem ülök otthon, mikor jön a gólya, a bába néni, nem akarok több sírást, szenvedést hallani, nem vagyok már kíváncsi rá. Csak tudnám, mikor kell szülessen, azon a nap haza sem megyek, még enni sem.

Az udvaron üldögéltem, majdnem sírtam, észre sem vettem, hogy kiáltanak:

— Te kicsi leány, hogy hívnak? Nem jössz játszani?

Egy olyanszerű gyermek, mint én, állingált az utcaajtóban. Odamentem, összebarátkoztunk, bójött. A kőasztalon már ketten kövecskéztünk.

— Mányi néni, nem hagyja ked Rózsit a fordulókára?

— Én nem bánom, hadd menjen.

Elszöktünk Pistától.

— Te Rózsi, te forrószegi vagy?

— Én igen, a piachoz közel lakunk, tudod, ott a temető alatt. Hát ti hol laktok, kicsi Sári?

— Mi itt né, a Nagy utcán. — Egy szép magas házra mutat, elöl járnak bé a pincébe, ott is laknak nyáron. A

kerítés mellett az utcán egy nagy fatörzs végigfektetve. — Né, látod, ide szoktak leülni esténként a nagyleányok s a fiúk. Itt beszélgetnek s csókolóznak. Én kukucskálom őket onnét fentről, az ablakból. — Megfogta a kezemet s kacagott: — Né, ott a mi pajtánk. — Az is a Nagy utca sorban volt, a házzal szemben.

A sikátoron feltértünk. A pajta ajtójában áll egy kicsi fiú, vasvilla van a kezében, kiáltja:

— Sárink, hová mész?

— Ez az én testvérem — mondja Sári. — Megyünk a fordulókára, a Pipék dombjára. Gyere, fussunk odáig. Né, a Pipék dombja. Még nincsenek sokan bégyűlve.

Magam előtt látok egy kis dombot, a domb közepén be van ásva egy hántatlan vastag fa, körülbelül másfél méter magas, a teteje ki van fúrva, rajta keresztbe egy háromméteres vékonyabb fa van téve, az is ki van fúrva. A két fán át egy vastag járompálcát dugtak, a keresztfának a két végére láncot kötöttek, a lánc végén egy könyöknyi fa keresztbe odakötve, arra kellett ülni.

— Gyere, ülünk fel! — Sári a lába közé vette a láncot, ráült a fadarabra. Én is úgy tettem, s megmarkoltuk két kézzel a láncot, ott lógattuk magunkat.

— Ha látnád, hogy vasárnap mennyien vannak. Reggeltől késő estig. De szoktak lenni máskor is, csak még nem jöttek bé a mezőről.

Sári testvére érkezett meg. Kopott szalmakalapját jól a szemébe húzta, úgy kacagott ki alóla.

— Én úgy elhajtalak benneteket, fogózzál jól meg, te kicsi leány, s kiálts, ha félsz vagy szédülsz. Ne szégyellsd magadat. Én úgy elrepítelek benneteket. — Megfogta a rudat két kézzel, és futott kereken a fa körül, le-lekuporodott, s a rúd ment magától egy keveset. Na, most minden erejét összeszedte, úgy hajtotta. Kiáltja: — Nem féltek?

A levegőben vagyok, magasan repülök. Jaj, de jó is fordulókázni!

— Na, jól van, elég volt már — mondja Sári. — Miklósunk, ne hajts többet, nehogy beteg légy. Né, hogy megizzadtál.

A fiú megtörölte magát, s egész közel jött hozzám:

— Hány esztendő vagy? Hogy hívnak? Melyik utcában laksz? Annyit ülhetsz rajta, amennyit akarsz. Igazán, gyere még!

— Kéne menjünk, né, hol a nap!

Elindultunk. De már annyi gyermek nyüzsgött a fordulóka körül, veszekedtek, tépálóztak, hogy ki üljön fel.

Sári:

— Gyertek, fussunk, ki tud jobban futni? Aki hamarabb leér a Nagy utcára, az lesz az angyal. Né, én leszek az angyal.

Mit bántuk mi, hogy Sári az angyal! Olyan jó volt itt egymás mellett ülni.

— Add ide, kicsi leány, a kezedet — mondta nekem —, így hamarabb odaérünk.

Én adtam volna, de szégyelltem. Kipirultam:

— Szégyellj magad!

A felém nyújtott kezére reácsaptam s elfutottam, a Mányi néniék utcaajtójáig meg sem álltam. Sári kacagva tapsolt:

— Én lettem az angyal, na, ne félj! Én vagyok az angyal.

Palacsintaszag csapott meg, sült a palacsinta. Mányi néni még Sárinak is adott egyet. Sári hazafutott vele, hogy adjon a testvéreinek is.

Meglett a sulykolás is, a sok ruha ki van terítve. Annyi ing, bő gatyá, kendők, abroszok, az ispárgák ki vannak támasztva horoggal, vékonyabb fákkal, hogy le ne szakadjanak. Hallom, hogy beszélnek, milyen szépen sikerült a szapulás, szép fehér a ruha, jó sok hamu volt, azért.

— Jaj de jó, jaj de jó ez az ízes palacsinta — örvendezik Pista.

Édesanyám kacagva, boldog örömmel csomagolja a kapott gúnyát, rongyokat.

— Né, vigyétek haza ezt a palacsintát is, hadd kóstolják meg ők is.

Hazafelé az úton mondtam is édesanyámnak:

— Jó rokon ez a Mányi néni, csak azt nem értem, miért akarja a rongyos fersingét nekem új köntösnek. Venne inkább egy újat ez a jó Mányi néni.

Az aprók táncába készültem

Hat- vagy hétéves lehettem.

— Édesanyám, én is megyek az aprók táncába — kérelgettem. — Sári már volt.

— De hát hol a csudában van az a tánc?

— Ott lent Forrószeg végén, valami Jakab Péter Pistáni.

— Ott lent a zsákutcában, erősen messze van, amíg odamész, lehúzza a sár a csizmád talpát, nem lesz mivel táncoljál. Hadd el, fiam, majd a nyáron, akkor lehet meztláb is táncolni.

Én már sírtam:

— Még le is kacag ked? Csicsonkázni sem szabad, mert elkopik a csizma talpa. Vigyenek el már kedtek szolgálni, hogy vegyek szép gúnyát, csizmát magamnak.

— Hadd el, fiam, mert eljön annak is az ideje nemso-kára. Lesz még időd megenni az idegenséget. Na, ne sírj, na!

— Tudja ked, most az ünnepen lesz, délben kezdődik, az is lehet, mire besötétedik, itthon is leszek.

— Jó na, nem bánom, de karácsony szombatján a templomban kell szavalj.

— Tudom, tudom, „Áldott ünnep, szent karácsony”, hát ez kicsi vers, az óvodában milyen hosszúkkal szerepeltem, hányszor szavaltam.

— Jól van, na. Tudom, hogy te ügyes vagy, kicsi leányom, de ez a nagy szegénység... Tudnám én, hogy kéne öltözni, de a nincsenység nem hagyja.

Megcirógattam a sovány, sápadt orcáját:

— Hajoljon ked le, csókoljam meg kedet, a világon a legszebb, a legjobb édesanya. De igaz, elenged ked a táncra?

— Te, te gyermek, mit akarsz, lehízelged.

Még ott szorongattam az édesanyám nyakát.

— Engedj, na, lehúzod a karomat, kiszakad a gyöngyöm.

Aztán a tálasfiókból kivettem két tojást, átfutottam a szomszédba a csizmadia jó Pista bátyhoz.

— Né, ez a folt itt fel van billenve, itt jön bé a sár, drága aranyos Pista báty, igaz, hogy megtatarozza ked? Szavalok a templomban, kell a csizma.

— Akkor persze megcsinálom — mondta nyugodtan, a pápaszem felett reám nézett kacagva. — Miért nem jössz mostanában játszodni nálunk?

— Na, csak ő hiányzik — motyogta Zsuzsi néni, aki a két tojással nem volt megelégedve. — Nahát, ez a gyermek egy rafinált. Itt a sok dolog, ünnep előtt állunk.

— Legyen elég, Zsuzsi! Nem a tojásért csinálom, hanem a gyermekért.

Én üldögéltem egy kicsiszéken, kapcáimba bugyoláltam a lábam.

— Jaj, de hideg van itt! — De már meg is bántam, hogy szóltam.

— Nétené! — Zsuzsi néni mérgesen reám nézett. — Én nem tudok másnak dolgozni, mezőre jární, sulykolni, mosni, hogy hozzanak érte fát, még a magamét sem tudom megcsinálni. Szegény lányom jó a szolgálásból haza, milyen szabadsága lesz! Várja a dolog. Jaj, csak a szegény ne legyen beteg, inkább dögöljön meg. — Majdnem sírt. A dereka hárással volt bekötve, a csizmája fején posztópapucs, magas, sovány, sápadt asszony, foltos lékri rajta, csontos ujjával a derekát fogta: — Jaj, hogy fáj! — Lassan tipegett a házban. — Ne zúgjatok úgy, gyermekek! — Kicsi András kétfelé ült a kicsiszéken, lovagolt.

— Vilma, ne, gyí, gyí, gyí! — Nagyokat ugrott. — Marink, gyere, hajtsuk ezt a lovat! — Egy seprükórón vargafonal, hadarásztak vele, mint igazi korbáccsal.

Az anyjuk:

— Jaj, ne súroljátok úgy a földhöz a lábatokat, szakad a papucs, most varrta azt a bőrt a talpára vagy két napja apád, ha elkopik, megfagy a lábatok.

— Tán csizmadia az apjuk — szól Pista bácsi, nagyot koppintott a csizmára és felkacagott. — Mozogjatok, gyermekeim, hogy ne fázzatok, csak ne kiabáljatok!

Füst lett a házban.

— Jaj, a magyaró elég! — Zsuzsi néni egy lábost lefordítva mozgat a plattenen, az alatt ül a magyaró. — Jaj, sült magyaró! Van sült magyaró!

—Én láttam — mondja András —, amikor hozta egy asszony. Keszkenőbe volt belékötve, letette apám szerszám-asztalára. „Kész van a csizmám? — kérdezte. — Itt van két kupa magyaró. Elég?” „Elég, leányom, elég.” Igaz, így volt, édesapám?

—De most egyél, fiam! Na, egyék ked is. — A szerszám-aszatra tett egy magyarót.

—Én kicsi Rózsának adom.

—Jaj, én most akartam adni neki. — Egy fél magyaró a kezében, jön felém Zsuzsi néni.

—Köszönöm, Pista báty drága, jóllaktam zsíros puliszkával.

—Hát igen, apád érti a disznóölést, így kapogattok egy kicsi húst.

Olyan boldogság töltötte el a szívemet. Nem is vagyunk olyan szegények. Né, itt ez az egy házuk van, az ajtó az udvarra nyílt, csak úgy gyúródik bé rajta a hideg, ha járnak. A mi házunkban több minden van. Aztán az én édesanyám hogy jön-megy, mennyit dolgozik! Állandóan másnak varr, de ők azért szegények, mert szegény Zsuzsi néni beteg.

Nyílik az ajtó.

—Édesanyám, édesanyám — átöleltem a derekát —, megvan a csizmám, nem megyen bé a sár, né, fel is húztam.

—Jó, na, eressz el! Éppen azért jöttem, hogy fizessem ki, de nincs pénzem.

—Nem is kell — szólt Pista báty.

—Rajzoltam párnacsúpokat tejért. Neked nem kell tej a kalácshoz, Zsuzsi?

—Biza ez jókor jött, jól is fog, szomszédasszony. Igaz, lenne rajzolnivalóm is, ha hazajön a lányom.

—Na, csak szóljál, kirajzolom csak úgy.

Pista báty gömbölyű, egészséges orcáját felénk fordította:

—Mondtam én, nincs mért mérgeledni, Zsuzsi — nagyot ütött az asztalára, felkacagott. — Kityhim-kotyhim, ahogy esik, úgy pottyan.

Hazafelé kerülgetem a sárt. Úgy tudtam örvendeni ennek a foltos nagy csizmának! Használt gépolajjal kentük meg, addig kell kenni, amíg béissza, ne vegye bé a vizet,

a sárt, így mondta apám. A bokszt a testvéreimé volt, nekem nem volt szabad járni vele.

Valahogy teltek a napok. Sokat ábrándoztam, nagyon tudtam szeretni, sajnálni mindenkit, haragudni, bosszankodni nem tudtam, csak egypár percig. Érzékeny voltam, hamar sírtam, velem csak szép szóval lehetett beszélni. Jöttek a kicsi leányok:

— Rózszi, eleresztenek az aprók táncába az ünnepen?

— Gyertek bé!

Nemsokára el is mentek. Marj, a testvérem:

— Mért kell idecsődítsd őket, mind kihordják ezt a kicsi porondot avval a sáros lábukkal.

En elkezdtem sírni.

— Na, nem azért mondtam, hogy sírjál, böggjél.

Anyám szelíden nézett Marira.

— Igen hamar béporondoztad ezt a házföldjét.

Ilyenkor a fiútestvérem jött hozzám.

— Na, kicsi Rózszi, van még könnyed? Lássam! Aki-nek Sallai fiú a szeretője, nem illik sírni. Mész az aprók táncába. Né, milyen szép a csizmad!

— Én nem csináltam semmi rosszat, még a kollégáim sem jöhetnek ide, mért kell úgy reám kiabáljon, szidjon engem a testvérem? Én úgy szeretem őt. — Még jobban sírtam.

János:

— Igaza van a gyermeknek. A fene egye meg a porondját, inkább hoztam volna. Ha nagyleány van a háznál, az ember meg sem moccanhat, hogy ne csináljon rendetlenséget. Málét nem szabad fejteni, mert megtelik a porond mucsokkal. Sokat nem szabad járni, mert hordódik ki a porond. Ne ugráljatok, mert felszáll a porond! Ne szivarrazatok, mert megfogja a kék falat a füst. Mindjárt kell kerülnük a házat a gyermekekkel, mert nagyleány van a háznál.

Bécsapta az ajtót János, és elment itthonról.

Mari:

— Na látod, mit csinálsz, te, te hízelgő nagyszeműje! Reád nem lehet mérgesen még nézni sem. Na, most böggjél, összevesztem érted.

— Mari, elég legyen! — mondja anyám.

Én üldögélek a kicsi testvérem mellett az ablaknál, még a szememet töröltem. Igaza van Marinak. Mert ha ő itthon van, olyan szép rend van a házban, szép tisztaság. Jaj, csak ne lenne olyan mérges!

Kopogtat valaki.

Pista:

— Künn tágas, benn szoros, maradj künn, te rongyos!

Mari mérgelődik:

— Hallgassatok, ki tudja, ki az. Tessék, tessék!

János lép bé, a hátán egy zsákban porond van.

— Jó testvér vagy, János — mondja Mari —, de ez is az érzékeny kicsi Rózsiért...

Apám:

— Holnap ünnep szombatja van, kéreljétek a jóistent, hogy szedje össze ezt a nagy sárt, mert ha fekete karácsony lesz, ki sem tudunk bújni. Holnap este jön az angyal, jók legyetek!

Pista kiabál:

— Jó lesznek!

— Igen — szól anyám —, csak szegény angyal lesz. Menjetek a szomszédba beszélgetni, Pistát is vigyétek. Neked, kicsi Rózsi, most nincs mit hozzon az angyal.

Mari:

— Mondja ked meg neki, hogy nincs angyal és kész! János faragott karácsonyi ajándékba egy kicsi ügyes széket, asztalt, mellé padot, na, lesz mivel játszodjál. Ezután már csak vasárnap játszodhatsz. Most is csináld meg azt a rojtos papírt, úgy, ahogy tudod, díszítsd fel a karácsonyfát, mert nincs időm, kell varrják.

János:

— Igen, kicsi Rózsi, volt angyal, nincs angyal, neked már nem jön az angyal. Ne bámulj úgy!

Nem értettem, sírtam:

— Mari, biztos, te bántottad meg az angyalt.

János:

— Vagy az aprók tánca, vagy az angyal, kettő közül válasszál. Te okos gyermek vagy.

— De soha, soha nem jön többet?

— De jön, Pistának, de mi díszítjük fel, így ni.

Béhozott egy csikófarok zöld ágat, kockacukor rostos papírban, aztán a többit már tudtam. Abban jártam, hogy

szép legyen. Mikor kész lett a karácsonyfa, kivittük a külső házba, meg ne lássa Pista.

— Marink, én már tudok varrni is, né, milyen szép zsebkendőt varrtam. A Volgát kétfelé vettem; én varrok magamnak virágos földű keszkenőt.

— Na, majd festek neked egy színehagyott keszkenőt feketére gyűrűfa-hajjal, az tiszta új lesz újból.

Mari:

— Tudja ked, Sallai Zsuzsi szőtt fersinget magának, szőjünk mi is. A kenderfonalat vékony-vékonyra megfonták, megfestették, a bélbevalóját, a nyújtóját is felét pirosra, felét feketére, úgy szőtték apró kockákra, olyan, mint a brassai fersing, jaj, de szép!

— Annak sok kender kell — mondja anyám —, örvendek, ha lepedőnek, zsáknak, abrosznak jut a kender.

Bármiről beszéltek, a nincsen szó ott volt.

Valahogy így teltek a téli napok. Nappal varrtak, este fontak. Én is, ha tudtam, segítettem. Anyám dagasztja a kalácsot egy ládán, én a tekenőt fogom, hogy ne bicegjen. Előtte fehér takaróruha, a keszkenője hátrakötve, fehér inge könyökig fel van tűrve, úgy jár a keze, mint a gép.

— Jaj, szorítsd meg a keszkenőmet, el ne oldozzon.

Egyik kezét nyomja, a másikat húzza szaporán, szaporán, most látom, milyen szép az én édesanyám. Fehér bőre kipirosodott, nagy kékeszöld szemeivel reám-reám néz fáradtan, az orra inkább pisze, keskeny piros szája, szabályos szép orcája. Vagy nyolc sor bordó kaláris csüng a nyakán, de nem sokáig, ezt már Marinak adta, pedig illene neki is, még fiatal asszony. Megszólal:

— Négy fehér kalács elég lesz. Gondolom, csak akkor vesszük elé, ha jön valaki. Aztán lesz hat vagy hét fekete kalács, én szeretem ezt is, én csak ebből eszem. Majdnem olyan az íze, csak csúf fekete. Volt idő, mikor mind ezt süttöttünk, ajaj, örvendtünk, csak legyen.

Mari szótlanul tesz-vesz, töröli a lámpaüveget.

Pista:

— Én jó vagyok, várom, hogy mit hoz az angyal.

Mari:

— Kár, hogy nincs nyomdék. Mit adunk a kántásoknak? Vettem egy kupa diót, két kupa almát, aztán majd este elészedem.

Egy papírba tettem két almát; öt diót, négy kockacukrot bepakoltam színes papírba. Könnyű volt csinálni az ilyen csomagot, mindig ezt kaptam én is, örvendtem annak, hogy most én vagyok az angyal.

— Pista, tedd ki a csizmádat!

Még kora délután volt, kicsi Pista ugrándozva kiáltotta:

— Már eljött az angyal, né, Rózsink!

Én úgy éreztem, mintha a szívemből kiloptak volna valami kicsi örömet. Én is úgy hittem, mint Pista. Milyen boldog hazugság! Nehezen hittem el, mert az szent igaz volt előttem, amit a szüleim mondtak. Tisztességes hazugság lett. Sírni tudtam volna, hogy miért nincs angyal. Már egész másképp láttam mindent a templomban is, nem avval az érzéssel mondtam el a verset. Már azon gondolkodtam, ki tudta feldíszíteni ezt a nagy karácsonyfát, mennyi idő kellett, amíg ezt a rengeteg sok csomagot megcsinálták, szinte irigyeltem a kisebbeket. Karácsony van, itt az angyal. Hazafelé kedvetlen voltam, megnéztem, hogy a csomagban mi van. Egy szentjánoskenyérrel, egy fűgével volt több, mint amit én készítettem. A kockacukor helyett öt vagy hat szem selyem töltött cukor.

Nekem nem kell csomag, ha nincs angyal, gondoltam, mind a kettőt a Pista kezébe nyomtam. Aztán nemsokára jöttek a kicsi kántások, a leánytestvéremhez jöttek a nagylegények, még a fehér kalácsot is megkezdték, avval kínálták őket. Kántáltak: „Mennyből az angyal, lejött hozzátok”, az egyik alig végezte el, a másik már kezdte. Mikor béjöttek, ezt mondták: „Boldog karácsonyi ünnepeket kívánunk.” Aztán verset:

Elszakadt a csizmám, nem győzőm szalmával,
Adjanak egy tákot vagy egy petákot,
Hogy foldjam meg azt a rossz csizmámot.

Ezt is szokták mondani:

Zörgetik a kulcsot, pénzt akarnak adni,
De ha nagy pénzt adnak, el se fogom venni.
Ha egy garast adnak, meg fogom köszönni.

A Pista testvérem olyan tiszta szívből tudott örvendeni: itt van az angyal. Én is tiszta szívből örvendtem annak, hogy örvend, de neki már nem volt szabad elárulni, majd reá fog jönni, hogy nincs angyal.

Egy várt nap

Eljött a várva várt karácsony másodnapja. Elég sáros, de az a szerencsénk, hogy a Nagy-pataokban előttünk nincs csak egy tenyérynyi víz. János testvérem követ, cserépdarabokat vet a vízbe.

— Így né, gyertek most ide, libasorban menjeteK által rajta. Na, most itt a réten egész le, le, le, Forrószeg végéig mentek. Majdnem ott kiértek a Nagy utcára, aztán ott meghalljátok a nagy muzsikaszót, ott jönnek-mennek az olyan kicsi leányok, fiúk, mint ti.

Kati néném Forrószegen lakott, a Nagy utcában.

— János, még annál lejjebb is kell menjünk?

— Hát persze! Egy ház kertjénél kimentek a Nagy utcára.

— Gyertek, mert én tudom, hogy hol van — mondja Mari.

Mari már egy hajításnyira volt tőlünk.

— Kicsi Mari, mért nem mondtad nekünk? — Ez a kicsi szó ez valami nagy becéző szó, kedvest, drágát értetünk belőle.

— Te kicsi Rózsi, én most megmondom, pedig ez szégyen — lesütötte a fejét —, nem vett el senki táncolni. — Ezt olyan búsan mondta, mint egy nagy bánatot. — Hát te tudod, hogy tudok. Mennyit táncoltunk a vágóhídban.

— Hát persze hogy tudsz.

— Az is lehet, nem voltam olyan szépen öltözve.

Mindegyikünk Marit figyelte. Titokban féltünk, hogy mi is úgy járunk.

— Hát tán azért megyünk, hogy tanuljunk táncolni. Hát nem igaz? — Ezt Zsuzsi mondta. — Né, most vettem észre, egy kicsit lyukas a csizmám. Ez a Sárink viselőcsizmája. Olyan rosszul tudok vele menni, jár ki a lábam belőle, pedig még szalmát is tettem belé.

Alig ment Zsuzsi egypár lépést, megint le kell hajoljon, a szalmatöredék kukucskált ki a csizmájából, féloldalt.

— A fene egye meg, még menni sem tudok, hogy táncolok?

Egy félmaroknyi szalmát tépeget ki. Mérgelődött:

— Jobb lenne, ha nagy sár lenné. A múltkor nem jött ki a szalma. Igaz, bokáig érő sárban jártam.

Mi türelmesen vártunk, amíg Zsuzsi egy nagy darab sárral foldta bé a csizmáját. Persze nem illett kacagni, inkább sajnáltuk. Hanem még javasoltuk, hogy vegye ki az egész szalmát mind a kettőből. Ő csak az egyikből vette ki, a lyukasból. Egy nyomdákba állott, a lyukas csizmájába húzta mind a két kapcát, a másikba csak úgy dugta belé a lábát. Most muszáj volt kacagjunk: „Jaj, szúr a szalma!” De azt még eltúrte volna, de sántított, a szalmás csizma magasabb volt, ideges lett, pirult az arca, a szeme megtelt könnyel, lesütött szemmel vissza akart fordulni.

— Ne menj vissza, megharagszunk, örök harag!

Mari:

— Nézd, az én pántlikám is csúf, színehagyott.

Sári:

— Né, az én csizmámnak félre van menve a sarka. Ez is a testvéremé, hát honnét hogy legyen? Még nem szolgáltunk, nem is szégyen. Gyertek, menjünk!

Zsuzsi megtörölte a szemét:

— Várjatok! — A másik csizmájából is kiszedegélte az összetört szalmát, felhúzta mind a kettőt kapcával. Igaz, nem látták sokan. Jó, hogy nem a Nagy utcán vagyunk. Emberek, asszonyok jönnek velünk szembe.

— Menjetek, mert mind a kapuban vannak — így mondták —, a kicsi legények kérdezték, nem láttunk négy szép kicsi leányt?

Majdnem elhittük.

— Gyertek, menjünk hamarább!

Könnyen megkaptuk. Dadogó Jakabéknál átmentünk a kerten, udvaron, ki a Nagy utcára.

Mari:

— Már nincs messze, né, ott a másik soron, velünk szemben, ott, ahol azok a kicsi házak vannak.

Már épp az utcaajtóban voltunk, ott lökdösödtünk, ki is menjen elől. Olyan szégyenlősen, ijedten mentünk be

az udvarra; úgy látszik, most lett vége egy pár táncnak, tíz-tizenkét éves leányok, tizenhárom-tizennégy éves fiúk nagy kimelegedve jönnek ki a házból, fehér ingesen, az udvaron kisebb-nagyobb csoportokba verődnek. Van akit mindig öleli a fiú, mint az igazi nagy leányokat, egyesek a ház háta megé mennek. A köntösén a ruháját jobban megszorítja, a fehér ingét kihúzogatja, hogy buggyos legyen. Persze ezek lékribe jöttek, de levetkeztek. Mi is ott ténferegünk köztük. Né, milyen szép öltözetű leány, ez gazda. Fején virágos földű keszkenő, a nyakán sor piros kaláris gyöngy, a köntöse fekete bársonnyal díszítve, piros, zöld zsinór mellette, a ruha földje piros, apró fehér bab benne, három sor zöld galand az alján, tulipántos csizma a lábán, né, hogy illegeti magát, pedig ez akkora, mint mi. Nem éreztem jól magam, olyan lelki sóvárgás fogta el szívem, sírni tudtam volna, fojtogatott a vágy, hogy nekem mért nincs szép ruhám. Nem értettem meg. De hirtelen hátránéztem Zsuzsira, aki meglökött.

— Ó, bár ne is jöttünk volna ide! Én be sem megyek így.

Sári, Mari ráförmedtek Zsuzsira:

— Nézd meg, né, hány csúf öltözetű van! Ott né, a töviskertnél, az a két leány, jaj, annak kificamodott a lába, vagy a balt húzta a jobbra, a jobbat a balra? A mellette levőnek nem lehet tudni, fiú- vagy leánycizma van a lábán.

Jól körülnézegettünk, szinte örültünk, hogy vannak még szegény leányok.

Na de már bentről kihallatszik a muzsikaszó, bár ez inkább cincogás. Egy szép tizenhárom éves fiú jön ki bentről, és megáll a tornácban, a jobb kezével int és felkiált:

— Héj, leányok, gyertek bé, kezdődik a pár!

A fiúk, leányok, akik még kint voltak, szállingóztak befelé. Mi négyen is ott álldogáltunk az udvar közepén, körülöttünk még sok gyermek. Ugrándoztak, lökdösődtek a fiúk a lányokkal. Nekem valaki jól meghúzta a hajamat; elkiáltottam magam:

— Jaj, hogy a piszok egyen meg!

Hátrafordultam, egy akkora fiúcska, mint én, nézett rám s hebegett:

— Nem, nem akartam úgy meghúzni, hogy fájjon. Hát hogy hívnak téged, te kicsi leány?

Akkora sapkája volt, a felét az arcának eltakarta, s úgy kukucskált ki alóla. Feltartott fejjel beszélt:

— Gyere táncolni, gyere na, ne szégyelld úgy magad!

— A köntösöm ráncigálta. — Na, nem jössz? — A köntöst jól meghúzta. Mire én mondtam volna, hogy igen, már el is szaladt.

Mari:

— Ne várd, hogy kérjének, miért nem mentél?

Sn büszkén mondtam:

— Nem akartam, mert nem hívott szépen.

Most a sapkás fiú az ajtóba áll:

— Hej, leányok, gyertek bé! — Reám nézett és kacagott. Én kipirultam és kacagtam.

— Ez szeret tégedet, ez lesz a te szeretőd — mondják a barátnőim, és lökdösni kezdtek, kacagtak. — Szeretős, szeretős — mondták.

Én nem szégyelltem, boldogságnak tartottam, hogy reám is nézett valaki. Ez is már valami! Most bentről jött ki egy fiú, foltos lájbi rajta, hajadonfönt. Alighogy kidugta az orrát, a nagysapkás már kezdte:

— Te Péter, hát táncolunk?

— Táncolunk hát ezekkel a szép kicsi leánnyal.

Huncut szőke fiúcska, kerek orcája, a szemei olyan kicsik, alig látszodnak, vidáman kacag:

— Gyertek bé táncolni! Aztán itt künn megfáztok. Gyertek na, még vannak olyan kicsik, mint ti.

Bent nagy zaj van, kacagnak, beszélnek, még dúdolnak is, a muzsika csak úgy hallik, mintha egér cincogna egyfolytában. Hátral egy sarokban gyúródás van, sok gyermek táncolna, ha lenne hely. Egyik táncol, a másik várja, hogy legyen hely. Lökdösődnek.

— Félre, ti már táncolatok, hagyjad, járjuk mi is.

Alig volt hely, ahol megálljunk. A négyest jártuk volna Péterrel, a nagysapkással, Sári meg én. Na, valahogy öszszefogóztunk. Péter a sarokba nézett nagy mérgesen:

— Ha nem húzódtok összebb, mind kilöklek beneteket!

— Jaj, adjunk helyet a házifúinak!

— Így na! Tán itthon vagyok!

— Péter s még hogy hívnak téged?

— Engem? Hát téged?

— Rózsinak.

— Sárinak.

— Hat még sosem voltatok itt nálunk a táncon?

Ezt olyan kivetett mellel, gőgösen kérdezte. Rám nézett és kacagott, én visszakacagtam. A másik kicsi fiúnc tánc közben letette azt a nagy sapkáját, én levettem a piros szvetteremet, hadd lássák a piros darázsos fehér ingemet. Még ki is buggyosítottam. A keszkenőmet megigazítottam, mint a nagyleányok, már én is kezdtem hegyelődni.

Most egy nagyobb fiúcska ránk mutatott:

— Nétené, ez a házigazda legkisebb fia. Péter, gyertek ide, táncoljatok a cigány előtt is!

Na, most sokan látnak, kell ügyeljek, hogy szedem ezt a nagy csizmámat, mert nem oda lépek, ahová akarok. Jaj, most megtapodtak, de biztos szégyen jajgatni. Na, de most én tapodtam meg, úgy éreztem, mintha egymás lábán járnánk. Ezt a szégyent! Na, jól megizzadtunk, olyan tusa-kodásban voltunk. A nagyobbaeska leányok, fiúk hátrább húzódtak, átadták a helyet az egész kicsiknek.

— Gyertek, gyertek, táncoljatok, lássuk, hogy tudtok! Legyen nektek is jó karácsonyotok.

Úgy nyüzsögtünk, mint a hangyaboly, mikor jön az eső. Táncolt most mindenki, ahogy tudott, minden kicsi járta. Nagy zaj van, kacagás. Hátral a kemencénél két aszszony mondja:

— Ez igazi aprók szentje.

Van két-három ember is, azok biztatják a cigányt:

— Fordítsd már reá a csárdásra, húzzad, Icsán! Húzzad, húzzad szaporán!

Péterrel táncolok a cigány előtt. El-elkiáltotta magát még ő is:

— Húzzad, cigány!

Ilyenkor még jobban hajtott, még jobban botorkáztunk, akadoztunk egymás lábába. Jaj, csak egy csepp híja, hogy le nem estünk.

— Ne félj! — reám nézett, kacagott.

Tudtunk mi táncolni, csak a csizmánk nem hagyta. Egy szál cigány húzza, olyan széles, amilyen hosszú, s a

nagy hasa kidagadva, nemhiába, hogy Nagyhasú Icsának csúfolták. Mostanáig üldögélt elől egy padon, úgy muzsikált, de a sok biztatásra felállt, húzta, húzta.

—Dúdoljál valamit ezeknek a jótáncú gyermekeknek! Mit szoktál dúdolni? — szólt egy ember. A cigány elkezdett nagy, durva hangon, mintha gordonolna, minden vonóhúzásra toppintott, s mondja:

Így kell nektek, úgy kell nektek,
Dió nektek, így jó nektek,
Úgy jó nektek, dió nektek!

Na, aztán erre még nagyobb kedvünk kerekedett, azt hittük, pont így kell. Az akarat megvan, s hallottuk, még szaporábban húzza a cigány, s ahogy mentünk, mellettünk egy asszony táncoltatta az öliben a gyermeket.

Péter súgja nekem:

— Jaj, még ezek is foglalják a helyet!

Azalatt kihúzta a kezemből a varrottas zsebkendőmet. Én lökdöstem, rángattam:

— Add vissza, Péter, kicsi Péter! S ha nem adod vissza, soha nem jövök ide — s kivettem a zsebéből a zsebkendőmet.

— Nem akarsz szeretőm lenni? — kérdi Péter kacagva.

— Ja, ha valaki elveszi a zsebkendőt, azt jelenti, hogy szeret?

— Ez szent igaz.

Hosszasan néztük egymást és kacagtunk, mintha egy kacagó táncos világ jelent volna meg előttem. Boldog voltam, táncoltam is én minden párban, igaz, az ajtó mellett hátul. Nem baj, így is jól telt. Én még nem kellett kalácsot vigyek vagy ebédet, vacsorát a cigánynak, csak majd jövőben.

Még egypárszor el-elmentünk, még az is megtörtént, hogy nagy eső vagy fellegszakadás után nagy víz lett, kiöntötték a patakok, s az apák a hátukon vitték haza a jó táncos gyermekeiket. Ilyenkor ijedten futkostunk béfelé a falu felé, mert Forrószeg végét elöntötte a víz, az iszapos, még a kisebb házakba is be-bekukucskált a víz. Ilyenkor nyakunk szakadtában futottunk a Nagy utcán végig, de csak úgy úsztunk a sárban. A malomhoz érve: „Jaj Iste-

nem, a cementhidat majdnem ellepte a víz, a Nagy-patak kiöntött, teli az utcánk vízzel.” Ott sírdogáltunk Zsófi Marival a cementhídon: hogy megyünk haza?

Apám:

— Na, mi van? Kikergetett a víz az aprók táncából?

Ölben vittek haza.

Az én édestestvérem

Mari testvéremtől örököltem egy pár csizmát. Persze Mari már kinőtte, Mari már nagyleány, neki már ezután fersing kell. Levágta a köntöse mellét, nekem adta. Ez nagyon szép, fekete glott, sűrű napraforgós minta, zöld és piros selyemmel van varrva.

— Éppen jó lesz neked, kicsi Rózsink, de mit tegyünk aljának?

— Nekem csak piros köntös kell, mint a többieknek az óvodában, Petrics Zsuzsinak van.

— Mi a fene? Te tán nem teszed magadat egy gazdag-
gyermekhez? Hohó, várjál, mi szegények vagyunk. Aztán
majd ha szolgálász, válogathatsz.

— Nekem nem kell a Mányi néni rossz fersingje. — S mikor nem vették észre, a fersingen a ráncokat mind jobban behasogattam, hogy ne tudják nekem megcsinálni.

— Hát ez összevissza van szakadva, miért a fenéért adta kednek? — kérdi Mari.

Anyám csak nézett, a fejét csóválta, de nem szólt semmit.

— Jaj, de savanyó idő van künn — mondja János.

— Igen, peszmetél az eső — mondja anyám. — Na, most van időm varni, össze kell üssük ezt a köntöst neki. — Egy piros ingnekvalót vett elé anyám. — Ez van, más nincs.

— Jó lesz ez, édesanyám.

Piros a földje, egy-egy ujjnyira fekete vékony vonalak vannak benne. Azon nap meg is csinálta, le is szedték vízzel az asztal lapján. Az asztal lapját félredöntötték, hogy folyjon le a víz, másnap sütöttek, reárakták forrón a kenyereket: „Na, ez többet tett, mint a vasalás.” Kihült a

kenyér, a köntöst felcsavarták, jó szorosan átkötözték, s felakasztották a gerendára. A pántlikát, amit kaptam, a három ujjamra óvatosan rátekertem, levettem, átkötöttem, az asztal lapja alá tettem, az éle belépréselődött. Az asztal lapja lejárt, úgy volt csinálva, hogy disznóöléskor megszoktuk fordítani, azon töltöttük fel a kolbászt s a májast. A csizmámat kezembe vettem, megkentem boksszal, varrtam virágos földű keszkenőt is a Mari segítségével. Boszszantottak, hogy úgy készülök a táncra, mint a nagylányok, mint a menyasszonyok. Délutánra járt az idő, az eső megállt, de a patakok meg voltak telve vízzel. Az utcán sorakoztak a téglák szépen összerakva, a tetejükön szalma, hogy be ne ázzon; volt egy jó pár még a földön, amit a más gyermekei összetapodtak, s ott maradt a lábuk nyoma rajtuk. Bátyám nemigen haragudott, csak annyit mondott, hogy „né, jártak az angyalok a téglámon”. Anyám mérgelődött, hogy hová tudtak elülni ezek az emberek. Valahol jól diskurálgatnak, s ő megyen vízért a két férfi mellett, pedig olyan csúszós az út, felkapta a vedret, s máris futott vízért.

Nemsokára nagy sírás hallatszik be a házba kiabálás.

— Mi lett veled, Zsuzsi — kiáltja Mari. — Né, Próza Zsuzsi!

Anyám egy emberrel hozza, sáros, vizes még a feje is. Tikácsol, hányja az iszapos vizet, alig bírnak vele. Vergődik, hányódik, ha megszólal, csak az anyját kiabálja:

— Drága jó édesanyám, ugye nem ver ked meg?

Beléesett a patakba, a vágóhíd mellett, ahol bátyám a földet megcsinálta téglának. Elég mély, van vagy két méter. Jajszóval sír, mi is sírunk, a hasa fel van puffadva, ülni nem tud, járni sem, ha lefektetik, fullad meg. Már sokan vannak nálunk, mindegyik ajánl valamit. Bátyám kiviszi az asztalt az udvarra.

— Hozzák ide, forgassuk fejfel lefelé.

Zsuzsi fulladozik, kap a levegő után, hol túl sárga, hol túl piros, de mégsem akar menni, mert ő már nem kicsi leány, inkább haljon meg, mint hogy kilátsszon mindene. Ő már tizenhárom éves. Nem használtak bugyit, nem volt felszokva a bugyi. János a téglacsináló gatyáját nyomta az anyám kezébe, adják fel rá azonnal. Két férfi kicibálta Zsuzsit, de már halálsárga volt, kapkodott a levegő után,

mintha harapni akarna belőle. Felmásztak az asztalra, Zsuzsit fejfelé lefelé tartották, lógatták. Tikácsol, ömlik a víz belőle, a gatyá is lefolyt róla, de nem törődött vele. Kezd ocsúdni, pirosodni, anyám a gatyát visszahúzta rá, újból tartják lefelé, megint jön a víz belőle. Lefektették: az asztalra.

Zsuzsi kiabál:

— Jaj, drága jó édesanyám!

— Na, már nincs baj, sírjál, kicsi Zsuzsi, ordíthatsz, Zsuzsi.

Zsuzsi Jánosra nézett, aztán elkacagta magát.

— Úgyse adom neked a gatyámat.

Prózsáné, derék szőke asszony, Zsuzsi anyja rohan ordítva felénk:

— Jaj Istenem, jó, hogy élsz, jaj, köszönöm, Istenem.

— öleli a leányát, nem számít, hogy sáros, iszapos az inge, eltakarja a szeretet. Zsuzsi csókolja Jánost, anyámat anyámnak hívja. Most fut az udvaron:

— Édesanyám élek, élek!

— Szilvapálinka volna jó neki, hogy tisztítsa ki a belét — mondja az anyja.

— Jaj, neked több eszed kéne legyen — felel neki apám. — Hagyjad, hadd örvendjen az életnek, nincs neki semmi baja.

— Igaza van kednek, Márton báty, menjünk haza.

Zsuzsi mind futva ment hazáig a réten, az anyja sietett utána. Nem messze laktak tőlünk, pont a sósbányánál, ide jártak vízért a Rét-kútra.

Anyám már sokszor elmondta, hogy vette észre, amikor Zsuzsi beléesett a patakba, s hogy húzták ki onnan, s még mindig kérdezték. Anyám derékig vizes, iszapos, sáros az orcája, a ruhája, de még a keszkenője is, így magyaráz.

Mondják neki:

— Milyen jó, hogy nem húzott téged is bele! Ez már nem gyermek, két esztendő múlva megyen férjhez, az ilyen kár, hogy meghaljon, ez már még anyagnak sem lenne jó. Aztán az ilyen leánykákat már szárnyra lehet eresztetni, már megkeresik a magukét, s még sokszor rajtunk is segítenek, küldenek egy kicsi pénzt.

—PéNZ, péNZ — mondja Mányi néni —, küldenek ott mást is. Nem akarok nevet mondani, Isten őrizz, hogy megtudjak, én nem bajlódok velük. — Odahajolt anyám füléhez, s a fülébe súgott valamit. — Igen biza! Nyolc gyermeke van, s már a másikkal is úgy van. Kettő közülük szolgál olyan nagy bolond jó uraknál, egyik doktor, a másik ügyvéd vagy törvénybíró, tudja a fene, de nem is érdekel, csak azt tudom, hogy nagykutyák, jólelkűek, annyi mindent küldenek nekik. „Né, ezt a ruhát már kinötte a gyermek... A másik egy kicsit kopott... Ez kiment divatból... Ezt kihízta...” A múltkor mentem oda, egy reggel: „Hát mi a fene? Hát már te is úrba öltöztél?” Kacagott: „Hát csak hállok benne, mert szégyellem, pedig ez egy jó pongyola” — s lelökte magáról. „Hát az meg mi az ördög? Úri köntös! Ez nagy segítség” — mondom nekik. Még avval dicsekedett, hogy már a másik fiának is megvan a jó helye, csak még nőjön egy kicsit. Hát persze! Ezek az urak így csinálnak: egyik úr megmondja a másik nagykutyának, s aztán még segítik a nagy családokat.

—Ó, de mi ez a nagyuraknak? Kihasztnált rongyok — mondja anyám —, annyi, mint nekünk egy málémorzsa, hát persze! De jól fog, nincs künn a seggük azoknak a taknyosoknak.

—Te, te, te — kacagott Mányi néni —, még bugyigójuk is van, előttem húzta fel a gyermekekre. Mondom neki: „Te Kati, te, az a nagyságos asszonyé volt, négy gyermek is beleférne!” Csak úgy rezgett a bugyigó a seggin, amikor nagy nehezen elindult a karikalábjával, mint valami bő szoknya, úgy félreállott a csámpás combjától. „Nétené, ez aztán az úri gúnya — mondom. — Jó az, jó az ezen a porondos házföldjén — mondja —, garancsos udvaron. Csak csúszkál, mászkál egész nap, legalább nem telik meg porral az izéje.” Mondtam is neki: „Hát mi az ördög! A te izédre is úgy ügyeltek?” Meg vannak lépesedve, mióta a gyermekek szolgálnak, jó két bornyút növelnek minden esztendőben, jó két tehene van és szekere. Az egész pénzt hazaadják, elég a tringelt bőven.

Csizmadia Pista báty is nálunk van, kacagva hallgatja az asszonyt:

— Mi az ördög? Még így is lehet? Kityim-kotyim, lesz, ahogy lesz, még akkor sem hozom el a pénzüket, pedig az

én feleségem beteges. Nem elég, hogy nem tudjuk segíteni őket? Vegyenek gúnyát vele maguknak, hát nem igaz? Nem így kell?

—Hát persze hogy így kell — feleli nagy hirtelen —, igaza van ökelmének — mutat Pista bátyira, s csípőre tett kézzel újból magyaráz. — Nem szeretném, ha megtudná, hogy én pletykálom, nem is szokásom, csak hát ez igaz: tekenőformában viszi a gyermeket a mezőre, hát ki még látott ilyent? Meg is kérdeztem: „Hát azok a nagy jó urak, nagy kutyák még nem küldtek néked egy gyermekkocsit? Abban csak nyomnád, nem kellene a hónod alatt vigyed a tekenőben.” Hát nem igaz?

Mind Pista bátyinak hadarászik, magyaráz. Pista báty egy egyes széken ül, széjjelvetett lábbal, minden szóra bólogat:

—Persze, persze — s a kerek orcája elszélesedik, úgy kacag.

—Na, én megyek — mondja az asszony —, csak erre jártam. Nétené! Hát te már varrsz? — fordul anyám felé, aki közben a pajtában megmosdott, tiszta ing, tiszta gúnya van rajta. Az asszony készülődik, de nem megy. Én úgy szerettem hallgatni őket, ilyenkor nem mennék el ott-honról egy viláért.

—Na, most igazán megyek. Hát ökelme még nem jön haza?

—Dehogyan — mondja Pista báty —, ha ilyen jóbeszédű asszonnyal mehetek.

Netten mentek el, még az utcaajtóban is megálltak diskurálni.

—Édesanyám, ki volt ez az asszony?

—Egy felszegi asszony, fiam. Az ilyeneknek, akik csak a más baját osztják, van idejük, elült volna estig.

Az én édesanyám nem szól meg senkit, nem törődik senkivel, csak varr, dolgozik, csak a gyermekei érdeklik. Én is ilyen akarok lenni. Közel ültem anyámhoz, olyan jólesett hozzábújni. Előbb a kezét cirógattam, majd a karját. Ilyenkor a szemüveg fölött nézett rám, elküldött:

—Menjél, édes gyermekem, sok a varrnivalóm, minden percet ki kell használgak. Estefelé jár az idő, s vacso-rafőzés ideje van.

—Né, jön Kalári néném a Pad útról, biztos azért, hogy menjek hozzá hálni. Ne mondja ked, hogy nem hagy.

— Hát jobb, mint itthon?

—Annyi szép mesét mond, s mennyi szép babaronygot kaptam tőle!

Bejött néném. Most is, mint máskor, megcsókolt bennünket:

—Na, aztán hagyja ked kicsi Rózsit? Tudja ked, olyan unalmas egyedül. A gyermekek alusznak. Hiába csak öt hónappal nagyobb Rózsi, mint az én nagyobbik fiam, olyan hamar elaluszik, nem tud fenn ülni. Igaz, kell ügyeljen a tehénre, s még a gyermeket is reábízom, ha el kell menjek valahová. Jaj, alig várom, hogy jöjjön haza az uram a koncetráról, annyi a bajom, s azután még ezt a varrást sem hagynám le, mégis, van az embernek egy kicsi pénze, s én szeretek az asszonyoknak dolgozni: ujjast, bársonyos lékrit, pláné ha jól sikerül. Aztán a fillentyüs lájbikat élvezem csinálni. Na de megyünk is, mert a gyermekek magukra vannak.

Megfogta a kezemet, s már el is indultunk.

Anyám:

— Ügyelj a gyermekre!

—Hát persze hogy ügyelek. Nem azért rengettem, szoptattam, sze félig az enyém is.

Hiába kérdeztem, hogy miért mondja ezt, azt mondta: majd este elmond mindent. Futva mentünk fel a réten, ki a Pad útra.

—Jaj de jó, hogy eljöttél — mondja a nagyobbik fia. — Egyebet sem hallok este, csak hogy még ne feküdjek le. „Jaj, még csak egyszer gyere ki velem a budára”, még oda sem tud kimenni egyedül.

— Hallgass, te, mert megverlek!

— Igen! Nagy asszony létére fél!

Néném veszi a seprút:

—Hallgatsz vagy nem? Ha megnő Sári, lesz leányom, az megértőbb lesz.

— A leányok húgyosok! Húgyosok!

Ezért tudtam legjobban haragudni.

—János, én már nagylány vagyok, nem vagyok olyan kicsi, vasárnap megyek a nagyok táncába.

—Hát én már voltam sokszor, de ez a bolond Filep Pista báty kerget el, mihelyt besötétedik. Aztán ha valakit elkap, még meg is üti, hajítja utánuk a seprűt.

Kicsi szeplős, pajkos fiú volt János. Az ostorát fonta; a csapója nem volt jó, nem csattant, ahogy kell, azért volt mérges.

Eljött az este, a négyesztendős Sári és János egy ágyban feküdtek, néném ül az ágy melletti pádon, kicsiszék a lába alatt, szoptatja a gyermeket:

—Így né, hallgassatok, hogy aludjék el, nem kell beszélni — s letette a gyermeket az ágy másik végébe keresztbe. A kicsinek itt a helye, ha nincs bölcsője. — Majd ha lefekszem, magam mellé veszem.

Kicsi Sári sírni kezd, hogy neki kell buba. Kivettem egy csutkát az ágy alól, egy tarka rongyot kötöttem rá keszkenőnek.

—Néném, én már kell tudjak bubát csinálni, mesét mondani, mert készülök szolgálni.

—Ó, fiam, ott vannak szép bubák: hajas buba, alvó buba, nem kell te csinálj.

— Nekem is kell alvó buba — mondja sírva Sári.

—Egy pissz se legyen! Fektesd le, akkor alvó buba lesz.

János is motyog, hogy ő fenn tudna ülni, de egész nap kell ügyeljen a tehénre, vagy gazt szedjen, ma is jól megázott.

—Hallgass, aludj! Aki jár a táncba, az már kell tudjon dolgozni.

—„Aztán ügyelj a gyermekekre is, mint a két szemedre!” Mesét sem tud ked mondani, csak egyet tud, azt már annyit hallottam, még vénember koromban sem tudnám elfelejteni azt a gyönyörű Lidikét.

Én fűztem a tübe a cernát, néném égő piros bársonyt vagdalt fel kis kockákra, ezeket beszélte fekete bársonnyal, ez volt a fillentyű. Ezeket egymásra tette, úgy varrta fel a lájbi aljára. Most csináljuk a fekete tepertyűt: fekete selymet tekertem fel a két ujjamra, tízszer. Ezt a közép-nél jó erősen odaöltötte a lájbihoz, aztán kivágta, kibontotta, ezt hívtuk tepertyűnek. Ebből nagyon sok kellett, két-két sor ment a lájbi két elejére. Bojtot is csináltunk.

Ugyanúgy tekertem fel a fekete selymet a két ujjamra, azt is piros selyemmel varrta a lójbi elejére két sorba lefelé, aztán piros bársonnyal beszegte. Ebből is nagyon sok kellett. A vállára piros, zöld pántlikából rózsát tett. Sűrűn varrta fel a piros gombot reá. Ezt dolgoztuk a néném-mel, de ennek sok este kellett, amíg meglett.

— Hallgassatok, kezdem a mesét — mondta néném. — Egyszer volt egy nagyon öreg asszony, annak volt egy gyönyörű lánya. Sárga, hosszú haja volt, kék szeme, szép fehér bőre, úgy hívták, hogy Lidike. Egyszer kiment sepregetni a tornácba, hát meglátta a Nap úrfi, aki ott ült a kapun, bé-bénézett a tornácra Lidikére, hát szerelmes lett Lidikébe. Hát hogy is ne lett volna, olyan gyönyörű, ilyen nincsen az egész világon. Csudaszép volt. Nem tudott nyugodni többet a Nap úrfi, az apja is hiába hívta: „Gyere, kicsi fiam, ide fel a magasba hozzám, mért ülsz lent a földön?” De a nap úrfi nem hallgatott az édesapjára, ott töprenkedett. Egyszer aztán megmondta Lidikének, hogy ő erősen, de erősen szereti, s el akarja venni feleségül. Lidike is sírt, hogy ő is nagyon szereti, de neki csak egy édesanyja van a világon, s az is már erősen öreg, ő nem hagyja ott egy világért. A Nap úrfi mind csalogatta a leányt, s egyszer azt találta mondani, hogy ő úgyis ellopja. A leány megmondta az anyjának. Hát az öregasszony úgy megijedt ettől, hogy attól a perctől nem hagyta Lidikét még a tornácban sem, s ha ment valahová, bésötétítette az ablakokat, még a kulcs lyukát is bédugta, nehogy belopózzon a Nap úrfi s elvigye a szép Lidikéjét.

Ez így ment sok ideig. Künn a Nap úrfi sírt, benn a szép leány. Egyszer elment otthonról az öregasszony, s elfelejtette bédugni a kulcs lyukát. Nap úrfi szólt az apjának. Jött is a Nap, segített a fiának: olyan erősen bésütött a kulcslyukon, hogy kinyílt az ajtó, s ellopta Lidikét. Jött haza az asszony, sírt, sírt, hogy neki már nincs szép leánya, s örökké imádkozott, hogy bár még csak egyszer láthatná.

A jó öreg Nap megsajnálta a síró öregasszonyt:

— Gyere, fiam, menjünk arra, vigyük vissza! — Mert biza a Nap sem sütött, amíg Lidike nem volt otthon.

Az öregasszony kinn ült a tornácban, varrt, elébe állott a macska:

— Nyávu, nyávu, jön Lidike.

Az asszony fel sem emelte a fejét, varmi sem tudott, csak sírt. Odament a kutya:

— Hu, hu, hu — ugatta. — Jön Lidike.

A tyúkok kotkodácsoltak, minden állat kiabált:

— Jön Lidike.

Az asszony fölemelte a fejét, hát uram Isten, mit láttott: az öreg Nap a kapu tetején kacagva süt. Odafutott, kinyitotta a kaput, hát két fehér ezüstnyuszi húzta a tiszta aranykocsit. Abban ült a gyönyörű szép Lidike Nap úrfival. Aztán az ezüstnyulakat kifogták, adtak nekik enni jó káposztalapit, aztán olyan nagy szép lakodalmat tartottak, hogy hetedhét országra elment a híre.

Ezt a mesét annyiszor hallottam nénémről, ahányszor nála háltam. Néném derék barna asszony volt, mindig viccelt.

— Mondja ked, néném, mért szoptam én kedtől? Anyám olyan fiatal, mint ked?

— Te már nagy leányka vagy, én elmondom neked, de te hallgass vele. Apámnak volt még egy felesége, az én édesanyám. Ő meghalt, elmaradtunk hárman testvérek, s apám elvette édesanyádat. Szép fiatal menyecske volt, csak huszonegy éves, apám már volt negyven. Mi már nagy leányok voltunk, mikor hozzánk jött, én csak hét évvel vagyok kisebb, mint anyád.

Én csak bámultam, még mindig nem értettem. Néném varrt szaporán, s csak úgy ömlött belőle a beszéd:

— Jaj, azt sosem felejttem el: elvitt bennünket szolgálni, mi anyámnak szólítottuk. Jaj, hogy csodálkoztak azok az úriasszonyok! „Mit csúfolkodnak avval a fiatal menyecskével”, mondták, aztán mind öt akarták megfogadni cselédnek. Aztán az idő telt, én férjhez jöttem ide Felszegre, de már megvolt a Mari testvérünk, aztán megszülettél te, reá négy hónapra hozott nekem is egy fiút a gólya. Anyámmal egyszerre szoptattunk. Ha valahová kellett menjek, levittem anyámhoz a fiamat, hogy szoptassa meg, anyám felhozott ide téged. Szeretlek is, mint a saját gyermekemet. Aztán volt a nagy dologidő, egy nap én mentem a mezőre, másnap ökelme. Kati nénéd, aki a Forrószegen lakik, az is csak kilenc esztendővel kisebb, mint anyánk.

— De János az az én édestestvérem! Ne vegye el senki tőlem, az az én édes bátyám, az játékot csinál nekem, s ha én kérem, cigánykereket vet, árvalányhaját hoz, mesél esténként a padon, szivarfüstöt fúj rám, hogy ne csípjenek a szúnyogok, a legérettebb szilvát tépi le nekem, s ha kell, targoncáztat, magasra emel, máskor húzzuk a haját, bajszát, megütjük, elfutunk. Ilyenkor azt szokta mondani: „Bár kacagással lakjanak jól szegény rongyos gyermekek!” Néném, ez nem lehet mostoha- vagy féltestvér!

Máris sírok. Néném már megbánta, amit mondott. De én nem mondtam meg anyámnak, nem is mertem megkérdezni tőle, féltem, hogy azt mondja: igen, úgy van. Azért szeretem a bátyámat, velünk tart, lehajol hozzánk, gyermeki hangon beszél velünk, hogy jókedvvel tudjuk tapasztani a szegénység útját.

Egy téli nap

Hogy is volt? Valahogy így. Hallom édesanyám hangját:

— Kicsi Rózsi, keljél fel, megvan a puliszka. A kicsi testvéred már rég játszik. Kialuszd a magyarót a földből.

A nagy ágyból nehezen, de valahogy kimásztam. Anyám rögtön leengedte a kötéses lepedőt, s elejébe tette a karszéket.

— Gyertek, gyertek enni, siessetek, mert kell aztán varrjak.

A puliszka párolgott a tálban, én a nagy ágy; melletti karszéken ültem a kicsi testvéremmel. Nekünk a tányérba tettek puliszkát meg egy ujnyi kolbászt, egy falatnyi húst s csuporba káposztalevet.

— Na, imádkozzatok és egyetek!

Eddegéltünk, mindegyik falatra haraptunk egy picit kolbászt vagy húst. Anyám mondja:

— Ha kell még kicsi puliszka, kérjetek!

Künn nagy hideg van, az ablak közé polyvát tettek, hogy ne jöjjön a hideg, rája süttött a nap, izzadt az üveg, előttünk csikorognak a szánok le. A Nagy-patakon szánút lett. Itt járnak az erdőre fáért, behallik az ostorcsapás,

beszélgetés. Ni, itt két fiú megy a szán mellett fehér harisnyában, kék ujjasban, fekete báránybőr sapka, jó hosszan megtúrve a teteje; a karmantyút a kezük fejéig lehúzták, ezt a lányok szokták kötni a fiúknak, piros, zöld, rózsaszín, fekete gyapjúból. Ki van faragva az ostor nyele, ott díszeleg a vállukon, csizma a lábukon, s csak úgy csikorog a hó a talpuk alatt. A leánytestvérem azt mondja:

— Igaz, milyen szépek? Jaj, csak az a baj, gazda Sallai fiúk, nem az ilyen szegény leánynak valók.

Én még akkor nem értettem, mi az, hogy szegény, csak azt tudtam, hogy farsangra hazajönnek, még az iskolába is eljárnak télen, hogy járjanak a leányfonóba.

Ott kuporgáltunk sok ideig az ablakban, vártuk, melegedjen a ház. Apám málét fejt, egy málészedő kosárral hoz bé.

— Jaj, ne nyisson ked akkora ajtót a gyermekekre — zúgolódott anyám.

Apám:

— Hát mokány egy idő van, de mindjárt besüt az áldott nap; azért is fejtem a málét, hogy a csutával gyúrhassem meg a tüzet. — Máléfejtőt húzott fel a kezére, egy dagasztótekenőbe peregnek a szemek. — Tudod, Rózsi fiam, négy-öt napszámért, hogy hozzanak fát, lesz mit jární másnak a mezőre — mondja tovább apám.

Anyám itt mellettem az asztalnál varr rámán párnacsúpot, Mari a kis ágy mellett ül, varrja a fersinget.

— Né, édesanyám, napraforgósra varrom, igaz, szép lesz?

Anyám bölintott:

— Jaj, de nekem más a bajom, ez a párnacsúp ha nem lesz kész, nem lesz finomlisztünk, nem mehetsz a bálba. S mikor hívod a leányokat fársángolni nálunk, nincs egy kicsi cukrunk sem. Egy vagy két tojásra hiába veszel.

Mari:

— Hát igaz, de valaki mondta, ád cukorrépát.

— Hát még mi? Avval mi a fenét csinálunk, hát még mit nem találtok ki? — Anyám még belepirult. — Tíz vagy tizenkét leánynak való kell. Inkább éjjel-nappal varrok, csak ne szégyenkezzem!

— Ketten varrunk, édesanyám, a finomliszt meglesz.

— Ez igaz.

— Na, aztán málít főzünk, ahhoz zsír, hús nem kell, ezt a cukorrépat megreszeljük nyersen, annyi vizet teszünk, hogy jól fellepje, aztán főzzük, amíg jó puha lesz, laskaszűrőn átszűrjük, s jól kifacsarjuk, s ezt a fekete levét a szemes főtt máléra töltjük. Egy kicsit csúf, fekete, de jó édes. Annál a Sárinál ettünk ilyest.

Anyám:

— Igen, azért égett akkor úgy a füled, Mari?

— Hadd égjen, csak ne kerüljön sokba.

Mi már a földön játszottunk, csináltuk a cipót, platenen, aztán nagy öröm volt a csuta is, amivel lehetett csutabubát csinálni; a kéztörlővel takargattam, még rongyot sem adtak hozzá, sok kapca kellett a csizmába. Csutaökör: a csuta kocmányába szúrtunk szeget, ez volt a szarva, cérnát kötöttünk reá, úgy húztuk. De ez a játék sem tartott sokáig: akárhová dugtuk a csutát, megkapták, két csutára hamut tettek, leöntözték fotogénnel, így gyújtották meg a tüzet.

— Mivel játszodjunk, anyám?

— Mivel? Táncoljatok, dúdoljatok, írjatok a földre seprűkóréval, kövecskézzetek fuszulykaszemmel, sántikáljatok, csak éppen nekem hagyjatok békét, hogy tudjak varrni. Aztán ha jők lesztek, elviszlek lakodalmat nézni vasárnap, ki a cementhídig.

Ilyenkor egy keszkenőt csugulába kötött, egy nagy hárászt a nyakamba, az majdnem a bokám takarta, még egy nagy csizmát is húztak a lábamra jó sok kapcával: „Na, cipeld, kicsi Rózsi, ha ki akartál menni.” A testvéremet egy kicsi pokrócba pakolta, hárászt a fejére, őt ölbe vitte anyám, úgy bebugyoláltak, csak az orrunk hegye látszott ki.

Ha nem érkezett még a lakodalmas, folyt a beszélgetés:

— Hogy vagytok? Hány gyermeked van?

Még el is vettek az anyám öléből, még le is hajoltak hozzám:

— Hát hogy hívnak?

— Kocsis Rózsi.

— Sze már nagy leány, még csizmája is van. Milyen szép! Ki varrta a hárászod?

S kacagtak rajtam. Éreztem, hogy valami nincs rendjén, nehéz volt a csizmám is, egyik csizmában eltért volna mind a két lábam kényelmesen. De hát így volt öltözve más gyermek is.

Na, de jönnek a lakodalmások. Kétfelé állottunk a híd karjához:

— Jaj, de szép menyasszony!

— Igen, mert gazda.

— Nétené, milyen szép fehér orcája van!

— De szép, derék a vőlegény is.

— Na, ezek igen! Csak adjon a jóisten nekik szerencsét, gyermeket nem kérünk, úgyis lesz.

Mi vártuk a téstát, a testvérem kéri a pánkót, csörögét.

— Csak akkor van sütemény, ha elmegyünk a lakodalmás házhoz, de ezek messze laknak, szégyen odamenni.

— Kell kalács, kell pánkó!

Anyám kiráncigált a tömegből. Én elkezdtem sírni:

— Nem is láttam semmit! Nem is láttam a menyasszonyt — erősködtem.

Na, de hát ki törődött velünk, mit láttunk, mit nem? Arra emlékszem, én is ott voltam a tömegben, úgy is jó volt, éppen csak kivigyenek. Hazafelé anyám szidja Pis-tánkat:

— Disznó rossz kutyája, ezért cipelhetlek! Na, hadd csak el, odaadlak a sátorosoknak majd a nyáron. Jaj, de nehéz ez a sok buládra rongy rajtad, te kicsi fiam — kezdte lejjebb húzogatni a kapcát, kilátszott a csizmából. Kipirosodva lihegett. — Nehéz vagy már, ezután muszáj a saját lábodon gyere!

Összefentem a két lábam, s ijedten botorkáztam anyám után. Hazaértünk. Elöl a két ablakon már besütött a nap. Jól délfelé járt az idő, nemsokára jönnek az erdőről a fával.

Anyám:

— Jaj, hát én kell menjek pénteken mosni, sulykolni Sallai bátyákhöz a tejért.

— Varrok én egész nap, édesanyám — mondja Mari —, meg kell legyen ez a párnacsúp.

Az asztalhoz mentem, a takaróruhát levettem a kenyérről:

— Éhes vagyok!

A málsé kenyér mellett ott volt egy szelet fehér kenyér.

Apám:

— Még frustuk előtt voltam Sallaini, éppen készült a malomba, segítettem. Mertünk ki málé, búzát a szuszék-ból, egy szekér gabonát vitt örölni. Van ott minden földi mennyország, araszos magas kenyérral kínált, s egy pohár pálinkával, megittam. Ott sírdogált mellettem a kicsi fia, az ölembe vettem: „Na, hát mi van, kicsi András?” Reszketett már a sok sírástól, ordibálástól. De mikor kezdtem mondani: „Van nekem is egy ekkora kicsi Rózsím, az lesz a te szeretőd”, felkacagott a gyermek, mindent összevissza dadogott. Nem tud még jól beszélni, pedig az is van öt-hat éves. Aztán vette a kést, mutatott a kenyérré, mutatott reám. Az anyja megértette, levágta ezt a karéj kenyeret: „Nesze, vidd el a kicsi leányodnak, az András szeretőjének.” A fiúcska hozzám bújt boldogan. Na most aztán igazán nagy leány vagy!

Magához húzott, megcsókolt.

— Jaj, hogy megszúrt a bajsza kednek!

— Menj el, te drága hízelgő kicsi lányom!

Pistánk csúfokodott:

— Van szeretőd! Van szeretőd!

Nem szóltam semmit rá, boldogan osztottam el a kenyereket, ilyen jó kenyeret soha, de soha nem ettem.

Délutánra jár az idő, az ablaknál ülök, most szállingóznak az erdőről. Né, ez a két szép ökör húzza a szánt. De nem is látszik a szán, csak a rúdja, úgy meg van rakva, az a sok ág kereken borozdásra sepri a hót maga után. Na, most egyik szán a másik után suhan. Az embereknek fehér a zúzmarától a szemöldökük, bajszuk.

Né, most jön a fehér harisnyás Sallai fiú. Én most jobban megnéztem, vajon ilyen szép lesz az én Sallai András szeretőm is? Jaj, nagygazda leszek, eszem jó kenyeret. Ha apám azt mondja, úgy van, az egész biztos a szeretőm. Anyám is szokta mondani: Szép, mert gazdag.” „Olyan szép, mint kicsi Imre Márton.” Nyáron, mikor voltam az óvodában, meghúzta a hajamat. Még meghúzta az ingemet is. Sírtam. De ő nem azért húzta meg, hogy csak meghúzza, adott egy szem cukrot.

— Nem kell nekem!

— Vedd el!

— Ha meglátják, csúfolnak, hogy te vagy a szeretóm.

Olyan szépen kacagott nekem. Ott üldögéltem magamban, osztottam, szoroztam, majdnem megértettem, hogy mi az a szerető. S magam előtt képzeltem egy szép jövőt: András szép lesz, mert gazdag.

A hinta

Nem messze tőlünk, a másik utcába, Tamás András bátyékni jártunk hintázni. Nagy, magas pajta, mellette csűr, a gerendájára volt kötve láncból a hinta, az ülése egy deszkadarab, vagy negyven centi hosszú és tizenöt széles, a két szélébe préselődtött a lánc, úgyhogy nyugodtan ülhettünk fel vagy szánhattunk le, mert az ülés nem esett ki. Így aztán felültettük a kisebbeket és az egész piciket, és meglógattuk, nem volt baj velük, csak akkor bőgtek, amikor éhesek voltak. Én legtöbbször, ha valahova mentünk, egy darab kenyeret vagy málít, ami volt, nyomtam a kicsi Pistánk kezébe:

— Edd meg most vagy későbben, csak nekem ne bőgj, mert többet nem viszlek sehová.

Bényitottunk az utcaajtón, Zsuzsi ült a hintán:

— Szerusz, Kocsis Rózsi! — kiáltotta. Erzsi, a házi leány kifutott:

— Lassabban beszéljünk, mert most altatom el kicsi Marit, alig bírtam vele, úgy sírt, leejtettem a hintáról.

Zsuzsi leszállt a hintáról:

— Jaj, annyi baj van ezekkel a gyermekekkel. Né, hogy összekörmölte Kali ezt a kicsit!

Rámutatott a földre, ott le volt terítve valami rossz ruhadarab, azon ült egy sovány, sápadt gyermek, a szemét dörzsölgette, az orcája összevissza körmölve, csúszott le a földre. Zsuzsi tette vissza a rongyra. Most négykézláb mászkál, leül, egy kövecske után nyúl, befalja.

— Jaj, megfullad!

— Ne féljetek, mert nem — kacag Zsuzsi —, a keményet nem eszi meg, csak a lágyat.

Most csúszkál a kövecses, borozdás udvaron, a fél combja laposabb, pirosabb, mint a másik, a fenéke poron-

dos, az inge fel van kötve a derekára, hogy le ne pisilje. Maszatos elől az inge, a keze, a szája, a szekérkerékről sze-deget kis ujjá begyivel, mutatja, melyik a puhább sár. Most egy, marékkal tett bé a szájába.

Azt mondja Zsuzsi:

— Hagyjuk, hogy egye, mert kívánja a bele, s jobban emészt.

— Biztos éhes szegény — mondtam én, s a Pistánk kezéből kivettem a málés kenyeret.

Pista sírt, kezét nyújtogatta utána:

— Add vissza! Add vissza!

Felét vissza kellett adjuk, hogy ne bőgjön, a kicsinek csipegetjük a száraz málés kenyeret, dugjuk a szájába, de nem megy, tikácsol, köhécsel, könnye, nyála csorog. Mindent kihányt.

— Úgy látszik, jobban szereti a sárt.

— Nem is igaz — erősködtek —, gyertek, degesszük bé a száraz kenyeret.

Erzsi kihozott egy pléhtányérban vizet, abba aprítottuk a kenyeret, vártuk, hogy degedjen.

— Én adnék szívesen egy kicsi cukrot belé, de anyám biztos, hogy eldugta előlünk.

A gyermek csúszott felénk, hogy meglátta a tányért. A szája szélét mozgatta s nyöszörgött.

— Na, látjátok, hogy éhes? — mondtam.

— Van pörgöltünk puliszkával, adjuk oda azt is. — Még egy pohár tejet hozott ki Erzsi. — Ez egy kicsit savanyú.

— Nem számít ennek a kölyöknek, még ha annál savanyúbb is.

Azt is belégyúrtuk. Szemlátomást nőtt a hasa, alig élt, nem volt kedve mászkálni. A csűrbe vittük, lefektettük egy kicsi szénára a sarokba, jól bétakartuk, hogy ne dongják a legyek.

Pista elkezd sírni: neki is kell abból a pörgöltből.

— Ne legyél olyan rossz, én soha nem ettem még pörgöltet — mondtam.

Zsuzsi:

— Nekem sem kell, csak megkóstoljuk.

Erzsi félve fedte ki a lábost:

—Né, csak ennyi van. Zsuzsink még nem evett, délután jön haza a szőlőből, ez az ő része.

Pistának egy pléhtányérba tett egy kicsit, a kezébe nyomott egy kicsi puliszkát:

— Na, de csak megkóstoljuk ezt a finom pörgöltet.

Erzsi:

— Anyu nagyon jól főz, szakácsné volt — dicsekedett. — Anyuék nem idevalók. Apu is mondja, ilyen jól nem esznek erre felé, csak a gazdák. Nem látjátok? Az istálló mindig tele van: egy ló, egy csikó fejőstehén, borjú. Anyu nem is igen jár a mezőre, nem hagyja apu: üljön itthon a gyermekek mellett.

Zsuzsi, egy lányka a szomszédból:

— Na, na, ne félj, mi sem vagyunk szegények. Nekünk is van fejőstehenünk, szekerünk.

— Mi szegények vagyunk — mondtam. — De még kinek van olyan ügyes édesanyja, mint nekünk, na! Sokat varr, azért mind ennivalót kapunk, annyi fuszulykánk, magyarónk, még finomlisztünk is van, na!

— Ez máj pörgölt — mondta Erzsi, s csípett nekünk egy-egy kicsi májat is a lábából. Ettünk. — Jaj, mennyi elfogyott, pedig alig értettük a puliszkát ahhoz a finom pörgölthöz. Jaj, mind elkóstoltuk!

— Jön valaki!

Erzsi hirtelen rácsapta a fedőt a lábasra. Jól megijedtünk. Zsuzsi lépett be. Félve néztem a lábasra, majdnem mind elkóstolgattuk a pörgöltet.

— Na, mi van, gyermekek? Ne ijedjete meg, egészségetekre!

Vidáman felkacagott, s a maradékot jóízűen kimártotta.

— Erzsi, ha talál jönni anyu, mondd, hogy még nem jöttem haza. Megyek a sósbányára, de el ne árulj, Erzsi!

— Nem árulkodók soha többet — kiáltott boldogan Erzsi.

Persze szégyen volt menni nappal a sósbányára, megszólta az embert, hogy dologkerülő, ebből nem lesz becsületes, még fürdőruhát is húz magára, szereti mutogatni magát. Ezért a szülők nem szívesen engedték nappal fűrödni a lányukat. Azt mondja Zsuzsi, a szomszéd leány:

— Mi is megyünk el a sósbányára. Kati nénénknek adunk egy tojást, megferejük.

— Ó, te bolond Zsuzsi, hát hol a dressz? Nappal nem feredhetsz csurdén. Én láttam a múltkor, vagy négy fiúgyermeket kergetett ki a bányáról, mert csurdén voltak, még nem is hagyta, hogy felvegyék az ingüket magukra, úgy futott utánuk, egy nagy fával kergette. Úgy kacagtak az urak, kisasszonyok. Még az a kicsi Márton fogta az izéjét, úgy futott. Milyen szégyen! Inkább a tekenőbe tegyünk vizet.

— Jó lesz! Jó lesz!

Megtöltöttünk egy tekenőt vízzel, kitettük a napra melegedni. Zsuzsi mind csak készülődik hazamenni, de nem megy mindjárt. A két gyermeket a szekérbe tettük, onnan nem esnek ki, a Zsuzsi testvére úgy aluszik a csűrben, meg sem moccan, igen bétakartuk, csupa víz. Zsuzsi letörölte a maszatos orcájáról az izzadságot, elhajtotta a legyeket róla, máris felugrott a hintára. Erzsi vizet töltött a kutyának, a csirkéknek enni adott, én pedig hazafutottam, adjak enni a kotlónak s szedjem össze a tojást.

— Én is mindjárt hazamegyek, adjak enni a gyermeknek s hozzam ki a házból. — De csak hintázott tovább.

— Rózs, hozd el a varródat is, ha mész haza.

— Jó, Erzsi, elhozom.

Igyekszem haza, Székely Mari kiabál:

— Elvitte az ülü egy csirkéteket, pedig torkom szakadtából kiabáltam.

Tényleg nincs a csirke sehol. Bezártam a kotlót a pajtába, ez a biztos.

— Te Mari, nem jössz hintázni Tamásni? Hozzad a kicsi Andrist is.

Az utcára kihallatszott, amint Erzsi, Mari dúdolta, valahányszor a hinta a levegőbe repült: — Egy aranyica, két aranyica, három aranyica, négy aranyica, öt aranyica, hat aranyica, hét aranyica, nyolc aranyica, kilenc aranyica, tíz aranyica. — Aztán így ment tovább:

Tíz, tíz, tiszta víz,
Három cseber meleg víz.
Beléhótt a pap leánya,
Mivel merítsük ki?
Kantát, korsót összetörni,
Annak darabjával.

Hajtsd fel, apám, hajtsd fel,
A torony tetejébe,
Még annál is feljebb,
Az angyalok kebelébe.
Adjad, komám, kis vékádót,
Szedjünk belé gyöngyvirágot,
Kisfiúnak kalapjába,
Karcú leány derekára.
Hajtsd fel, apám, hajtsd fel,

Ezt a mondókát amíg eldudolásztuk, addig ült egyik a hintán, ezt mondtuk egy aranyicának.

— Né, gyertek hamar, leányok — kiáltja Erzsi —, ez a Zsuzsi már három aranyicát is lehintázott.

— Hát te, Zsuzsi, még nem voltál otthon?

— Mindjárt, mindjárt megyek.

Most Mari ült fel a hintára, torkaszakadtából kiabálja az aranyicát. A gyermek sír a csűrben, felébredt, tiszta por lett a szeme, nem tudja kinyitni. Szalma-, szénaroncsolék a csűr híjából mind ráhullott, ahogy hintáztak. Most elindul négykézláb, mindent összecsinál, úgy megy a hasa. Zsuzsi úgy megy haza, mintha puskából lőnék ki.

— Most mit csináljunk vele? Az inge is nyakig az.

— Bezzeg nincs kutya bajod sem — ráncigálja a gyermeket. — Anyám egész nap a mezőn van, este szopod azt a fíradt, savanyú tejet, bezzeg attól megy a hasad!

Erzsi:

— Én mondtam, hogy savanyú.

— Én sajnáltam, azért adtam neki. Azért csak nem lehet beteg!

— Menj, mosd meg a tekenővízbe, ott né.

Zsuzsi belétette egészen a gyermeket a vízbe.

— Zsuzsi, Zsuzsi, mit csinálsz? Megfullasztod!

— Hadd el, mosódjon ki a szeméből, a szájából a por.

Hirtelen felültette, a gyermek ordibál, vackolódik, csak a feje van künn a nagy teknő vízből. Megmosta úgy, ahogy tudta, még az inget is kimosta.

Na de most! Az árnyékban hideg van csurdén, a napon igen meleg.

— Jaj, Mari, Erzsi — mondtam —, gyertek, nyomjuk a szekeret az árnyékba.

A gyermekek facsaró vizek voltak. A szekérderekában elkábulva, elaléltan Pistánk. Jaj, napszúrást kapnak! A szekeret közel nyomtuk a kutyához, csak ott volt árnyék. Valahányszor a macska végigment, a kutya megugatta, a gyermekek ilyenkor megijedtek, fel-felsírtak, visitottak. Mi ügyeltünk szegényekre úgy, ahogy tudtunk. Gyermekek ügyelt a gyermekekre. Hát még csak hat- vagy nyolcévesek voltunk!

— Zsuzsi, menj már haza, ereszd ki a másik gyermeket, adjál már enni, délután van.

— Mindjárt megyek, csak megszárad az inge, feladom erre a taknyosra... Na, sírhatsz, enni már nem kapsz, ha megy a hasad — fenyegeti a gyermeket. — Nesze, szopjad az ujjadat. Ó, de savanyú pofát vágsz!

— Hiszed, Zsuzsi, hogy én elkacagatom? — mondtam. Így szokott édesanyám játszodni Pistánkkal.

A kicsi sovány keze nyelét megfogtam, feltartottam, a hüvelykujjára mutattam: „Ez a kerti mutatóujja, ez vízi, ez Bubucsi, ez Kukucsi, ez mezei tacsó, tacsó.” „Kerti, vízi, Bubucsi, Kukucsi, mezei tacsó, tacsó.” S jól megráztam a kicsiujját. A gyermek keserűen elhúzta a száját.

Zsuzsi kacagva mondja:

— Édesanyám velünk soha nem játszik, nincs ideje.

Felugrott a hintára:

— Lejár két aranyica, aztán megyek haza mindjárt, mindjárt.

Erzsivel a bubarongyot varrogatjuk:

— Né, Erzsi, ez jó volna zsebkendőnek. Kirajzolom neked, úgy né, a két sarkába két madarat, a másik két sarkába két szál virágot. Igaz, milyen szép? Hát még ha ki-varrod! Nem kell szégyenkezzünk, ha elveszik a kicsi fiúk a táncon.

— Csakhogy én nem járok csak a gyülekezetbe.

— Jaj igen, te bakpista vagy.

— Nem, mert szombatos vagyok.

— Ott is kell a szép.

Zsuzsi osztozkodik Marival, mind a ketten hintáznia akarnak. Odaugrom most én:

— Ma még nem hintáztam!

A két leányka félreáll.

— Kezdjétek: egy aranyica. Ne olyan szaporán, nem vagyok kicsi!

— Kezdjétek előlről az aranyicát — mondja Erzsí.

Zsuzsi:

— Örök harag, örök harag! Sose jövök ide. Haljon meg apám, anyám, ha béteszem a lábam ide, vagy vakuljak meg, így né! (De csak félig hunyta le a szemét.) Vagy törjön el a lábam!

Ez volt az eskünk. Mi kacagtuk Zsuzsit, mert minden semmiért esküdözött.

Zsuzsi:

— Én nem megyek haza, amíg nem hintázom ki magamat.

— Nana, bánja az ördög — mondja nagy büszkén Erzsí. — Kié a hinta? Az enyém.

Zsuzsi:

— Még azért sem megyek haza! — Leült a földre, az ölébe tette a fejét, sírt mérgében. Erzsí is felmérgeződött:

— Te, te Zsuzsi, te, a te esküdre még a budára sem mehet az ember, menj már haza!

Zsuzsi toporzékol:

— Még azért sem!

Én hagytam volna hintázni, de Erzsí amit mond, az úgy van, nemigen hazudik, hát persze: ő hívó, bakpista. Gondoltam, most felállók a hintára:

— Né, hogy hajtom magam! Hiszitek, hogy majdnem elérem a csűr híját?

Mari, Erzsí:

— Hisszük — kiáltották, már el is kezdték dúdolni az egy aranyicát.

Zsuzsi még hangosabban sírt:

— Én még nem hintáztam felállva.

— Né, Zsuzsi, így kell hintázni felállva.

Igen, de Zsuzsi nem tud, csak lógatja magát, bosszantottuk.

Erzsí:

— Na, úgyse hintázol, mert nem hagyom. Miért vagy ilyen böggő masina?

Még a kicsik is kiáltották:

— Né, Zsuzsi, a gyermek a kutyánál van!

A kutya morgott.

Erzsi:

— Én nem bánom! Nem hallod? Hozd el onnat!

Zsuzsi csak sírt, Erzsi kiabált a gyermekre:

— Ne gyere ide, mert megharap a kutya — s elrángigálta a gyermeket.

Én csak úgy repülök a levegőben. Hajtom magam még jobban, még jobban, érem a csűr híját. Az egy szál ingem a derekamra van, facsarodva, árnyékos, huzatos a csűr, a hideg borzongat, de még egy aranyica sem járt le. Jaj de jó, hogy nincsenek itthon a fiúk: Marci, a kiesi András. Nem szeretek hintázni így, majdnem csurdén vagyok, né, hogy néznek még a kicsik is. Én szégyellem már magam, így gondolkoztam. Meglassítottam a hintát, Erzsi hoz egy tűt s cernát, az ingem elejét a lábam közt áttettem, hátul odavarrtuk.

— Ez a Rózsi mindent kitalál — mondja Erzsi —, ezután csak így hintázunk mi nagyok.

— Jó lesz, jó lesz!

Csak Zsuzsi mondja, hogy ő nem bánja, ha kilátszik is az izéje, csak hintázhasson.

— Zsuzsi, né, a gyermek, né, hol van, vájkál a kutya tányérjában. Én nem ügyelek senki kölykére — mérgelődik Erzsi. — Gyertek bé, lányok, hagyjuk Zsuzsit künn a kicsijükkel.

Mi hárman bementünk, bevittük a testvéreinket is.

— Nesztek egy kicsi kenyér, itt még van egy kicsi puliszka is, csak hallgassatok, hogy varrjunk.

Még az ajtókat is bétettük, hogy ne halljuk a Zsuzsi száját, hogy aranyicázik. Most kiabál, hogy ő is eléri a csűr híját.

Nyílik az utcaajtó, valami veszekedés hallatszik be. Kinéztünk: Zsuzsi leugrik a hintáról, felmászott a lajtorján, ott kuporgál a csűr gerendáján. Zsuzsit az anyja fenyegeti egy vékony csipős pálcával:

— Gyere le!

— Nem megyek, mert megver ked!

— Ha megfoglak, agyonütlek, бүдös nagy дögje!

— Jöjjön ked fel, úgysem tud idejönni, elbúvok én, úgy elfutok, elmegyek a világba.

Minden szóra felesel, az anyja a pálcát felhajtja utána. Zsuzsi végigfut a gerendán. Az anyja felkiált:

— Jaj Istenem, leesel! Nem bántalak. Mondd, mikor zártad bé azt a gyermeket a házba? Az ennivalótok a lerbén. Miért nem ettetted meg őket?

— Most akartam hazamenni.

— Igen hát! Mindjárt este van. Így ügyelsz a testvéreidre? Az egyik otthon elnyúlva, lázasan, mucskosan; a kisebbik testvéred hol van? Te, te, agyonütni való!

Próbál felmászni a lajtorján, Zsuzsi futkos a gerendán, ijeszti az anyját:

— Én leugrok, ha feljön! Né, most ugrok. Bár hálnék meg!

— Nem mászok fel, nem bántalak. Hol a kicsi testvéred?

— Hát nem lát ked? Né! — Zsuzsi a kutyaóltra mutat.

— Jaj Istenem, hogy is másztál bé oda a kutyaóliba?

A kicsi két kézzel fogja a kutya tányérját, csapdossa ide-oda. A kutya morog, kap a keze után. A kicsi nyöszörög, meglátta az anyját. Zsuzsi néni közeledik, csalogatja a gyermeket, a gyermek meg sem moccan, csak sír. A kutya most úgy ugat, veri le a helyet.

Zsuzsi kiabál:

— Anyám, hívja ki Erzsit, mert én sem tudom kivenni. Anyám, Erzsi nem hibás, még finom pörgöltet is adott nekünk, itt evett a kicsi is — kiabál a csúr gerendájáról.

Ezalatt mi bent reszkettünk. Erzsi bezárta az ajtót:

— Jaj Istenem, segíts meg! Tudjátok, mi hívők vagyunk, megsegít az Úr. Kinyitom az ajtót, nem szabad megüsse senki a más gyermekét. Megsegít az Úr.

Zsuzsi néni nagyokat üt a pálcával az ajtóra:

— Nyissátok ki! Mi van itt? Hérészház? Még ennivalót is adnak? Eljátszodjátok az időt, bűdös nagy dögök, a gyermekekre nem ügyeltek!

Kinyílt az ajtó, Zsuzsi néni a pálcával az orrunknál hadonászott:

— Kiverem a szemeteket! Azért zárkóztatok bé, mert hibásak vagytok.

A kisebbek elkezdtek sírni. Erzsi kifutott, kivette a gyermeket az ólból.

—Ki körmölte így összevissza? — agyarkodott Zsuzsi néni Erzsire.

Erzsi nagy komolyan:

—Én hívő vagyok, nem áruklodom. Így jöttek ide, én nem ügyelhetek mindenki gyermekére. Idecsődül egy csomó gyermek, apu, anyu nagyon jók, elhagyják. Egész nap itt hintáztatnak, a kicsik sírnak itt a fejünkbe, mégis én vagyok a hibás? — mondja Erzsi és sír. — Né, látja, a tekenő vizet is itt hagyta, mossam ki utánuk a mucskot. Tudja mit? Ne engedje többet ide Zsuzsit!

Most Zsuzsi néni nincs mit szóljon reá, feltűri jól a fehér inge ujját, s a karjára ülteti a csurdé, maszatos, mucskos gyermeket. Ő maga is sovány, sápadt, a fersingje ráncai leszakadozva, látszik, hogy most jött a mezőről, mezítláb van. Ahogy lép, kemény maszatos a talpa, zöldre fogta a burján, a sarkai kihasadozva, kérges tenyerét összeszorítja, s a mutatóujjával fenyegeti Zsuzsit:

— Hadd csak el, hazajössz, ha megéhezel.

—Inkább nem eszem. A múltkor is nem tudtam ülni a seggemen, úgy elvert, én nem tudok rájuk ügyelni: egyik körmöl, a másik harap. Majd hazamegyek, ha elmúlik a mérge, akkor nem kapok ki — mondja nekünk Zsuzsi sírva, de már én is sírok.

Ó, mi szegény és nem rossz gyermekek voltunk, még reánk is kellett volna ügyeljenek. Éhesen, rongyosan, mucskosan, fázósan éltünk, vagy a meleg pirított agyon. Ki ügyelt reánk?

Az óvodában

— Édesanyám, én ebben az ingben nem járok többet, mert né, milyen kurta. Az óvodában le sem tudok hajolni, guggolni, mindenem kilátszik, s csúfolnak.

Kiloptam az új köntösömet, de az sem volt jó, nem éreztem jól magamat benne, igen cifra voltam a többiek mellett.

Anyám a piros kockás ingemet kitoldotta egy zöldes ruhaanyaggal.

— Ez van, más nincsen, nem a gúnya számít. Jó ez ott csúszkálni, nincs vasárnap.

Na, most a gyermekek azt kiabálták nekem: „Hosszabb péntek, mint szombat.” Úgy néztem ki benne, mintha a felső ing alól kukucskált volna ki egy másik ing. Letéptem a toldást.

De hát ki törődött velünk, hogy járunk? Kurta az ing vagy hosszú, bő vagy szűk, vagy a színét nem szerettem. Csak a hasunkat takarja el, s csak éppen legyen rajtunk valami. Ha megáztunk benne, még is száradtunk, abban is háltunk, s ha kellett, meg is foltozták. Azt szokták mondani: „Jobb a foltos, mint a rongyos!” Nem volt miben válogatni: egy új ing s egy viselő.

Ott futkostunk mezítláb az óvoda udvarán. Duha óvónéni, magas, barna asszony, mindig köztünk volt, mindig jókedvű volt.

Magunk választottuk a játékot: Künn a bárány, Bújj, bújj, zöld ág, Nyuszi ül a fűben, Elvesztettem zsebkendőmet — és még sok egyebet. Kockákból házat raktunk, krepp-papírból ruhát csináltunk.

Nyáron kevés fiúgyermek volt, kellett járjanak a marhák után. Sok volt az egész kicsi gyermek, mindegyikünk vitte magával a testvérét, ott vigyázott rá. Az óvoda ott volt a templommal szemben, és volt egy szép pavilonja a bejáratnál szemben, egy dombocskán. Lépcsőn mentünk fel, és onnan csúszkáltunk lefelé. Ott egy szál fű sem nőtt a csúszkálás miatt. Lekuporodtunk, a lábunkat egymás mellé tettük, az ingünket magunk köré csavartuk, így ereszkedtünk lefelé. A talpunkon s a sarkunkon vastag volt a bőr, s ha mégis kihaladt, esténként tejszínnel kengettük.

Került ott tetű, bolha is elég, egyik gyermek hozta, a másik vitte. Még az volt a szerencse, hogy az egy szál ingünket hamar ki tudtuk bolhászni, tetvészni.

Sokszor előfordult a rüh is. Akinek a horgasina kipirosodott, egy hétig nem jöhetett óvodába. Jártak Bonțidára kenőcsért. Ott az orvos olyan kenőcsöt adott, hogy elmúlt tőle. Anyám minket Pistával megfürösztött, bekent fotogénnel, ugráltunk, jajgattunk, mert csípett. A nagyok csak legyintettek: „Hát csak rüh.” Ha himlősök voltunk, sós káposztacikát etettek velünk; ha meghül-

tünk, köménymagos teát ittunk; szamárköhögés ellen kék tövisvirágot, hasmenés ellen borsos, fokhagymás pálinkát; s aki nem tudott aludni, mákhajból teát főztek neki. Ezek voltak a házi orvosságok. Ha lázasak voltunk, hideg vizes ruha, ha a torkunk fájt, fotogénes cukor, ha elájultunk, hideg víz, ha elvágtuk az ujjunkat, jó volt az ecet is, ha nem volt pálinka. Az orvosok nemigen ültek a faluban a nagy sár miatt. Fogorvosunk egy kovács volt, egy nagy fogóval.

Gangó Irén ott üldögélt nem messze a csúszkától, ölébe hajtja a fejét, vékony hangon sír, hogy fáj a foga. Amilyen hosszú, olyan széles, mocskos ruhadarabok csüngnek rajta.

Két gyermek gyámbássza:

— Gyere, Irén, csúszkálni! Ha jössz, adunk kenyeret.

Irén nyúl a kenyér után, már elfelejtette a fogfájást. Muszáj volt csúszkáljon, csak úgy adtak neki kenyeret. Kétszer-háromszor legurították a dombon, akkor adtak neki egy falat kenyeret. Bekapta, mint a kutya a legyet. A ruhája elszakadt, a térde felhorzsolva. Sír, kacag. Az egyik fiúcska az orrához érteti a kenyeret, s mikor utána nyúl, visszakapja. Többen is játszanak így vele kenyér- és málédarabokat nyújtanak feléje. Irén kapkod utána, mert mindig éhes, a fiúk elfutnak.

— Gyere, Irén, a fűbe, vess egy kecskebukát, ni, akkor kapsz kenyeret.

Irén idétlenül hengergőzik, mindegyik lök neki egy darabka kenyeret, málé. Most hanyatt fekvé a két lábát fel kell tartsa, úgy kell biciklizzék. Jön az óvó néni. Irén hirtelen felül, a kenyérdarabkákat az öléből teszi szaporán a szájába. Az óvó néni közel jött. Irén épp egy földre tiport kenyérdarabot szedett fel. A morzsákat is összeszedeti, tölti a szájába.

— Mit reggeliztél, Irén? — kérdi az óvó néni.

— Semmit.

— Hát az este mit ettél?

— Egy kockacukrot.

— Hát ki főz, mos reád?

— Én, mert nanóm beteg.

— Akkor miért nem főztél?

— Nem volt mit.

Most tiszta szívvel törtünk egy-egy darabocská kenyeret a tarisznyánkból, s Irén kezébe adtuk. „Iréne szép leány.” Mindegyikünk dicsérte Irénkét. Ő kacagott, és egyik falatot a másik után ette. Az óvó néni szemében egy könnyecppet láttam.

Utoljára Zsuzsi jött egy darabocská puliszkával:

— Ez nem puliszka, hanem bálmos.

— Én mind a kettőt szeretem — mondja Irén.

A fiúk biztatják Irént:

— Tedd a fogadra, amelyik fáj.

Irén tapasztja a foga húsára.

A fiúk:

— Tapaszd be vele a szádat, akkor nem fáj a fogad.

Irén próbálja betapasztani a száját, de nem sikerül, fele a puliszkának a földön van. Onnan is felveszi, visszatapasztja.

— Jobb lesz, ha megeszed — mondják a fiúk.

Irén még a szája széléről is összeszedi, jóízűen megrogatja a porondos puliszkát.

Zsuzsi sírva kérdi:

— Ugyi, Irén, bálmos volt?

Irén:

— Ühüm.

— Igaz, Irén, puliszka volt? — kérdik a fiúk.

Irén:

— Ühüm.

Zsuzsi mérgében földöntötte Irént.

Aztán sokáig csúfoltuk Zsuzsit Puliszkás Zsuzsinak, ő meg, valahányszor tehetett, mindig bosszút állt Iréne.

Hirtelen megeredt az eső. A gyermekek egy része befutott az óvodába, én egynéhány más gyermekkel a pavilonba. A pavilon kereken be volt deszkázva egy méter magasan, még padlója is volt deszkából. Ajtója is volt. Az eső csorog. Irént kizárták, nem tud bemenni. Ott ázott künn az esőben. Az óvó néni ránk kiabált az óvoda ablakából, hogy engedjük be Irént a pavilonba. A fiúk beresztették:

— Na itt ülj, te бүdös nagy дög, tiszta víz vagy!

Irén sír, még mindig éhes. A fiúk a tarisznyájukból eleje szórják a morzsát, ő azt is felszedi. A többiek nevetik, gúnyolódnak vele.

Volt még egyvalaki, akivel gúnyolódtunk, szórakoztunk, de az nem gyermek volt, hanem egy boldogtalan nagy, melák, kövér, nagyfejű ember. Kötő Jánosnak hívták. Oda szokott jönni az óvoda kapujába, ő is mindig a kenyeret kérte. „Né, Irén, jön a szeretőd” — csúfolódtunk ilyenkor Irénnel.

— János, mért van megkötve a derekad?

— Hát mert Kötőnek hívnak, azért.

— Mit álmodtál?

— Én olyan hosszút s szépet álmodtam, de azért a kicsi kenyérért nem mondom el... Hát lefeküdtem, s nem tudtam elaludni, olyan éhes voltam. Egyszer csak elaludtam, s hát látom, magasan az égből eresztenek le valamit egy cérnaszálon, örvendtem, hogy kenyér, de hát egy muttercsavar csüngött rajta. Ez valami nagyot jelent, hát nem?

— Biza igen. Hát még mit tudsz, mi újság?

Egy régi újságdarabot kotort elő a zsebéből:

— Hát ez.

— De ez régi, nem új!

— Régi vagy új, nem számít, az újság újság. Azt írja, hogy akkora háború lesz, kő kövön nem marad. — Aztán tovább beszélt: — Nagy dolgos ember vagyok én! Viszek vizet, vágok fát, adnak egy kis ennivalót, nem döglök meg éhen, s aztán még egy-egy szivart is kapok. Tegnap egész nap aludtam Miskánál a pajta híján, s csak estefelé mentem ide Boldizsár Gyuri bátyékni, de már megvolt a vacsora. A puliszkásfazekat akarta kikaparni, már be is volt degesztve. Mondtam: adja csak ide azt a fazekat, egyem meg a puliszkamaradékot. Olyan jólesett, szinte jóllaktam.

— Akkor te puliszkalevest ettél?

— Azt, s erősen jólesett. Na, adjatok még egy darab kenyeret!

El is ment nagy lustán. Szemével állandóan a földet nézte, ha egy akármilyen kicsi cigarettavéget talált, felszedte.

Egyszer megkérdeztük Kötő Jánostól, hogy hol hál.

— Hát a pajta híján, mikor kinél. Én nem félek a hidegtől, úgy belébúvok a szalmába vagy a szénába, hogy egy cseppet sem fázom, nincs az a ház, hogy melegebb legyen. Igaz, hogy ami rongyom, gúnyám van, azt mind

magamon hagyom. Én nem félek a kutyáktól sem. Én nem aztán, akármilyen nagy, marós kutya legyen, nem törődöm vele. Én csak nézek a szemébe, közel megyek hozzá, s tartom neki a kezemet, adjon pacsit. Hát egyszer erősen ehethém voltam, hát látom, mennyi alma van a fán, de nem tudtam, hogy a marós kutya elér az almafáig. Én nézem a kutyát, ő néz engem, hát mikor le akarok szakítani egy almát, megfogta a nadrágomat. Beléakasztotta a fogát. Én mondom neki: „Ez az egyetlenbenegy nadrágom van, hát csak nem hagysz itt csurdén világ kacagására! Na, ereszd el, na!” De a szememet le nem vettem róla. Azt mondják, hogy én igézős vagyok.

— Hát akkor te megigézted a kutyát?

— Lehet, hogy igen — kacagott egy nagyot János —, a világon a legokosabb a kutya. Aztán annyi almát ettem, amennyi belém fért. Hej, jó barátaim nekem a kutyák, tán jobban meg is értenek, mint az emberek.

Szegény János! Két nagy veder vizet cipelt a kútról, s kapott ezért egy szivart.

Mi óvodások már egész nagyoknak éreztük magunkat, parancsolgattunk a kicsiknek, hogy töröljék meg az orrukat. A zsebkendőjük egy-egy színes rongydarab volt, de hát elvesztették, mert nem volt zsebük, így aztán a fűben kaptuk meg.

— Ez kié? Ez a rongy kié? — A két boltosleány rugdosott egy rongyot maga előtt. A testvérem, Pista sír, hogy az az ő zsebkendője, összeverekedtem a két boltoslánnyal, akik szépen voltak öltözve, a lábukon szandál. Kiráncigáltam a zsebkendőjüket, s letapostam a porba.

Pista ráncigálta a köntösüket:

— Hagyjatok békét Rózsinknak!

Hitele, az egyik lány, a Pista kezére ütött:

— Ne ráncigálj, te piszkos kölyök, megértted?

Én kiabáltam rájuk:

— Ti, ti buták, még apátok is azt mondja, hogy buták vagytok!

Az óvá néni közénk állott, de nekem a szám még mindig járt. Kiabáltam:

— Te, te, azért segíték nektek rajzolni, verset mondani, hogy azt kapjuk tőletek, hogy mucskos? Na hadd el

csak! Két számár. Hitele, Perele! Amiért nektek szép gúnyátok van? Nekem is lesz, ha szolgálni megyek.

Mind csak az üzlettel dicsekedtek, hogy apu ezt vesz nekik, apu azt vesz nekik. Bezzeg az én édesapámnak nincs pénze.

Lelkemben akkora fájdalom volt, azt hittem, összedől a világ. Miért van ez a nagy különbség? Az óvó néni sem tudott elhallgattatni, úgy sírtam. Az óvó néni a saját zsebkendőjével törölte a könnyeimet. Bezzeg őket Mányi néni hozza-viszi az óvodába s vissza, pedig csak pár lépésnyire laknak, nekünk meg még a kis testvérünkre is kell ügyelnünk. Elkényeztetett gyermekek, mindennap más ruhát vesznek fel, s nekem egy ingre sem telik. Tiszta szívből sírtam, az ölembé hajtottam a fejemet. Pista mellettem segített nekem sírni, az óvó néni vigasztal:

— Milyen baj, hogy nincs zsebetek. De hát megmondtam, hagyjátok a teremben a zsebkendőt, ki ahol ül. — Odafordult a boltoslányok felé: — Mit mond most anyukátok, hogy az orrotok össze van karmolva? Máskor ne rugdossátok a más zsebkendőjét, még az Irénét se!

Meg voltam ijedve, mit szól majd apám, ha megtudja, hogy verekedtem. Félttem attól is, hogy most majd nem adnak nekünk semmit az üzletben.

Délután, alighogy hazajöttek a mezőről, anyám a kezembe nyomott két tojást, vegyek cukrot, mert estére angyalbögyörőt akar csinálni. Én nem akartam menni, s elmondtam mindent úgy, ahogy volt, nagy sírva.

— Nem szabad verekedni! — mondta anyám.

— Az attól függ — mondta apám —, tán nem hagyja, hogy a fejére tojjanak!

Én egy kicsit megnyugodtam. Apám jött haza a cukorral:

— Menj fel a boltba, mert hívat a boltos.

Én minden bátorságomat elveszítettem.

— Hát tán csak nem fész? Mondj el mindent úgy, ahogy történt, a mindenit a sok dologkerülő ingyenélőjének!

Apám felkísért a piacig. Muszáj volt bejöjjön velem apám is, én elmondtam mindent. A boltos törpebb volt, mint apám, megcírógatott:

—Na, most menj játszani! Márton bácsi, ezt a leánykát adja oda tanulni. Én már akkor nem leszek, nem lesz, aki biztassa magát.

Apám nagyot nézett a boltosra, én befutottam játszani a leányokhoz. Úgy meséltünk, rajzoltunk, mint máskor, még a fiútestvérük is bejött, játszott velünk. Estefelé be mentem a boltba, mint máskor, elköszönni. A boltos a kezembe nyomott egy zacskó cukrot s egy piros csíkos zsebkendőt.

— Hát nem is örülsz, Rózsika?

— Én csak félig örvendek. Nem cseréli ki ezt a cukrot egy zsebkendővel, hogy a testvéremnek is legyen?

Adott egy kék csíkos zsebkendőt, s legyen enyém a cukor is.

Boldogan futottam haza. Nézegettük a testvéremmel, még ilyen igazi szép zsebkendőnk soha az életben nem volt.

Soha nem vertek meg

Szót fogadtam, dolgoztam sokat, jobb kedvvel, mint máskor, nehogy hibát kapjanak s ne eressenek a táncba. De még reggelibe mégis elvitte az ülü a csirkét. De ki az ördög tudott volna egész nap sírni utána? Pedig most ki kell találjak valamit, mert ha sírni látnak, minden meg van bocsátva.

Estefelé mind a temető ösvényét néztem, ezen szokott hazajönni anyám. A hátsó ház ablakából nézegettem: ez nem az, ez sem az. Az asszonyok már kezdtek javában jődögelni hazafelé a mezőről. Nekem egy hagyma van a kezemben papírba pakolva, hogy Pista észre ne vegye. Most egy asszony jön, egy négyéves gyermeket ráncigál, hogy jöjjön már. A gyermek ordít, hogy fáj a lába, le is kuporodik, hogy ő nem tud menni tovább egy cseppet sem. Most egy öregember jődögel lassan lefelé; kapa a vállán, a kapa nyelén egy nagy tere gaz húzza a vállát. Utána egy öregasszony: kapa, tarisznya az egyik kezében, a másikban légely. A ruhája felaggatva, ő maga egy kicsit sovány, görbe. Kimegyek az utcára a gyermekek közé, de

a temető útjáról le nem veszem a szemem. A két öreg lejött, pihengetnek a vágóhídnál... Én újból békéltettem: „Jó anyám!” A hagymát a kezemben szorongatom, megdörzsöltem vele a két szemem, az orrom, s olyan kegyetlenül csípett, muszáj volt sírjak. Az ingem alját megnyaloztam, s avval törölgettem a szemem, így mentem kifelé, anyám elejébe az utcaajtóig.

Anyám:

—Na, mi van? Hol van Pista? Csak nincs valami baj, a jó Isten szerelméért?! — Lecsapta a kapát s ami még a kezében volt, lehajolt hozzám.

— Elvitt az ülü egy csirkét.

—Na, hogy a fene egye meg, megijedtem, hogy ki tudja, mekkora baj van, hogy így kibőgted magad.

Mehettem játszani, de nem volt kedvem, a hagyma jól kicsípte a szememet; hideg vízzel mostam, de hiába, úgylis erősen könnyezett. Leültem a földre, a fejem az ölömbe hajtottam, erősen fájt a szemem. A szomszéd lány, Mari, még meg is cirógatott, hogy az ördögbe, ne sírjak. Pistánk a két kicsi kezével próbálja felemelni a fejemet, hogy tudjon megcsókolni. Ő is sír, a kicsik közül van, aki már sír, csak Zsuzsi kacag, ő nemrég jött ide. Kacag hahotával, hangosan:

—Jaj, te bolond Rózsí, te, te, te, tiszta marha vagy! Engem úgy megverték, tiszta ormós volt a lábam egész fel. A seggemen ilyen ormósan fel volt dagadva — mutatja a hüvelykujján. — De még azért sem sírok. Mondtam: „Üssenek kedek agyon, még akkor sem sírok. De mind ezekért a kölykekért” — s jól megrázta a gyermek kezét. — Én nem sírok mindenért, inkább mérgešítem őket: elfutok, feleselek. Csak akkor szoktam hazamenni, ha gondolom: na, már elműlott a mérgűk s elfelejtették.

A vállát vonogatta, nagyokat kacagott: — A múltkor is a gyermek az ölemben volt, s jött felém anyám a seprűvel, hogy üssön, mert elvitte az ülü a csirkét. Szidott: „Bűdös nagy dögje, mért nem ügyelsz mindenre, te, te semmirealó!” Jött felém, mérte nekem az öklét nagy mérgešen. Én kiáltottam: „Anyám, lökűm le ezt a taknyos-testvéremet az ölembűl!” Na, ne féljete, mert nem ütűt meg, ment bé tűzet csinálni. Felmérgešűdtem én is, kiáltottam: „Mit akar ked? Hogy az ölemben fogjam a csir-

kéket, mint a gyermeket, hogy el ne vigye őket az ülü? Aztán ott a pajtában a borjú, ügyelj, adj ennie, itasd meg. A disznónak a löcsödéket töltsd bé!”

Zsuzsi elkomolyodott: — Jobb lenne szolgálni, ott nem lenne annyi dolgunk. A testvérem meghízott a szolgálatban, olyan szép lett, s aztán még tésztát is adnak neki, azt mondják, az sokkal jobb, mint a palacsinta, vagy a pánkó, vagy a csöröge.

—Az tiszta olyan jó édes lehet, mint a cukor — mondja Mari —, egész biztos jobb, mint a kalács.

—A testvéremnek olyan jó ennivalót adnak, nem mint itthon: feküdj le tejjel puliszka, kelj fel tejjel kása.

—Né, jön édesapám — kiáltja Pista, s már fut is elejébe, újságolja: — Rózsinknak fáj a szeme, annyit sírt.

Apám:

— Hát mi a baj? Két csirkét vitt el a fekete angyal?

— Csak egyet.

—Hát akkor miért sírtad ki mind a két szemed ilyen csúful?

Lehajolt, megcsókolt, s a nagy bajszával csiklandotta az orcámat. Belenyúlt a tarisznyába, kivett Pistának egy darab kenyeret.

Én úgy éreztem magam, hogy hazug, csaló lettem...

Az érzékenység gyakran hasznomra volt, de ki is használtam, ahogy nőtem, még jobban. A múltkor is Tamáséknál voltam. Kérletem Erzsit, engedje meg, húzzam fel a Zsuzsijuk új szandálját; avval még a mezőre sem járt, csak a gyülekezetbe s a piacra.

—Én nem bánom, húzzad, de eljössz velem a szőlőbe, hogy hozzunk anyunak zöldséget. Gyere na! Adok diót is, almát is.

De én erősködtem, hogy hagyja az új szandált is a lábamon, én avval akarok menni.

—Én nem bánom, de ha Zsuzsinnal találkozunk, dugd az inged alá, meg ne lássa, agyon is ütne.

Indultunk a szőlőbe. Erzi a karjára akasztott egy nagy kézikosarat, a másikban fogta a kapát, a nyelét húzta hátul maga után. A nagy szalmakalapot is a fejembe nyomta, ne sírjak, hogy nagy a meleg, csak éppen menjek. Így mendegéltünk kifelé a cintermen, de én már megbántam, hogy elindultam. Csípte a por a testemet, mert a szandált

el kellett dugjam az ingem alá, hogy meg ne lássa a szomszéd asszony vagy a szomszéd leány. Többet volt a csurdé testemnél, mint a lábamon. Hát hova dugtam volna? Csak egy szál ing volt rajtam. Erzsi kezdett kacagni, mikor látta, hogy szeretném magamról letörölni a port, de csak összemaszatoltam magam:

—Na, kellett neked szandál?

— Én nem megyek sehová!

— Igazán, nem téged kacaglak. S ha visszamész, örök harag.

— Na jó, akkor vigyed a szandált, Erzsi, mert így csoszogva nem érünk ki soha a szőlőbe.

Erzsi nagy mérgesen:

— Hí, az istókodat! Hogy a seprű vigyen el!

— Nana, ne káromkodj!

— Ha elhozta a szandált, vigyed! Én cipeljem még azt is?

Igaza volt Erzsinek, de mit mond édesanyám, ha megtudja, hogy én a szőlőben kóborolok, mikor a testvéremre kell ügyeljek? Nekem muszáj hazamenni, így gondolkoztam, s a cinteremtetőn letettem a szandált az útra.

— Lesz nagy terüm, nem tudom még a szandált is cipelni — mondja Erzsi. — Krumplitól megkezdve minden zöldséget kell hozzak a kosárban.

— Én hazavinném, de mi az ördögért zárjátok be az utcaajtót? Itt hagyom a földön. Né, én megyek. — Meghúzódtam egy fa mellé. Erzsit láttam visszajönni, kijöttem a fa mögül s kiáltottam: — Ügyelj rá, mert a tiétek! — Avval máris rohantam lefelé a cintermen. A szandál ottmaradt. Nem is lett volna nehéz, de mit mondanak, honét loptam azt a szandált? Ha a lábamon hozom, kikacagnak, de még eldugni sem tudtam, Na, de valahogy elcipeli Erzsi...

Délután volt, jött Erzsi a szandálért:

— Hát nem hozta el?

— Hát te sem? — Ott maradt az útban.

Mind a ketten elkezdtek a sírást.

Erzsi:

— Én megmondom úgy, ahogy volt. Szombatos vagyok, nem hazudok.

Avval hazafutott.

Ahányszor hallottam az utcaajtót csapódni, annyiszor borzongatott a hideg, azt hittem, a fene esz meg: na most jönnek a szülei, na most! Nem is vacsoráztam, anyám meg is kérdezte:

— Nem vagy beteg? Mintha ki lennél cserélve.

Elmondtam mindent, nem bírtam tovább:

— Verjenek meg kedtek! — Most már igazán, őszintén sírtam. Jobb lenne a verés, mint ez a lelki gyöttrődés. Anyám kell menjen érte kapálni, aratni, egész biztos. Jaj, most mégis ezek a kezek cirógnak:

— Ne sírj, drága, mert beteg leszel! Menjél szépen, feküdjél le!

Homlokon csókolt, csak annyit mondott: — Máskor ügyesebb légy!

Na, de a következő este jött Erzsi néni. Sosem láttam így. A tornác ajtaját jól becsapta, jött egyenesen felém. Én az ágyon kuporgáltam, ott hadarászott az orrom előtt a mutatóujjával. Apám lesütötte a fejét, kisomporgyált. Bátyám csak annyit mondott:

— Nincs semmi értelme, ne ijesztgesse! — avval ő is sietett kifelé.

Erzsi néni:

— Az istókját! Tán csak nincs aranyból ez a gyermek! Még a Szentírás is arra tanít, kell ütni, ha megérdemli!

A ház ajtaja ki volt nyitva, bátyám a küszöbről bekiabált:

— Ki-ki az övét ütheti!

— Menj az istállóba, János!

— Miért? Fogjak egeret?

— Még szemtelenkedsz is?

János odament Erzsi nénihez, a kezét a vállára tette:

— Nem vagyok szemtelen, né, mekkora szemem van — s kimeresztette a szemét. — Maga egy jólelkű hívő aszszony, Erzsi néni! Csak felidegesíti magát. Mire való ez a veszekedés? Mi maguknál egy szandál?

— Nem úgy van az, fiú! A gyermeket ütni kell. Én megverem, nem hagyom, hogy holnap a fejemre tojjanak.

Én az ágyban hangosan sírok, Pista is elkezdte. Anyám a vacsorát csinálja, a fejét jól lesüti, kipirulva hallgat. Erzsi néni még mindig mond:

—Az tiszta új szandál volt, sokba került. Meg kéne jól verni ezt a taknyost. Mi lenne, ha meg kéne fizessétek, vagy meg kéne vegyétek? Más bezzeg megmutatná nektek! De én mit is várjak tőletek? Rongy szegények vagytok!

Kiment a házból, s jól becsapta a tornác ajtóját, az félre is billent, leszakadt a szíj, amivel a tornácfájához volt szegezve.

—Jó, hogy ennyivel beértük — mondja János —, elmentem volna neki segíteni valamit, de ha rongy szegény vagyok, a lábamat oda nem teszem. Anyám, adjon ked egy tűt, cérnát, fűzzük fel a kicsi Rózsi könnyeit. Van még könnyed? Ha babonás lennék, azt mondanám, amit szoktak, hogy boldog öreg leszel, mert tisztára mosod magad előtt az utat. Na ne sírj, hozok én neked szép hosszú fűvet, aztán abból lehet szép békakosarat fonní. Pista fog békát belé, vagy hozok én nektek kicsi szeplős madártójjást vagy kicsi nyulat. Na, aztán nem is tudjátok, agyonütöttem egy döglött rókát.

— Mi a fenét beszélsz? — kiált rá apám.

— Igen biza, apám. Bémentem az erdőbe, vágjak néhány karót, hát látom, nem messze tőlem le van feküdve egy róka. Olyat sóztam vagy kettőt reá, hát akkor vettem észre, hogy meg van dögölve.

— Csak kellene valamit csináljunk ezeknek a Tamáséknak azért a lábbeliért — szól anyám —, most egypár napja voltam náluk tejért, hát főtt a tokány a puliszkához. Jött bé András bácsi, kérdezte a feleségét: „Erzsi fiam, nincs még meg az a pörgölt?” Szóba került, hogy én mit főztem frustukra. Mondom is én, hogy rántottát puliszkával, s még mártottunk ecetes, cukros vizet. András bácsi csak jött-ment, s mind mondta: „Hallod, Erzsi? Mikor ettél te ilyesmit?” Jól felhúzta a szemöldökét, s aztán kérdezte: „Hát a vacsora mi lesz?” „Cibrét csinállok. Kemény a kenyérünk s beléaprítjuk.” „Hát még azt hogy kell csinálni?” Szembeállott velem, s még jobban ráncolta a homlokát: „Cibre, cible.” Erzsi is ott állt mellettem csípőre tett kézzel. Én kipirulva, kedvetlenül mondtam: „Hát odateszem a vizet, belé egy fő hagymát. Mikor a hagyma megfőtt, kilököm belőle. Két vagy három kalán lisztből eresztéket, megsózom, megecetezem,

már annyira, ki hogy szereti, egy kis cukrot belé, s jól összefőzöm, máris kész a cibre.” András bácsi csudálkozott: „Hateha, hateha!” Majd Erzsi néni orránál hadarászott: „Látod, Erzsi, mivel él a szegény ember? Hallod, te Rózsi fiam — szólott hozzám gögösen —, holnap nálunk lesz a juhtej, gyere zsendicéért. Még egy kis ordát is lökünk beléje.” Ment a fene! Úgy megszégyelltem magam, azt hittem, elsüllyedek.

Mi már az ágyban voltunk, anyám is készülődött lefeküdni. Egy foltos szoknya volt rajta, s egy rongyos ing. „Úgysem látszik éjszaka” — szokta mondani. Beléfújt a lámpába, jó éjszakát mondtunk egymásnak, de én nem tudtam elaludni. Kicsit boldog voltam, meg is mondtam a barátaimnak, hogy én még sosem kaptam ki. Pedig de sokszor megérdemeltem volna.

Szegény Marinkat megütötték értem. Hát persze, a csizmát meg kell kímélnünk, nem szabad felhúzni, legyen vasárnapra, s bent nem fagy meg a lábunk meztláb sem. Mari varr az asztalnál a rámán, én is varrok virágos földű keszkenőt magamnak. Fekete gyűrűfa-héjat hozott apám az erdőről, avval festettek meg egy színehagyott keszkenőt, azt mondták: „Jó lesz ez a kicsi Rózsának varni. Úgyis csak pungál, csak most tanul.” A keszkenő nagyon festette a kezemet, de még a piros rózsák, amiket varrtam, azok is mucskos színűek.

—Né, Marink, én ezért tusakodom? Varrhatok, né, hogy néz ki!

Mari vállat vont:

— Jó az neked.

Én már kezdtem sírni. Lecsaptam a keszkenőt:

— Gyere, kicsi Pista, sántikálni!

Mari:

—Ne ugráljatok, a por mindent belep, üljetek le a seggetekre. Nagy dög, menj, varrjál!

Anyám az udvaron rostált, bejött:

—Mari, hagyj békét a gyermekeknek, hadd játszdodjanak.

—Ne dúdoljatok, mert fáj a fejem, bújócskát nem lehet játszani csak odakint. Nem hallod? Szállj le az ágyról, ne rongáld úgy össze! Ne bújj be az asztal alá, eldötöd

az ivóvizet, a külső házba ki ne menjetek többet, ne nyitogassátok annyit az ajtót!

Pista sír, semmit sem lehet játszani. Én panaszkodom:

— Látod, Marink, milyen vagy?

— Hallgass, te böggő, kényes nagyszeműje, én csak mind szedjek utánatok!

Én is rákezdem a sírást:

— Még csúfolsz is engem? Ez nekem édestestvérem?

Anyám béfut, kezében egy vékony pálca, Marinak a fejére sóz egyet vele. Egy göcs meghorzsolta az orcáját, folyik a vér belőle.

— Megmondtam, hogy a gyermekeket ne üsd meg!

— Én nem ütöttem meg, de most azért is megütöm!

— Indul felém.

Anyám a Mari kezét ütögeti a kezével. Apám lép be:

— Mi van itt, mint a cigányoknál! Megmondtam, meg ne üsd!

— Csak ezt a nagy dög Marit ütöm.

— Hát az is csak egy tizenkét éves gyermek!

Majdnem összeverekedtek.

— Látod? Ez is csak érted van — mutatott rám Mari —, rafinált hízelgője! Mert mindenért csak bögsz. Veled még hangosan beszélni sem szabad, nagy szemű hízelgő kutyája, már bögsz. Érted kell kikapjak!

Mari is sír:

— Ekkorára megnőttem, még soha ki nem kaptam!

Igaz is, szüleim nem vertek bennünket, pedig mi sem voltunk különbek, csak olyanok, mint a többiek, rongyos, rossz gyermekek. Büszke is voltam rá, és egy kicsit boldog. Apám hangját most is hallom:

— Mit verjek rajta? Veri a nyomorúság!

A sós fürdőn

— Gyere, gyere, Mari, a többiek már elmentek, mindjárt bé van sötétedve, mire odaérünk, bújhatunk bé a vízbe. Gyere bé, Zsuzsink!

Mari Zsuzsit bévitte az első házba, engem kitaszígáltak.

—Te, te! Nem szégyelled magad? Az ember meg sem tud mozdulni téled, mindenütt ott vagy! — mérgelődött Mari.

Én leültem a küszöbre, onnan kukucskáltam. Anyám jött-ment, forgolódott, csinálta a vacsorát. Pista a tornác küszöbén üldögélt, csípegette a madárlátta kenyeret, az enyémet is odaadtam, hadd egyék, addig nincs baj vele. Pedig korgott a hasam, de most ez a fontos, hogy kell azt megvarrni, amivel feredni lehet. A két leány levetkezett csurdéra, kacagás hallatszott ki. „Na, most ha látnának a fiúk!” A kötényt elől kellett volna tenni, de ők hátul tették a derekukra, jól megszorították a kötőjét, s lábuk közt átvették a hosszú kötényt, alul a derekukon való ruhát a kötőhöz jól felcsavargatták, a mellüket egy fekete keszkenővel jól leszorították, le ne csússzon. „Jaj, hogy fáj!” „Nem lesz semmi bajunk, ne félj, kibírjuk, mint hogy ott löttyögjön a csicsünk.”

—Te Mari, az a szép Kádár Rózsi innét a bánya kabinjából vett ki fürdődresszet.

—Mért kell még arra is költeni a kicsi pénzünket? Jól vagyunk mi így is.

De hogy kacagták Kádár Rózsit, csak ő volt úgy öltözve, pedig ... pedig milyen szépen állott neki! „Úrhatnám, urizál.” Még János is bosszantotta, kisasszonynak szólította: „Nem tudod, hogy mutasd magad” — mondta neki.

—Na, nem kell féljünk, hogy csúfolnak. — Elégedetten kacagtak. Vettek egy inget, fersinget magukra, s máris rohantak.

Én az első házban próbálgatok csinálni a kicsi ruhából dresszet, de nem megy. Kiloptam a kanapéból az anyám kijáró ruháját, azt csináltam meg magamnak. Reávettem az ingem, mind futva mentem a bányára. Már szürküldött, messzire hallatszott a kacagás, beszéd. Már javában lubickoltunk. Olyan szépnek láttam ezeket az estéket, mintha vízibálba járnánk. Én az ingem levettem, megkerestem a Marink ruháját, ahhoz tettem, egy kicsit boldogan jöttem-mentem, nem kellett szégyelljem magam. — Tán van fürdődresszem! Máskor kuporodva mentem bé a kicsi lépcsőnél a vízbe. De most mehetek előre is, a nagy lépcsőhöz, még az ugródeszkára is leülhetek vagy feláll-

hatok. Jaj, de oda nem megyek, mindjárt sötét lesz, s ott szoktak bejönni a nagyfiúk tiszta csurdén, én a megszokott helyen akarok bémenni.

Egy kéz hirtelen kinyúlt, lerángatta elől a ruhám, s én ott maradtam elől csurdén, s hátul a derekamhoz kötött ruha ott csüngött utánam. Volt vagy egy méter hetven centi hosszú, s a szélessége egy méter. Kereken ért volna háromszor is. De egyszer sem tudtam magam köré facsarni, a víz tetején lebegett, s ide-oda ráncigáltak velem:

— Te nem vagy csurdén, kötő van a derekadon.

Én a legszívesebben ordítottam volna, kínomban egyfolytában kacagtam, s a vizes ruhát közéjük csapdostam.

Mari:

— Kicsi Rózsi, ügyelj az anyám tiszta új ruhájára! Te, te! Mért csinálsz ilyeneket? Né, te tán különb vagy, mint a többi gyermek? Mind csurdén ferednek. Na de gyere, oldjuk ki.

De nem lehetett, a lábam közt előrehuzigáltam, s ott fogtam a ruha alját, s a lépcső sarkánál meghúzódtam. Na de ez nem sikerült, ez a fődőruha. Bosszankodtam. Sári azt mondta, ő nem szégyelli, mert ő még kicsi leány. Mindegyik mondott valamit.

Kati azt mondta:

— Azt mondta édesanyám, nekem míg nincs csicsem, szőröm, addig nincs szégyen.

— Nana, csak itt né, Rózsi szégyellősködik.

— Igen, mert teszi magát. Te Rózsi, én nem hoztam volna el az édesanyám ruháját. Kirágja a sós víz. Vagy annyi a ruhája? Egy ruha nem tesz semmit?

Én nem szóltam semmit. Tiszta igazuk van — gondoltam. Mari fenyegetett:

— Na hadd el csak! Sose kaptál ki, de most olyan verést kapsz, hogy megemlegeted. Vagy csurdén, vagy nem feredsz. Nem szagatjuk a ruhát is. Te, te! Kitől szégyelled magad? Samu bátytól?

Azzal visszaúszott a nagyobb leányokhoz kacagva.

Samu báty majdnem négykézláb ment kifelé a lépcsőn, pont mellettem, mindegyikünk megbámulta a ritka ősz haját, de hát neki sem szégyen, mert már nagyon öreg. Meg is szoktuk, mindig ott feredett velünk, most kényelmesen húzogatja fel az alsógatyáját. Nem kacagtunk rajta,

dehogy is kacagnánk, ő ügyel a bányára, még el talál kergetni bennünket. Puha, jó ember ez a Samu báty. De jaj, itt jó Kati néni, a felesége, annak olyan szája van, mint hatnak, olyan széles, amilyen hosszú, kerek, széles képe van, durván ordibál:

— Haza! Hazafelé!

Egy nagy bottal hadarász:

— Gyertek, gyertek, elég volt már, kifelé innét, nem halljátok? Mind süketek vagytok?

Egy nagy fiú, a bánya másik sarkából, kijött a vízből. Bámultuk: ez biztos úrifíú, mert van kicsi gatyája. Valamit a Kati nén kezébe nyomott. Kati nén kezét akart csókolni, de ő nem hagyta. Kati nén most az urába kötött bele:

— Kednek megmondtam, hogy csak akkor feredjen, ha mind hazatakarodtak. Vén dög!

— Jó, Kati, jó.

— Elment az esze kednek? Itt a gyermekek közt!

— Jó, Kati, jó.

Így mendegéltek hazafelé, még vissza sem néztek, de a Kati néni szája még mind hallatszott. Én még mindig a sarokban voltam, a vékony kicsiny derekam fáj, háromszor-négyszer át volt kötözve. Biza a sok ráncigálás megsértette, s csípte a sós víz. Kimenni sem mertem, csak a többiekkel egyszerre, féltem, hogy kacagnak.

Szép holdvilágos nyári este, a sós víz ilyenkor nagyon meleg. Né, most egy nagy fiú az ugródeszkán végigfut, egyik kezével befogja az orrát, a másik kezével az ízéjét letakarja, fejest ugrik. A víz nagy zajt csap. Most utána egy másik ugrik, egy harmadik, negyedik. Minden este így van. Aki tud úszni, bent ugrál, úszkál a közepén, s aki nem, kereken, vagy a szélén, vagy a lépcsőknél csoportosan beszélget, kacag, lucsbékol. A gyermekek külön a kicsi lépcsőnél egy-egy csutadarabbal, fadarabbal labdáznak, hajigálódnak. „Jaj, tegnap milyen jó volt, pedig esett az eső, a víz meleg.” „Mennyit játszódtunk, nyomtuk le egymást a vízbe, táncoltunk, persze itt könnyen elérjük a fenekét, csak akkora a víz.”

— Rózszi, gyere te is játszódni! — Meghajítottak egy csutával.

— Kell ügyeljen a fürdőruhájára — mondja Erzsi. — Kell fogja.

— Mennyiért vetted ki a kabinból ezt a szép úri dresszet? — kérdi Sári.

S kezdtek újból ráncigálni rajtam.

— Na, mi a bajod?

— Jaj, a derekam, ne húzzátok! — Sírtam, már tovább nem bírtam. — Ne húzzátok, né, hogy bévágódott ez a vizes keskeny galand!

Zsuzsi kezdi kibogozni:

— Na, kell még úri fürdődressz?

— Soha, soha! — Felkiáltottam, s a ruhát a vízbe csapdostam. Van dolgom, kell mossak. Mindegyiket preczeltem, azután megfogtuk a ruha négy sarkát, Zsuzsi reája ült. Marink kiáltotta:

— Elszakad a ruha, jaj neked, Rózsi!

Hirtelen kiborítottuk a vízbe Zsuzsit. Zsuzsi tikácsolva, bogátozva rohant ki a vízből.

— Jaj, mennyi sós vizet ittam!

Sári:

— Legalább nem kell neked vacsora.

Na de Zsuzsi ott fetreng a dombon, a fűben. Ott szoktak heverészni, sütkérezni nappal az urak, kisasszonyok fürdés után. Zsuzsinak állandó hányingere van, s csak úgy okádja a sós vizet. Most mind kereken vettük Zsuzsit, fetreng a földön, fel van puffadva, sír, hogy nem tud hazamenni. Én ajánltam neki a ruhát, hazavisszük abban valahogy. De nem tud felkelni, ég a hasa.

— Eltakarodj avval a ruhával, az csinált minden bajt.

Zsuzsi engem szidott, s a kollégáim is mind ellenem fordultak. Most az úrfi kijött a vízből, megfogta Zsuzsi két lábát, fejjel lefelé tartotta, meglógatta kétszer-háromszor is. Zsuzsi tikácsolt, orrán-száján jött a víz. Most lefektette. Zsuzsi levegő után kapdosott. Nagyokat sóhajtott. Így tett vele kétszer-háromszor az úrfi.

— Ha hazamennek, igyon tejet, s hideg vizes borogatást tegyenek neki — mondta az úrfi.

Sajnáltam Zsuzsit, s fájt, hogy mindenki engem okol. Zsuzsi dülöngézik, két leányka karon fogja, indulnak hazafelé. Én leghátul megyek. Jaj de jó, hogy jobban lett Zsuzsi! Még én is gyűlölöm magam egy kicsit, mindig okoskodok. Nekem nem jó semmi, amit más csinál. Miért szégyellem magam jobban, mint más? Miért nem vagyok

megelégedve úgy, ahogy van? Jaj, mit mondanak otthon? Jaj, de éhes lettem, még szédülök belé, jobb lesz, ha futok. Hazáig meg sem állottam, egy szál ing volt rajtam, s az anyám ruháját a hónom alatt szorongattam.

Alig léptem be a házba, máris sírtam. A ruhát megmutattam, s elmondtam mindent, hogy volt, de hozzátettem:

— Édesanyám, én nem így akartam.

— Ne sírj! Jó, hogy nem vesztetted el a ruhámat.

Az asztalhoz ültem, pléhtányérban párologott a zöldfuszulykaleves, igyekeztem az evéssel, hogy mire hazajő Mari, ágyban legyek. Úgy elaludtam, mint a bunda. Másnap kibékültem a kollégáimmal. Zsuzsi sem volt már beteg, másnap este boldogan, kacagva feredtünk tiszta csurdén.

Legelébb a nagyok táncán

— Gyere, gyere hamar, fésüljelek meg! Így né, szépen egybefonom a hajadat, itt a fejed tetején kétfelé választom, hátul befonom. Elég szép nagy hajad van, majdnem mint a nagyleányoknak. Felveszed az új köntösödet, annak olyan szép a melle, mintha lájbi lenne, még rojtot is kötött Mari a vállára, hogy szép legyen az ő kicsi testvére. Ő már szolgált, ő tudja, hogy milyen szép a rend, azért szid benneteket, hogy ne rendetlenítsetek. A fehér ingedet is kiderázoszta piros selyemmel, a köntösöd mellé csináltunk egy szép, régimódi ruhát. Tudod, abbul, amit Mányi néni adott, s amit te úgy leszakasztottál, alig telt ki belőle egy ruha. Neked nem szabad válogatni, mert másnak, ilyen szegénynek még nincsen. Inkább köszönted volna meg annak a jó Mányi néninek. Na gyere, mosdjál meg. — Az ágy alól kihúzta a kicsi moslékoscebert, töltött a kezemre vizet. — Mosd meg az orcádat is jól.

Már a másodikat harangozzák, öltözök fel, menni kell a templomba. Az úgy szokás, hogy aki új gúnyát vesz fel, legelébb a templomba megy vele. Indulok a templomba. Még az ablakból leszakasztok egy piros muskátlányilást, átkiáltok a szomszédba:

— Készen vagy, Mari?

Az anyja jön ki:

— Gyere bé, kicsi Rózsi!

Mari sír, hogy neki biza nem kell az a nagy csizma, s ő bizony nem is tudja, melyik a színe, melyik a fonákja, hogy is húzza fel. Neki az édesapja csizmadia, de neki nincs szép kicsi csizmája. Az sem lenne baj, ha foltos is, csak ne csoszogjon benne.

— Egy kicsit nagyra találtam — szól Pista báty —, de aztán Zsuzsinak készült, nem neked. El nem rontom azt a nagy anyagot. Aztán jön a tél, tér belé jó sok kapca, meg még te is belenősz.

Zsuzsi néni, aki ott forgott a leánya körül, őt akarta felöltöztetni valahogy szépen, most ő is a jó jámbor Pista bátyra szól:

— Jól mondják, hegy nem tud ked dolgozni, ügyesen egy szép csizmát nem tud ked csinálni. Ezek butyikóra vannak fejelve, nem emberlábura.

— Ez féllábú csizma, de veheti, amelyik lábára akarja. Tudnám én, hogy kell, de ha nincs miből! Nem lehet anyagot kapni. Ez is egy csizmaszár volt, ki volt használva, meg volt évődve, csak én tudom. Szakad a tű után, nem oda öltök, ahová akarok. Az is lehet, hogy két-háromszor felhúzod, kifesel, s akkor úgy össze kell húzzam, hogy szűk lesz. Vágtok keménypapírt belé, jó sok kapcát, s így nem is néz ki rosszul. Jó, hogy ilyen is van.

Zsuzsi néni rám néz, rámutat a ruhámra:

— Na, nétené, mért vágtátok el ezt a szép, régimódi fersinget ezért a kicsi ruháért? Hát egy csepp eszetek sincsen, hogy elrontottátok.

Én vállat vontam, nem mondtam meg a viláért, hogy Mányi nénitől kaptam, s még olyan büszkeség fogott el, meg voltam elégedve magammal. Mari köntöse még szebb, mint az enyém, de nincs mellé ruhája, az anyja ruháját kötik fel. Jól megszorítja a derekán, s kezdi tűrögetni, de alig mentünk ki az utcából a cementhídig, újból fel kellett tűrje.

Előttünk egy olyanszerű leányka megy az anyjával kézen fogva, mint mi. Annak is butyikóra van csinálva a csizmája, a keszkenője nincs kivarrra virágosan, csak egy

ujjnyi piros van varrva a szélére, a pántlikája színehagyott, de igen széles.

—Kocsis Rózsi, várjatok meg — kiált Zsuzsi. — Né, né, látod, hogy felöltöztem? Nem volt otthon csak apám, felhúztam a Sárink új csizmáját, s felkötöttem ezt a szép nagy sálas gázsmérkeszkenőt.

Zsuzsi a testvére pendelyét is felvette, az ki-kikukucs-kált a félviseltes köntös alól, a nagy új csizmát húzta, csak úgy csoszogott benne. Elöl a keszkenő végei a hasáig értek.

—Ha mi is szolgálunk — mondta Zsuzsi —, ilyen szépen öltözünk.

Megyünk kifelé a cintermen, nyüzsög a sok szép fehér inges nép, köszönetnek. Előttünk két öregember vánszorog. „Nem nekünk való ez a hegy, koma” — mondja az egyik; megállanak, s a horgasbotra támaszkodnak. Térdig érő lány száru csizma a lábukon, fehér hajuk leér a vállukig. Fejükön fekete csiperkekalap. Az asszonyokon bokáig érő, leszedett ráncos fersing. Van, akin nincs lájbi, zsalikeszkenő van a vállára lökve s hátul a derekán megkötve. A fiatalabb asszonyoknak piros, zöld virágok, az öregebbeknek késsel, zölddel kihímezve. De mennyi itt az abajdag, foltos csizma! Mintha mind testvérek lennének a Mari csizmájával, mind butyikóra fejelve. A ruhájuk egy ujjnyival hosszabb vagy rövidebb, mint a fersing. Ritka rojt a vállukon, derekukon, de ez nem számít, csak az ingek legyenek szép fehéren, kékítősen kimosva, összefogva, kímángorolva. Ez az én szép fehér inges falum.

Délután táncba megyek, de Zsuzsit nem hívom. Kicsűfolt, hogy piros ingköntösöm van. Marinak eldicsekedtem, hogy Mányi néni rokonom, és ott van a nagyok tánca, s ha akar, jöjjön ő is velem. El is mentünk. Ott állingáltunk az udvaron, báméskodtunk. A kőasztalon két leány ült két legénnyel. Ott ölelgetőztek. A tornác, az udvar is tele volt leánnyal és legénnyel, a csűrön felül mezítlábas gyermekek állingáltak. Egy szál ingben, a hajuk pikóba fonva, vagy akinek egész kicsi haja volt, nem lehetett befonni, a pántlikája hátul a köntöse nyakára volt akasztva. Volt, akin egy nagy köntös lógott, mintha villával lökték volna reá, ahogy apám szokta mondani.

Mari meglök:

— Né, azok a kicsik már táncoltak, poros a lábuk. Bár jöttünk volna mezítláb.

— Hallgass, te — mondom —, azok egész kicsik.

Mányi néni kiáltott:

— Kicsi Rózsi, hát eljöttél? Gyertek bé!

Kézen fogva mentem bé Marival. Jól megetetett, még kürtőskalácsot is adott. Megbátorodtunk, lennebb mentünk a csúrig. A csűrrel szemben az udvaron volt egy facsomó. Nagy butyikók voltak, azokon is lehetett ülni, de hely nem volt. A csűrben kereken ülések voltak csinálva, a csűr szájában volt a cigány ülése: két pad egymásra erősítve, hogy magasan üljenek. Fehér inges, bő gatyás nagyfiúk jönnek-mennek. Egyik beszél a cigánnyal, hogy húzza már, a többiek szállingóznak befelé, körbeállnak, összefogóznak, karjuk a másik vállán, így járják: egyet erre, egyet arra, s közben dúdolnak.

Jaj, de szépek a fekete csiperkekalapban, zöld muskátlilevél, piros nyílás mellette. A kék lábji sárga pikkelygombokkal, fehér ing, fehér bő gatyá, piros surc előttük. A kék lábujjuk ki van gombolva, a szíjukon sárga gombok, ezt hívják pikkelyes szíjnak; elöl két sorral a derekukon. Egy fiú elkiáltja magát: „Hej, leányok! Gyertek be táncolni! Hej, Kapusi Rózsi, hej, Sallai Sári, hej, Sallai Zsuzsi, hej, Székely Kali!” Pár perc alatt mindenki hívott magának egy leányt, békiabálták őket.

Járt a lassú. Egypár fiú közben ezt dudorászta:

Hat ökor a földet nem magának szántja,

Az anya a lányát nem magának szánta.

Ha magának szánta, zárja kalickába,

Ne mondja meg senkinek se, hogy van eladó lánya,

Ne mondja meg senkinek se, hogy van eladó lánya.

Mi Marival a facsomónál üldögéltünk. Ott még voltak nagyleányok, fiúk is, akik nem táncoltak, még olyanszerűek is voltak, mint mi, ki mezítláb, ki az anyja csizmájában, volt, aki már táncolt. A csűrben reáfordították a csárdásra. Az olyanszerűek, mint mi, a csűrön felül járják. Most látom, köztük van Miklós. Né, Sári is ott van. De hogy forognak! Most kezdtem én is bánni, hogy miért nem jöttem mezítláb. Szomorúan néztem, hogy táncolatja

Miklós azt a pikóba font hajú szőke kicsi leányt. Én úgy éreztem, szeretem ezt a Miklóst, s mikor reánézek, megbizsereg valami a szívemben, s kezdek irigykedni, amit még soha nem éreztem. Mit tudnak azok annyit beszélni, kacagni! Hej, ha nekem most szép köntösöm lenne, arra felé mennék, hogy lásson, de reá sem néznék. Bezzeg a Pipék dombján hogy hajtotta a fordulókát! Csak nekem kacagott, s most nétené, azt hittem, megesz a sárga irigység.

Mellettem ült egy fiú, egy leány ült az ölében. Úgy kívántam volna, hogy már nagyok legyünk, én is így üljek a Miklós ölében.

Igen, mert a falusi gyermek nyolcéves korban már tud igazán szeretni. Ott zajlik le mellettünk a szerelem, egyet érzünk a természet születésével. Akarva, nem akarva látjuk a világ növekedését. Mindennap látsz valami, amit ott dédelgatsz, melengetsz a szívedben, gyökeret ver, kibimbózik hamar a szép szerelem. Minden arra mutat. A tojásból nincsen csirke, ha nincs kakas. A disznócsordában ott futkos a kan, s este, ha jön a tehéncsorda, köztük van a bika. Mindennap más tehént kísér haza, s a tehenes gazda attól a naptól számítja, mikor lesz kicsi borjúja. A libacsordában ott a gúnár, az az ember, a férfi. Kakas Dani hogy motyog a tyúkoknak. Hallgattuk a szerelmes macskák nyávogását, láttunk kutyalakodalmat, s tudtam, hogyha azt a muskátlihajtást nem dugom a földbe, nem lesz virágnylás. Láttam, hogy borjúzik a tehen, számoltam, hányat malacozik a koca. Mindent tudtunk és láttunk. A természet karjaiban nőttünk fel mi falusi gyermekek, miénk volt a határ, az erdő, értünk sétált a réten a gólya.

Nyolcesztendő voltam, de nekem a kezemben könyv vagy ceruza kevés járt, mesés-, képekönvem sohasem volt, rádióról még nem is hallottam, igazi cirkuszban sosem voltam.

Ott üldögelünk a butyikón, nézzük, hogy járják a csárdást. A nagy leányoknak kordován lágy szárú csizma a lábán. Ezeket a csizmákat a kincses városban egy Búzafi nevezetű csinálja, a szomszéd városkában Danel Pista s Murádi nevezetűek. De van, aki már régebb szolgál, s cifrább, kemény szárú csizmájuk van, ez a vincellércsizma, ezt is ott messze csinálják. A legtöbb leány fején virágos földű gázs-

mérkeszkenő van. Ritkán lehet kapni, de csak pénz legyen. A fekete lájbi szorosán begombolva a derekukon. A kimángo-
rolt fehér ing mintha kacagna rajtuk. Pirosas, hosszú
ráncos fersing előtt ott a ruha: kék a földje, fehér babok-
kal, vagy égő piros a ruha fekete vagy fehér apró mintá-
val, az alján három sor fekete vagy zöld galand, kinek
hogyan tetszik, úgy díszíti. Aztán a fersing alatt egy bő szok-
nya, a szoknya alatt egy bő pendely. Ezt a hármat veszik,
de van, aki többet is felvesz, hogy karcsúnak, csinosnak
látsszék. A hajuk hátul egybe van fogva, piros pántlika
van benne, csokorra van kötve s leér a fersing aljáig, tánc
közben a sok ruha rajtuk majdnem derékig fellebben,
mintha kukucskálnának a táncos fehér lábak.

Megérkezett János, a testvérem, de rajta nincs bő ga-
tya, piros surc, csak fekete priccsesnadrág. Vannak még
így öltözve jó páran, de ha a bátyámra nézek, nekem
mégis erősen fáj valami. Pedig milyen jókedvűen köszön-
get, viccel, kacag! Jaj, de miért nincs rajta is fehér bő
gatyá!

A csűrből kiált egy legény:

— Szerusz, Kocsis János! Megjöttél? Nem jössz for-
dulni vaj egyet?

— Megyek. Hol is vagy? — közben lekezelt a cigá-
nyokkal, s már járja is a csárdást.

Nagy meleg van, rekkenőség. A nagyleányok kezében
fehér babos zsebkendő szépen összefogva, gyakran meg-
törlik az orcájukat, s állandóan a kezükben tartják.

— Tyű de meleg van — hallom a bátyám hangját.
Húzódik kinnebb, a csűr szájába.

— Mi van, testvér?

— Hej, nagy baj van, barát, itt többet kell futkossak,
mint a téglacsinálásnál, s még jobban megizzadtam. —
Lelőkte magáról az inget. — Így na, így dolgozok én egész
nap, így csurdén tusakodok. Van nekem egy kicsi kurta
gatyám, bánom, hogy nem hoztam el, jól fogott volna
ebben a nagy melegben, s aztán lennék én is egy kicsit
kiváló.

Kacagtak, vicceltek, egyik ezt mondott, a másik azt,
csak Mari, a testvérem mérgelődött, kérlelte, hogy igazán,
vegye fel az ingét:

— Te igazán bolond vagy, mindenki rajtad kacag, ilyen szégyent hoztál a fejünkre!

— Hát csak te szégyelled, Mari!

— Igen hát! Né, itt van kicsi Rózsi is.

— Hát biza, valahogy ketten elhordjátok ezt a nagy szégyent.

Én csak kacagtam a bátyámat, ő kacsintott nekem.

Most a csárdást négyesre, magyarra fordították. A bátyám erősködik, hogy ő csak avval a fiúval fordul, aki olyan „divatos” lesz, mint ő. Egy másik priccesnadrágos fiú kilökte a nyakából az inget, s a bátyám ingével együtt kiterítette, hogy száradjon.

— Gyere, Kocsis barát, járjuk ezt a négyest ilyen új-módiasan. Hát igen, ez a nadrág nem érdemli a kimángorolt inget, azt a kutya mindenit ennek a keserves életnek!

Akkor kezdték felszokni a nadrágot, de inkább csak hétköznapi vették fel.

— Gyertek, Kocsis, Gecő, a cigány elé, itt a ti helyetek ilyen „divatosan”.

— Ne mérgeledj, Mari! Ilyen nadrág mellé ez az ing megy.

Ott járják a négyest félig csurdén, de van is bőven helyük, félreállnak előlük. Künn az inget lengeti a szél, s én azt gondolom, drága bátyám biztos kibékült a szegénységgel.

Most elkiáltja magát János:

— Húzzad, a keservit, húzzad, te cigány! Húzzad, hogy sírjon a muzsikád! — S nekikezdték dúdolni:

Szennyes ingem, szennyes gatyám,
Mezőségeen lakik anyám.
Nincsen fája, se hamuja,
Hogy az ingem megszapulja.

Még a kicsik is lejöttek a csűr elejébe, köztük volt Miklós is. Csak néztük egymást s kacagtunk. Most látom: vannak szép öltözetű gyermekek, ezek egész biztos nagygazdák. Hozzám jött Sári, a Miklós testvére.

— Rózsi, súgok valamit. Azt mondta Miklósunk, hogy húzd le a csizmádat, vigyen el táncolni.

— Én biza nem húzom le, ha abban jöttem.

— Ügyelek én reá.

— Hát hogy is ne! Neki erősen nagy bakancsa van.

— S aztán l Ki lehet azt kerülni.

— Igazán?

— Hát persze! Úgyis kereken megyünk, vagy átalépsz rajta.

— Na jó.

Sári el is futott tőlem, vége egy pár táncnak, jönnek kifelé. János egy leánynak fogta a kezét, indult felém; megfogta az államot, ahogy szokta:

— Ez az én legkisebbik húgom. Hát táncoltál? Látom, nem vagy poros, se megizzadva. Na, a másik párban táncolunk ketten.

— Hát hogy is ne! El vagyok híva, elígérkeztem.

— Hát mi a csepű? Úgy elkéstem? De én azért is elhívlak. Mikor a fiúk kiáltják bé a lányokat, én is kiáltom: „Hej, kicsi Kocsis Rózsi.” — Marira mutat: — Téged is elhívlak: „Hej, Székely Mari.” Aztán ezek a szép kicsi fiúk megtudják, hogy hívnak titeket, aztán mindegyik elhív táncolni. — A leánynak mondja: — Én úgy szeretem ezt a gyermeket, úgy szeretném felemelni magasra, hogy az ujjával érje az eget.

Marink is hozzám jött:

— Ügyelj, hogy kötöd a keszkenődöt, húzd jobban a szemedbe, legyen egy kicsi éle. Né, látszik a hajad elől. Ki ne bújjon, annál csúfabb nincsen. S az inged ujját mindegyre húzogasd ki, hogy buggyos legyen. Nem kell úgy elereszkedni azért, mert meleg van.

Amit Mari mond, az úgy van, szent igaz. Megigazítom magamat.

Kezdődik a csárdás, jön Miklós. Egész közel jött hozzám:

— Hej, Rózsi, gyere táncolni!

A csűr hátulso sarkánál táncoltunk, de azt hittem, a hideg kiráz, mert biza nem tudtam kerülgetni a nagy bakancsát, vagy kétszer megbotlottam benne, szinte az orromra estem.

— Ne félj, ügyelek én reád — s visszahúzott, de neki is elég volt az ő baja, jól össze kellett szedje minden ere-

jét, hogy szaporán tegye-vegye azokat a nagy bakancsait. Ajánlottam neki, hogy máskor töltsse ki szalmával. Egy kicsit büszkén azt mondta:

— Hát elmegyem az így is, aki tud táncolni.

Ment a fenét! Én legtöbbet az ő bakancsán jártam. Ő ilyenkor azt mondta, nem számít, csak járjuk. Oda húzódtunk, ahol többen voltak, meg-megállottunk egy percre, körülöttünk járták. De ki a fene tud állingálni, ha húzza a cigány! Azért húzza, hogy járjuk. Kacagva ráncigál: „Gyere már!” — Most úgy járom, mintha sántikálnék: fel a bakancsra, le a bakancsról.

Azt mondja Miklós:

— Fogjuk egymást jó messze, hátha így meg tudlak kerülni.

Nem lett abból semmi. Megbotlottam, s úgy béverődtem a pad alá, hogy még őt is magamra húztam. Megütöttem a fejem, de nem fájt, csak mérgelődtem, hogy kacagtak: „Na, ezek nyúljegyet váltottak. Hová futtok?” Más is járt így. „Na, ezek elhúzták a csíkot. Gyertek vissza, nem nagy baj ez.”

Miklós kézen fogva ráncigált maga után kifelé:

— Gyere, gyere!

Még a csűr szájánál is hallottuk, hogy kacagnak rajtunk.

— Ez biza egy kicsit szégyen, de úgysem ismer mindenki — mondja Miklós.

Egyenesen a házba futottunk. A jó Mányi néni seperte le a port a köntösömről, keszkenőmről. Úgy kacagott a nagy derék asszony, minden porcikája rezgett belé. Még az ura is, sógor báty is elmosolyogta magát ősz haja, kerek, piros orcája, nagy bajsza alatt. Csak egy fiatalasszony szájaskodott; a kicsiszéken ült, szoptatta a gyermeket:

— Mi a fenéért kell felhúzzatok ilyen nagy lábbelit — mutatott Miklóásra, aki ott állingált kipirulva. — Te, ha valakit avval megtapodsz, lejön körmöstől a lábujja. Hát jó nektek mezítláb is, taknyos kölykei! Nyomorítjátok meg egymást. Többet ne lássalak így. Vagy mezítláb, vagy sehogy.

A jó Mányi néni még mindig kacagott:

— Gyertek, gyermekeim, vessétek le a lábbelit, lökjétek ide, a többi közé a tornácba, a láda megé.

Ott egy kis halom le van takarva egy szennyes zsákkal. Né, itt a Marié is, az a butyikó csizma. Oda löktük mi is. Mintha egy nagy tehertől szabadultunk volna meg. Nem voltunk mi szokva a lábbelivel, pláne ilyen melegben. Még késő ősszel, kora tavasszal is mind mezítláb jártunk, de a talpunk úgy meg is volt keményedve, hogy kisebb garancsot vagy kavicsot számba sem vettünk, még a tövis is jól be kellett menjen, hogy fájjon, legtöbbször csak belétört. Ez volt aztán az igazi bőrtalp.

Járjuk a csárdást a többiek közt, Miklós nagy legényesen átfogta a derekamat:

— Igaz, tudunk ketten táncolni?

Csak úgy repültünk, mint a pillangók.

— Jól talál a lépésünk — mondja kacagva, s ahogy elhúzza a duzzadt ajakát, kiszélesedik a kerek képe, magas homloka alatt csillog a két barna szeme. Mintha súgná: „Majd, majd, ha nagyok leszünk!”

Egyebet nem tudtam, csak éreztem, hogy jólesik a fiúkkal táncolni s valami különleges jó érzés a fiúkra nézni. Ezek nem olyanok, mint a leányok, egészen mások. Sújja nekem Miklós:

— Meg se álljunk, csak amikor már nem húzza a cigány.

Jaj de jó itt táncolni! Nem kell ügyeljünk, hogy megtapodnak, mindenki mezítláb. De jártuk is úgy azt a csárdást, döngött alattunk a hely, tudtuk már egész jól. Hát persze. Alighogy megtanultunk járni, máris táncoltunk. Játéknak számított. „Ne rosszalkodjatok, inkább táncoljatok!”

Nagy meleg volt, tánc közben letöröltem az orcámat.

Miklós:

— Nétené, hát ilyen szép zsebkendőd van? Nem adod ide, csak nézzem meg.

— Hogyisne, hogy elvedd!

— Nem vagyok én tolvaj. Nem akarsz a szeretőm lenni?

Lesütöttem a szemem, kipirultam, s csak annyit mondtam:

— Majd, majd.

Ezt a szót még hallottam kicsi Pétertől az aprók tánacán. Nem mertem többet reánézni. Majd válogatok én sze-

retőt közülük, van itt kicsi fiú elég, az lesz, aki a legszebben beszél velem.

Reáfordították a csárdást magyarra, jártuk a négyest, hol én tapodom meg őt, hol ő engem, de számba se vesszük. Miklós belé-belékiált: „Hateha, hahaha!” Megtanulta már a figurákat, a rikoltást, nemhiába lakott közel a táncházhoz. A lábam feje poros, maszatos, összevissza van tapodva, sajog, de mindegyiknek ilyen. Tudjuk, hogy nem a legjobban megyünk, mégsem hagynánk abba egy világért. Kacagva tűrjük. A csárdás jól ment, de ez a bigegős négyes, ennek még kell vagy két év, hogy jól járjuk. A porkának neki se fogunk. De bezzeg a tempót már járják egy-egy sarokban a fiúk, akik bátrabbak.

Vége lett a párnak, jól elfáradtunk, megizzadtunk, a keszkenőnket megfogta a por, a lábunk poros, maszatos, de nem számít, az a fő, hogy táncoltunk s irigykedve néznek reánk, akik nem táncoltak. Mari, a kollégám jött hozzám:

—Jaj de jól telik, igaz, kicsi Rózsi? Jaj Istenem, milyen jó is, hogy eljöttünk. Hát nem igaz?

Két fiúgyermek áll előnkbe. Az egyikén egy nagy ing van, látszik, hogy a testvérétől örökölte. Kerek képe, szabályos orra, szája, a szemei olyan kicsik, olyan aprók, hogy máig sem tudom, milyen volt a színük. A nyakát eltakarta a nagy gallér, pedig be volt gombolva, mégis lefitytyent vagy háromujnyira. Úgy nézett ki, mintha az a nagy fehér ing el akarná nyelni. Ez Péter volt, ahol az aprók tánca szokott lenni. Megszólal:

—Na, hát hogy telik, leányok? A másik párban táncolunk? Vagy nem?

A barátja mellette áll. Azon olyan kicsi ing van, hogy a gallérja nem is érte be, s az ujjja háromnegyedes. „Na, ezt jól kinötte” — gondoltam. Ez volt az a nagysapkás. Megszólal, nagy gögösen kiegyenesedve:

—Ha nem jösztok táncolni, hívunk mást, nem kerülgötünk senkit sem.

Péter meglökte, hogy hallgasson. Mari hirtelen ki-mondta:

— Hát persze!

Én is mondtam:

—Igen — de közben eszembe jutott Mari testvérem, aki egyszer ki volt lökve a táncról, mert válogatott, nem akart minden fiúval táncolni. Összebeszéltek a fiúk, kikísérték az utcaajtóig. Egy szál cigány muzsikált, ment utánuk. Erre szokták mondani, hogy kilökték a táncból, s nem volt szabad menjen vagy három vasárnap közékük. Jaj, Isten őrizzen! Milyen nagy szégyen, erősen kell ügyeljünk.

Bátyám szólít. Egy szép öltözetű fiúval beszél, még csizma is van a lábán, ez egy kollégájának a testvére.

—Na, táncoljatok együtt. Hát mezítlábas fiúval táncoltál? Na nem baj, most felhúzod a csizmádat, aztán leveted, aztán felhúzod, ez már a te bajod.

Megszégyelltem magam, ott állingáltam, bámultam a fiút, s bántam, hogy elígérkeztem táncolni. Aztán azon a vasárnap csak nem húztam fel a csizmámat.

Szürkület táján a réten mentünk haza Marival, s a csizmánkat vittük a kezünkben. Otthon eldicsekedtem, hogy milyen erősen, de nagyon erősen jól telt. Ezután minden vasárnap elmegyek. Hogy mezítláb vagy csizmában? Mikor milyen lesz a kedvem.

Ünnep szombatja volt

Alig szállt fel a harmat, ott játszadoztunk a kicsi testvéremmel, szedegettük a mályvalapi közt a papsajtot. Ki többet? „Né, én már egy marékkal szedtem. Jaj de jó!” Kétfelé osztottam, eddegéltünk. Egy-egy szál ing volt rajtunk, ez volt az öltözetünk. Edesanyám jött-ment, most éppen a sütökemencéből szedte ki a kalácsot. Megcsapott a jó szag, kisült a kicsi kalács. „Gyere hamar!” Egy nagy dagasztótekenőt tartott a kemence előtt, egy vonóval — a nyele lehetett kétméternyi — fejtegette, húzogatta a lapátra a formát. A szép pirosra sült kalácsot a formából egyenként borította a tekenőbe. Annyi kalács van, amennyi. „Jaj de jó!”

— Né, mekkora, ez fazékban sült, ez lábosban — szól anyám. — Nem kéregetek formát, mit koldulásszak. Senki sem adja szívesen. — A tekenő össze van drótozva, a ka-

lácsok belérakva, egy abrosszal letakarva. Mi pedig ott szorongattuk a csuporban sült kicsi kalácsot.

— Én nem kezdem meg!

— Én sem!

Anyám a tekenő kalácsot az első házba vitte, mi kísérgettük anyámat, kezdjünk meg egy kalácsot.

— Mindjárt, drágáim, csak hűljön, mert tiszta betegség a meleg kalács. Aztán kell jöjjön édesapátok is.

Na, most az utcaajtót lestük. Még nem jön apám? Még nem jön? Nem mentünk volna el hazulról egy fél világért. Anyám a fűtökemencét tapasztotta, mert az nagy, igen nagy szégyen, akinek kormos a kemencéje. Na, most a tornác fáját súrolgatja, a küszöböket, az udvart seperte ki, aztán kitakarított. Közben a tornácajtóhoz ment, mi utána:

— Kezdjük meg, édesanyám, a nagy kalácsot!

— Mindjárt, mindjárt — lehajolt hozzánk. — Mindjárt. Ti is meg kell feredjete, ma ünnep szombatja, holnap pünkös, nagy ünnep, háromnapos. Ilyenkor hazakeresztik a cselédeket, két-három napra hazajön Mari, János.

— Mikor jönnek?

— Ma délután.

Le nem vettük volna a szemünket az utcaajtóról, elfelejtettük már a kalácsot, ki-kimentünk az utcára, onnét elláttunk a cementhídig, az utca elejéig. Észre sem vettük édesapámat, a ház megetti úton jött, a pallón. Felkiáltott:

— Nyissátok ki az utcaajtót, gyermekek! A fene egye meg ezt a sárga porondot, olyan nehéz.

A hátán volt egy zsák, kétfelé vetve, s a jobb majdnem lehúzta. Reszketett a fáradtságtól, csorgott róla a víz.

— Na, kicsi Rózsi — így szokta hívni anyámat —, itt a porond.

Lecsapta a zsákot a tornác elejébe a földre.

— Elfáradt ked, édesapám? — kérdeztük. S ott pihengetett a tornácban a pádon.

— Ha az embernek nincs jármos marhája, marha az ember saját magának. A mindenit ennek a cifra nyomorúságnak!

—Na, igazán ne motyogjon ked, hallja! Miért nem hozta kétszer?

—Olyan mély volt a porondlyuk, alig tudtam ki-hányni belőle.

Még mindig magát törölte, folyt az izzadság róla. Anyám szorgalmasan dolgozott, a porondból a mosdótálba töltögetett, becipelte a ház közepére, onnan két marokkal szórta szét. A nagy ágy fel volt szépen vetve, tiszta abrosz az asztalon, a bútor is le volt mosva, be volt kenve fotogénnel.

—Na, most szépen a sárga porondot a ház földjére. Mindjárt kész vagyok a renddel. Jaj, még a muskátét az ablakban meg kell öntözsem.

Máris szaladt a vízzel, pillanatok alatt, még a sárga leveleket is lekapdosta.

—Így ni! — Most borozdásra sepri a sárga földet. — Aztán ügyeljete a rendre! Hál' istennek, a nagyja megvan a dolognak — mondja kacagva anyám.

Mi csak a küszöbről nézegetünk befelé. Csak most látom, milyen szép telázsipapírt vett a polcra, s akácvirág ágastól a gerendába szúrva.

—Jaj, édesanyám, milyen gyönyörű szép rend van! Jaj, csak jönnének már a testvéremék haza. Vajon mit hoznak? Alig várom. — Kifutottunk az utcára, még nem jönnek.

—Gyertek vissza, ne bódorogjatok el! Kezdjük meg a kalácsot.

Leültünk a tornácba a padra, még kihoztunk egy egyes-széket, takaróruhával letakarva, azon volt a kalács. Egy késsel keresztet vetett reá, már vágta is a haját. „A belét inkább!” Foszlós, finom volt. Téptük. Anyámat figyeltem, állva evett, pedig kínáltuk helyyel. Egyik falatot a másik után gyúrta be, közben a porondra nézett: vajon elég lesz? Megszólint:

—Még kell a külső házba, ide a kis tornácba, kereken a fal tövére is, hát persze hogy elég lesz!

Apám:

—Még az is bolond volt, aki kitalálta! Mennyit jártam a héten, hogy keressek szekeret, aki hozna porondot, pedig csináltam volna érte napszámot.

—Jó, hogy hozta ked. Na, még meg kell szemeljem a martilaput. Rezsnyicélt ked kását?

— Most megyek.

Egy tálacskában volt a málészem, apám már indult is vele.

Anyám:

— Igyekeztek! Még ki kell karéljam azt a kását. Jól csinálja ked, apróra!

Mi meg ettük a kalácsot a testvéremmel.

— Né, itt a jó, a haja, ahol kifolyt a cukra. Jaj de jó édes! Én itt szeretem, ezt a ropogós haját.

Itt szeretem, ott szeretem, majdnem elfogyott a kalács. A maradékot visszatettük a nagy fehér abrosz alá. Na, aztán jó nagyot ittunk reá a csicses korsóból. Így jólakni! Ez aztán az igazi ünnep — gondoltam.

— Kicsi Rózi, ügyeljenek a tojásra, el ne vigye a szarka. Lessétek meg, ha megojlik, hozzátok be.

Az udvarkert mellett díszelgett a fehérre meszelt tyúkháló, ahol egy szalmafészken Zsuzsika tyúk kuporgált.

Evvel a szelíd tyúkkal szoktunk játszani. Az ölembe vettem, cirógattam, a tyúk elkezdett karicsálni. Pistánk az alatt befutott a meleg tojással.

— Gyere, hintáztassuk meg a tyúkot.

Ott kuporgált az utcaajtó deszkáján, karicsált. „Úgy, úgy, Zsuzsika, dúdoljál!” Az utcaajtót bétettük, kinyitottuk, hintáztattuk. Mi meg ezt a mondókát mondtuk:

Hinta, palinta, kétkrajcáros bokréta,
Bokréta, bokréta, hinta, Zsuzsika, hinta, Zsuzsika!

Ezt az utolsó mondatot szaporán mondtuk, s megrán-gattuk jól az utcaajtót. Úgy hintáztattuk a kapunkon Zsu-zsikát, mint egy pici gyermeket. Ilyenkor hangosabban karicsált, fel-felrepedesett, de soha nem repült le a földre, ha mellette voltunk. Meg is etettük úgy, hogy félreállott a begye. Ezt a tyúkot nem volt szabad kikergetni az ut-cára, mint a többi tyúkokat, még az első házba is bekí-sért, s ott kuporgált, karicsált mellettünk. S ha valami rosszat csináltunk, avval ijesztgettek, hogy megölik a tyúkot.

— Né, jön apám a pallón! — Már megláttuk, mert jött át. Levettük hamar a tyúkot, meg ne lássa, nem volt szabad nyikorgassuk az utcai ajtót, mert elromlik. Rossz, erős szíjdarabbal van felfogva az utcaajtó, aztán sokat kellett tajkolni.

— Hazajöttek a gyermekeim? — ez volt az első szava, még be sem jött.

— Nem jöttek. — Anyám is kirohant:

— Jaj, hogy félek, valami bajuk történt.

— Egész biztos gyalog indultak el, így aztán csak szürkültre ha hazaérnek.

— Igen, meg akarják spórolni a kicsi pénzüket. Hallja ked, le kéne hozzon a hiuból egy kicsi szalonnát, töltsék oda káposztát. Van egy kicsi jó bálmosnak valóm, avval savanyítom.

— Nem kell használni a szalonnát, örvendek, ha jut egy kicsi a tarisznyába, mikor megyünk a mezőre — mondta apám.

Anyám tölti a káposztát, málékását kavargat egy tálban, egy kicsi lapítón szalonnát vagdal jó apróra, egy kalán kását tesz a martilapuba, egy szalonnatepertyút nyom a kása közepébe, összehajtogatja, beléteszi a fazékba. Pista ül a küszöbön, Zsuzsika a tyúkot eteti.

Anyám:

— Hess ki, mind összepiszkolja a küszöböt.

— Jön Mari, jön!

Kifutottunk az utcára, menjünk elejébe. A tyúk is utánunk jött.

— Nem Marink, nincs fehér ingben!

— De ő az!

Máris integet, pedig csak az utca közepénél van. Jaj, hogy siet!

— Ő az! Az! Úgy cipeli a nagy ruhatarisznyát a hóna alatt.

Én futottam hamarébb:

— Szerusz! — Összevissza csókoltuk egymást.

— Kicsi Rózs, kicsi Pistánk, megnőttetek! Alig vártam, lássalak benneteket.

Édesanyám a nyakába borult.

— Jaj de jó, hogy nem betegek kedtek, drága szüleim, testvéreim!

Anyám a szemét törölgeti örömeiben. Pista fogja a tarisznya szélét:

— Marink, mit hoztál nekünk? Van kicsi kalácsom. Menjünk bé!

— De János — kérdi apám —, ő nem jött?

— Vasárnap megbeszéltük a leányokkal, fiúkkal, honnan indulunk, de aztán ő nem jött el. Én nem mehettem ki érte, de sokan lemaradtak a délutáni vonatról. Jönnek, lehet... Nétené, Zsuzsika tyúk jól elhízott ... Ki van sülvé a kalács ... Jaj de szép rend van, anyám!

— Aztán mondd, Mari — közben mind kínálgatja kaláccsal —, miért nem vettél fehér inget? Ebben a hitvány tarkabarkában! Mit mondanak a falubeliek? Nincs inged?

Apám:

— Jól nézel ki. Hát szereted a helyedet? Van jó kosztod?

— Van.

— Gyalog jöttél? Nem fáj a lábad?

Közben a tarisznyát kibontja. Kereken vettük, nem győzött felelni. Kérdeztük:

— Hány napot kaptál?

— Három napot, mint a többi cselédek. Jaj de finom ez a kalács, honnan szerezték kedtek a lisztet?

— Juhos Mártonnénak varrtam párnacsúpot érte.

— Nesze, kicsi Pista, ez a tiéd. Ez a Rózsie. — Kezünkbe nyom egy kicsi csomagot. — Ezeket a tringelt pénzből vettem. Egy kockás ing.

— Jaj, nem hosszú az ing? De ehhez kell nadrág. Na nem baj, csinállok az apád rossz nadrágjából.

Nekem egy lejre cukor, pántlika. Megjött a fiútestvérem is, ő is hozott egy lejre cukrot. Megvolt az öröm. Ennyi cukrot! Két lejre! Sose volt ennyi a kezünkben. Kicsi Pistánk ott kuporgál a Mari ölében, még mindig ölelték egymást. Kimentem a házból. Jaj, csak most lennének itt a kollégák, adjak nekik cukrot.

Né, ki jó! Kalári néném a Pad útról. Valami van a hóna alatt.

— Hazajöttetek? Na, végre!

Még le sem ült, jött a másik, Kati néném Forrószegről.

— Alig vártam, hogy ideérjek, hogy már itthon kell legyetek, tudtam. — Ölelgetőztek.

— Hogy vagytok? Látom, jól néztek ki.

Folyt a beszéd, mindegyik egyszerre kérdezett, felelt.

Kalári néném:

— Né, hoztam egy fél kalácsot. Ünnepe jön, úgy szokás.

— Letette az asztalra.

— Én is hoztam — szólt Kati nén, s le is tette az asztalra.

— Na de ez kölcsön jár — szólt anyám, s egy kanalcsot kétfelé vágott, s átadta a nénémnek. — Vigyék haza, hadd kóstolja meg a család a mi kalácsunkat. Na de vágjatok belőle ti is! — Elővette a mi kalácsunkat, s körbejárt vele. Mindenki kellett vágjon belőle.

Apám:

— Egyetek, fiaim, a mi kalácsunk a legjobb.

Mindegyik azt dicsérte.

Mari:

— Kell vigyek holnap egy fél kalácsot a tánra a muzsikásoknak. Jaj, de mikor megyek vissza szabadságról, akkor is kéne egy fél, hadd kóstolják, milyen is az a jó hazai kalács.

Megszólt János jó hangosan:

— Akkor én is viszek bár egy felet.

A két néném összenézett, nagy sebesen visszatették a két fél kalácsot az asztalra:

— Ahol nagy legény, nagy leány van, ott több kell.

— Ezt szeretem — mondta János, összevissza csókolta a két nénémet.

— Jaj de boldog vagyok, egyben a család. Ez aztán a szép ünnep szombatja.

Mindenki kacagott szívből. Megtelt velünk a kicsi ház. A hátsó ház ajtója nyitva, hallatszik, hogy rotyog a káposzta, s érzik is a jó szaga.

— Hát igen, odatettem, ennek a káposztának sok fővés kell, hogy legyen meg ez is, mert holnap megyünk, a templomba.

Anyám kinyitotta az ablakot, hadd jöjjön egy kicsi levegő. A nap most megy le, pirosan süt be. S épp harangoznak szombat estére.

Félek

Egy kora reggel szüleim kapanapszámra mentek, ilyenkor korábban kellett felkelni.

— Gyere, gyere, kicsi Rózsi fiam — anyám nagy beszéd közben tépázott ki az ágyból —, ha akarsz, hogy hagyjunk el a táncba, mindenre ügyelj: a testvéred s a szemed! Megértetted? A seprút az ajtóba, s ti az udvaron játszogattok, s a kicsi pajtában. Már kivettem az ennivalót is. Ügyelj, ne etesd meg a kollégákkal, mint a múltkor a nagy fazék fuszulykalevest. Én megcsináltam előre a vacsorát, ti egy cseppet sem hagyatok belőle, mind bézabáltatok.

Én egy kicsiszéken ültem, bontottam ki a hajamat, resteltem beszélni. Anyám, mikor dudált a tehéncorda, már az ágyat vetette meg, s még mindig hagyakozott. Én csak bólogattam. — A csirkékre ügyelj, aztán este, ha hazajövök, elhagylak játszodni. Jó? Most megfésüllek, hogy ne legyél olyan borzos kati. Így né, pikóba béfonom minden kicsi hajszáladat itt elől, hogy nőjön. Né, már milyen szép hosszú. Aztán vasárnap egybefonom, mint a nagyleányoknak. Na, olyan álmos vagy, drága kicsi leányom! Igaz, erőst korán van. Aztán ha hideg szél fúj, öltözzetek fel. Te tudod, hogy oda, kicsi Andráséknak megyünk kapálni, hátha lesz palacsinta, hazahozom nektek, és még hozzá mezei virágot. Jaj, milyen szépen aluszik a kicsi testvéred, olyan, mint egy angyal, sajnálom felkölteni, szegény gyermek, így né, kiviszem ölben a pajtába a priccsre. Na gyere te is, fekdüdj mellé, amíg jólesik, aludjatok. Itt né, ez a kása, frustukoljátok meg evvel a kicsi tejjel, aztán ezt a kicsi szalonnát evvel a máléval egyétek meg délre, tépjetek hozzá zöldhagymát, csak ügyelj, hogy jársz ott, az ajtót támaszd vissza, bé ne menjen a kotló, mindent kikaparnak.

Apám kiált:

— Gyere már, Rózsi, ne matass annyit, né, már elindultunk.

Apám vállán a kapa, azon lógott egy nagy fehér ruhatarisznya.

— Mi van abban? — kérdeztem.

Apám anyámmal összenéz, anyám felsóhajtott, én úgyis tudtam, a tarisznyában egy jó nagy darab kenyér van. Aztán megcsókoltak, kikísértem őket az utcaajtóig:

— Hozzanak kedtek este egy kicsi madárlátta kenyeret.

Még sokáig állingáltam a kapuban; ez négy szál évődött deszkából állott, keresztbe volt rá szegezve valami hántatlan görbe fa. Az utcaajtó félfájához drótozva elévődött sövénykert. Napraforgó szárából volt az udvarkert csinálva. A ház háta megett, a patak partján egész kereken töviskert, csak az nem jött bé rajta, aki nem akart. A kajsza utcaajtót vasvillával bétámasztottam. A csirkéket nem eresztettem ki az ülü miatt. Visszafekszem: elég hűvös van reggel. Igyekszem a pajta felé, ez a ház után van. Legelőbb a sütökemence, utána húzódik meg a kicsi pajta. Nem láttam én ebben még sosem marhát, de van egér; ha nem ügyelünk, még az ennivalónkat is megeszik. Itt mellettünk az ablakon mindent lábossal kell leborítsunk. A pajta ablakán most bújt elő a temetőtőn a nap. Elég kellemes ez a pajta, a sarokban sárga porond, beszórtam a földet vele; négy cövek van ütve a földbe, erre kereken fa van szegezve, arra sövényt font bátyám, rajta szalma, lepedővel letakarva, rongypokróc, egy kicsi párna, viselőruhák rajta. Ez a prices, itt aluszik a kicsi testvérem. Felmásztam a pricesre. Elaludtam...

Lépések hallatszanak az utca felől. Jaj, vajon ki jöhet? Kinézek, az utcán megy a pap, utána vagy hat ember, egyiknek a hóna alatt kicsi kék koporsó. Jaj, megint temetnek! A pap énekel, egyenként mennek átal a pallón. A kicsi koporsó után egy asszony, nem sír, nem jajgat, a kezét összefogta és a fejét lehajtotta. Mennek ki a temetőre. Jaj, hogy félek! A tegnap kettőt, ma megint... Hát ezért születnek? Sírva öleltem át a testvéremet. Aludni már nem tudtam, félttem a haláltól. Féltem a testvéremet is. A félelem emlékeket idézett. Hogy is mondják a felnőttek? „Fájt a hasa, összehúzta a görcs, meghalt... Megölte a láz, pedig vizes ruhába csavartam.... Megijedt a kotlótól: fölrepült a bölcsőre. Meghalt, pedig szenesvizet vettem neki... Meghalt, mert a bölcső kötője a nyakába hurkolódott... Biztos megártott neki a hideg, azért halt meg... Én mostam, bent szapultam, megártott neki a pára, meghalt...” Így beszélnek az asszonyok. „Na nem baj, egy rongyos szegénnyel kevesebb van, kimúlt szegény, legalább nem kínlódik, nem kell tusakodjon ebben a

nyomorult világban. Legalább ha meghalt, lesz belőle egy szép kicsi angyal.”

Igen, ezeket szokták mondogatni, de én nem hiszem, nincs is angyal. Azért mondják, megtudtam, ha valakinek születik kicsije, mindjárt felsóhajtanak, az öregek sopánkodnak: „Jaj, jaj, de szép angyal lenne belőle...”

Mikor édesanyám nagybeteg volt, a bába néni mondta, hogy lesz testvérünk. Egy nagy táskát hozott a kezében. „Né, ebben van a kicsi buba, na de most menjetek ki jó messze, játszodjatok, fussatok!”

Én visszalopóztam a külső házba, az ágy alá bújtam. Az első ház ajtaja bé volt téve, mégis hallatszott a sírás, jajgatás. Én már bántam, hogy elbújtam; szerettem anyámat, erősen sajnáltam, én is reszkettem, szipogtam, féltem, hogy na, most hal meg. Hallottam, sokan meghaltak ilyenkor. Ki akartam menni, nem akartam hallani azt a gyötrő kínlódást. Viaskodtam magammal, jaj, de nem lehet, kint volt apám az udvaron, jött-ment, az utcaajtótól a napraforgó kertig szaporán, egyik szivart a másik után csavarta, szívta. Bentről hallik ki a nyögés, sóhajtás.

—Hát drága — mondja a bába —, meg kell szenvedni a gyermekért, pedig milyen olcsók szegények. Na mi van — szolt megint —, letörlöm a homlokát. Na ne szorítsa úgy össze a száját, sírhat nyugodtan. Jaj, mi van evvel a lusta gyermekkel? Engedje a szája szélét, inkább ordibáljon, ne szégyellje, nincsenek itthon a gyermekek, csak az ura van itthon az udvaron.

Anyám felzokog, jajgat.

— Jaj, segítsen, mert meghalok!

Jaj most felvágja a hasát — gondoltam, és még jobban sajnáltam. Nem volt mibe töröljem a könnyemet, orromat. Az ingem eleje tiszta víz lett, ott kuporgáltam egy szál ingben, még bár le sem ülhettem a hideg porondos földre. Egy szál ing volt rajtam, átéltem az anyám kínját, testem, lelkem reszketett, sírva imádkoztam, segítse meg a Jóisten anyámat.

—Türelem, Kocsisné drága — mondja a bába —, meg van halva a gyermek, szerencse, hogy jó fekvésben van, csak nehéz szülő maga; úgy na, pihenjünk egy kicsit.

Én már az ágy alatt térdepeltem, megfájdult a horgasinam a sok kuporgástól; meg is fáztam egy szál ingben, most egy kicsit megpihentem, hátha megvan.

—Jaj, jaj, jaj — kezdődik megint. Sírt hangosan anyám, én azt gondoltam, most vágják fel a hasát. — Jaj, nem bírom, nem bírom! — jajgat anyám.

—Sokat kibír az ember — mondja a vénasszony. — De nem mozog ez a gyermek.

— Jaj Istenem, meghalok, jaj, gyermekeim!

Én még soha ilyen lelki fájdalmat nem éreztem, mint most.

Újból szünet.

—Mít vár — szól a bába —, mit vár? Fiút vagy leányt?

—Én már semmit, van nekem leányom is, fiam is, csak ezeket tartsa meg a Jóisten!

Újból kezdődik. Én félig zavarodottan kibújtam az ágy alól, agyon tudtam volna ütni magamat, miért vagyok olyan kíváncsi. Ingem ujjja, alja maszatos, a szemem jól kidagadva, bentről kihallatszik a jajgatás, visítás. Én a tornácban kuporgok, várom, hogy menjen jól hátra apám a pajtáig. Sikerült kifutni egész az utcaajtóig, ott úgy tettem, mintha most jöttem volna bé rajta.

— Hát te ne gyere még bé, leánykám — mondja apám. — Kifelé, kifelé! — Szinte lökdösött kifelé az utcaajtón. — Ne gyertek bé, csak mikor mondom. Éhesek vagytok? Adok ki egy kicsi málét. Na mi van veled, kicsi Rózsím? Hallgass, ne bögj olyan hangosan, meghallja anyád.

— Igaz, nem hal meg?

—Hát ezt meg honnét veszed? Anyád nem beteg. Na, most kotródj a szemem elől! — Leszedte az utcaajtóról a kezemet, kézen fogva ráncigált vagy két métert a palló felé: — Te kíváncsi taknyos!

Én sírva rohantam bé a vágóhídba, ott jól kibögtem magamat. Ilyen mérges apám, bezzeg ha máskor így durvaskodna, elsírnék napokig. Jaj, biztos meglátott, hogy bentről futottam ki. Vajon hol van a kicsi testvérem? A patakban megmostam az ingem elejét, a lábamat, rendbe szedtem magamat, de a fülemben zúgott az édesanyám nyögése, visítása. A hideg ráz, libabőrös lesz az egész testem, fázom, pedig nagy a meleg. Futni kezdtem kifelé

az utcából, a cementhíd felé. Mindent el akartam felejteni, csak ne fájna úgy itt bent! Az utcában már mindenki tudta, hogy lesz kicsi bubánk, mert hát nálunk van a gólya néni. Meg is kérdezték: „Még nincs semmitek, kicsi Rózsi? Még nem hozott a gólya kicsi bubát?” Én csak megráztam a fejemet, hogy nem. Gondoltam: hazug disznók a felnőttek. Duzzogtam, el is futottam előlük. Mondták is: „Mi van evvel a kölyökkel?” A gyermekek hozták a kicsi testvéretem.

— Igaz, hogy lesz kicsi testvéretek?

— Én láttam a gólyát, ott keringett a háztető fölött.

— Én láttam, a csőrében vitte nálatok a kicsi bubát...

Minden gyermek látott, mondott valamit: a bába néni elveszi a gólyától a gyermeket, beléteszi a táskájába, annak viszi, akinek kell.

— Nem is igaz — mondja Zsuzsi —, annak viszi, akinek nagy a hasa.

— Nem is igaz! Édesanyám nem szokott hazudni, azért nagy a hasa, mert jóllakott fuszulykával.

— Nem igaz, mert az én apám három tányér fuszulykát is megeszik, s csak az asszonyoknak nő meg a hasuk, na ne félj!

Én hallgattam, nem láttam tisztán a dolgot. Anyám szenved nagyon, de ezt nem árultam volna el egy széles világért senkinek.

Nem volt kedvem játszodni, libabőrös lettem, a hideg futott át rajtam, ha a kínlódó anyámra gondoltam.

Estefelé járt az idő, vacsorafőzés ideje, de nálunk nem fő semmi.

— Tejet vacsorálunk — mondja apám.

Én bémegyek az első házba. Anyám fekszik az ágyban, halálsápadt. Egy lengeték pokróccal van bétakarva a hóna aljáig. A két karja künn van, s az öklét még mindig szorítja. A fején fekete keszkenő van, a nagy szeme félig lehunyva.

— Na, hazajöttetek, drága gyermekeim. — Elfáradt, puha hangon mondja: — Nincs testvéretek, meghalt, úgy hozta a gólya.

— Hol van?

— Nem szabad megnézni.

A pad sarkánál volt deszkából csinálva egy kicsi lapos láda. A kíváncsiság odavitt, felbillentettem a fedelét: jaj, egy száradt, fonnyadt gyermek, ezer ránc rajta, mint mikor a szilva odafonnyad, szárad az ághoz. Hideg futott át rajtam, reszketve visszahúztam a fedelét, kérdeztem, mikor temetik.

—Ezt én dugom el, majd reggel — szolt apám —, nem temeti el a pap, ha nincs megkeresztelve.

Alig születik meg, már el is temetik... Miért van ez így? Ezeken tűnődtem. Felébredtem.

Még mindig a priccsen feküdtem, a temetőt bámultam, nem volt kedvem enni. Az a hideg kása, hideg tej. Ha itthon van anyám, akkor melegen esszük.

—Rózsink, én éhes vagyok — mondja Pista mellettem a priccsen, és már nyúl is az ablakba. — Né, Rózsink, mennyi itt a bogár!

—Hol, te Pista? Ez hangya, ez nem is olyan utálatos állat. Azt mondják, eső lesz, amikor kigyúlnak.

Kezdünk leseperni a hangyákat a málés kenyérről, még a kásából is kiszedegettük; a lábos széléről a kezünkkel leszedgettük.

— Na, ehetünk, Pistánk, ez nem nagy baj — biztattam.

Még maradt egy kicsi darab málés kenyér, egy kicsi kása, azt a takaróruhába kötöttem, felakasztottam egy szegre. A priccsel lesepertük a morzsától, hogy ne teljen meg hangyával.

—Rózsink, milyen jó, hogy maradt egy kis enivalónk későbbre is.

—Igen, kicsi Pista. Persze a tegnap mindent megettünk még reggel. Anyánk alig ment a temetőig, mi már mindent felfaltunk, aztán délután korgott a belünk, mint a kutyának.

—Jaj de szépen süt a nap, mégis kibújnak a hangyák, eső lesz.

Az udvaron ülök egy butyikón, kínozzom a varrást, Pista egy vaskarikát szeretne maga előtt hajtani, mint a nagyobb fiúk, de nem sikerül. Aztán így telt a nap. Jött Tamás Erzsi, rajzoljak neki, ő is akar varrni zsebkendő, kicsi párnahajat.

—Kicsi Rózsik, ha lerajzolod, elhagyom, annyit hintázzatok, amennyit akartok.

Dél van, megszólal a harang. Vajon ki van halva? Már előre félttem, hogy megint egy gyermek. Csak akkor harangoznak délre, ha halott van.

Aztán a pajtából leakasztottam a takaróruhát, a kis maradékot: a málét s a kását hagymával jóízűen megettük. Délutánra nagy eső lett. Jaj, csak ki ne öntsön a patak! Ott kuporgáltunk a priccsen, néztük, hogy esik az eső. Csapódik az utcaajtó: édesanyám tiszta víz, sovány testére rátapadt a ruha. A hóna alatt valami van a lékrijébe csavarva. A kapáját beléüti a földbe az udvaron: így szokás, hogy a ménkő oda ne csapjon.

— Édesanyám, édesanyám, mit hozott ked?

— Bizony mit? Jó, hogy nem bódorogtatok el. — Közben a lékrijéből kibónyálja a palacsintát. — Né, né, mit hoztam! Ezt a kicsi András küldte.

Mi a testvéremmel szedegéltük jóízűen az ordás palacsintát. Jaj de jó! Mit számított, hogy nedves, csak palacsinta legyen.

Tepertyűs nyomorúság

— El kéne menni Sáriékni, kérjétek el attól is a guzsalyt, mert ha sokan lesznek, nem lesz elég.

— Na de már van öt guzsalyunk — mondja Mari —, én már nagyleány vagyok, szégyellem. Van nekem kicsi testvérem, menjen ő.

Én mentem el, nem messze kellett menni. Tudtam, hogy Sári néniék jól állanak, van fejőstehenük meg juhuk is. Benyitottam:

— Isten áldja meg kedteket!

— Téged is, kicsi Rózsi. Gyere, ülj le!

Egy egyesszékre mutat. Az asztalnál ül az asszony két gyermekkel. Az asztalon egy nagy lábos tej, s egy tálban túrós puliszka van. A szép fehér inges asszony nagy mérgesen kikiált:

— Hát jöjjön már bé frustokolni, megvan a puliszka.

A gyermek hadarászik, a kezében villa, üti az asztalt, hogy neki nem ez kell, ő ezt nem szereti:

— Miért nem csinált ked nyomorúsággal puliszkát? Azt szeretem. Adjon ked a puliszkára nyomorúságot!

Én kíváncsian figyeltem; az asszony bement a másik házba, egy marék tepertyűvel jött vissza, s nagy mérgesen rátette a puliszkára:

— Na egyél! Ez is csak azért van, mert örökké veszekedünk!

Az ember áll az ajtónál.

— Na, már kezdted, hogy enni se tudjon az ember?

— Én kezdem, s ked végzi. Egész nap csak ebből áll, hogy a gyermek nem eszik, hol az apját, hol az anyját nézi.

— Na egyél, ne bámulj, te kölyök! Az tepertyű, ha a te drága anyád nem tud megtanítani, pedig más dolga nincs.

Az asszony felcsattant:

— Már elkezdte ked? Kedet a jó Isten se győzi el dologgal. Én semmit sem dolgozok? Hát ki fonja meg a sok fonnivalót éjfélig? Ki szó? Ki varr? A sok házi dolog: mosás, főzés, takarítás, ez kednek nem dolog?

Megfogta a nagy tál puliszkát, az ember elé nyomta nagy mérgesen:

— Na, egyék ked!

A két gyermek pityereg, hogy nekik is kell puliszka nyomorúsággal. Az ember visszataszította elejükbe a tálat, megráncigálta a nagyobbik gyermeket:

— Ez tepertyű, mert agyonütlek!

Az asszony nagyot kacagott.

Az ember:

— Hát mi van, te? Megbolondultál?

— Jaj, hát keddel nem ülnének még az ördögök se. Hát a gyermek tegnap kezdte, hogy édesanyám, mit főz ked? Én azt feleltem: puliszkát nyomorúsággal. Közben kiraktam a puliszkát tepertyűvel.

— Te tiszta bolond vagy!

— Hát mi örökké kell veszekedjünk? Ked beléköt az élő fába is. Egy ennivalót sem lehet megenni békességben. Nekem nem is kell.

S az ember elejébe nyomta a tálat. Az ember nagy mérgesen visszanyomta:

— Hát biza nekem sem kell!

Így lökdösték a tálat ide-oda:

— Edd meg te, edd meg te!

A gyermekek megszeppenve ettek volna is, nem is. Az asszony a gyermekeket biztatta, az urára is biztatóan nézett, de az ura elfordította a fejét.

Az asszony felállott mérgesen, megfogta két kézzel a tálat, ahányszor fölemeli, annyszor néz az urára s mondja:

— Hallja ked! Hát ez nem nyomorúsággal puliszka? Ez puliszka nyomorúsággal! Annyi jóízűt sem eszünk meg, mint a nyomorult szegények.

A jó tej kilöcsög az asztalra, a tepertyük ott kukucsálnak az asztalon, de legtöbb az asztal alatt. A gyermekek sírnak, az ember feláll, lassan, lesütött fejjel megy az ajtóhoz, s még visszakiált:

— Bolond lyukból bolond szél fúj! — Becsapta az ajtót, kiment.

— Sári néni drága, legyen ked olyan jó, adja ked ide csak mára a guzsalyt — mondtam.

Elővette a guzsalyt, nagy mérgesen tépdeste le az oda-kötött csepűt:

— Hogy a láng vesse fel az egész fonnivalóját!

— Na megyek, egészséget!

— Inkább békességet! — Megfogta az egész széket, úgy odacsapta, azt hittem, hogy a fejemhez vágja. Félve húztam be az ajtót még kívülről is.

Sietve mentem haza, anyámat összevissza csókoltam, apámnak a kopasz fejét cirógattam, bátyámnak a haját húztam meg. „Hámm, bekaplak” — mondta. Marit is megcsókoltam, Pistánk mellé ültem.

Szerettem volna átölelni az egész családot. Úgy szerettem volna elmondani, hogy mit érzek, de nem tudtam.

Hígpalacsinta

A tűz pattogott, ilyenkor azt szokták mondani: mérges ember jön a házhoz. Főztük a málét, mert jönnek hozzánk a fársángolók, jönnek a néném, jönnek a gyermekek is. Anyám:

—Van még egy kicsi finomlisztem, összeelegyítem evvel a barnával, így hátha elég lesz.

Mari:

—Jaj, édesanyám, hagyjuk meg ezt a kicsi finomlisztet. Nagyleány vagyok, s ha be talál toppanni valaki, legyen.

Anyám lesütött fejjel hallgat, csak szítál. Fehér takaróruha van előtte, megfogta a lisztet, összetöltötte:

—Egy esztendőben csak egyszer csinállok fonót, s legyen olyan, amilyen kell. A másik párnáért is lisztet kapok, ha kivarrjuk.

Csak gyúrta, gyúrta az asztalon a rétest, ütötte, csapdosta az asztalhoz, megkóstolta, elég sós-e. Még nem elég fényes... Na, most jó lesz.

Én ott állottam egy késsel: csak éppen egy kicsit vágjak le belőle. Kinyújtottam, a kemence szélére ráraktam körbe, így sütöttem a sósperecet. Pista is ott forgolódott mindig körülöttem:

—Né, Rózsink, elég! — Megráncigálta a köntösömet. Megforgattam, megsült mind a két fele. Reátettük a lapítóra, megprekeltem sós vízzel. Kész a perec. Csipegetve ettük, hogy többet tartson.

Valahányszor anyám rétest gyúrt, laskát vagy reszeltet, mindig adott egy kicsi tésztát sósperecnek. Jó ezt a rétest csinálni, nem kell belé tojás, tej, csak sós vízzel kell összegyúrní. Na de most kell egy csomó zsír.

—Jaj de szépen kinyújtotta ked — szól Mari.

Öntözi zsírral, elsimítja:

—Kevés a zsírunk, de kapok azt is varrásért, csak lenne tíz kezem.

Most felfacsarják, felvagdadják négyujnyira. Én kezdem számolni, hány rétes lesz. Már tudok számolni. Tudom, hogy tizenkét csirkénk van, hat tyúkunk, ezek három tojást kell tojjanak mindennap. Amíg nem tudtam számolni, úgy tartottam számon a csirkéket, hogy a kopasz nyakú, a kendermagos, a fehér, a fekete-sárga s így tovább, hogy tudjam, ha elvisz vagy egyet az ülü. Hintázás közben fűjtük: „egy aranyica, két aranyica” — egész tízig. Ez is számolás volt. Húsz rétes, s van még kettő. Jaj de jó, most tudok rétest csinálni. Most pótolhatok rétesre.

A múltkor pótolunk hígpalcintára, mindenik gyermek hozott lisztet, zsírt vagy olajat. Jó, hogy Pista nem árult el, ezt nem szabad megtudja anyám. Még a nyáron volt. Tejet Erzsi hozott, öt tojást tettünk belé, s még keletőt is, ez volt a baj. Mind sütöttük, ettük, mégis folyt ki a cserépfazékból a híg tészta, pedig amit nem tudunk megfordítani, eldobtuk, kilöktük a patakba. Mind sütöttük, ettünk, amennyi belénk fért, mégis futott ki a fazékból.

— Öntsük a moslékba. Jaj, elég, nehogy beteg legyen a malac, s nehogy észrevegyék anyámék. Nyissátok ki az ajtót, itt megfulladunk, olyan gőz van.

— Én tovább nem sütöm — zúgolódott Erzsi —, én már jóllaktam, még a síromra sem kell.

Zsuzsi próbálja sütni, de nem megy.

— Ni, ahogy süti, úgy eszi.

— Na, nem kell már senkinek?

— Öntsük el, de hová? A patakba nem, mert meglátják.

Béöntöttük a budába. De itt sem jó, igen látszik! Sári egy bottal kezdi kavarni, Zsuzsi egy másik bottal.

— Így né, szurkáljuk belé — de alig sikerül.

Egyik kézzel befogtuk a szánkat, orrunkat, a másik kezünkkel fogtuk a botot, szurkáltunk egy kicsit, felcserélt az egyik, na, ez is meg lett nagy nehezen. Elmostuk az edényeket, kiszellőztettük a házat, na de estére nőtt a budában az anyag, nagy szag lett, de az volt a szerencse, hogy nagy volt a gödör. Apám jött, ment:

— Nem ejtettetek belé valamit, vagy nem esett belé egy tyúk?

De azok mind megvoltak. Pistánk a vállát vont, hogy ő nem tud semmit, nem látott semmit, de ezt olyan gyakran mondta, hogy apám meg is kérdezte:

— Hát te mit kell hogy ne lássál, ne tudjál?

— Nem tudom — s avval elfutott.

Én ilyenkor mindig piszkáltam valamit, matattam lesütött fejjel, pirultam, legszívesebben sírtam volna. Én nem akartam búsítani a szüleimet, én mindig jót akarok, hát ki a fene gondolta, hogy annyi hígpalcintát keverünk, hogy még a buda is jóllakik vele! Úgy gondoltuk, hogy sütünk kettőt-hármat, békoppintjuk, ez igazán nem nagy vétek. Félek, megkél, kifut, pedig nem mindegyik gyer-

meknek volt keletője. Mi az a három darabocska kelető? Még akkora sem volt egyik-egyik, mint egy tőkös dió. Na de biztos a kovászt nem kellett volna belétegyem, de hát én mit tegyek? Én ne tegyek semmit?

Zsuzsinak megmondtuk: „Te egy palacsintával kevesebbet kapsz.” Azt hittük, hogy nekünk sem lesz elég. A cserépfazék nem volt csak félig, tán egy kicsit feljebb. Meg van drótozva, abban főzi anyám a káposztát. Tojás is csak öt volt, mi az? Igaz, kiválasztottuk a legnagyobbakat. Nem, mert hat tojás volt. Zsuzsi a kelető helyett adott egy tojást. Még verte a mellét: na, most ő is annyi palacsintát ehetik, mint mi. Tej sem volt elég, csak egy fél kupa, azaz három félliter, de tettünk hozzá annyi vizet is. Lehet, még többet is, mindegyikünk azt tett belé, amit akart. Cukrunk, igaz, nagyon kicsi volt, de tettünk bőven sót, hogy legyen valami íze. Erzsi kóstolgatta: — Na ez jó, nagyon finom lesz. — Zsuzsi rakta a tüzet, piros a platten, meleg van a házban, künn is nagy meleg volt. Zsírunk erősen kicsi van, de van olajunk is. Erzsi sütött magának vagy kettőt olajban, mert ő szombatos, nem eszi a zsírt. De nem sikerült: nagyon vastag volt, ahová tettük, ott maradt, hiába mozgattuk a tepsit, még kanállal is próbáltuk széjjelosztatni, de nem ment. Kavartunk belé vizet, most nem tudtuk megfordítani, szakadt össze, igen híg.

Mondtam, hogy ne töltsenek annyi vizet!

Egyik ezt mondta, a másik azt mondta. Erzsi felmér-gelődött:

— Az istókját, leányok, én elmegyek, aztán süssétek, egyétek meg!

Nagy csend lett, bezárkóztunk, nincs itthon senki.

— Ide liszt kell — nézett rám Erzsi.

Zsuzsi rám szól:

— Hozzál s egyél többet!

Hát ki tudta, hogy ez nagy szó? Félve hoztam le a hiu szájából a lisztes pléhdobozt, amennyi volt, mind belé-tettük. De most nagyon csomós lett. Sári kavarja szaporán, de még sokat kell kavarni.

Zsuzsi kiabál:

— Csomó ide, csomó oda, süssétek, mert a fának a fele már elfogyott, itt megdöglünk ebben a nagy melegben.

Na, kicsit göcsös, de jó, sütjük, sütjük, de nem mind-egyik sikerült, ami nem sikerült, azt dobtuk a moslékba.

Hát így volt. Így töltöttük el az egész napot. Bár zárták volna be anyámék az ajtókat, többet a lábam bé nem teszem a házba, ha nincsenek itthon, az szent. Pistánk is elfutott, félelem fogott el. Ha valaki elhaladt a ház mögött, megérezte a szagot, s még megkérdezhetette volna: „Hát mi a fenét csináltok itt?”

A szomszéd Zsuzsi néni kiabál:

— Mari, hol vagy? Egész nap nem ettél semmit!

Miután bedobtuk a budába a megmaradt tésztát s ott elpizskáltuk botokkal, hazajött apám. Zsuzsi néni átkiált:

— Márton báty, ilyen nagy melegben budát takarít? Megöli az embert!

Apám hebegett, hogy ő nem. Közel ment a kerítéshez, ott beszélgettek. Hallottam, hogy mondta Zsuzsi néni:

— Olyan csendben voltak ezek a gyermekek, mint a sírban. Már-már azt hittem, nincsenek itthon, de aztán láttam őket a tornácban, törték a tűzgyújtót, egy pissz sem volt, olyan jók voltak.

Én mind avval a gondolattal voltam, hogy megmondom, de csak nem volt kedvem, nem árultam el apáméknak, hogy öt leánygyermek hazug, tolvaj, préda, ezt nem lehet megmondani.

Anyám süti a rétest, majd egyszer, a jövő nyáron pótolunk rétesre is, akkor csak liszt kell meg zsír.

Várjuk a fonókat. Az asztalon egy halom rétes megsütve, egy porcelántányérban, fedőt tettek reá, s úgy van letakarva fehér takaróruhával. A házban gőzszag van, hátul a ládán is egy buglya rétes, mind nő, nő. Hát persze, ketten sütik. Elég fekete, de nagyon jó, erősen finom az íze. Mi boldogan eddegéljük Pistával, számolgatjuk a réteit, mert hej bizony, az nagy szó, mert csak nagy napokban, nagy ritkán süteményeztek, egy héten egyszer, vasárnap ha volt sütve egy kis fekete palacsinta, rétes vagy pánkó, ha vendégeket vártunk.

Ilyenkor béporondozták sárga poronddal a ház földjét, az ágy melletti padot, a küszöbököt sárga poronddal jól megsúrolgatták, lemosták. Hamulúgot csináltak, abban szokták súrolgatni a lapítókat, a puliszakeverőt, a laskanyújtót s még a szitakérgeket is, az ajtókat is. Akkoriban

nem festették az ajtókat, ablakokat, a tornác deszkája is súrolva volt. Az szégyen volt, ha ezek pecsétések voltak, vagy beszürkültek, ezek mutatták, hogy milyen rendes a háziasszony. Gyakran lemosták a székek és az asztal lábát is, mert biza ülés közben felraktuk a sáros csizmánkat.

Apám jött be:

— Nem jött még senki? A Nagy utcán már úgy járnak a hosszúpecsenye-evők, egyik cifrább, mint a másik. Úgy elindultak, mint tavasszal a hólé. A fiatal lányok mennek, hogy villogtassák magukat, de azt nem értem, hogy egy öregasszony mit kell hogy totyogjon, csoszogjon köztük.

— A fársáng úgy szép, ha vegyes — mondja anyám. — A fársáng legyen fársáng mindenkinek.

Meglett a rétesütés, még a házat is kiszellőztették utána, csak a málészem rotyogott a tűzön. János jött be, egy gyermeket hozott a karján.

— Jön Kalári néném, elmegyek utána segíteni neki.

Le is tette az ágyba a gyermeket, s máris futott Forrószegre Kati nénémért. Hát persze, kell segítsen, annak is van két gyermeke, s nehéz jönni velük. S másképp is az a szokás: ha a család fonót gyűjt, oda kellett jöjjön az egész öreg nanó is, ha tudott mozogni, s a fiatal menyecske is, a két-három gyermekes fiatal anyák is. Úgy jöttek-mentek ilyenkor dél felé, mindegyik oda megy, ahova híva van. A lányok csoportosan mennek, nagy, piros zsebkendőbe van pakolva a varrni- vagy fonnivalójuk, ezt a hónuk alatt viszik. Van, akinek az ura segít vinni a gyermekeket. A nagyobbacska fiúgyermek otthon maradnak, de a leánygyermekeket viszik, s szoktak nekik is fonnivalót vinni.

Ez a téli fársáng inkább a női személyeké. Ilyenkor szokták meghívni a jó barátnőt, komámasszonyt, édes-testvért, öreg nanót, ángyókat, szomszédasszonyt. Az emberek szoktak csúfolódní, gúnyolódní is: „Ez az asszonyok hónapja. A kutyáknak is van hónapjuk, akkor van a kutyalakodalom.” „Né, hogy elindultak a hosszúpecsenye-evők” — így nevezik a fársángosokat. Ilyenkor csak kerülík a dolgot. Csak lenne hosszú fársáng, mert sok a szép leány.

Ilyenkor szoktak férjhez menni a leányok. Kezdődik a fársáng január hatodikától, tart egész húshagyókeddig, ez négy vagy öt hét. A húsvétal számították. Minél kinnebb esett a húsvét, annál hosszabb a fársáng. Volt, amikor hat-hét hét is volt. Éppen most magyarázza néném, hogy most hat hét a fársáng, ezalatt csak férjhez tud menni, aki akar. Jaj, csak éppen lakodalomba ne hívnának, mert biza, ha elhívnak vagy négy-öt helyre, négy vagy öt véka málé csak a mutatásba, aztán így nem győzi el magát az ember. Ha egy darab rongy kell, málét adunk el, ha malacot veszünk, hát miből? Máléból.

—Az a bolond ember még csókot is máléért vett — mondja egy beteges asszony. — Mind elhordta a málét, de a magyarót, a fuszulykát, még a kendert is. Édes lelkem, ha sokáig így dühödik az az ember, ilyen kangörcsös lesz, beköthetjük a szánkat tavasszal.

A máléről aztán rá kerül a szó arra, hogy bizony több az evő, mint a málé. Tán nem is kéne annyi szegény ember. Kati néni rákezdi:

—Ezek a vénasszonyok; amikor gyermek van halva, azt mondják: „Jól járt, szép kicsi angyal lesz belőle!” Ha egész fiatal hal meg: „Jól járt, most még nincs sok bűne.” Ha középkorú: „Jól járt, nem rakja többet a bünt.” Ha öreg: „Hát Isten nyugtassa, még élhetett volna, hogy tudja lerakni a bűneit.” Ha egész vén: „Hát az Isten könyörült rajta, de még élhetett volna, annak már igazán nem volt bűne.”

—Hát igen — mondja egy másik —, mi fiatalok adjuk meg a becsületet az öregeknek. Ők ketten, ugye, ott elposzognak az első házban, az utca felőliben, nem is tetszik nekik a kamra, aztán mi fiatalok behúzódnak a kicsi kamrába, négy vagy öt gyermekkel, pedig csak akkora, né, mint egy lyuk. Egymás hegyén-hátán vannak, ablaka is csak az az egy ablakszem, jó úgy is. Ott kell töltsék a fiatal életüket, mosás, főzés, minden ott zajlik. A múltkor bémentem egy ismerősömhöz, hét gyermeke van, nagyon jól van az anyósával, jó öregek. Sokszor mondják: „Hát mi mennénk a kamarába lakni, hogy gyertek ti bé mert biza kilenceteknek kell a hely. De ez nagy szégyen lenne, mindjárt megmondanák, hogy nem becsültök meg

minket.” A fene egye meg, attól is kell tartson az ember, ki mit mond, mit pletykál. Hát persze! Akire a falu reáteszi a száját, megverte az Isten!

Jó bé apám:

—Na, mondjak nektek én is egy újságot. Ej, nagy spekulánt ez a Miska, a Hoprikné veje. Ott sűtik a fehér kenyeret, s az a Kati néni jár hozzájuk dagasztani. Szegény öregasszony bétett egy kis kenyértésztát a csurdé melléhez. Ment volna már haza, de Miska szűlt: „űljön ked mellém.” Muszáj volt szűt fogadjon Kis Miska űrnak. Miska mind beszél, az öreg Kati néni pirul egyre, egyszer a nagy csicse kűzű csap.

— Na, nem kell így legyezűdni! Vagy van valami baj?

— Semmi, semmi.

Miska beszél neki, s a Kati néni csicsei kűzűl kifutott a tésztá, fel az álláig.

—Csak ezt akartam tudni. Tűbbet ide a lábát bé nem teszi!

Az okos Kati néni:

—Jű, Kis űr, jű. űljűn csak még egy kicsit ide mellém. Hát maga mikor vágta másnak a disznűt, nem rakta a hűst hűs mellű, belű a gatyájába? Nem tette a rűgi hűsra a friss hűst? Ez ígű volt, én láttam a két szememmel.

—Kati néni drága, jűjjűn máskor is kenyeret dagasztani.

— Nem jűvűk, Kis űr.

Jű be Hopriknű:

— Miska, összeszűdta azt az asszonyt?

—Nem szűltam semmit, hát hadd vigye, vannak gyermekei.

Mindenki apámat hallgatta, még az egész kicsik is. Nénűim kűrlelik apámat, mondjon még valamit. Apám elkezdi:

—A nyáron Szabű Mártonnál voltunk napszámban. Hát mikor vacsorálunk, mellettem űlt egy öregember, űgy evett, mint egy disznű. Jű fuszulykaleves volt, megevett egy tányűrral, kettűvel, hárommal, nűgygyel. Már én szégyelltem, elűttem a levesestál űres. Na megállj csak, gondoltam. Másnap este vacsorálunk, magyarűleves. Megettem egy plűhtányűrral, elűg volt bűven. Nagy plűhtányű-

rok voltak. Őkelme is megevett eggyel. Akkor odasúgom neki: ügyeljen, ne egyék többet, mert lesz palacsinta.

Jó Kalári, a háziasszony:

— Na, egyenek kedtek! — Biztatja az embert. — Kinek kell még leves?

Az ember csak nyalta a száját, nézett kereken, várta a palacsintát. A levest elvitték, mi felkeltünk az asztaltól, megköszöntük a vacsorát. Az ember megszólította az asszonyt:

— Te, te Kalári! Mit is kérdeztél az elébb?

— Hát már elfelejtettem — feleli Kalári.

— Hát hogy kinek kell magyaróleves.

Apám felállt:

— Jaj, fiaim, de jó is ez a fársáng, egyben a család. — S közben megnézegeti magát a tükörben, pödörgeti a bajszát. Anyám nem állja meg szó nélkül:

— Olyan nagylegényesen viszi ked? Elmenjen a tükörtől, vén ember már ked, szégyen!

A két néném ott ül a lánán egymás mellett, kacagnak valamin, lökdösik egymást:

— Útilaput kötöttek a talpára a szép fiúnak.

— Azt biza, kiadták az útját, visszaküldték a jegyeskzenőt is, mosót tettek a zsebébe, pedig már egy vasárnap hirdették őket a templomban.

Így beszéltek valakit, de ez már nem érdekelt. A két nénémet bámultam, nem győztek eleget beszélni egymással. Hát nem is csoda, nemigen találkoztak, csak nagy napokon. Egyiknek is, másiknak is családja van. Kalári néném mondja:

— Te Kati, én meg is esküdtem, hogy gyakrabban megyek hozzátok, de hát hogy induljak el? Egyszer nagy a hideg, hogy cipeljem a három gyermeket? Gúnyájuk sincs. Máskor nyakig erő sár van.

— Hát hogy tudjunk egymáshoz járni? Nekünk jó meleg s jó szánút kellene. Aztán én is szedem másoknak a fersingeket, ruhákat, egy kicsi pénzt kapok, éppen a ház szükségére. De legtöbbször fuszulykát, magyarót, tejet kapok. Aztán meg ha kezdődik a dologidő, meghalni sincs idő.

Zsuzsi néni, aki csak a guzsalyon ül, nem sokat beszél, most megszólal:

—Akkor jó, ha tud az ember dolgozni. Nekem biza ez az orsó is nehéz. Pénz kéne, menjek valamerre a doktorokhoz a városba, a kórházba, de hát hogy menjek? Ötszáz lej egy napra, azt mondják, ez nagy pénz. Itt, itt húzza a görcs a derekamat, de úgy, hogy sokszor meg sem tudok mozdulni. Kell tőrjek, mit csináljak? A kis kulipintyómat nem adhatom el, hogy a gyermekek csurdén maradjanak az utcán. Vagy még az sem volna elég, ki tudja? Aztán amíg élek, kínlódom, majd ha megdöglök, megnyugszom. Ezeket a gyermekeket sajnálom, kéne ezt csinálni, azt csinálni, nem tudok, ha felakasztanak, akkor sem. De jók a gyermekek, még egy kicsi pénzt is küldtek haza azok, akik már szolgálnak. A tizenkét esztendős leánykám s a tizenhat esztendős fiam megélnék már, de itt van a két kicsi.

Azt mondja Kalári néném:

—Zsuzsi néni, az nem köszvény lehet? Vagy mi a baja?

—Tudja a köszvényes nyavalya. Hát nem voltam nagy orvosoknál. Görcs lehet. Amennyi füvet mondtak, mind megfőztem, ittam, tettem reá sótalan puliszkát, jó forrón. Máskor ecetes korpával békötöttem, egy-két nap le sem vettem róla, mégsem ért semmit. Csak görcs kell legyen.

—Nagy szó — mondja anyám —, hát a múltkor hogy összehúzta a görcs azt az embert! Meg is halt. Vagy hány gyermek meghal úgy, hogy összehúzza a görcs.

Nem ismerték akkor még faluhelyen a betegségeket úgy, mint most.

—Én nem ismerem azt a fene híres görcsöt — szól keresztanyám —, pedig tizenegy gyermeket hoztam erre a keserves világra. De nem is volt szabad nekem betegeskedni, csak három napig. Az én kedves uram azt mondta: „Három nap múlva még a kicsiborjús tehenet is befogják a járomba. Kibír az ember többet, mint az állat, csak éppen ne eressze el magát.” Én asszony voltam, nem feküdtem az ágyban még egy hétig sem; aztán akkora nagy családban mindig van dolog. Hát nem is igaz, kománé!? — Anyámra nézett s kacagott. — Aztán nem kell kényeskedni, három, négy, öt hétig az ágyban élni, mert hát hat hétben van, meg mert gyermeke született. Egy veder vizet bé ne vigyen, azt a nagy fazék levest le ne vegye.

Aztán hordják a rokonok az ennivalót, hogy legyen teje, mind viszik hat hétig. Mind finom hígpalacsinta, kömény-magleves, húsleves, csöröge, pánkó, mind avval él öt-hat hétig. Tudom, mert nekem is hoztak az első hat vagy hét gyermekemmel, aztán mind lemaradoztak, még mondták is: ki az ördög győzi el! Annyi gyermeke van, mintha a sóskútról jönnének... De azért megvoltam, azt ettem, amit a többinek főztek, jó abba a bűdös bélbe, én nem kényeskedtem. Aztán azt mondja a durva jó emberem, aki beteg, az dögöljék meg. Neki soha még a feje sem fáj, annyit iszik, kiöli magából a betegségeket. De azt is mondja, doktor helyett a muzsikás. Inkább leülne a cigány mellé dúdolni egy régi szép keserves dúdot, ez többet ér neki, mint az orvosság. Mi nem ismerjük a görcsöt.

Így beszél keresztanyám, s én büszke vagyok reá. Télen, nyáron fehér pendelyre van felaggatózva. Fehér ing rajta, kicsi hárász a nyakán. Tizenegy gyermek mellett sosem hagyta el magát.

Kati néném felállott a ládáról, jön felénk. Keresztanyám felkiált:

— Te Kati, te! Te hízol tekenőre?

— Igen, Mányi néni, a harmadik gyermekem lesz — s olyan lett néném, mint a piros posztó.

Engem nem érdekelt, ha reám illet, ha nem. Szerettem mindent tudni. Örökké odafigyeltem, s közben játszottam, mint most is. A kicsi Kali sír, hogy neki is kell olyan fülbevaló, mint a Sárié. Rángatja a Sári fülét. Sári sír, de már üti is Kalit:

— Ereszd el, mert fáj!

A négyesztendős Sárinak el van pirosodva a füle. Fehér cérna van beléfűzve, s azon egy piros gyöngyszem. Naponta vagy kétszer meg kell mozgatni, hogy belé ne ragadjon, ez a szokás. Én irtózva nézem, éppen most húzogatta a cérnát. Sári ordít, véres lé folyik ki belőle, Kalári néném teprenkedik:

— Már három hete mind így meg van kelve, pedig a bába nénit hívtam el, hogy kifúrja a fülét. Igaz, nem volt pálínkánk, de egy nagy tűt jól megecetezett, a füle mögé tett egy parafadugót, olyan jól kifúrta, alig sírt egy kicsit a gyermek. Jaj, hogy meg van kelve! Muszáj mozgassam, mert elrothad a cérna, s kezdhetjük előlről.

Most a Kati néném gyermeke hoz egy csutát, törjenek dugót belőle. Sír, hogy nanó adja oda a nagy tút a kezéből, fúrják ki neki is a fülét, ő is csicsis akar lenni, mint Sári. Le is kapja a keszkenőt a fejről, tartja a fülét.

—Agyon is ütne apád engem! Az úgy szeret titeket. Ha ilyen lenne a füled, futna városra veled a doktorhoz, nehogy mérgezést kapjál. Az él-hal a gyermekéért. Én még a mezőre sem nagyon járok, mert nem hagy.

—Gyere ide, kicsi Rózsi — hívott anyám. — Ennek mindegyre kellett más cérnát fűzzek a fülebe, mert rothadt el, úgy el volt már ebedve. Na, egyszer feresztem, s kijött a cérna gyöngyöstül, kiszakadt a füle. Megijedtem, hogy nincs lyuk egyik fülén sem, pedig majd ha szolgálni megy, venne magának fülbevalót, ha nem is aranyat, de gyöngy fülbevaló nélkül nem szép a leány. De majd kifúrják mellette.

Úgy is lett. A centis hasadás mellett van egy másik lyuk csinálva, úgy néz ki, mint mikor az állatoknak bévágják a fülét, hogy erről ismerjék meg. De ez már így van. Valahányszor a fülemhez érek, mindig eszembe jut.

Anyám az asztalt akarta megteríteni, de a néném kivették az abroszt a kezéből:

—Csak nem teríti le ked ezeknek a kölykeknek! Szép vásári asztal, jó azoknak úgy is.

Sokat kellett súrolni az asztalt, szapulni az abroszt. Akkor még nem ismerték a viaszosvásznat, nájlönabroszt még hírből sem. Az asztalt kinnebb húzták a faltól, s így elfért a hat asszony: a két néném, a két kománé, a szomszédasszony s az Erzsi anyja. A kicsik ültek a nagyobbacs-kák ölébe. Nekünk a ládára tettek egy pléhtányérba málét. De hát az asszonyok is mind pléhtányérból ettek, csak ha nem volt elég pléhtányér, akkor szedtek le a tálasról porcelántányért. Eppen Erzsi néni örvendezett, hogy ő ott-hon is mindig porcelántányérból eszik.

—Lehetne ízesebb is a málé leve — mentegőzik anyám —, de nem volt több cukrunk, csak öt tojásra vettem, aztán belékevertem az egészbe.

Anyám jött-ment:

—Kinek kell még? Na, egyenek! Gyermekek, egyetek! — Ez így volt szokás: málészetet főztek, ez volt az első fogás.

Egyik tányér rétest felteszi az asztalra, de Erzsi néni csak nézi.

— Hát egyik ebből a máléból!

— Nem vagyok szokva ilyesmihez, nem főzöm.

— Annyit megettem — szól Kalári néném —, majd kihatadok.

— Egyétek ezt a málét — biztat keresztanyám —, mert jaj annak a kocának, amelyik nem eszi a málét, mert az búghatnék.

A néném még tettek maguknak kacagva, de Erzsi néinek nem tetszett a vicc:

— Igen zsíros. Te Mányi, igen vastag volt ez a vicc!

— Jaj, igen, mert te bakpista vagy, vagy szombatos. Te kománé, hát süttöttél Erzsinek olajban rétest? Mert nem eszi a disznózsírt.

— Igen, igen, hát persze! — Jön-megy anyám, s a kemence széléről, a másik tányér rétesből kilopott kettőt, a ruhája alá dugta, kiment a külső házba, újból bejött:

— Jaj, hát hozom bé az Erzsi rétesét, teszem oda melegedni.

Anyám a két rétest Erzsi néni elejébe tette.

— Jaj de finom, jaj de jó ez a rétes, de attól félek, hogy zsírral süttöted. De az a te vétked.

— Hát csak annyi vétkem legyen! Ez aztán nem vétek.

Erzsi néni nézi anyámat, enne is, nem is.

— Egyél, Erzsi! Tiéd a rétes, komámasszonyé a vétek — mondja Mányi néni. — Te, Erzsi, mész a mennyországba, s a kománé a pokolba.

Erzsi néni csipegette, de lassan megette jóízűen mind a két rétest.

— Na, hallottátok — kérdi Mányi néni —, Víg Mártonnénak a szépasszonyok félrehúzták a száját.

— Mi a fene? Már még a szegény asszonyokat is bántják? Hát nem kapnak embereket?

— Szép embereket még nem látott senki, Erzsi néni! A szépasszonyok, azok lüdercek, emberben nincs annyi rossz, csak félrevezetik az asszonyok.

— Én láttam Zsuzsit — mondja keresztanyám —, félre volt menve egészen a szája, de hoztak neki az erdőről szépasszonykalánt, avval kellett egyik-igyük egy pár na-

pig, amíg elmúlik. De még dolgozni sem volt szabad, amíg nem lett egészen jobban.

—Hát nekünk is van a hiuban, apátok hozta még a tavaly. Járt fát vágni az erdőre. Egy megkeményedett fagomba, hasonlít a kalánhoz.

—Na, most ettünk, mehetünk — állt fel néném —, csak jőne már János, hogy segítsen hazavinni a gyermekeket.

Az emberek nemigen ülnek bent, mind künn mozognak, vagy a szomszédban. Szégyen hallgatózni vagy bent ülni, hogy az asszonyok ne tudjanak nyugton beszélni. Most érkezett haza apám Jánossal. Anyám tett nekik enni, a két néném készülődik, öltöztetik a gyermekeket. Ha szőttek pokrócot, szőttek egy kicsi piros pokrócot is, abba pakolgatják a Kalári néném kicsijét. De hát vastag, alól a lábánál alig lehet visszatérni. Apám tréfálkozik:

—Na, aztán ügyelj, nehogy úgy járd, mint az a kicsi menyecske: ott ment végig nagy hetykén a cementhídon, a vastag pokrócból kiesett a gyermek, ő megbotlott benne, hasra esett, azt sem tudta, hogy szedelőzzék össze.

Mindenki mozgolódik, készülődik. A guzsalyok ott vannak üresen, én kell majd visszavigyem, akitől elhoztam.

—Köszönjük az ennivalót, köszönünk mindent — mondják. Keresztanyám szól:

—Aztán szólok én, ha gyűjtök fonót, hozd el a kicsi keresztleányomat is! — Ennek nagyon örvendtem.

— Na, melyik nénédet kíséred haza? — kérdi apám. — Én elkísérem a másikat, mert biza sok a dolga ennek a mi fiunknak, kell menjen este a leányfonóba, s aztán hátha lesz még tánc is.

Kikísértük őket a vágóhídig, alig tudtunk elbúcsúzkodni. Megbeszélték, mikor is megyünk hozzájuk. Örökké várnak, de ne tegye anyám, hogy mikor gyűjtenek fonót, nem jön el, mert örökké sok a varrnivalója.

Mari is hazajött a farsangolásból, még nem jár a leányfonóba, még nem konfirmált, addig nem is szabad menjen, de el-elmegy anyámmal az asszonyfonóba. Mari magyaráz, hogy milyen jót ettek, töltött káposztát, s a pánkót ott sütötték a kamarában, ők pedig az első házban voltak, s olyan jó kenyér volt.

— Ne gyújtanak még lámpát — mondtam én —, csak egy kicsit üljön ked le ide mellénk. — Drága édesanyámat gyámbásztuk, egy percig sem hagytuk nyugton még ülni sem. Pista az ölébe kuporodott, én szoroson mellé ültem, még a fejemet is nekitámasztottam, muszáj volt énekeljen nekünk. — Kezdje már el! — unszoltuk, nem értettük, miért nincs kedve. Kint szépen világított a hó, bent a szürkületben ég a tűz, jó meleg van. — Gyönyörű ez az este, igaz, édesanyám?

Sírás és kacagás

Erzsi jött hozzánk egy fél kupa tejjel.

— Hát ezt miért hoztad? — kérdi anyám.

— Hát az istállóját annak a szandálnak, ha már elvesztettük vagy ott hagytuk az útban, nem lehetünk örökké haragban érte. Aztán mi szombatosok vagyunk, vétek tartani a haragot. Anyu megbánta, hogy veszekedett magával.

Erzsi okos, beszédes gyermek, úgy tud magyarázkodni, mint egy felnőtt. Anyám boldogan kitöltötte a tejet; mind Erzsit nézte, mert biza ő sem szeretett haragban lenni senkivel. Azt mondja Erzsi:

— Anyu otthon van, s én annyit ülök, amennyit akarok. Már úgy vágytam veled beszélni. Játsszodjunk egy kicsit!

Megmutattam a kicsi házamat, amelyik a tornác felőli ablakban volt berendezve székieken. Kilenc kicsi párna volt varrva a nagy ágyamon, pokrócot két kötötűvel kötöttem reá, piros csik, zöld, fekete, hogy hasonlítson a sziki pokrócokhoz. Az asztalra varrtam abroszt. Vastagabb fehér papírból kicsi kerekeket vágtam, az volt a tányér, még ki is virágoztam ceruzafestékkel; ezek ott lógtak az ablak deszkáján kétfelől. Még két széleskendőt is varrtam, az ablak párkányára akasztottam elől. Félszáraz fűből fontam rámat a kicsi tükörnek, színes papíroknak, ezek voltak a képek, mert biza fényképünk nemigen volt, s ha volt vagy egy, az bent volt az első házba akasztva a falra. Pedig szerettem volna az én fényképemnek is rá-

mát fenni, de még egy sincs. A bútorokat bátyám csinálta. Az ablak deszkáját sárga poronddal szórtam be, legyen olyan, mint az igazi házföldje. Büszke is voltam az első kicsi házamra.

Anyám elstetett a mezőre, bészarta az ajtót, csak a tornác a miénk s a kicsi pajta. Erzsivel kiültünk az udvarra egy árnyékos helyre, nem messze az utcaajtótól. Akkor jött szokásba a kötőtű. Egyesek még szvettert is kötöttek tüvel. Anyám szokta mondani:

—Én nem tudom, hogy mit csináltok vagy hogy csináljátok, csak látom, hogy mozgatójátok a tűt, s csak úgy nő a kötés. Én meg sem tudnám tanulni.

Játszottunk, varrtunk, kötöttünk. A hosszú nyári napokon volt mindenre időnk. Pistával nem sok baj volt, megértő, okos volt. Ha két fehér csutkába két nagy szegget vertünk, már megvolt az öröme: „Né, Rózsink, mekkora nagy szarvú cémentári ökreim vannak.” A két szarvára cernát kötött, a cérna másik végére csutákat, s aztán hajtotta őket: „Csá, csá, ne ide, Laboda, hijsza ne, Szilaj! Hogy a kutyák egyenek meg!” Bátyám csinált neki kicsi targoncát, avval hordta a földet. A szerszámja egy kurta nyelű rossz lapát, avval nem szabad járjon más. Most épp Zsuzsika tyúkot targoncáztatja, aztán leülteti mellénk, hoz neki kenyeret, avval eteti.

Zsuzsi nem mer bejönni hozzánk. Egy pár nappal azelőtt kicsúfolt, s én megharagudtam reá. Most ott állingál az ajtóban, kukucskál befelé:

—Szerusztok, leányok! Varrtok? Köttök? Én is tudok úgy varrni, mint ti, csak nem akarok. Hát hogysisne! Elég nekem a gyermekekre ügyelni. Hát nem? Most éppen otthon hagytam őket; szépen játszanak, csak úgy elfutottam ide. De megyek haza. Jaj, te Pista! Miért adod az Isten áldását, a kenyeret a tyúkoknak? Az én anyám agyon is ütne. Nétené, mekkora nagy dög tyúk, a nyavalya törné ki!

Pista nem sír, cirógatja a tyúkot. Hadd beszéljen ez a bolond! Most egy pálcával próbálja szurkálni Zsuzsit az utcaajtón keresztül.

—Úgysem fáj, úgysem fáj. Minket így szid anyám: „Hogy a dühödés álljon belétek! A nyavalya törjön ki! Hogy az a fekete fene megegyen! Dögölnétek csomóra!” Ilyenkor még örvendek, mert ha megdöglenék, kicsi angyal

lennék. Milyen jó is volna repülni, jókat enni, szépen öltözni. Na, hát nem így van, leányok? Szóljatok hozzám, szidjatok, én úgyszem haragszom meg, mint ti. Gyertek, üssetek, még azt sem bánom. Az este is úgy kikaptam. Az ágy végében megtojtak a tyúkok, s én elfelejtettem kierezteni. Felrepültek az asztalra, ablakra, kemencére, az ágyra, olyan mucsokságot csináltak, minden egy volt. Múltkor is kikaptam a gyermekek miatt: kiszedték a tojást az ágy végéből, összetörték. Én ütöttem a gyermekeket, anyám engemet. Hát anyámnak is igaza van: künn nem tojhatnak a tyúkok, mert megeszi a szarka, s benn mi törjük össze.

Zsuzsi ezen is kacagott. Mi csak varrtunk, kötöttünk, nem szóltunk semmit, csak fél szemmel néztük Zsuzsit.

— Ne féljete! Olyan szép nagy tehenet vett apám, mindenki csodálkozott rajta, s annyi a tejünk, hogy minden edényünk tele van. Most nem kéri, veszi senki. De bezeg mikor volt egy kicsi, elcsalták anyámtól: „Csak egy csuporral mártásba, csak egy fél kupát puliszkához.” „Jaj, ne mondja ked, hogy nem ad, nincs mit főzzek estére.”

A másik tehenünk pleketor volt, elmeddősödött. Nem vett már borjút magához, jól járt apám, csak vagy két lej-jel volt drágább, mint a másik tehén. Ne féljete, tudok én számolni, olvasni. Már ismerem a betűket. A Mányi néni könyvéből ki tudom olvasni, hogy lú, lú.

— Az iskoláskönyvbe nem írnak székiesen — mondja Erzsi.

Zsuzsi erősködik, hogy biza ő olvasta, hogy lú.

— Nem igaz, mert ló. S tehénél nem pénz két lej.

— Bánom is én, hogy lú vagy ló, pénz vagy nem pénz, az a két lej nem is érdekel. Jaj, hogy megijedtem! Ma látam egy kígyót, ötméteres volt, vipera. Vipera!

— Jaj, te Zsuzsi, az istókat — mondja Erzsi.

— De akkor négyméteres viperakígyó volt. — Ebből Zsuzsi nem engedett egy centit sem.

— Én is láttam már sok viperakígyót, de csak ekkora lehetett, mint így né, a kezeim — s kinyújtottam a karomat. — Ekkora né.

— Az én ölem lehet két méter, s kétszer ekkora volt, négyméteres volt biza! Én most nem hazudok. Haljon meg

apám, anyám, égjen el a házunk, vakuljak meg. Így né!
— Kinyitotta az utcaajtót, s jött felénk behunytt szemmel.

— A te öled nincs kétméteres — ellenkezik vele Erzsi.
— Az apu korbácsa, amelyikkel hajtja a lovat, az sincs két méter. De te honnan tudod, hogy kétszer két méter az négy méter?

— Hát hogyan tudnám! Tudok én számolni, csak ti nem hiszitek el. Anyám adott két tojást, vegyek vele ecetet, s még két tojással vegyek cukrot: „Hallod? El ne törd azt a négy tojást, mert a fejedből csinállok mást” — ezt kiáltotta nekem anyám. Látod, öt ujjam van fél kezemen, s az a kígyó is volt négy méter. Én láttam a két szememmel. Az erősen hosszú volt, s csúszott bé a töviskert alá. S az a vipera ne legyen négy méter? El tudok én számolni tízesével még ezerig is, ne félj! Ha lenne egy métere-sünk...

— Az asztalunk bé van vágva, meg van jegyezve egy méter, meg ötven centit is lehet rajta mémi. Megmutatom, hogy nincs kétméteres az öled.

De van, de nincs, majdnem összeverekedtünk. Az első ház udvar felőli oldalán volt egy olyan kétujjnyi drótháló, azt leszereltük. Rózsaszínű fuksziák csüngtek ki a drótok között, mellette egy cserép muskátli. Zsuzsi erős-ködött, hogy ő mászik be legelébb. A fuksziát leverte, szerencsére a padra esett, de az apró kicsi virága lehullott. Azt hittem, megeszem Zsuzsit, de ő csak kacagott:

— Hát még ez is virág? Ez semmi. Mindenkinek muskáté van az ablakában. Olyan szép recés muskátét adok, amilyen nincs senkinek a világon. Jaj, de jó hűvös van itt a házban!

Mind másról beszélt. Hiába mondtuk neki, nyújtsa ki jól a karját, hogy mérjük az asztalhoz: Őt biza nem mérjük meg, megméri ő magát, amikor akarja. Az asztalhoz futott, s a keskenyebbik végéhez mérte magát:

— Na, itt az asztalotok két méter. — S avval el is ment onnan. — Hát ez itt az ágy alatt mi? Egérfogó? — De már oda is csípte az ujját. Hirtelen beszopta.

— Az után a mucskos egérfogó után te az ujjadat a szájadba szoptad?

—Én úgy utálok őket. Apám azt szokta mondani, hogy ezek a kicsi háziállatok gabonával élnek, s kenyérral, még a kockacukrot is szeretik... Hát nektek ilyen órátok van? Kétköves falióra?

De már fel is húzta a láncnál fogva mind a két követ, de úgy, hogy az óra nagyot csattant.

— Miért húztad úgy fel?

—Én nem jártam vele — s kezdett esküdni, de már mászott is kifelé az ablakon, s közben mind mondott. — Minek is kell nektek óra? Én megmondom óra nélkül is, hogy mennyire jár az idő, a napról. A falusi embernek jobb órája a napnál nincsen. Nagyobb óra, mint a nap s az árnyék, nem kell.

—Jaj, gyere vissza, Zsuzsi, én megütlek, hogy megdöglesz. Te, te bolond haramia, ide többet a lábadat bé nem teszed! — Sírok.

—Hát hogyisne! Nem félek én tőled, nem is mennék haza, csak otthon vannak a gyermekek. Ha megütsz, megmondom anyádnak, hogy bémásztatok az ablakon, na!

Elfutott. Erzszi húzza a két követ, én fogom az órát minden erőmből. Fenn mászkálunk a nagy ládán. Jaj, csak kétujjnyira tudnánk lejjebb húzni a követ! De nem mentünk semmire, szinte magunkra húztuk az órát.

Akárhogy ügyeltem, mindig történt valami. A kicsi testvéremtől nem kellett tartak, soha nem árulkodtunk egymásra. Jó délutánra járt az idő, még az asszonyok nem jönnek a mezőről, de jön apám, anyámmal karonfogva. Már tudtam, hogy valami baj van, nem volt szokás karonfogva járnunk, ez szégyen, s ki is csúfolnák. Azt mondták ezekre: „Nétené, hogy rühelődnek, s úgy néznek ki, mint a pulyka a violával!” De ezek muszájságból fogóznak karon. Anyám minden hajításnyira összekuporodik vagy megáll. Apám incitálja, hogy jöjjön már. Anyám mihelyt hazaért, azonnal lefeküdt. Én ott forgolódtam mellette, kíváncsi voltam, hogy milyen beteg.

— Kéne főzzél egy kis levest estére — mondja apám.

—De mit, hallja ked? S olyan nagyon beteg vagyok, megdöglök itt.

—Nem bánom, ha két fazakat összeborítsz, csak leves legyen estére. Úgyis csak asszonyi bajod van, nincs még itt az idő.

—Pedig én olyan beteg vagyok, mint mikor jön a gólya.

Anyám soványan, sápadtan vergődik az ágyban. Most igazán szeretném tudni, hogy kell-e jöjjön a gólya vagy nem. Mindenkit kiküldtek a házból, még apám is kijött. A bába néni kérdi:

—Kocsisné drága, mit dolgozott ma? — Minden szó kihallatszott.

—Volt egy kicsi búzánk, learattuk. Egész nap lehajolva dolgoztam, meg volt dölve a búza.

—Jaj, hát miért nem ügyel magára? Ha meghal a gyermek, fel kell hogy vágják, megfertőzik.

— Meghalok, csak ne kínlódjak.

—Én megyek — mondja a bába —, ha valami baj van, jöjjenek utánam.

Apám gyújtja a tüzet, teszi fel a vacsoravizet, bekiált az első házba.

— Mit főzünk?

Anyám kínok közt, nyugtalanul fetreng, nem merek reánézni. A gúnyája el van oldva, a száját összeszorítja. Mélyen sóhajtozik... Én nem akartam otthon hálni, muszáj volt elvigyenek.

Reggel, mikor hazamentem, anyám sepregetett, egész vidám volt. Kerestem a kicsit, de sehol sem volt.

—Nem hozta még el a gólya, de kell várjunk, hogy nőjön.

Anyámra néztem, néztem a hasát: nem is olyan nagy. Azt már tudtam, hogy a hasában van, de hogy a csudába került oda, azt nem tudtam. Mit is mondott egyszer egy asszony anyámnak: „Hej, mi asszonyok egyszer kotlósak vagyunk, egyszer tojósak. Ez a mi életünk...”

A hónapok teltek. Hallom egyszer, mondja anyám apámnak:

—Nézzen ked ide, hogy beérnek a gúnyáim, pedig már kilenc hónapos vagyok. Hátha nem lesz semmi. Adná az a drága jó Isten! Úgy félek a kicsi gyermektől, mint a nyavalyatöréstől.

—Én szeretem a gyermeket, szépek, csak lenne mit adjunk enniek.

Egy este édesanyám jött-ment, szaporábban forgolódott, mint máskor. Sóhajtozva löki le kezéből a tányért, a kanalat.

— Édesanyám, beteg ked?

— Nem. Igen sokat ettem, megcsömöröltem. Menjetelek táncolni, ügyelj Pistára — s megcsókolta a homlokomat.

A gyermekek az utcán üldögélnek, mondókákat mondanak; ki tud többet, az az angyal:

„Van nekem egy kicsi asztalom, a kicsi asztalban van egy kicsi fiók, a kicsi fiókban van egy kicsi könyv, a kicsi könyvbe az van belírva: van nekem egy kicsi asztalom, a kicsi asztalnak egy kicsi fiókja ...”

Ez mind így megyen. Zsuzsi erősködik, hogy amilyen hosszú mesét tud, olyant nem tud a világon senki.

„Volt egyszer egy öreg halász, aki a tengeri moszatok gyűjtésével foglalkozott. És midőn halálát közeledni látta, maga köré hívta összes gyermekeit, és így szólt hozzájuk: Kedves gyermekeim, volt egyszer egy öreg halász satóbbi.”

Most Erzsí mond egy mesét; a kicsik is hallgatják, ott ülnek velünk a fűben.

„Volt egyszer egy szegény, de nagyon szegény ember. Annak nem volt semmije, csak egy szamara és egy fejszéje, de volt három szép fia. Hát egyszer összehúzta a görcs, meghalt az öreg. Na de most, hogy osszák el azt a nagy vagyont?. A szamarat háromfelé vágják, de mit csináljanak a fejszével? Belétették vízbe, hogy degedjen meg, s ha megdeged, háromfelé vágják. Mi is meg kell várjuk, hogy megdegedjen a fejsze, s akkor folytatódik ez a mese.”

Elkezdünk játszani. Hátba ütöttem Erzsit. „Add tovább!” Erzsí futott Zsuzsi után, elérte, megütötte. „Add tovább!” Ott futkostunk az utcán, ütöttük egymást. A kicsik is egymás között játszották az add továbbot, futkároztak. Futottam még egy darabig, s aztán bé a külső házba. Én is, mint más rossz gyermek, el is felejtettem, hogy anyám beteg. Az első házban le volt facsarva a lámpa. Anyám az ágyban befelé fordulva. Mindenre gondoltam, csak arra nem, hogy ma éjjel jön a gölya.

Az első házban aludtunk mi is Pistával, János a külső házban, csak apám nincs lefeküdvé, jön-megy, szaporán szivarozik. Egy kicsit furcsának tűnt ez a nagy csend, de hiába meregettem a szemem, mégis elaludtam. Arra ébredtem meg, hogy Pista sír, nem akar kimenni a külső házba csak úgy, ha én is megyek. De keskeny az ágy, még ketten is alig férünk. Én kifelé fordulok, meglátom a bába nénit. Megijedtem: megyek el itthonról, nem akarok itt-hon ülni. Kapálóztam is, hogy vigyenek, én is bár halnék meg! De ki törődött velem, hogy én mit érzek?

—Hát valakinek a házát éjfélt után zavarni nem lehet — mondja apám.

—De én megyek! — Szállok le, apám nagy mérgesen visszalök az ágyba:

—Mi van veled? — Aztán odahajolt, megcsókolt. — Te ügyes vagy, aludjál el szépen.

—De édesapám, vigyen ked ki a pajtába, nem ülök benn!

— Nincs lámpásunk, kikezdenek a pocegerek.

— Azt még jobban kibírnám.

A bába néni is odajött az ágyamhoz, nagy hangosan kiabált:

—Fordulj békéfé, mint más gyermek! Nem gondolod, hogy kiviszem anyádat az udvarra, hogy ti aludjatok nyugodtan? Bezzeg más gyermek még pisszt sem szól, átaluszsza az éjszakát. Így né! — A lámpa fölé akasztott egy papírt, hogy legyen árnyékban. — Te sem vagy különb, mint más — s a fejemre húzta a takarómat.

Anyám halkán sóhajtott. A vastag pokróc alatt azt hittem, megfulladok. Lerántottam magamról.

Mind sűrűbben, mind hangosabban nyögött anyám. Borzasztó érzés volt, mintha a föld alól hallatszott volna a szenvedő sóhajtása. Most a bábaasszony egy táskát mutat nekem:

— Látod? Ebben van a buba, s ha jó leszél...

Én kézzel-lábbal ellöktem magamtól:

—Hazug, hazug ked! A nagyok is hazudnak! — S még jobban sírok, hogy ne halljam a nyögést.

—Hagyjanak neki békét — mondja anyám csendesen. Ez a szó megnyugtat. Drága anyám, kínok közt is en-

gem félt. Próbálok horkolni, hogy anyámat megnyugtassam, vissza akarom fojtani a sírást, de nem lehet. Sűrűn potyognak a könnyeim, meg-megrezzenek, ha hangosabban jajgat anyám.

— Igen elhanyagolta magát — mondja a bába. — Miért nem jött hamarább, hogy vizsgáljam meg? Halva van a gyermek.

Mintha kést üténének belém. Ezt az éjszakát is muszáj végighallgatnom, ha akarom, ha nem.

Egy nagy titok ajtója nyílt meg előttem. Most próbálok horkolni, a szemem lehunyom, mert édesapám mind egyre közel jön hozzám. Azt figyel, hogy aluszok-e.

— Na, elaludt, legyél nyugodt, elaludt a gyermek.

Dehogy aludtam! Merőn tartottam magam az ágyban, jól hozzálapultam, mert valahányszor anyám visított, én rettentem volna fel. Facsaró víz voltam, de kellett tűrjem. Drága anyám nem tudja, hogy én hallom a kínjait. Ha lehet, bár ezt tegyem meg érte. Borzasztó éjszakám volt.

— Na látják? Elaludt ez a makrancos leányka — mondja a bába —, most jajgathat nyugodtan, ne fojtsa magába. A múltkor jöttek értem éjfél után, hogy menjek hamar, de azonnal. Négy gyermek volt egy ágyban, lábtól aludtak. Az anyjuk velük szemben a másik ágyban jajgatott. Az apjuk reájuk kiabált: „Forduljatok béfélé s aludjatok!” Szót is fogadtak, csak a legkisebbik, a hároméves, annak mind fent volt a feje, s valahányszor az anyja jajgatott, ő is rázendített. Ordibált, de hát ugye, úgyse tudja, hogy mi fán terem a gyermek. Nem mondom, ilyenkor sokat zavarja a gyermek az anyát, nem nyugodt, szégyelli jajgatni. Na de ezen segíteni nem lehet, így betegednek meg az asszonyok.

A bába állandóan kérdez vagy mesél:

— Mít dolgozott ma? Hányan is voltak maguk testvérek? A múlt télen jött valaki utánam, menjek azonnal. Éjfél volt. Szégyelltem kérdezni tőle, hogy ki a beteg, szép fiatal ember volt, hát egészen biztosan a felesége. Azt beszélt, hogy egész délután az ágyban volt. Igaz, megvan a buba, de most úgy jajgat, úgy jönnek a görcsei, azt hiszem, a szívem megszakad. „Hát — kérdeztem — az első gyer-

meke?” „Dehogysis az első, a hetedik. Anyám beteg, de hát apám hogy jöjjön ebben a hideg, csúszós időben, hát inkább elfutottam én. De jöjjön hamar.” Elvette a táskámat, biztatott, hogy fogózzak csak jól belé. S tudja, mikor megérkeztünk, mindenki a külső házban volt, apraja-nagyja ott nyüzsgött, csak a beteg asszony volt az első házban egyedül.

Így beszél a bába. Anyám visít egyfolytában, kapkod levegő után. Én görcsösen fogom az ingemet, mintha segítenék avval. Jaj, de melegem van, facsaró víz vagyok. Én megbolondulok, ha sokáig tart. Sírok, ha akarok, ha nem.

Anyám nagyot visít.

A bába:

— Na, hála Istennek! — Kiáltja apámat. — Na, vigye, ássa el jó mélyre, meg ne fertőzzön minket!

A házban nagy szag lett, az összes ablakot ki kellett nyitni.

— Legelőbb hipermangánnal kimosom magát. Ha ezt megússza betegség nélkül, nem kényes, elél, míg a hegyek. Jaj, takarjuk be ennek a gyermeknek a fejét!

Reám húzta a takarót, alig tudtam szuszogni. A bátyám a külső házból bekiált:

— Fiú van, vagy leány?

— Hát semmi sehol, csak a nagy kín — mondja a bába.

— Na, hála legyen a jó Istennek — sóhajt anyám.

— Akkor hótt meg magánál, amikor fejjel lefelé aratott.

Kifelé fordultam, néztem anyámat. Anyámon fekete keszkenő, egészen az álláig betakarva, a szeme beesve, lehunyva. A bába költögeti:

— Nem szabad aludni! Sok vére elfolyt, el talál aludni örökre.

A bába készülődik haza, de közben beszél anyámmal, hogy nyissa ki a szemét. Most én ültem az ágyhoz, meséltem neki, hogy milyen jól aludtam s csak most ébredtem meg. Ő azt mondta, hogy ő is sokat aludt, s most mégsem tudja, miért olyan fáradt.

Ez igazságos hazugság. S én megtudtam, hogy milyen keserves szenvedéssel nő a világ.

Egy tojásból hárman

— Mikor visz ked engem is a mezőre? Már elég nagy vagyok.

— Majd holnap.

— Mikor lesz már az a holnap? Aztán vigyünk tarisznyát, süssünk szalonnát, egyek ott.

— Jaj, kicsi leánykám, csak az a baj, hogy a szalonna már elfogyott.

— Igen hát! Hallottam, hogy mondta ked Mányi néinek, hogy van egy kicsi szalonnánk... Akkor zsíros kenyeret eszünk hagymával, paradicsommal.

— Az sincsen.

— Mivel főz ked?

— Hát egy annyi még van. Aztán szégyen is zsíros kenyeret enni, meg vétek is. Megmondják, hogy prédák vagyunk.

— Akkor vigyünk tojást.

— Né, látod? Fő a puliszka.

Az asztalon három tojás van, ennyi az egész. Egyet főni tett a csuporba, a másik kettőt belétörte egy pléh-tányérba. Most leszűri a puliszkát, a levét egy tányérba; a puliszkát töri, s a levét eregeti vissza, a megmaradt léből, a sűrűjéből a két tojásra töltött körülbelül négy kalányit. Most a fakanalat vízbe mártja, úgy rakja ki a puliszkát a lapítóra. Most a tálás tetejéről, a tányérok mögül előveszi a zsírt meg egy félliteres üveget. Ezt jól megrázza, nézegeti: „Jaj de jó, még van egy kicsi olajam is.” Háromujjnyi volt az üveg fenekén. Visszatette! „Zsírral csinálom, hogy jobb legyen” — mondja. A negyedliteres üvegkantát kioldja, a kés hegyével egy csipetnyit tesz a palacsintasütő tepsibe: „Ehhez nyúlni nem szabad, megértted?” — mutatott a kantára, majd lekötötte, visszatette a helyére. Most a puliszka levét összeveri a két tojással. „Né, teszek belé sót, még van egy kicsi paprikám, olyan finom lesz, hogy...” A zsír nem lepte be a palacsintasütő egész fenekét, de úgy percegett, hogy verte le a helyet. A szomszéd Zsuzsi néni jött be, a dereka be volt kötve egy ócska hárászkendővel, ő maga sovány, sárga arcború.

— Jaj de jó zsírszag csapott meg! Itt még nincs baj; nekem egy annyi zsírom sincs, amit a szemembe tegek.

Anyám bólogat, apám azt mondja:

— Lehet enni. — A bajszát megpödörte, az asztalhoz ült. — Szívesen látlak a frustukhoz — szólt Zsuzsi nénihez.

— Na, csak tessék Isten áldásával, az enyém is meglesz. Az a baj, hogy én nem mindent ehetek, de nincs miben válogatni, megdögölhetek éhen, pedig ez az én emberem még csizmadiaškodik, s kapunk ezt-azt érte.

A kicsi testvérem:

— Jaj de jó, édesanyám, ez a rántottamártás.

Zsuzsi néni:

— Te sok tojást odatörtél!

— Törtem egy párat, mi úgy szeretjük, hogy legyen, amit mártsunk. Sül jól a zsír, beléteszem, összekavarom, le is veszem, nem hagyom, hogy megkeményedjen. Na de várjatok, nyomtassuk le!

Egy pléhtányérba két kockacukrot tett, öt kanál vizet, egy fokhagymacikket, egy kanál ecetet. Jól elkeveri, tesz egy-egy jó konállal a tányérunkba. Apám s anyám együtt ettek a tepsiből, együtt mártottak a tányérból.

Apám:

— Na, ez aztán igen! Hál' istennek úgy jóllaktam, nem cserélnék egy beteges gróffal. — Feláll, indul.

Anyám:

— Hát ked hová indulatoskodik?

— Én megyek a mezőre.

— Én fuszulykaszedni akarok menni Szélestodolára, s gondoltam, a kicsi Pista keddel marad.

— Hát itthon marad a két gyermek.

Pista sír, hogy ő is jön.

— Na jó, nem bánom — mondja anyám, kifut a kertbe, hoz hagymát, paradicsomot, kezd tarisznyálni apámnak.

— Édesanyám, csak egy kicsi zsírt a kenyérhez!

— Na, akkor nem jöttök, itthon ültök. Most jól ettünk, mindjárt délre jár, nem kéne vigyünk semmit — mondja anyám nagy mérgesen.

— Na jó, na jó — mondtuk. Kicsi Pista erősködött, hogy ő viszi a tarisznyát, mert ő a férfiú, ő az ember. Én

két zsákot vittem, anyám egy kanta vizet, hadd legyen, mit inni, nehogy megpíposodjunk.

Nagy meleg volt, lihegtünk. Mikor kiértünk, édesanyám keresett a víznek egy árnyékos helyet, ott a földbe egy lyukat kapart, beleállította a kantát, nagy lapukkal letakarta:

— Na, ha kell víz, kérjeteK. — Megkötötte a köténye sarkát hátul a derekánál, s úgy szedte bele a fuszulykát. — Na, aztán jók legyetek! Végigmegyek ezen a soron, amíg megtelik a kötényem, s ott kitöltöm a zsákba.

— Én is segítek — kiáltottam.

— Jó, de csak ott szedjed a gyermek mellett.

Az ingem elejét felfogtam bal kézzel, jobb kézzel szedtem egypár csövet, de sehogy sem ment; csípte az izzadság, a por a testemet. Persze az ingem jól felhúzódott, s ahogy guggoltam, majdnem derékig gazban voltam. Már megbántam, hogy eljöttem. Piros volt a lábam egész fel, mind összeszurkált, körkölt a málé lapuja. Pista elkezdett sírni.

— Gyere az árnyékba. A málé közt nagy rekkenő, fülledt levegő van, né, ott zöld gyep van, gyere, fussunk oda.

Édesanyám kiabál, hogy menjünk vissza. Visszamegyünk. Egy nagy kötény fuszulykát töltött bele a zsákba, az inge elejével letörölte a homlokát. Levetette a fersingjét, magasan három-négy máléra sikerült rákötözni: — Így na, csináltam egy kicsi árnyéket, bújjatok alá. — Zöld burjánokat téptünk, azokra ültünk, s hosszú ingünk elejébe töröltük az orcánkat, nyakunkat.

— Né, Rózszi, egy kígyó!

— Nem kígyó az, gyík.

— Nem, mert kígyó. Hiszed, hogy én megfogom? — Kisebb követ tett a gyíkra, kiabált:

— Édesanyám, édesanyám, fogtunk egy kígyót.

Anyám lihegve jön:

— Jaj, drága gyermekeim, ügyelni kell, mert itt van viperakígyó is, né, itt a mart szélénél kibújhatnak. Jaj, milyet futottam. Többet ne kiabáljatok!

Most mi a barázda martjáról le nem vettük a szemünket.

— Né, Rózsink, én látom a farkát a kígyónak.

— Gyere vissza, az egy kicsi gyík. Na, te kicsi buta, gyere, menjünk.

Letépdestük az anyám fersingjét a málékóré tetejéről, le is tört vagy négy szál.

— Gyere, menjünk, hátha nem látja meg édesanyám, na, itt jó hely lesz, nekem ne bögjél.

Fel kéne akasztani a fersinget, de nem érem.

— Gyere, Pistánk, az ölembe veszek, te meg terítsd ki, te eléred.

Nem sikerült, megint letört vagy négy szál málé. Letépdestük a kendőt, megint mentünk. Pista sírt, hogy melege van.

— Hallgass, minden miattad van, disznó kutyája — megrángatom egy kicsit. Pista sír, hogy ő már biztos napszúrást kapott, mert fáj a feje. Anyám jött, ismét árnyékot csinált, ránk kiáltott:

— Innét el ne mozduljatok!

Element, de Pista ismét sírni kezdett:

— Édesanyám, erősen éhes vagyok, erősen kell enni. Jöjjön ked, adjon ked.

Én félttem, hogy anyám összeszid, de ő jött olyan sebesen, mintha a málék haladnának mellette. Nagy kacagva, szelíden kérdi:

— Na mi van? Megéheztek a kicsi napszámosok?

Nekem olyan jólesett, hogy anyám kacag. Az inge fel volt tűrve, mind összeszurkálva, horzsolva a karja, piros foltok rajta. Sietve kibontja a tarisznyát, fehér takarórúhán fekete kenyér, mellette paradicsom, hagyma, só; ezeket felvagdálja.

— Csak a szalonna hiányzik, igaz? — Egy tojást takarított meg, jó apróra felvagdalta: — Na, ezt egyétek meg.

— Na de ked is üljön le, csak egy picurka tojást egyék ked!

— Na jó.

Egy búzaszemnyi tojást vett mind a kettőnkől, falt két-három falat paradicsomot. Hagymát nem eszik, mert ég a gyomra. Egy darabocská kenyeret a kötényébe tett:

— Én nem is vagyok éhes, úgy jóllaktam a reggel — avval már ment is, mintha elnyelte volna a málé, csak a zizzenés hallatszott utána.

Pista a két tojás héját törögeti, szórja széjjel a földre:

— Né, mennyi lett belőle!

— Ne játszódj, mert sárgaságot kapsz tőle.

Egy asszony kiabál:

— Rózsi, hol vagytok?

— Itt vagyok — kiáltja anyám.

— Mi az ördög? Ti délben jösztek ki a mezőre, s még rendes tarisznyát is hoztok? Ez aztán igen!

— Hát ezeknek a gyermekeknek...

— Gyermekek ide, gyermekek oda, az kell egyék, aki dolgozik.

Pista elsimította a földet, rászórta a tojáshéjat.

Az asszony:

— Nekem nem jutott egy tojás, pedig reggeltől itt vagyok. Megfokhagymáztam a kenyeremet, megsóztam, s úgy iszom reá a vizet, mintha húst ettem volna. Jó abba a bűdös bélbe. Van még egy kicsi szalonnám, de azt tartogatom, ha jön valaki a házhoz.

Anyám:

— Hát igen, bé kell ossza az ember.

— Nekünk van olajunk is, zsírunk is — mondtam én nagy hangan.

— Na, akkor jó. Hát szeretitek a zsíros kenyeret?

— Erősen.

— Akkor jó, ha tudja a gyermek, milyen a zsíros kenyér, akkor nincs baj nálatok. Nekem is van zsírom, hozzuk a tejet is, csak hát én nem törődök magammal, jó abba a bélbe, úgyse látja, hogy mi van benne. Jaj, né, el is felejttem: ki viszi haza a fuszulykát?

— Né, ott van egy szekér, gondoltam, elviszem oda valahogy.

— Öhön, öhön, hát nem viszi el. Én már voltam ott, azt mondta, nem azért tusakodik a marhával, hogy állandóan másnak dolgozzon ingyen. Aztán én is megmérgeződtem reája, úgy eljöttem, hogy még nem is köszöntem. Hát nem igaz, Rózsi?

Anyám csak bólogatott, szaporán szedte a fuszulykát körülöttünk, az asszony ült a barázdán, s még mind magyarázott:

—Ez az ember tegnap is itt volt, három zsák fuszulykámát vitt haza, s azonkívül még volt hat zsákkal, az is a másé volt.

—Hát akkor az egy jó ember — mondja anyám, s hosszasan nézi az asszonyt. — Jaj, még csak másfél zsák fuszulykám van szedve.

—Hát mi az ördög, nem is vagy megelégedve? Úgy dolgozol, mintha kergetne a tatár...

Nyugodtan üldögélt. Anyám szedte a fuszulykát a másik soron.

—Nekem sietni kell — mondta, s újból elnyelte a málé.

Az asszony térdére tette a könyökét, keze fejére hajtotta a fejét, a tenyere mocskos, az orcája kipirulva, a nyakán barázdásan folyik a poros izzadság.

Anyám kiabál:

—Gyertek ide, hol vagytok? Erre gyertek, amerre halljátok a hangomat. — Mi futottunk. — Na, erre gyertek.

Kiértünk az út szélére, anyám leültetett ott minket, ő ment vissza, szedni a fuszulykát.

Nem messzire egy piros inges kicsi fiú füttyörészik, ostor van a vállán, kötelen legeltet egy tehenet az út szélén. Mind közelebb ér hozzánk:

—Te kicsi leány, kell dió? — Közénk hajított egypár diót. Reám nézett, kacagott: — Szereted, ha csattogtatok az ostorral?

Én a pikóba font hajamat megigazítottam, s az ingemet jól lehúzogattam, eléggé kinőttem, mérgelődtem, hogy nem ér lejjebb, hogy ki ne látsszon alóla valamim. Így kuporodtam, törtem a diót.

—Viszek én neked az óvodába is, csak amikor azt játszuk, hogy körben áll egy kis lányka, akkor engem vigyél be a körbe táncolni. Igaz, nem tudok olyan jól táncolni, mert engem ritkán hagynak az óvodába, kell ügyeljek a tehenre. Né, jön az eső, de nem baj, nekünk van kalibánk, még mások is odajönek, beszélgetnek, én meg hallgatózom, szeretek hallgatózni. Gyertek holnap is a mezőre, játszunk.

—Édesanyám azt mondta, nem engedi, hogy fiúval játszodjak.

Anyám jön ki a málé közül, egy nagy zsák fuszulyka a hátán:

— Na, ez meglett.

Siet a másik zsák után, most ott a két zsák fuszulyka az út szélén. Jaj, csak meg ne eredne az eső! Kezembe nyomta a kantát, másik kezemmel fogom a Pista kezét, ügyelnem kell, mert a kanta feneke mind akadozik a nagy garancsokba. A fiú jön utánunk a tehénnel, megszólítja édesanyámat:

— Hallja ked? Édesapám elviszi a ked fuszulykáját is. Tegnap is annyi zsák volt a szekeren, hogy meg sem tudtam számolni. Egy asszonynak is vitt, még meg sem köszönte.

Mentünk, ahogy tudtunk. Anyám elhozta az egyik zsákot a szekérig, visszament a másikért. A fiú segíteni akart, de anyám nem hagyta. Jó ozsonnára járt az idő. A fiú előrement, kérte az apját, engedje feltenni a zsákokat. Anyám elhalad mellettünk, hallik a nehéz szuszogása, amint cipeli a zsákot.

— Jaj, csak szegény ember ne született volna a világra! Maradtunk volna mind zápon. — Lecsapta a zsákot a hátáról a másik mellé, most a karját mozgatja: — Jaj, annyit dolgozik az ember, mint a marha.

A piros inges fiú jön ki a málé közül, leoldja a tehen nyakáról a kötelet, fogja a tehen szarvát, alig éri:

— Édesapám, fogjunk bé! ... Kür bé, ne, Mozsár!

A járompalcát föltették, másik oldalon befogták a másik tehenet. A szekér félig megrakva sarjúval, a tetején három zsák fuszulyka, a mienkkel öt zsák lett. Anyám mondja az embernek:

— Jaj de jó, kedteket éppen az Isten rendelte ide, köszönöm szépen, köszönöm. Aztán menet közben lökje ked le a zsákokat a temető rétjéhez, ha lesz ked olyan jó, onnét bécipeljük. — A fiúcska húzogatja az apja lábujját.

— Édesapám, mondja ked, hogy üljön fel a kicsi leány, mondja ked, na! — Hozzám szól: — Gyere, bébúvunk a szénába, ha esik is az eső, nem ázunk el.

A két szülő kacag, Pista erőlködik, hogy ő ül fel, de öt nem hívták. Anyám rángat, hogy menjünk már. Fogja a kezünket:

— Na, egészséget adjon Isten!

Az ember megemelte a szalmakalapját:

— Adjon Isten.

A fiúcska elkezd:

— Igen, ha rongy szegények vagytok, még egy kicsi borjútok sincsen, nem kell ügyelj rája, van időd járni az óvodába. Semmi állatotok sincsen.

— Béfogd a szádat, te kölyök — kiált rá az apja, s aztán jöttek utánunk a szekérrel, de én többet nem merem hátranézni, mert mintha a szekér is azt nyikorogta volna: szegények, szegények, szegények.

Mire kiértünk a nagyútra, meg voltunk izzadva, megereedt az eső. Sikamodunk ide-oda, anyám fogja a kezünket. Az eső zuhog, facsaró vizek vagyunk, úgy érzem, mintha a csurdé bőromet verné az eső. Sok mezítlábas asszony, ember halad el mellettünk, hátukon kasza, kapa nyelén légely, az asszonyok kettfelől fogják a fersingjüket, mert szégyen, ha valaki csatakos, csak mi vagyunk csatakosak, mert anyám a kezünket fogja, bukdácsolunk. Nem számít, nem kell keresztülmenjünk a falun. Fájni kezd a torkom, Pistáé is. Mire hazaértünk, már nagyon fájt. Anyám valami rongyos ingeket adott ránk, bébújtatott az ágyba.

— Szerencse, hogy még van két kockacukrom.

A tásasba volt eldugva. Elővette a fotogénes üveget, jól belocsolta vele a két kockacukrot.

— Na, ettől aztán meggyógyultok. Nincs a világon jobb orvosság a toroknak, mint a fotogénes cukor.

Mind mondhattam, hogy én utálom, hogy erőltet a hányás, be kellett vegyem, de gőzöl a számon az erős fotogénszag. Fáradt voltam, fájt a torkom, de mégis az fájt a legjobban, amit az a kicsi fiú mondott.

Máléhántás

Este van, várjuk a máléhántókat. Nincs olyan sok hán-tanivaló, csak egy szekérrel, mi is el tudnánk végezni, de hát most nem úgy van. Máskor megérkezett a szekér, le-húzták hamar az udvar közepére, apám neki is fogott

hántani, vagy ha jött az eső, behordtuk a külső házba a málészedő kosárral.

Ez az este nem olyan, mint a többi. Pista a kenderkóréről szedi le a hársat.

—Né, Rózsink, mennyi hárs! Olyan nagy ostort fonok, úgy fogok csattintani, mint a nagylegények.

Anyám:

—Gyertek, szedjétek le erről a két-három töről a fuszulykát!

Mert mindent fellöktek ilyenkor a szekérrre. Édesanyám ha egy fuszulykacsövet kapott az úton, felvette. Ilyenkor szokta mondani: „Ez is több egy tetúnél” vagy: „Ez is nagyobb egy tünél”. Máskor felmászunk a málécso-móra, keresgéljük a legfeketébb málébojtot, ragasztottunk belőle bajuszt; kerestünk üszkös málét, bekormoztuk egymást, de úgy, hogy a másik észre ne vegye. Koromfeketék lettünk, csak szappannal moshattuk le.

Mari jön-megy az udvaron, hümget, nézi a málécso-mót.

—Elég kicsi szekérrrel van, el kéne terítsük, hátha jobban mutat.

Mi Pistával a málécso-món termettünk.

Mari:

—Elég, jól van, na, legyen szélesebb, hogy férjenek el mind körülötte. Meghántanánk ma este három-négy szekérrrel is, ez meg se kottyán annyinak.

Apám:

—Hadd el, leányom, van itt hántanivaló, szaporátlanul megyen ez a sok apró cső, kitesz két szekérrrel is.

Mari megnézi mérgesen apámat, s kezdte a nagyobb csövekkel kiszínelni a csomót. Az udvar meg van szépen seperve, kezd beszürküldni. A külső ház ajtaja nyitva van, fő a tejes málé, meg-megcsap a szaga.

—Na, ügyeljétek, ne szórjátok szét a csomót — mondja Mari, és sietve megy befelé. Karcsú, szép leányka, az egybefont haja majdnem a horgasináig ér.

—Jaj, a lámpaüveget meg kell jól fényesítsem!

—Kinn áll a tornácban, párát fúj az üvegbe, s aztán forgatja benne a rongyot. Aztán leül apám mellé a tornácban a padra, Pistát az ölébe veszi. Én édesanyámmal a küszöbön ülök, nem sokáig, csak amíg jól besötétedik.

—Na látod, leányom — mondja apám Marinak —, most kisasszony lehetnél, de neked nem tetszett az uraság, ellökted magadtól a szép jövődet. Ott kitanítottak volna, olyan szép kisasszony lett volna belőled.

— Ó, édesapám, egy jó falat nem ment le a torkomon. Aztán: „Melyik cipőt szereted, melyik úri köntöst vegyük meg neked, Marika?” Sehová sem engedtek egyedül, kollégáim nem voltak, s ha valahová kellett menjek, kísérték. De ha szolgállok, az egész más. Még hazajövök, még visszamegyek... S aztán egyebet nem hallottam, csak: „Marikám, ügyelj, szépen kell beszélni: kérem, tessék. Az nem fűső, hanem fésű, nem kinyér, hanem kenyér.” Már meguntam az urizálást, csak sírtam, és nem is ettem, nem voltam soha éhes. Egyebet nem is beszéltem, csak hogy vigyenek haza, haza akarok menni, s még akkor sem üzentek kedtek után. Látni akartam a testvéreimet. Olyan boldog még sosem voltam, mint amikor megláttam anyámat jönni. Futottam elébe, nem is tágítottam mellőle, még a budára is elkísértem. Együtt háltunk, egész éjjel nem tudtam aludni az örömtől. Fogtam a gúnyját, hogy meg ne szokjék tőlem. Még azt is mondták, hogy „anyádnak van még gyermeke, azokat kell szeresse, te már a miénk vagy”. Tudtam, éreztem, hogy nem. Engem erősen szeretnek, a kicsi testvéreim haza várnak. De meg voltam ijedve, amikor bátyám agyarkodott kedre: „Az úgy kell legyen, ahogy a szülő mondja. Vagy nálatok úgy van, hogy a gyermek furulyál s az anya táncol? Marika itt marad, ő a miénk!” Felénk fordult a nagy ember: „Miért akarsz hazamenni? Hogy rágjad a málét?” Szépen is, csúful is kérlelt, de nekem nem számított. Jaj, csak már otthon lehetnék! Naponta csak egyszer egyek, az sem számít, gondoltam. Édesanyám csak ült, nézett, jött a könny a szeméből. Bátyám kérdi: „Hát csak elviszed, Rózsi?” Anyám intett, hogy igen. Nem szólt semmit, máris pakoltunk. Bátyám: „Én csak könnyíteni akartam rajtad, s a gyermeket is szeretted, itt jól volt dolga, ne vidd el!” Anyám: „Ne haragudj, kirendeli neki is a jó Isten azt a kis enivalót, s aztán nem adom én örökbe.”

Ez az édesanyám testvére volt, a kincses városban laktak a Magyar utcában, gyermekük nem volt.

Mari még egy annyit mondott:

—Jaj, én belé is haltam volna, ha nem hoztak volna haza kedtek.

Máris sietett befelé, meggyújtotta a lámpát, kihozta, felakasztotta a tornácban. Így a fény megvilágította a málécsomót az udvaron.

Jöttek is a hántók. Kereken ültek a málé körül. A fiúk egész közel ültek a lányokhoz, ott suputyáltak. A komolyabbak, meg akik közel ültek apámhoz, hallgatták apámat. Apám folyton beszélt; neki nem számított, hogy gyermek vagy öreg hallgatja, mindig akadt beszélőnivalója.

—Hát ezelőtt egy hónappal találkoztam egy emberrel, jött haza a vásárból. Kérdeztem: „Hát mi van, Pista? Elkelt a málé?” „Hát elég jól eladtam, csak a végét hoztam vissza.” S egy kupányi málészemet lötyögtetett a hátán a zsákban. Bizony egy hónappal ezelőtt alig kaptam egy kis érett málét, hogy együnk egy puliszkát belőle.

Igen, emlékszem, apám egy zsák csós málét cipelt haza a mezőről, mert biza már ősz felé elfogyott a málé, alig vártuk, hogy megzsenedüljön annyira, hogy le tudja pettyegtetni a csutáról. S ezt a málészemet a napon szárítottuk az udvaron, egy abroszon. Még bé-bé is vitt anyám egy tállal a kemence plattenére, ott forgattuk, hogy hamarabb száradjon. Ez volt aztán a finom új puliszka. Szép sárga, jó pergelt íze. Ez aztán elnyomta az árvatokányt s az ecetes-cukros vizet is.

Én ott kuporgáltam Zsuzsival a panusában, nem férünk a csomóhoz, hogy bár egy csövet meg tudjunk hánítani. Ennek csak örvendtünk, mert jobban tudtunk fülelni. Pista a panusa alá bújt, onnan kiabált, hogy „kapjatok meg!” De hát most nem törődünk vele. A holdvilág szépen süttött, a lámpát eloltották.

—Eső lesz — mondja apám —, né, udvara van a holdvilágnak, aztán a szárnyasegerek is igen járnak.

Helyeselt a többi is:

—Igen, eső lesz, így mutatkozik. Aztán a majorságok is estefelé mind a facsomón ültek, aztán idehallik a vonat-sípólás a hegyen túlról.

Így beszélgetnek, kacagnak, a panusa zörög, a kezük alatt lassan nő a meghántott málécsomó. Most hanyatt fekszem a puha panusában, a csillagokat szeretném meg-

számlálni. Né, lefutott egy csillag! Azt mondják, ilyenkor meghalt valaki. A ház mögött, a temetőben olyan félelmetesen vigyorognak a fehér kövek. A fekete fáról madarak rebbennek fel. A vágóhíd tetején egy bagoly visibál, mintha azt mondaná: „Úgy van, igen.” Fejünk felett egy csata vadliba gágogva, sziszegve, mintha úszna az égen a sötétségben. Szép ez az este, pedig elég hűvös van. A mezítelen lábamat a Zsuzsiéhoz teszem, hogy érezzek egy kicsi meleget. Bébújunk a panusába, csak a fejünk van künn. Pistát most viszi be ölben édesanyám, elaludt a panusában, jaj, csak meg ne fázott volna!

Apám beszél:

—Jól fog a szolgálás, mert biza kell egy kicsit művelődni is, mert hát meglátszik azon, aki nem volt soha. Olyan, mint a sár, olyan buta. Régente, az én gyermekkoromban voltak olyan asszonyok, akik soha nem voltak várososn. Meghalt, s még nem látta, milyen a kincses város. A falusi embernek már gyermekkorában megvan a dolga: megtérít egy marhát, ügyel a kisebb gyermekekre. A lánygyermek még a pad alatt is megnő. Hamar férjhez is megy, pláne ha kerül egy jómódú fiú, mindjárt odanyomják, s aztán nem is viszi városra, ha kell, ha nem. Az én fiatal időmben még erősen sok pénz kellett a vonatra. Tán csak nem cancelgatnak bé a városba csak azért, hogy lássa. Aztán ha férjhez ment, egyik gyermek a másik után, mintha a sóskútról jönnének, úgy ellepte őket, nem volt már kedve, elég volt a maga dolga. A fiúgyermeket elviszik katonának, azoknak már kinyílik a szemük. Az én gyermekkoromban felaggatózva, fehéringesen, még pántlikát is kötöttek a hajukba, úgy mentek a lányok a sóskútra vízért. Összeverődtek tizen, tizenöten is, és a fejükön hozták kicsi cseberben. A ház háta megett négy cöveken állott ez a cseber, ügyesen lefedve. Ez mindenkinél így volt; akkortáiban a nagygazda asszonyok is a fejükön vitték a napszámosoknak az ennivalót a mezőre, nagy fehéringesen, felaggatózva, kimángorolt ingesen, hátrakötött keszkenősen, akkor ez volt a szokás. Most ki hogy éri, úgy fut vele.

—Márton báty — szólalt meg egy fiú —, a ked idejében a fiúk még a lányokkal háltak?

—Hát ott biza, fiam, sokszor kivilágos kivirradtig. Még az is megtörtént, hogy a tehéncordás dudált, s akkor ébredtem meg. Na, aztán szedjed magad, Márton, gondoltam, de úgy összevissza voltunk tekeredve, alig tudtam felkelni; azt hittem hirtelen, hogy mind a négy láb az enyém. Ez szégyen volt, későre kelni, de kibírtam, elfelejtettem a szégyent, más este megint ott voltam.

—Édesapám, mit beszél ked? — kérdi Mari olyan szégyenlős hangon.

—Hej, tudom én, mit beszélek. De ne félj, ha száz leányom lenne, akkor sem hagynám, hogy künn háljon egy sem... Hej, drága jó leányok, a jó Isten áldja meg még a hajuk szálát is egyenként! Künn háltak a csűr híján, pajta híján, volt amelyiknek az ágya a tornácban volt. Háltak a szekéren szalmán, szénán.

Hát nem is ide való beszéd, de a fiúk biztatták apámat. Mi Zsuzsival hancúroztunk a panusában, de a fülünket hegyeztük. Apám tovább mesélt:

—Panaszolja a kollégám, hogy a szeretője felcserélte egy másik fiúval, s most mind csalja őt vissza, mert ez a másik fiú már nem jár hozzá. De neki biza nem kell többet. „Bosszuld meg!” Hát el is ment, eloldozta minden gúnyját, és megszökött tőle. Rá egy kis időre kiáltják a nevét: „Hej, Sári! Hej, Sári, gyere hamar, Sári!” Az felszökött, s ott maradt csurdén. Mi ott álltunk vele szemben, három fiú. Nem is jött a táncra, nem láttuk egy jó ideig, jó pár hétig, pedig jaj de szép leány volt! Aztán a másikat kihúztuk szekeresestül az utcára. Biza kora reggel volt, már szállingóztak az emberek a mezőre, s ő ott aludt a szekérben. Aztán volt amikor kereken raktuk az ágyát fával, még a pajtaajtót is odatámasztottuk. Az utcaajtót sem hagytuk a helyén, eldugtuk a kertben, a ház háta mögé. Ez akkor történt meg, ha megharagudtunk a lányra. Hej, jó is volt, mert akkor én is fiatal voltam...

A leányok a fiúk mellett üldögélnek a panusában, kacagnak, s vége lett a hántásnak. Került még itt-ott egy-egy kisebb málécső, a lányok megpróbálják belopni a fiúk zsebébe. Apám a málécsomót betakarta kóréval, hogy meg ne ázzék, s közben mondja: „Hej, ez a köszvény beléalott a lábomba.” Lassan tipeg befelé a házba.

Anyám kirakta a tejes málét egy tálba, Mari egy vederben vizet hoz ki.

— Öblintsétek le a kezeteiket! — Csuporral töltögeti a vizet.

— Gyertek bé, fiaim, ide a külső házba — szóló anyám.

Mari jön-megyén, kínálgatja őket:

— Na, vegyetek — s észre sem veszi, hogy az orcája kormos, üszkös. Egy fiúnak a zsebéből egy csenevész málécső kukucskál ki. Volt amelyiknek kormos volt a nyaka, bojtos a háta. Így kacagtak egymáson.

Mi Zsuzsival ott ténferegünk köztük, nekünk is jut egy csó málé.

— Ha jut, még kaptok — mondja Mari.

— Kellett volna főzzünk döblecet is — mondja anyám —, de hát mibe?

Igaza van, nincs mibe. Volt egy kisebb vasfazekunk, ebben szoktuk főzni a puliszkát, egy nagyobbacska pléh-fazék, amiben levest szoktunk főzni, egy nagyobbacska lábos és egy kisebb, egy megdrótozott cserép káposztásfazék, füles fazék, amiben a tejet szoktuk hozni, és egynéhány pléhtányér. Még most is látom anyámat, hogy töltögeti ki a megmaradt levest a pléhtányérokba, mert kell a fazék.

Zsuzsival meguntuk a nagyok közt lémitálózni, kimentünk az utcára. Azt mondja Zsuzsi:

— Mit szólnál, ha a temetőről suhannának le a szellemek?

— Jaj, hallgass, ne beszélj hülyeséget!

— Én bizony isten látok valamit. Ott né, a temető közepén, a bokroknál. Dühüdjek meg, ha nem igaz, bolond legyek. A múltkor is egy nagy, hosszú tüzes kendő nyúlott ki a sírból, felszállott, egyenesen Forrószeg felé tartott, s egy háznak a kéményébe belémet. Igen biza! Valakinek jár haza a szelleme. Na de ott, nézz oda! Az a fehér, az egész biztos, hogy tisztátalan.

Bámuljuk a temetőt, s már az inamba szállt a bátorságom, kezdtem félni, de közben erősködtem, hogy nem félek.

— Az én édesanyám mondta, hogy nem kell félni a halottaktól, azok már nem bántanak, ő jobban fél az élők-től. S aztán nincs is semmi tisztátalan — mondtam.

— Na de nem hallod, hogy zörög a gaz, ahogy járkál?

De most egész közlelről hallik. Ez láthatatlan szellem, jön felénk. Mi futni kezdünk. Most egy nagy csobbanás a temető alatti patakban. Azt hittem, kiráz a hideg. Hamar bé! De nem tudtuk kihorgolni az utcaajtót. Hát nem szellem volt, hanem a szomszéd Mari. Meg akart bennünket ijeszteni, bekuporodott a nagy gaz közé a patak partján, s mi nem láttuk a sövénykerttől. Ott zörgette a nagy burjánokat, belecsúszott a patakba, szerencse, hogy nem volt sok víz benne. Most istenigazából sír:

— Jaj, mivel megyek most iskolába, tiszta egy sár lett a gúnyám, a hajam is megtelt iszappal, kikapok édesanyámtól. Bár dögnélnek meg! Látjátok, hogy megvert az Isten.

Elég hüvös van, Zsuzsival a burjános patak szélén topogunk, Mari mosdik a patakban, térdig érő vízben áll:

— Gyertek, lányok, menjünk be a vágóhídba, nem akarom, hogy meglásson valaki.

Bémentünk a vágóhídba, Zsuzsi biztatja Marit, hogy fusson haza, mosakodjék meg, szedje rendbe magát otthon.

— Mindjárt, csak menjenek el ezek — int a házuk felé.

Erre Zsuzsi vállat vont s hazafutott. Anyám kiabál utánam, hogy hol vagyok. Megyek befelé, az utcaajtónál egy tizenkét esztendőös leányka beszél egy fiúval, a külső házból most szállingóznak kifelé. A tornácon külön egy pár fiatal beszélget. Hát persze, tudom én, azért szeretik a máléhántást, beszéljenek a fiúkkal. Ezeknek már nem is olyan szégyen, már szolgálnak, de bezzeg nekünk még nem szabad. Csak egy kicsit állottam meg itt a ház háta megett avval a szép kicsi Gyurival:

— Hát ti itt laktok?

— Öhön.

— Piros cseréppel van fedve a házatok.

— Öhön — mondtam boldogan.

— Ez erősen szép.

Rám nézett, én kipirultam, a földet néztem, s a lábammal egy göröngyöt tapostam szét.

— Neked nem csiklandik a lábad? — Leszakaszt egy fűszálat, s azzal cirógatja az arcomat, a nyakamat, s csak néztük egymást. Két utálatos úriember ment el mellettünk.

—Nézz oda — mondta az egyik —, két kis taknyos, az orrukat sem tudják megtörülni, s már kötődnek egymásba.

Megszégyelltem magam, befutottam. Csömör két úriember volt. Azóta nem akarok, szégyellek, de mégis olyan jó a fiúkkal beszélni.

Így gondolkoztam, s közben egy tejes málét rágcsáltam az asztalnál. Odakint hallatszik a „Jó éjszakát, jó éjszakát. Köszönöm, fiaim, hogy eljöttetek.” Én már lökdöstem volna őket, hogy menjenek minél hamarabb, hogy szegény Mari is tudjon hazamenni a vágóhídból. Egy darabig állingáltam az első ház ablakánál, de Mari rám kiabált, hogy menjek, feküdjek le.

—Mi a nyavalyát bámulsz még éjjel is, te, te! — s ellökdösött az ablaktól.

Marit láttam magam előtt, ahogy ott kuporgál a vágóhídban. Biztos megfázott, fél hazamenni, hogy az anyja megveri. Ma is kellett történjen valami, pedig milyen szép volt ez a holdvilágos este!

Mari nagybeteg

Mari nagybeteg lett. Mindenre gondoltam, csak erre nem. Hiszen meg voltunk mi edződve. Hányszor megáztunk, amíg a csirkés kotlót betéringettük az esőben, vagy a legnagyobb esőben futottunk hazafelé, nehogy a szüleink ne kapjanak otthon. Megfáztunk, megáztunk, megszáringóztunk, kutya bajunk sem volt. S most Marinak kétoldali tüdőgyulladás van, ez halálos betegség. Az anyja eljött hozzánk: mondjam meg, hogy ki lökte belé Marit a patakba. Nem ütött meg, de jól megráncigálta a hajamat, hogy beszéljek már, tépázott, rázott, úgy éreztem, hogy még az agyamat is kirázza. Mégsem szólottam, mert nem is tudtam, hogy mit szóljak. Még Mari, a testvérem is rám kiabált, hogy mondjam meg, mit csináltunk a kicsi Marival. Zsuzsi néni hadarászik, a pikós hajamat húzogatja:

— Nem szólsz, ugye, mert hibás vagy, te nagy szemű rafinált kölyke!

Én lesütöm a fejem, sírok.

Anyám:

— Szomszédasszony, elég legyen! Én soha nem ütöm a tiédet, még az enyémet sem. Miért nem kérdezted meg a lányodat?

— Hát mikor megláttam, hogy úgy jön be, mint a disznó, amelyik beléfeküdt a pocsolóába, azt hittem, hogy agyonütöm. Bélöktük az ágyba, s nem tudtam többet vele beszélni, azóta félrebeszél, pedig még a vereskeresztes kisasszony is volt nálunk, adott valami gombokat, de hát nem használ semmit. Állandóan vizes ruhával borogatom, hogy a vére meg ne gyulladjon a nagy forróságtól.

Még soha ki nem kaptam, de ez a nagy gebe, sovány asszony úgy megráncigált ártatlanul. De nem baj, csak Mari legyen jobban!

Mari nagybeteg, azt mondják, hét nap múlva meg kell forduljon a betegsége, ha meg nem hal. Erzsi, Zsuzsi, Sári nálunk vannak, mindegyikünk erősen sajnálja Marit, nincs kedvünk játszani, csak Zsuzsi kacag, mutat rám ujjal:

— Jól kikapott a kisasszony Mariért. Jól tette az a sovány asszony, hogy megráncigált.

Erzsi:

— Hát csak az Úr fog segíteni. — Összefogta a két kezét, az égre nézett: — Kedves, édes jó Istenem, add, hogy legyen jobban Mari! — Lesütötte a fejét, valami imát mondott halkán. Erősen néztem Erzsit, mert én is szerettem volna hívő lenni, de akkor nem mehetek többet a táncba. Már a szívemhez nőtt a csárdás, nem lehetett volna onnan kitépni, úgy jártam, mint az ördög.

— Én a gyülekezetben tanultam — mondja Erzsi —, ott szoktunk egymásért imádkozni, s én hiszem, hogy az a drága jó Atya megsegíti, jobban lesz Mari. — Majd Zsuzsi felé fordult, aki még mindig tapsolt az orrom előtt, hogy „kikapnál, kikapnál”. Rácsapott a Zsuzsi kezére:

— Te bolond Zsuzsi, annyi szíved nincsen, mint egy kutyának!

Zsuzsi a vállát vonogatta:

— Bánom is én, hogy beteg Mari! Már elég nagy dögök vagyunk, mindenki ügyeljen magára! Mindjárt megyünk szolgálni, ott nem fogja anyánk a kezünket. Sze még itthon sem volt ideje. Ki ügyel a kölykökre? S ott

ki fog ügyelni? Mi. Egy kilencesztendős kell feleljen már magáért. Te Rózsi, te miért sírsz előre, ha valami rosszat csinálsz? Muszáj rafinálnak lenni. Én is annyit hazudtam anyáméknak, mert biza sose lett volna időm játszani, sze annyit kell dolgozzak, mint egy vénasszony. Az egész házra én ügyelek, s a gyermekek, a disznó, a borjú. Már jobb lenne, ha szolgálnánk. Látom én, hogy sok gyermeket úgy elkényeztetnek. De nekem kiált egyet anyám: „Zsuzsi!” S ha nem mozdulok, kopp, egy döng a hátamon. De bezzeg ha vesznek egy rongyos borjút, úgy elgügyögnek velem, apám keféletti, leül a jászol szélére, úgy gyönyörködik benne. Velünk nemigen beszélgetnek, mert nincs idejük, csak azt, amit éppen muszáj. De bezzeg arra van, hogy vakargassák a malacot. De bánom is én! Ügyelek én magamra. Én sajnáljam Marit? Hát engem ki sajnál? Ej, tudom én, hogy kell. Vagy hazudok, vagy elfutok, de engem nem pufálnak többet!

— Az én Mari testvérem — mondtam én — csak egyszer próbált elfutni a szidas elől, de akkor sem verték meg, csak nem engedték vagy három vasárnap a táncra. Hát kellett ennél nagyobb büntetés egy kilencéves leánynak?

A szülők közt is kinek hogy volt türelme. Mert bizony volt olyan, aki azt mondta: „A liba s a szemed!” Vagy: „Téritsd meg azt a malacot, mert az drágább, mint te. Gyermekek van elég, hogy dögölnének meg mind.” Meg sem hallgattak. Ha valamiért elküldték apámék, hogy „kérj el ezt, vagy kérj el azt”, ott biza állhattam az ajtóban, s elmondhattam többször is, hogy miért jöttem, amíg válaszoltak. Így volt az üzletben is: amíg felnőtt volt, a gyermeket nem szolgálták ki. Ott szorongattuk a két-három tojást a markunkban, mondogattuk magunkban, hogy mi kell, hogy el ne felejtjük, pedig akkor még nem tudtuk, mi az a sorállás.

De voltak finom lelkű, szép beszédű asszonyok is, akik lehajoltak hozzám, megcirógattak: „Kié vagy, te kicsi leány?” És én boldogan feleltem: „A Kocsis Mártoné.” Kellott a szép szó, mint a napfény, ilyenkor úgy éreztem, mintha erősen jóllaktam volna. Meg is fogadtam, ha meg-növök, én mindenkivel szépen beszélek.

A napok teltek, Mari is jobban van már, csak még nagyon gyenge, de nem fáj semmije. Az anyja varrt neki egy

térdig érő lájbit összevissza használt posztódarabokból. Mari nem akarja felvenni, de muszáj, tizennégy napig ügyelni kell, hogy meg ne fázzék a háta, nehogy visszatérjen a betegség. Erősen sovány, sárga, szomorú.

Sári meghívott szilvaíz főzni. Igaz, a felnőttek nem nagyon szeretik, hogy ott nyüzsögjünk körülöttük, de mi egy dagasztóteknőben pukogatjuk, magoljuk a besztercei szilvát, a magját egy fazékba lökjük. Zsuzsi, Erzsi, a házi leány Sári és én kereken kuporgálunk a tekenő körül. A fehér inges zömök menyecske, a Sári nénje jön-megy, biztat, hogy pukogassuk szaporábban a szilvát. A két kicsi fia is itt totyog köztünk, kell ügyeljünk rájuk. Az ember megcsinálta a tűzhelyet, már ég is a tűz az üst alatt, hordják belé a szilvát egy tállal. Ha megfőtt, kiszedik, ez a cibre, s aztán ha az egész szilva kifőtt, lassan visszatöltögetik, és addig főzik, míg jó kemény szilvaíz lesz belőle.

Szerettem ezeket az estéket; ilyenkor összegyűltek a szomszédok, beszélgettek reggelig, amíg kifőtt a szilvaíz, mi pedig futkorásztunk, melegedtünk, nyaltuk a cibré. Persze közben hallgattuk a nagyok beszédét. Mondtam is. Zsuzsinak, hogy milyen szép volt tegnap este.

— Szép volt a fenét! Úgy megy a hasam, mint a Murádi kutyájának. Pedig nem nyaltam sok cibré, de azóta nem ehetek semmit. Na de azért nem vagyok én olyan nagyon beteg, teszem is magam, hogy ne kelljen ügyeljek a kicsikre. Anyám nézi, hogy nem vagyok-e lázas, ilyenkor jajgatok. Hej, tudok én ügyelni magamra!

Asszonyfonóban

A fonó a másik utca elején volt, nem messze a mi utcánk végétől, egy nagy sarokházban, Fodor János bátyáméknál. Ezek rokonok, az ember anyámnak unokatestvére, a háziasszony ángyónk. Ebben a házban jártam többször; anyám el-elküldött valamiért, s jól emlékszem, itt halt meg az anyám nanója is. Sarki fonónak mondják. Itt előtte kell elhaladjanak a fársángosok, akik Forrószegről Felszegrre vagy Csipkeszegrre mennek, úgyhogy útjukban van, s el

is van menve a híre, hogy itt jó dúdú asszonyok vannak, s szeretnek idejönni a fársángosok. De még meg is becsülik a fársángosokat. Szép helyt is van, közel a cementhíd és a malom, ide szoktak jönni az asszonyok lakodalmast nézni vasárnaponként.

Anyámmal bementünk az utcaajtón. A tornácba kihalatszott a nagy zaj, kacagás, az ablakon keresztül látszott a sürgés-forgás.

—Jól be van gyűlve a fonó — mondja anyám. — Úgy látom, hamarabb eljöttek, mint máskor.

Már sütik a csörögét, megcsapott a nagy szag, de olyan sötét van a pitarban, mint a pokolban. Anyám matatja a kilincset. Észre sem vették, amikor bementünk, csak hátul a kicsik s akik közel voltak az ajtóhoz. Mintha mindenki egyszerre beszélne: „Jaj de finom, na ez aztán erősen jó!” Egy asszony járt kereken egy nagy tál csörögével, mindenki kellett vegyen egyet.

Most lett vége a csörögesítésnek. Ez pótolás volt, ami abból állott, hogy minden asszony vitt egy csupor lisztet, tojást, tejet. Vettek cukrot, olajat, s ott, ahol a fonó volt, megsütötték. Három-négy asszony sütötte. Pótoltak még pálinkára is, hogy bár egy-egy pohárral jusson, mert biza a pótolás pálinka nélkül csak olyan, mint a lakodalom musziskaszó nélkül, így szokták mondani az asszonyok.

Az asszony még egyszer kereken járt a tállal: „Ha olyan erősen jó, hát együnk, mert ez a miénk.”

Elöl van egy kanapé, azon ül négy asszony. Mellette a sarokban egy ágy, előtte pad, ott is ül négy asszony. Az ágyban feküdt a házigazda. Ő biza muszáj volt lefeküdjön, az erdön volt fáért, elfáradt. Van szekerük, marhájuk, két tulok. Ők jól állanak; középkorúak, gyermekük nincs egy csepp se.

Az ember most nevetve mondja:

—Hagyjatok békémet, menyecskék! Nem fértek a bőrötökbe? Hát még mi lesz, ha isztok egy kis pálinkát!

Az asszonyok lehúzták róla a pokrócot, csiklandják:

—Né, mérges Fodor. Milyen fehér ing, fehér gatyva van rajta! — Kezdik lehuzigálni róla a gatyát. János bátyámnak úgy jár a keze, mint a cséphadaró, nem győzi ütni a feléje nyújtott kezeket.

— Üljetek le már! Kemence van a házban! — kiabált egy idősebb asszony. Tudtam, hogy reám érti, mert ott állingáltam guzsallyal a kezemben. Anyám cibált:

— Ne bámulj, gyere már, vessük le a hárászodat, s takarodj az ajtó sarkához, a többi gyermekhez.

Zsuzsi már ott volt az ajtó mellett.

— Jaj de jó, hogy eljöttél! Né, még guzsalyt is hoztál? Én biza nem fonok, fonjanak a nagyok. Igaz, kicsi Rózsi?

— Igaz, Zsuzsi — s belöktük a guzsalyomat a sarokba. Még volt ott néhány gyermek, akiket nem ismertem. Ott nyüzsgöttünk az ajtó mögött.

— Látod, milyen jó — mondta Zsuzsi. — Előttünk van ez a hosszú pad, keresztbe van téve, asszonyok ülnek rajta. Itt olyan jó sötét van, nem is látnak ide, de mi mindent látunk innen, aztán szedhetjük a begyünkbe a vicceket.

Hozzánk is odajött egy fiatalabb asszony, három csörögét nyomott a kezünkbe:

— Na, egyetek ti is, a szátokat megkapjátok a sötétben is.

Középen egy lámpa van akasztva a ház gerendájára, a mellett fondogál húsz-huszonöt asszony. Megpróbálok egy csörögét eldugni, jó lesz Pistának, de hová? Zsuzsi észreveszi:

— Na, mi az? Úgy jól vagy lakva? Add csak ide, megeszem én.

— Nem, ezt haza akarom vinni.

— Rózsi, add nekem! Ha nem adod, örök harag. — Már nyújtja is felém a kezét, s közben mondja a mondókát: — Isten küldte kis kosarát, tegye belé jó falatját. Ha nem teszi jó falatját, csihán csípje meg a lyukát, kerék vágja el a nyakát. Így né!

Csiklandta a nyakamat, hancúroztunk, egymás térdére ültünk, kenyeresdit játszottunk, tépáztuk, aki ült, hogy szálljon le a padról, ülhessünk mi is egy kicsit.

Jól telt nekünk ott a sarokban. El-elszóltuk magunkat hangosan, ilyenkor ránk szóltak:

— Csend legyen abban a sarokban, mert ha nem, kihordalak benneteket a háza!

Zsuzsi megkopogtatja az ajtót, mi erre mondjuk:

— Tessék, csak hanyatt ne essék. Tessék! Künn tágas, benn szoros, maradj künn, te rongyos!

Alig fértünk, de így is jó volt, hogy elhoztak a fonóba. Zsuzsi kukucskált ki az ablakon, leste, nem jönnek-e a fársángosok. Egy asszony rákiált:

—Eltakarodj innen, nem tudom tőled az orsómat pergetni.

Az asszonyok viccelnek. Egyik ezt beszéli:

—Na, aztán tudjátok, éppen vasárnap este ott volt a legény a leánynál. Hát egyszer fogja magát a leány, kiment, s lekuporodott az ablak alá. Az ablak nyitva volt, béhallatszott a nagy csurgatás. Hát az anyja szégyellte magát a legénytől, s kikiabált: „Mozsár ne, örökké az ablak alá jár vizelni ez a tehén.” A leány bekiált: „Édesanyám, nem a Mozsár, mert én vagyok.”

A másik asszony elkezd:

— Na de hallottátok, hogy az a Nagy Pista házasodik?

— Nem hallottuk.

— Igaz, én sem, csak arról gondolom, hogy készítik a szép budát. Nem is jó nekik napraforgóköréből, tiszta új deszkából kell. Mondtam is nekik: „Nem sajnáljátok azt az anyagot? Jó lenne tornácdeszkanak is.” Csak kacagott s vonogatta a vállát. Akkor, mondtam, új menyecske jön a házhoz, ha készül az új buda.

—Jól is teszik — mondta egy másik asszony. — Bezeg a mi időnkben két-három zsúp körét összedűtöttek, egy kis gödröt ástak alá, s megvölt a buda. De az is legtöbb helyt a kertben volt, s aztán ha nagy volt a sár, s a kerteken jártunk egymáshoz, csak az nem látott, aki nem akart. Biza a jövő-menő kellett elfordítsa a fejét.

— Hát biza még sincs jól, hallják kedtek.

Egy asszony nagyot nevet:

—Hát halljátok, akármilyen szép budánk lenne, a meztlábás gyermekeink úgyse tudnának oda járni, egyszer a nagy hideg miatt, máskor a nagy sár miatt, hát nem igaz? Ehhez mód is kéne.

—Hogy a piszok egye meg! Van ott a Völgysoron egy öregember, akinek nem volt sosem gyermeke. Egy kicsit nagyot is hall. Mondtuk neki: menjen bé már a pajtába, szégyellje meg magát. Ő biza nem szégyelli, mert ő nem lát senkit, annak szégyen, aki őt nézi.

Zsuzsival hallgatózunk a sarokban, leintjük a többi gyermeket is, hogy csend legyen. Minden szót hallani aka-

runk. Szívesen átengedjük a helyünket is, csak ne nyüzsgjenek.

Kereken nézek, nem ismerek mindenkit. Egy idős asszonyt figyelek. Jobb kezén a mutatóujját a szájához emeli, mindegyre megnyalazza, hogy tudja pergetni az orsót. Bal keze ujjjaival a csepút igazgatja, onnét indul a fonal. Belébeléharap, egyengeti, nyálazza. Szegény asszonymak nincs foga, a szája szélével tépázza.

— Sok nyált vesz fel ez a csepű. Mindig a rosszát szoktam megfogni elébb, s a kendert hagyom utoljára.

Ölébe teszi a félig telefont orsót. A másik orsót már telefonta, s fel van szúrva a guzsalyban a csepűbe. Az ügyes asszonyok négy-öt orsót is fonnak. A csepűből még többet is lehet, jó vastagon. Abból szövik a zsákokat, lepedőket. Ahogy az öregasszonyt bámulom, a mesebeli fonóasszony jut eszembe, akiről az óvodában hallottam, akinek megnőtt az orra s az álla a sok fonástól. Egészen beledugja az orrát a csepűbe, mintha szagolgatná, még a nyakát is nyújtogatja, hogy a beeső szájával tudjon rágicsálni. Meglököm Zsuzsit, hogy nézze ő is. Zsuzsi akkorát kacag, s rá a többiek is, hogy egy asszony ránk szólt:

— Csend legyen! Tegnap nem volt sem fületek, sem farkatok, úgy hallgattatok. De most ott az a huncut gyermek. Rózsi néni — mondja anyámnak —, ez a kicsi Rózsi nem hasonlít a testvéréhez, Marihoz.

Anyám:

— Igen, a két leányom kétféle, mintha nem is egy bordában szótték volna őket.

Zsuzsi az ablaknál teprenkedik, hogy miért nem jönnek már a fársángosok. Mellettünk egy fiatal menyecske, de akkora hasa van, hogy majdnem az orrát veri. Egyik lábával térdeli a guzsalyt, úgy fon fennállva. Aztán leült, de a fonnivalóját felnyomta a guzsalyán, nyújtózkodnia kellett, hogy elérje. Egy asszony rám szólt:

— Ügyelj, nehogy meglökd ezt az asszonyt, annyi fuszulykát ett, hogy felpuffadt a hasa.

Ennek az asszonymak tele van az öle pozdorjával; ahogy húzza, egyengeti a csepút, tele lesz a karja, a keszkenője, még az orra hegyére is jut. Gondoltam: nem elég, hogy olyan erősen csúf vagy, még hazudsz is? Vissza is feleltem:

—Igen hát! Apám is sok fuszulykát eszik, mégse nő meg a hasa.

Visszasomfordáltam az ajtó sarkához, mert tudtam, hogy a feleselés nagy szégyen. Az öregasszony még mindig mond:

—Bezzeg kitapodták volna a belemet, ha így feleseltem volna, mikor gyermek voltam. Nekünk kuss volt gyermekkoromban. Csak a pucik, az volt a miénk. Voltam tízéves is, és még ott kuporgáltunk, ha nem akartunk megfagyni. Volt egy szegény tanító, az annyit jött nálunk, miért nem hagynak iskolába. Fenyegtetett, hogy elküldi a büntetést. Apám azt mondta neki, hogy könnyű büntetést küldeni, küldene inkább gúnyát, lenne mibe menjünk. „Hagyja csak az úr az én gyermekemet! A kapához nem kell iskola. Aztán még volt az ősszel, s majd ha jön a tavasz, ha lehet járni mezítláb...”

De hát tavasszal kezdődött a mezei munka, kellett ügyeljek a testvéreimre. Aztán úgyhogy elmentem egyszermásszor, nagy ritkán, éppen hogy megtanultam a nevemet leírni. Aztán még számolni is tudok, csak annyi pénzem lenne, de hát nincs mit számolni. Akkor az én időmben sok volt az analfabéta, nem mint most, hogy követelik a négy osztályt, mert ha nem, büntetik, még ki is kell fizetni. Akkor nem volt annyi úr, mint most. Volt jegyző, pap, vagy két tanító, azok rendezték a falut. Még volt egy-egy jó gazda bírónk meg kántorunk, ennyi volt az egész. De most sokkal több az úr a faluban. Még az óvodában is szerepet tanítanak, már azoknak a taknyosoknak is ki van nyilván a szemük. Én már tizenhárom esztendő voltam, de még egy rendes csizmám nem volt.

Szeretöm, az volt, az is mezítláb járt nálunk. Uram Isten, milyen táncokat lecsaptunk mezítláb! Mert hát aprók tánca csak ünnepnap volt. Aztán így összegyűltünk valamelyiknél vagy öt leány s annyi fiú, s aztán úgy forogtunk, mint a kapttyás juhok. Künn a csűrben kapdostuk a lábunkat, hogy ne fázzon meg. El sem akartunk bomolni. A késő őszi esték hidegek voltak, én még hóharmatban is jártam mezítláb. Futottam, ne fázzak meg. Olyan piros volt a lábam, mint a pecsenye, mégis itt vagyok, nem dögöttem meg. Én még doktornál sosem voltam, orvosságot

sem vettem. Jaj, Isten őrizz, inkább haljak meg. Na, a fogaim mind kihullottak, benne maradt egy-egy csontorka, kelt, fakadt ki, amíg az is elenyészett. A fogam injával eszem, megrágok én akármilyen száraz málét. Bezzeg apám sírba vitte a fogát. Így volt ez, na, nem érdemes elkényeztetni a kölykeket. Most még papucsol is varrnak nekik, meg ne fázzanak, a csizmát szárból fejelik, borítják, földják, toldják a kicsi csizmákat, legyen mivel járjanak. Reánk az egy jó Isten ügyelt, nem vittek sehová. A gyermeknek otthon a helye. Én nem is láttam fársángost, amíg a leányfonóba nem mentem.

Az öregasszonyból csak úgy ömlik a beszéd. Még most is motyorog, de már nem sokan hallgatják.

A fiatal nagyhasú asszonyt kísérik haza. Lassan toporog, mint a tojós tyúk. Már a pitarban vannak, s még mind kiabálnak utánuk:

— Na, aztán igyekezzetek, meg ne szaporodjatok az úton, mint aki városba ment árulni, s az úton megszületett a kicsi.

Zsuzsi súgja nekem:

— Na hallod? Igaz, sok szép csúfat találunk itt?

Jönnek a fársángosok. A keresztbe tett padot hátrább tették, a lámpát előbbre akasztották, hogy le ne verjék a fejükkel.

— Na, ide két táncos menyecske kell, mert ezek emberek!

Azt mondja Zsuzsi:

— Ezek nem is szépek. Né, látod? Csak egy piros szoknyát vettek a nadrágjukra, s az álorcájuk egy piros babos kendő s a fejükön sapka.

Egy kicsi kacagó asszonyt biztatnak:

— Kezdje ked már azt a négyest, Kalári nén!

— Na de segítsetek!

Négyen-ötön, fűjják, de a Kalári néni hangja kiválik tisztán, érthetően:

Az én babám kék ujjasban
Künn vár engem a kapuban,
Piros alma a kezében,
Nekem adja örömében.

— Hajtsátok fel — mondják az asszonyok a fársángosoknak —, hajtsátok fel!

Felhajtották a babos keszkenőt a sapkájukra, s köszöntek:

— Adjon Isten jó estét!

Adnak nekik egy pohár pálinkát, s máris dúdolják a csárdást:

Túl a vízen meg innen, egy tarka szoknyás menyecske
Úgy szerette az urát, majd kirúgta a fogát,
Csuhajja, hahaha!

Megkínálták őket csörögével is. Bejött még két fársángos, ezek is emberek voltak, piros ruha volt előttük, s az álorcájuk zsebkendő.

— Hát ezek csak olyanok, né. Ez is biztosan akart látni valakit, azért indult el, vagy les valakit.

— Fársángoskodik, unja magát, vagy szeret táncolni, vagy meghallotta, hogy van pótolás.

— Azért a csepp pálinkáért? Vagy valamelyik menyecskét akarta látni?

— Hát persze, hosszúk a téli esték, s a férfiaknak, ha nincs marhájuk, nincsenek elállva, nem öli meg a dolog őket, bujások, s aztán így valahogy agyonütik az estéket...

Ezeket szokták mondani a nem szépen öltözött fársángosokra, amikor nem hallják.

A másik két ember nem akarja felhajtani az álorcát. Jó páran biztatják őket:

— Hajtsátok fel, ne legyetek olyan szégyenlősek! Meleg a zsebkendő, megizzadtok alatta.

Kínálják pálinkával, csörögével, nem vesznek el semmit.

— Ej, ezek nagyon jó táncosok, biztos nem tetszik, akivel táncolnak — mondja egy fogatlan öregasszony, s lálázott tovább. A fársángosok jó szorosan magukhoz ölelték az asszonyokat, s a zsebkendőn keresztül kezdték csókolni őket. Ez azt jelentette, hogy tetszenek nekik.

Kalári néni most még szaporábban kezdett dúdolni:

— Na, hagyjátok csak, elálltok ti, kifárasztalak én.

Ezt fújta:

Télen csúszik a hasán, nyáron a csűr oldalán, lej, lej,
leleje.

Ne nézz reám, ne, ne, ne, mert nem vagyok a fene, csuhajja,
Nem akarlak megenni, csak a szemed kivájni, csuhajja, ha,
ha, ha!

A két fársángos, amelyik nem hajtotta fel az álorcát, kifutott.

— Kísérjétek ki őket, akik velük táncoltatok!

— Mi biza nem megyünk, nem lehet tudni, ki volt az álorca alatt, s miért jött, mit akart.

Az öregasszony zsörtölődik:

— Na, hát ez nagy szégyen, ki kell kísérni minden fársángost, nem esznek meg, s ha nem kísérjük ki, megmondják, hogy nem becsültük meg őket, elmegy a híre a fonónknak.

Kapta magát, s utánuk sietett. Behallatszott a beszéd: „Jó éjszakát, fiaim! Aztán még gyertek, köszönjük, hogy eljöttetek.”

Az öregasszony kacagva jött bé.

— Na, ezek itt állingáltak a tornácon, s amikor meglátták, hogy én vagyok, elfutottak, a pizok egye meg a dolgukat! Ezek valamiben sántikálnak: vagy menyecskét akarnak lopni, vagy valakit megverni. Forrószeg felé futottak.

A másik két fársángos köszönt:

— Köszönünk mindent, jó éjszakát!

— Köszönjük, hogy eljöttetek, még gyertek — kiáltják utánuk.

Ezeket már kikísérte két asszony, akikkel táncoltak, még sokat is ültek künn. Bosszantották is őket, hogy megmondják az uruknak, nem szabad annyit künn ülni s még megcsinálják a házi bosszúságot.

Én meg-meghúzorn a Zsuzsi köntösét, vagy meglököm, ami azt jelenti, hogy érdemes jól odafigyelni.

Megint jönnek fársángosok: két fiú, két leány.

— Jaj de szépek vagytok! Gyertek, kicsik, lássatok igazi fársángosokat!

Kereken vettük őket.

— Né, Zsuzsi, látod? Ezek betyárok.

— Tudom én, láttam még ilyen. Fehér gatyá, s a fehér ing nincs bédugva, szíjjal van átkötve a dereka, sapka, az álorca piros zsebkendő.

— Né, né, látod, hogy öleli a legény a leányt? Ezek már szeretősek. Alig várom, hogy minket is így öleljenek — súgja Zsuzsi. — Ezek szász leányok, erősen szépek, hatalmasan szépek.

Fehér pendely, s elöl-hátul széleskendő, kétfelől a csípőjükön át van kötve piros pántlikával, a lábujjuk varrottas párnahuzatból van csinálva, egy elöl, egy hátul, reájuk van varrva. A fehér ingujjon lóg a pántlika, s még keresztbe is van varrva. A fejükön piros csíkos fehér takaróruha, az álorcájuk fehér zsebkendő, négy sarkában bokréta. Ezek együtt táncoltak, dúdolták a négyest:

Ezek a szép szász leányok
Kihúzás kendőben járnak,
Ki van húzva a kendőjük,
Elhagyta a szeretőjük,
lálálálá, lálálálá.

Aki betyár akar lenni,
Erősnek kell annak lenni,
A nagyurakat meglopja,
S a pénzt a szegénynek adja,
Lálálálá, lálálálá.

— Hajtsátok fel, fiaim — mondták minden sarokban.

— Na, így aztán sokkal gyönyörűbbek vagytok.

— Ezek az igazi szép farsángosok.

— Hát ki gyermekei vagytok?

Egészen közel mentünk. Néztem, mennyi gyöngy, van a nyakukban. Ilyenkor még kölcsön is kérnek. A varrottas zsebkendő felhajtva, úgy néz ki, mintha párta lenne. Ezek angyalok — gondoltam. Meg-megálltak, ittak egy kis pálinkát, de csak a fiúk, vettek csörögét mind a négyen.

Kicsit irigykedve bámultam őket. Majd ha egyszer én is nagyobb leszek! Nem is hagyom én el a fehér inges, sáros falumat soha.

— Zsuzsi lökdös:

— Né, milyen szorosan fogják egymás kezét, szeretősek.

Az ajtóban állanak:

— Köszönünk szépen mindent, jó éjszakát!

Két asszony kikíséri őket. Bentről a többi asszony kiabál utánuk:

— Köszönjük, hogy eljöttetek, szívesen látunk máskor is.

Egy öregasszony:

— Látjátok, milyen becsületesek voltak? A lányok tudják, mi a szégyen, mi illik, mi nem, még a szájukhoz sem vették a pálinkát.

— Az Isten tartsa meg a szokásukat, legalább jut nekünk is — mondja egy asszony, aki ott ül a jó dúdú Kalári néni mellett. Jó vicces barna asszony, most azt kacagják, hogy töprenkedik:

— Ha így megyen, egy fél pohár pálinka sem jut nekem.

— Én kednek adom a részemet — mondja egy sovány, szőke asszony.

A többiek:

— Én is, én is.

Most az a baja Sári néninek, hogy miért nem jön neki való fársángos, hogy ő tudjon dúdolni. Hogy ez az átkozatos pálinka milyen jó kedvet tud csinálni!

Kereken járnak a csörögével, mindenki vesz kettőt; nekünk is annyit adnak.

Jönnek a fársángosok.

— Na, ezek völgyesoriak, mert szürke az ingük — súgják egymásnak az asszonyok. — Messze van még tőlük a kút, nem mosnak olyan fehéren, mint a Nagy utcaiak.

Kalári néni lálázza a négyest, Sári néni vele együtt. Fonás közben mind a lábukat figyelik. Ha nem tudnak a dúd után lépni, nem jó táncúak. Mind egymás lábán járnak, egymást tapodják. Két asszony, de csak úgy vannak öltözve, nem szép fársángosok. A házigazdát húzzák ki az ágyból, mert ezek asszonyok, férfival kell táncoljanak. Sári néni rájuk szól:

— Ne prédáljátok el azt az egy szál emberünket, mert később is szükség lesz reá. Bízzátok ezeket reám, ezek az

én fársángosaim, táncoljatok asszony asszonnyal. Csárdásra fordítom:

Háj deládé, deládé, de beteg a cigánné,
Háj, deburdé tokalé, megdőglött a cigánné,
Már ezután kilenc purd é ávándré, ávándré,
Kilenc purd é ávándré, ávándré,
Háj deburdé kokhándré, kokhándré,
Van egy kicsi szaros kóré,
Koppintsad bé, koppintsad bé.

Most mindenki láláz, nem számít, ha nem is tud. Akárhogy fűjják, tapodják egymást. Erősen jól telik. Sári néni kiabál:

— Minden asszony dúdoljon, vagy mi van? Puliszka van a szátokban?

Kukorékol a kakas,
Táncolhatnék a szaras.

Ügyes táncosoknak ezeket nem fűjják, de a Sári néni fársángosai nem kényesek.

— Hajtsátok fel azt az álorcát — szól két asszony.

— Azt biza ne hajtsátok — mondja Sári néni. — Tán csak nem töltitek ezzel az időt!

Nem is hajtották fel szegények, de ahányszor megkínálták, annyiszor vettek, s megittak már két pohár pálinkát is, de nem mozdultak, álltak egy helyt, s várták, hogy újból táncolhassanak.

Voltak ilyen fársángosok is, akik nem tudták, mi fán terem a tánc, csak hát fársáng van, ők is, mint mások, felöltöztek. Olyan tedd el, ne vedd elé formák, sánták, féltejesek. Ezeket aztán agyondicsérte Sári néni, s el is hiszik szegények.

— Na, most mit fűjjak nektek? Valami erősen szépet. De hát egész este dúdoltam, ki is vagyok fáradva.

Pedig nem is dúdolt, nem volt hangja, s mindent összevissza kevert. De most mindent bedúdoltak nekik. Egy négyes, egy csárdás, ez volt a tisztesség, ennyit táncolt egy rendes fársángos.

Sári néni mindent összevissza dúdol, s a két fársángos mége veszi észre magát. Táncolnak, teszik a lábukat egymás után.

—Jaj, milyen melegem lett — mondja Sári néni. — Na, leányaim, köszönjük, hogy eljöttetek, jó éjszakát. Aztán gyertek még.

Erre aztán megindultak kifelé. Sári néni kikísérte őket, s visszafelé magyarázott:

—Az ilyeneket nem kell erőltetni, hogy hajtsák fel az álorcát, mit bámuljuk valaki szerencsétlen gyermekét. Ez az igazi fársáng, vegyesen.

Ha pótolás van, az a szokás, hogy tíz-tizenegy óra felé félbehagyják a fonást. Ilyenkor kiosztják a csörögét s a pálinkát, mindenkinek egyformán. Egy-egy fősvényebb asszony kicsi üveget vesz elé, abba töltik az ő részét, mert ő biza hazaviszi az urának, ha már kifizette. Sári néni biztatja:

—Ha én neked lennék, meginnám útközben. Ott nem szégyen, nem látnak. Egy esztendőben egyszer-kétszer csinálunk pótlást, még akkor se igyunk? Hát nem igaz, asszonyok? Na, aztán Sári napján nem jövök, húzzatok ide szekérral vagy targoncával, bánja a fene, hogy mivel, csak otthon ne felejtsetek a széles világért.

A guzsalyok a sarokba kerültek, minden asszonynak takaróruha van az ölében, benne csöröge. Most mi gyermekek is elhagyhattuk az ajtó sarkát, anyám mellett üldögélek, közel Sári nénihez, ennek örvendek. Nem meszsze ült a vén fogatlan asszony. Őket figyeltem egész este, meg a házigazdát, aki jóízűen nevetgélt az ágyon.

Most az asszonyok kezdik összepakolni a csörögét az ölükből.

—Na, ebből jut anyósomnak is, a gyermekeket is megkínálom.

Így beszélgetnek. Közbeszól a házigazda:

—Milyen kínban vagytok avval a fekete csörögével! A gazdánál a kenyér is fehérebb.

—Az a jó, hogy együtt ehetjük meg — mondja a vén-asszony. — Régente még ilyen sem volt.

—Ez csak olyan, mint a János piréje — feleli a gazda. — Fájt a bele Jánosnak, hát nem is evett csak héjában magyarót sülvé vagy fővé. „Én már meguntam, hogy kelj

fel magyaró, feküdj le magyaró” — panaszkodott János. „Na nem baj, csinállok én kednek egy kis pirét” — mondja a felesége. János mind várja a pirét. Az bizonyára jobb lesz. Pire, pire, az erősen jó lehet. Hát a felesége kivett a fazékból két főtt magyarót, meghámozta, s tejjel összekeverte: „Na, megvan a pire, egyék ked!” „Jaj, hogy az Isten verje meg, hát ki kényeztette el ezt a magyarót, pire, pipire, hát ez is csak magyaró!”

Sári néni lerúgta fél lábáról az ezerráncú lágy szárú csizmáját, felül befogta a szárát, s elkezdett fűjtatni vele. Elöl rongyos a csizma, tátog.

— Így na, én gordonolok s dúdolok is nektek vékonyan is, vastagon is, ahogy kívánjátok:

Megyek az utcán lefelé,
Senki se mondja, gyere bé,
Csak az uram mondta nekem.
Gyere bé, te szerencsétlen!

Ezt lassú, keserves hangon fűjta.

Egy asszony a csizmája kérgével gordonolt a pad alján.

— Így na — kiáltotta Sári néni. — Most járok én egy csárdást!

Felkapott egy másik asszonyt, s fél lábon kezdte járni:

— Akárhogy szedem a lábam, sehogy sincs jól. Ha lassan járom, lemaradok, ha gyorsan, mind a másik lábán járok, legjobb, ha sántikálok.

Éljen, aki meg nem hótt, aki meghótt, bolond volt.
Hopp, hopp, a bapóm csizmája, bokáig ér a szára.
Az én babám olyanforma, mintha bihalyborjú volna.
Mikor felém tántorodik, a belem is háborodik, hateha!

— Mulatni kell, asszonyok, táncoljatok ti is!

Ez a világ a miénk, a másik is az lesz még, hateha!

Az asszonyok közben az egyik asszony fejére egy nagy, hosszú törülközőt kötnek, ez lesz a slájeres menyasszony. Viszik a menyasszonyt az ágyhoz a házigazdához: „Hát ez jó volna neked?” Csiklandják.

— Látod, Zsuzsi? Játszanak az asszonyok — mondom.

De milyen szépek! Vidáman, kacagva figyelik Sári nénit, aki rikobál, pattogtat. Nem részeg, csak tetteti magát. Most dülöngél, pohárral a kezében.

— Isten éltesen mindnyájunkat! Ne töltsétek úgy tele a poharamat — mondja. Pedig üres a pohár, üres már az üveg is. Sári néni erősíti, hogy a szagától is bé lehet rúgni, még az is jókedvet csinál.

Rongyos, foltos, sápadt, sovány szegény édesanyák, kacagjatok, játszodjatok, szépek vagytok! Csak búsnak, szomorúnak ismerlek benneteket, s ha beszédbe elegyedtetek, csak azt tárgyaltátok, hogy ez sincs, az sincs. Gondal van tele a szívetek, keserű a lelketek. Jaj, játsszatok, szomorú szép édesanyák!

Most körbe fogóznak: „Tán pótolás van!” Ide egy szál ember kéne, de a házigazda nincs sehol. Töprenkednek: tán csak nem haragudott meg? Már dúdolják is:

Haragszik a gazda, hogy mi itt mulatunk,
Ha haragszik, vigye el a házát, de mi itt maradunk.

Én a túszejes kemencénél állok bámulva. A gyermekek nem messze tőlem, hátul az ajtó sarkánál táncolnak. Én láttam, amikor a házigazda felöltözött, s a felesége valami pénzt is nyomott a zsebébe, odasúgta neki:

— Fogadjál bár egy szál cigányt, s költsd fel az embe-
reket. Hát tudod te, hogy kell ilyenkor!

A házi ember kisomporgyált. A fogatlan asszony viszi a szót:

— Hát nekem már nem szégyen, ha iszom, megettem a kenyerelem javát, már akármit csinállok, nem maradok pártában. — Megfogott egy fiatalabb asszonyt, elkezdte járnival vele:

Ujjú, de jól van dolgom,
Mennyi cigány, mind sógorom.
Ha te tudnád, amit én,
Ki babája vagyok én,
Te is sírnál, nemcsak én,
Keservebben, mint én,
Hateha, hahaha.

Erre a dúdra már én is jártam Zsuzsival a csárdást hátul a sarokban. Nagy zaj van, beszéd, kacagás, dúd, de mégis behallatszott a pitarba, hogy muzsikálnak. Jön a drága cigány, itt vannak a muzsikások, az emberek is. Ez aztán az igazi pótolás! Jaj de jó! Ezért somporgyált el hazulról a házigazda. Mindenki egyszerre beszélt: „Isten tartsa meg a szokását!” Mind becsődültek, elől a cigány.

— Pálinkás jó estét kívánunk!

Utánuk az emberek, akiknek a felesége ide járt főnőba. Akinek nem volt itt az ura, utánament egy másik ember, felköltötte, jött az is szívesen. Pálinkát is kellett hozni, de honnan ilyenkor? Felköltötték azt az embert, akinek volt szilvapálinkája eladó, összepótolták rá a pénzt, s ezt két ember elrendezte.

Szokták úgy is csinálni, ha az emberek észreveszik, hogy pótolás van, az azelőtt való napokban titokban cigányt fogadnak, s meglepik az asszonyokat. Ez a szép pótolás cigánnyal.

A csárdás lejárt, az asszonyok levetik a lékrijüket, s a pucikba teszik egymásra. A sarokban nagy kemence van, a padkája fából, ezen is lehet ülni. A fázósabb asszonyok, akik csepűt fonnak, ide szoktak ülni, mert a lámpa világa nem ér ide. Most mi foglaljuk el ezt a helyet. A fogatlan öregasszony beszél:

—Bezzeg a mi időnkben nem jártuk ilyen szaporán a csárdást. Most úgy mentek, futtok kereken, jól elálltok.

— Hát melyik a ked csárdása?

Az öregasszony elkezd:

Sej, haj, Lina, csípja meg a lábadat a liba!

Egyszer voltam nálatok, Lina,

Leszakadt az ágyatok, Lina.

Sej, haj, Lina, csípje meg a lábadat a liba!

—Hát ebbe a csárdásba lehet gyökönteni — mondja egy fiatal asszony.

— Ó, gyermekeim, akkor így volt. Mi biza nem szorítottuk úgy bé magunkat, tágra kötöttük a gúnyánkat, s csak két pendely, fersing volt rajtunk. A lājbinck sem volt olyan szűkre csinálva, s a szép zsali keszkenőre nem vetünk lājbit. Nem mint most, hogy akármilyen nagy me-

legben fölveszik mind a kettőt. S aztán a menyasszonyi csizmánk is jó nagy volt, térjen belé kapca, nem mint most. Tudtam én is akkor, hogy hányas a lábam! Csak felpróbáltam, s ha kényelmes volt, jó volt. Kinek is jutott eszébe olyasmi, hogy nem elég szép a sarka, vagy igen bő a szára! Örvendtünk, hogy van csizmánk.

Még mindig beszél az öregasszony, pedig már rég járnak a négyest, amit nálunk magyarnak mondanak. Az emberek dúdolnak:

Mit ér az a magas kőház,
Körül, belül fekete gyász.
Mit ér az a szép hat ökör.
Ha engem a bánat gyötör!

Így volt azon az estén. Arra már nem emlékeztem, hogy a pucikba vagy az ágyba fektettek le, vagy hazavittek.

Azután is el-elvittek a fonóba. Láttam kecskés fársángost, erősen féltem tőle, elbújtam anyám hárászkenője mögé. Láttam lovas fársángosokat is: árulták a lovat, amelyik aztán megdőglött, s elsiratták. Láttam, amikor készítették a csengettyűs szánkót. Sári napján mentek a Sárik után, akik azon este nem mentek el a fonóba, otthon várták pálinkával, tésztával, hogy a többiek menjenek utánuk. A szánkót az asszonyok húzták. Nagy harag lett abból, ha egy Sárihoz nem mentek el, otthon felejtették.

Az iskolában

Harangoznak reggelre. Az iskolába sietnék, de alig tudok menni; nagy a sár, rátapad a csizmámra, s olyan, mintha egy nagy bocskor lenne a lábamon. Meg-megrázom a lábamat, hulljon le a nagyja. Nehéz ilyenkor járni.

Sóspál nanó egy veder vizet cipel. Kicsi piros asszony, már cipó is nőtt a hátára. Összegörnyedve jön velem szembe. Egyik kezében a veder, s a veder alja csak úgy simítja a sarat maga után. A másik kezével szorosan elfogja a gúnyját, ügyel, hogy ne legyen csatakos. A kék szoknya alatt mintha szomorkodna a szikkadt fehér lába.

A fejét feltartja berogyant vállai között, úgy néz ki, mintha nem is az ő teste lenne, csak úgy valami alól kukucskálna ki.

—Jó reggelt, Sóspál nanó. Adja ked, fogjam meg ezt a vedret, s pihenjen egy kicsit, mert biza ebbe a nagy sárba le sem lehet tenni.

—Hát te, kicsi Rózsi, tán csak nem az iskolába mész? Egy csepp esze sincsen anyádéknak, nincs biza! Hogy ebben a nagy sárban elengednek. Hát elsüllyedsz! Elnyel a sár. — Sápítózott, csodálkozott Sóspál nanó, s a nagy fekete szeméit reám meresztette. — Már három napja esik ez a hideg őszi eső. Vig Márton bátyék előtt, itt az utca végén van egy forrás, ügyelj, belé ne ess! Onnét ki sem tudsz bújni.

—Jó, nanó! — Valahogy elmentem az utca elejéig kertekbe, utcaajtókba fogózva. Az emberek hajtják a marhákat itatni a Kiskút felé a vályúra. A cementhídon két ökör cammog, a henci sikátorból is hajtanak kettőt. Őszszeverődtek, de máris verekednek. Csak úgy döfik egymást. Hasig sárosak lesznek, s a patájuk alatt locsogva preckel a sár ide-oda.

— Pista, üss a Darura, hogy a kutyák egyék meg!

— Márton, nyírjad az ostorral! Fickó ne!

Ott viaskodnak az emberek, még a kalapjukra is jut a sárból.

Messzire elhallatszik az ostorcsapás, a beszéd.

—Hajtsátok már! Máskor nem kell egybeereszteni. Üssed, nyírjad!

Valahogy elindulnak a kút felé, majdnem térdig merülnek a sárba. Ki-ki hajtja az övét. Egy fiúcska falábon jön, egy jó fejjel magasabb, mint a többiek; ostor van a vállán, kezében egy veder, s nehezen dugja-húzza a falábat maga alatt a nagy sárban.

A kútnál egy ember meríti a vizet, vederral tölti a vályúba. A marhák dulakodva szürcsölik a vizet. Harangszó, marhabögés, kakaskukorékolás, füttyentés köszönti a reggelt. Az emberek köszöngetnek egymásnak: „Jó reggelt adjon Isten!”, „Pálinkás jó reggelt, koma!” Nem számít, hogy nagy a sár, tapicskálunk, ahogy tudunk, mindenki végzi a dolgát. Sári kiabál:

— Gyere már, Kocsis Rózsi, elkésünk az iskolából!

A köntösünket mi is jól felfogjuk, mint a nagyok, nehogy csatakosak legyünk, s úgy cammogunk az iskolába. Hát persze hogy késünk ilyenkor. A tanító néni fejcsóválva int, hogy menjünk a helyünkre.

A tanító néni kiabál:

— Vegyétek le azt a nagy fekete kendőt, az osztályban hajadonfőtt legyetek, megértettétek? Nem vagytok vén-asszonyok — csapott az asztalra a pálcával.

Lehúztuk a kendőt a fejünkről a nyakunkba, mint egy sálát, de akkor sem vettük le egészen.

Akkor még verték a gyermekeket. Járt a körmös, tenyeres, kitérdepeltettek málészemre a sarokba vagy a tábla mögé. Ha valaki elkéssett, sarokba állította:

— Gyermekek, meg kell értsétek: nem szabad késni.

— Tanító néni, nekünk nincs óránk.

— Tanító néni, a mi óránk késik.

— Tanító néni, a mi óránk csak lefekve jár.

Szomorúan merengve nézett bennünket.

— Tudjátok mit, gyermekek? Mikor harangoznak, induljatok el az iskolába, s akkor nem késtek el. Ha nem késtek öt percnél többet, nem büntetlek meg.

— De mi Csipkeszeg végén lakunk — kiáltotta egy gyermek.

— Mi még messzebb, a Völgysoron — mondta egy másik.

— Mikor nagy a sár, én örökké elkések — mondta sírva egy szőke leányka. — Sok idő kell, amíg idecancékolok.

— De most szép idő van, te miért késtél? — kérdi az egyik fiútól.

— Hát, tanító néni, el kellett vigyem a kistestvéreimet nanóékhoz. Nem ülhet az utcán, amíg hazamegyek. Ide sem hozhatom mindennap. Apámék málészedni vannak.

— Én el kellett lássam a marhákat, a szüleim még sötétben elmentek a mezőre — mondja a másik elkéssett fiú.

A tanító néni nézi a naplót. Sok fiú csak egy-két napot volt iskolában, kell járjanak a marhák után. Csak ha beáll a hideg idő, akkor jönnek.

— Mi lesz így a tanulással? Inkább hozzátok a kistestvéreket is, elférnek itt a kicsik is, csak gyertek mindennap.

Jár a padsorok között:

— Innen hiányzik Mari és Sári. Hol vannak?

— Kell ügyeljen a kicsi testvére.

— Szégyelli jönni, mert nincs jó köntöse, foltos a keszkenője.

— Zsuzsi anyja mosni jár a gazdákhöz, ő kell menjen a marhákkal.

— Hát leányok is járnak a marhákkal?

— Igen, ha erősen muszáj.

— Gyermek, ezentúl füzetbe írunk ceruzával, s kaptok új könyvet is, nektek nem kerül semmibe, csak tanulatok s vigyázatok a könyvre és a füzetre, ne törjétek be a sarkát, mert minden számárfül egy körmös. Ne piszkoljátok be, mert azért tenyerest kaptok. És most hadd lássam, milyen tiszták vagytok?

Csend lett erre. Mindenki kitette a zsebkendőjét, a kezét a padra tette. A tanító néni megvizsgálta a kezünket, megnézte a zsebkendőnket, a fejünket, az inggallérunkat, nehogy a hajunkban serke vagy tetű legyen. Ha ilyesmit találtak, belocsolták valamivel a fejünket. Ezt a vöröskezes kisasszony csinálta egyszer-kétszer egy héten.

A fiúkkal baj van. Piszkos a kezük, a körmük alatt fekete, nincsen zsebkendőjük.

— Pista, te miért nem mosol kezet? Nőn szégyelled magad a lányoktól? Istállószagú vagy, s még nevensz is? Tartsd a körmödet!

Mind hátrafordultunk. Pista nevetve tartja oda az öszszefogott ujjbegyeit. A tanító néni rásózott, Pista kipirosodva, könnyes szemmel fújta az ujjbegyeit. Már nem kacag. Veszi a tarisznyáját, hogy ő biza megy haza, inkább jár a marhák után, soha őt az iskolában nem látjuk többet, s hagyjanak neki békét.

— Ne sírj, Pista — kérleli a tanító néni. — Máskor mossál kezet!

— Otthon azért szidnak, hogy ne jöjjelek iskolába: „Lásd el a teheneket, ügyelj a gyermekre.” De én sírtam, hogy jövök, én tanulni akarok. Még jó sötét volt, amikor felkeltem, sok időbe telt, amíg minden dolgot megcsináltam. Még

nem is ettem, úgy siettem. Már nem volt időm vizet hozni, hát miből mosdjak meg? Én nem hazudok, nem biza!

A keze fejével meg-megtörölte az arcát, most az is maszatos lett. Ott áll a pad sarkánál, se kinnebb, se bennebb nem megy. Nagy kopott szalmakalap a fején, a vállán hársból font madzagon lóg a tarisznyája, benne a palatábla. Még mindig szipogott.

Sok baj van velünk. Jönnek oltani. Úgy féltünk az oltástól, mint a hidegrázástól. Ki merre tudott, elbújt vagy elfutott. A fiúk még az ablakon is kiugráltak. Ránk zárták az ajtót, az ablakokat. Volt sírás, jajgatás. Egyenként lefogtak erővel, így körööltek. Kicsi Márton hátul a sarokban kapálódzik, sír: őt biza ne fogják le, mire való az oltás?

—Még nanóm is azt mondta: „Szegény gyermekeket mind csak köröölük. Bezzeg én sohase voltam beoltva, mégis elértem a hetven esztendő.” Így mondta. Nanóm nem hazudik!

Én sem tudtam, mire való az oltás, csak azt tudtam, hogy a karomon ott maradt a helye, mint két huszonöt banis. Szerettem iskolába járni, a tanulást is szerettem, meg azt is, hogy szünetben a folyosó végén vagy a terem sarkában táncoltunk, amikor nem látta a tanító néni. Hetente kétszer volt vallásóra, egyszer vasárnapi iskola. Ezeken az órákon bibliát magyaráztak, templomi énekeket tanultunk. Hetenként egyszer volt énekóra, ezt is szerettem. Együtt dúdolhattunk, de fűttük is úgy, hogy rezegtek belé az ablakok. Ezeket a dúdokat a táncon tanultuk. Vidám ritmusú, de nem túl szapora dúdok: „Megyen már a hajnal csillag”; „Diófából van a...” Ilyenkor a tanító néni két tenyerével befogta a fülét: „Nem bánom, énekeljétek el, de gyerekek, nem kell olyan hangosan.”

A tanító néni is tanított nekünk ilyeneket, hogy „Daru madár fenn az égen” meg másokat. Ezeket úgy mondta, hogy szép hallgatók. Egy fiúgyermek azt mondta reá:

—Ez szép altató. Ha dúd, az legyen dúd, azt hangosan kell fűjni, az a szép.

Megtanultuk mi muszájból azt, amit a tanító néni fűjt nekünk, de szebbnek tartottuk a falubeli dúdokat, s csak azokat fűjtük.

Hoztak a faluba kicsi csizmát ripacsos disznóbőrből. Nem akartuk felhúzni, mert veres volt a színe. Lenne fekete, mint a falubelieké. De aztán lassan megszoktuk ezt is.

Nem szabad csicsonkázni, mert szakad a csizma! Ezt mindennap elmondták nekünk otthon. Az iskola lejtős udvarán sok csicsonka van, itt én is húzhattam egyet-egyét, mert nem láthatnak, de otthon nem. Pedig a kertünkben és mellette a réteken megfagyott a víz, ami rajta állott, és én fájó szívvel néztem, hogy idegen gyermekek csicsonkáznak rajta épp itt az orrom előtt. Olyan volt ott a jég, mint az üveg. Evett meg az irigység, csak az volt a szerencsém, hogy szerettem a leckéimet csinálni, nem is ettem, le sem feküdtem, amíg el nem készültem velük. Hiába hívott anyám: „Gyere enni, mert kihül a puliszka!”

Boldogan mutogattam az értesítőmet: dicséretes, kitűnő, ezek voltak a legjobb jegyek; ez volt az egyes meg a kettes. A hármas volt a jó, a négyes az elégséges, az ötös az elégtelen. Nem maradtam volna otthon semmiért, pedig nagy, hideg tél volt. Reggelente az ablakok be voltak fagyva, igyekeznem kellett az öltözéssel, a lábam is megfázott a hideg porondos házföldjén. Ilyenkor örvendtem, hogy jó nagy a csizma, sok kapca fér belé. A fejem, a nyakam jól be volt bugyolálva, csak térden felül fázott a lábam, mert nem hordtunk bugyit, s a szél fel-fellebbentette a szoknyámat, aláfújta a havat, sokszor még a csizma szárába is jutott. Mikor megérkeztünk az iskolába, fújtuk a fagyott kezünket, dörzsöltük a combunkat. Apám sokszor mondta; „Ma nem engedlek iskolába, ilyen nagy szeles időben. Akkora havak esnek, mint egy mokány kapca.” Holnap én sem megyek, gondoltam, de másnap csak elmentem. A tanító néni úgy örvendett, hogy eljöttünk, megcirógatott, megdicsért. Hát lehet nem jönni? Kaptam egy kettest, ki kell javítsam, én az első tanulók között akarok lenni. Nem akarok számár lenni, a szamarak padjában ülni. A múltkor hogy kicsúfoltunk egy leányt, aki egy óránál is többet ült a szamarak padjában, még szünetre sem engedték ki! Tapsoltunk az orra előtt:

Iá, iá, nagy számár,
Mégis iskolába jár,

Úgy tanulja a leckét,
Mint a ló az ábécét.

A tenyerünket a fülünknel mozgattuk: „Já, iá!”

Én szeretek szerepelni. Olyan jó érzés verset mondani. Akkor reánk figyel mindenki. Aztán jön a vizsga. Jönnek a tanfelügyelő urak, előttük kell felelni, ők hagyják jóvá a jegyeket.

Tóth Erzsinek hívták a legelső tanító nénit. Kedves, de ha a helyzet úgy követelte, nagyon szigorú volt. A második sor első padjában ültem. „Rózsi, ne súgjal” „Rózsi, ne kotyogj belé mindenbe!” „Hagyd, hogy mondja az, akitől kérdeztem!” „Tartsd a tenyeredet!” „Menj, térdepelj a tábla mögé!”

Kimentem térdepelni, a gyermekek fölfedezték a padomon az emlékfüzetemet. Ha egy kis időm volt, rajzoltam. Ez a füzet tele volt rajzolva mindenféle virággal, még madár is van benne, ott kuporgál az ágon. Még ki is festettem ceruzafestékekkel. A tábláján is egy szál virág, s nagybetűkkel van ráírva: „Emlék írka.” Ezt a Mari testvéremtől lestem el. Az irkában minden virág alá egy fiúnevet írtam, melyiket milyen virágnak képzeltem: „Pista”, „Márton”, „János”. Nem igaziból, csak játékból. Ezt nem volt szabad lássák a fiúk.

Most a gyermekek kacagnak, a fiúk vitatkoznak, hogy kinek a neve van benne az irkában: „Neked van ott a neved.” „Nem is igaz, mert neked!” „Te döngölöd, te huzigárod a haját, a te szeretőd.” „Te adtál neki egy szem cukrot, a te szeretőd.”

A tanító néni elmondja kétszer-háromszor: „Jöhetsz a helyedre.” Én teszem magam, hogy nem hallom. Kiráncigált a tábla mögül: „Gyere, te kis kofa, ülj a helyedre, ezt meg tedd el!”

Kezembe nyomta a füzetet. Két-három napig nem néztem a fiúkra, lesütöttem a fejemet, úgy szégyelltem magam. Föltettem magamban, hogy többet nem súgok, nem kotyogok bele semmibe, s nem is rajzolok. Fájt, hogy ki-kacagtak.

Egy reggel egy barna, göndör hajú ember lépett be az osztályba. A tanító néni beteg, ő fogja helyettesíteni. Ked-

vesen beszélt velünk, szépen magyarázott. Már az első órán megszerettük.

—Gyerekek, én nem szeretek ütni. Akin a szép szó nem fog, a pálca még úgy se.

Pálca nélkül járt a padsorok között.

—Ide pont kell, ide vessző. Ezt nagy betűvel kell kezdeni. — Türelmesen beszélt, meg-megcirógatott minket, ahogy elment mellettünk. Az osztályban csend volt, csak a tanító bácsi lépései hallatszottak.

—Gyermekek, ha jól viselkedtek, a szünetben is veletek leszek. Hallom, tudtok szépen táncolni, dalolni. Én is szeretem mind a kettőt. Aztán ha úgy megy a tanulás, ahogy én szeretem, nem bánjátok meg. Még muzsikálok is nektek. Na de akkor én is megkövetelem, hogy tiszták legyetek. Maszatos kézzel s ha a körmötök alatt fekete, csúnya táncolni, igaz, gyerekek?

—Igaaz — kiabáltuk. — Tanító bácsi, mi erősen tiszták vagyunk, minden egyes szombaton megfüröszt bennünket édesanyánk, s tiszta új inget ad reánk.

A tanító bácsi kacagva hallgatta a gyermeket, aki még fel is állott, és úgy mondta el ezt, mint a leckét.

Még jobban megszerettük az iskolát. Vártuk az ének-órát. Hegedült nekünk egy keveset, húzott egy-egy csárdást, még táncoltunk is rendszeren, leány fiúval.

—Látom, ma rendszeren leírtátok a leckét — mondta egy nap. — Ma a szünetben muzsikálok nektek. Vendégünk is lesz, elmondtam nekik, milyen szépen tanultok pálca nélkül is.

A felszegi iskolából jött két tanító néni s egy tanító bácsi. Hátul a sarokban táncoltunk. A tanító bácsi mellettünk egy padnak támaszkodva muzsikált. A tanító nénik összedugták a fejüket, sugdosódva kacagtak rajtunk. Eddig csak csárdást táncoltunk, de most már járjuk a négyest is: két leány, két fiú. Még dúdoltunk is, láláztunk, hogy a tanító bácsi tudja muzsikálni a dallamot utánunk.

Egy nap elővette a pálcát a sarokból, és összevissza törte:

—Gyerekek, jaj annak, aki a jó szóra nem hallgat. Nemsokára eljön az idő, amikor a gyermekeket nem fogják megverni többet az iskolában.

Én szerettem volna összevissza csókolni, vagy bár a kezét megcirógatni, de csak bámultam: hogy is tud ez a nagy derék ember olyan erősen szépen beszélni.

—Gyerekek, ha tanultok, hasznotokra van, magatoknak tanultok, nem nekem. Nekem csak egy kis örömet szereztek velem. — Ezt sokszor elmondta.

A tanítót Rákosi Ödönnek hívták.

Két-három hét után visszajött a tanító nénink. Kicsit sápadtabb, soványabb volt, mint azelőtt.

— Alig vártam, hogy lássalak titeket. De milyen sokan vagytok ma. — Beszélgetve járt a padsorok között. Szerettem a tanító nénit is, de miért került elő megint az a vigyorgó fehér pálcá? Mintha a lelkemet szurkálná, valahányszor reánézek. Egypárszor sikerült eltörni, de beáruztak.

— Rafinált kölyke, menj a tábla mögé, nem értem, mit akarsz — agyarkodott reám.

A tábla mögött kuporgáltam, sirattam Rákosi Ödön tanító bácsit, de ezt nem szabad tudja senki, mert megint kikacagnának. Egy fiúgyermek hozott egy pálcát, de az nem volt meghántva, legalább nem vigyorgott, feketén búsult. Tudtam, hogy legelőbb én kapok ki vele. Kopp egy tenyeres, mehetsz a helyedre.

Megnyílt a szegénykonyha az óvoda udvarán. Itt csak a szegény gyermekeket látták el egy ebéddel ingyen. Egy-egy jobb módú gazdaasszony is elhozta a gyermekét, beíratta, mert hát jól fog egy kis leves délben annak a gyermeknek. „Adok én szívesen egy kis zöldséget, magyarárt érte, még pénzt is adok — szokták mondani —, s aztán nem bódorog addig is az utcán.”

Egy pléhtányéért és egy kanalat vittem magammal az iskolába. Délben, tanulás után, felmentem az óvodába, de már az utcán meg tudtam mondani, hogy nekikezdték-e az ebédnek, mert úgy zörögtek a pléhtányérok, olyan nagy zajt csaptak, mint amikor csengettyűs báránnyokat hajtának. Pista, a testvérem, az utcaajtónál várt, de úgy dobolt a kanállal a tányéron, hogy alig volt már máz rajta.

— Gyere már, gyere már — ordibált. — Olyan későre jössz, mint aki már evett is.

—Hallgass már, a miénket nem eszi meg senki — s megráncigáltam egy kicsit. — Nem érted, ha én veszem ki, akkor többet kapsz. S né, el is löcsögteted.

Odamentem az ablakhoz, benyújtottam a tányért: leves, egy darabocska kalács, benne egy-egy szem rahát. Leültettem Pistát az udvarra, s az ölébe tettem a tányér levest, mellé az ingére a kalácsot.

— Vigyázz, el ne lopják a nagyobbak — s már újból az ablaknál voltam, nyújtottam a tányérom.

— Te már kaptál! — kiált rám hangosan Rózsi néni.

Két öregebb rendű asszony volt a szakácsné, mellettük voltak még valami urak, akik dirigáltak nekik. Az egyik asszonyt Kicsi Péternének hívták, ez erősen hangosan és szaporán beszélt. A másik nyugodtabb lelkű, szelíd asszony, Pap Mártonné, kinézett az ablakon:

— Ez a Márton báty leánya, s ketten vannak a testvérével.

Én egy kicsit boldogan néztem szembe velük, mert hát persze: apám is már valaki, városszolga. Büszkeségnek tartottam: „városszolga” — mondtam magamban.

— Jó, most jár neked, adok, de kétszer ne gyertek, hallod? — így Rózsi néni.

— Hagyjad szegény gyermekeket, ha jut, adunk.

— Nem szoktatjuk arra a gyermekeket, mert hát itt ülnének egész nap a fejünkön egy kis maradékért — kiabál Rózsi néni.

Mikor esett az eső, bent ettünk az óvodában az asztaloknál, de ha szép idő volt, künn a földön, melyik hol érte.

Egy nap künn üldögéltünk, de már ettünk.

— Rózsink, én olyan éhes vagyok — mondja Pista.

— Én is — mondtam.

Zöldségleves volt; vagy két kanál krumpli, rajta egy kis hús. Elég jó koszt volt, de úgy elfutkostuk magunkat, hogy tán még két porció sem lett volna elég. Mit csináljak? Lefutottam az óvoda kertjébe, s a nagy gazzal fényesre töröltem a pléhtányérokat. De ott volt még két gyermek, ők is azt csinálták. Nem szóltunk egymáshoz, csak kacagtunk. Nagy siteve átdugtam a tányérokat s a kanalat a kerítés alatt, én meg átmásztam a deszkapalánkon, s már ott is voltam az óvodaudvaron, ott szorongattam a tányért a kezemben.

A jobbik szakácsné szólított:

— Gyere, te kicsi Kocsis leány, tegyek neked. —Jó sokat tett a tányéromba, s odasúgta: — Huncut leány!

Így volt. Nagyon szép volt, mert akkor futkosó, vidám, érzékeny gyermek voltam. Ennek már negyvenkét esztendeje. De ez nem lehet, hiszen úgy emlékszem, mintha tegnap lett volna.

Mezítláb

Anyám künn hevíti a kemencét. Be-bejön, megnézi, kél-e a tészta. Kitakarja a teknőt:

— Na, itt lesz jó két kenyér.

— Csináljon ked cipót is, langalót is süssön ked, édesanyám!

— Vagy cipó, vagy langaló. Nem lehet mind a kettőt, honnét annyi tészta? Sütök én nektek szilvaízes langalót, s még túróst is; van egy pléhkanálnyi túrom, az elég lesz egybe. De csak úgy, ha benn ülsz, kicsi fiam, ki ne tedd a lábadat, mert meghűlsz, beteg leszel. Olyan hideg ez a sár, pedig én a tűznél vagyok.

— Hát ked is mezítláb van, édesanyám.

— Én már meg vagyok acintosodva. Nekem, gyermekeim, még a puszkagolyó sem árt. Gyere, kicsi Rózsi, nyisd ki az ajtókat, vigyem ki a tésztákat!

De hát persze, mint sütéskor, csak a lisztet, csak a toluseprőt, csak ezt, csak azt, s ahányszor kimentem, futott utánam Pista is, hogy ő biza egyedül nem ül bent, s ő is kell lássa, hogyan sütik a langalót. Én sem értettem meg, hogy Pistának nincs csizmája, s bent kell ülnie. Futkostunk a hideg porondos tornácban, vártuk, hogy süljön a langaló. Anyám vette a sütőlapátot, a lapjára egy káposztalaput tett, a kezét megvizette, a tekenőből szakasztott egy kis tésztát, egy diónyi túróst tett a közepébe, összehajtogatta, rátette a káposztalapura, s ott lapítgatta két kézzel vékonyra. A piszkafával elvarizsálta a tüzet, s a vonóval kinnebb húzta a szenet. A lapátot bédugta a fűtött kemencébe, lassan lerázta róla a langalót. A langaló nőtt, nőtt, piroslott a parázs körülötte. Terjed a jó szag.

Én anyámat figyeltem: kicsi sovány asszony, de hogy jár a keze, ide-oda kapdos, és a szilvaízes langaló már az is a lapáton van. Drága édesanyám kiabál:

—Bétakarodjatok a tornácról! Jaj, fiam, meghűlsz. Gyertek be, egyetek, megsült a langaló, de maradjatok itt bent a házban!

Kettétörte a langalót, a kezünkbe nyomta, s máris siettett kifelé. Egy fél kupa tej volt főve, ott párolgott az asztalon. Most csak azt vártuk, hogy süljön ki a málé, mert két kenyeret s három málét vetett be a kemencébe. „Nincs is jobb, mint a hideg forralt tej a meleg máléval” — szokta mondani apám.

Megsült a málé, anyám a késsel keresztet húzott az aljára, s úgy kezdte meg. De nem lehetett vágni, mindegyikünk tördelt belőle, ahogy tudott. Egy csupor hideg tejet kaptunk hozzá. „Egyetek, drága gyermekeim!” De nem is ettem olyan jóízút tán soha...

Anyámat hívatja Mihály Károly tiszteletes úr. Hát persze, anyám az egyházi adót is díványpárnavarrással fizette meg. Na de most mégsem ez, hanem az volt a baj, hogy kopott, csúnya a forrószegi fekete lobogó. Fel kéne újból szegni az alját, új bojtokat tenni rá, s még meg is kéne festeni feketére, elhagyta a színét. Anyám fel is vállalta, hogy megcsinálja. S ott varrogatja, az udvaron öltögeti, aki látta, mindenki megkérdezte:

—Te nem félsz attól a lobogótól? Mért hoztad a házhoz? Ez nem jót jelent.

Még a rokon Mányi néni is csudálkozott s mondta:

—Hej, nem szeretem! Inkább mentél volna nap-számba, fizettétek volna úgy azt a papi adót. Én emlékszem, amikor az a Sári igazított valamit ezen a lobogón, de meg is halt az édesanyja. Pláné nem szabad a házba bévinni!

—Hát látja ked, meg is csináltam egy nap alatt. Más-képp két hétig is kéne varrogassam a díványpárnát. Könyörgött nekem a pap, hogy csináljam meg, mert már minden asszonyt megkért, s nem vállalták.

Pista bebújt a lobogó alá; onnan kiabál:

— Kapjál meg, Rózsink!

Mányi néni összecsapta a kezét:

— Uramisten, ne hagyj el, vége a kicsi Pistádnak.

—Mit beszél ked? — agyarkodik anyám kipirulva.
— Hallja ked, nekem ne jósoljon! Én úgysem hiszek a babonának. Kuvikolhat itt a bagoly, orgonálhat a más kutyája az ablak alatt. Most még ked is kezdi?

Mányi néni hosszasan nézett bennünket.

—Ne haragudj, Rózszi! — s elment. De anyám még mindig mondott utána: — A vénasszonyok mind babonásak. S a gazdag asszonyoknak nem kell ilyesmit csinálni, azoknak van pénzük. De hát a drága jó Isten miért teremtett szegénynek bennünket! Ha az ember fogódzik valamihez, úgy sincs jól. Ez csak babonáság.

Anyám csinálja a vacsorát:

—El kéne menj a Hencbe. Én kéne menjek, de hát nem hagyhatom félbe az ennivalót. Apád örökké a pincében van, nem számít, hogy itthon dolog van.

—Én elmegyek, de félek a kutyáktól. Mire visszafelé jövök, be lesz sötétedve.

Kinn a henci tanyán volt egy mezőgazdasági iskola. Házak nem is voltak arrafelé. Pénzért küldött anyám, a tanárnénak varrt, s holnap megy a városba, kell a pénz. Egyedül indultam el, de Pista utánam futott mezítláb:

—Rózsink, én is megyek.

—Menj vissza!

—Nem megyek, még azért sem, hát hogy is ne! Hogy megegyenek téged a kutyák!

Reszketett, fázott mellettem; én egy pocsolyában megmostam a lábát, odaadtam neki a csizmámat. Most én fázok, de úgy, hogy még a hasam is fáj, minden izmom reszket. Most én mostam meg a lábomat, visszahúztam a csizmát, most megint ő volt mezítláb. Úgy cserélgettük, de ezt is meguntuk, a víz is hideg volt, a kezünk is fázott, visszafelé futni akartunk, de nem lehetett, mert nyakig sárosak lettünk volna, s mivel megyek holnap iskolába? A csizmát hoztuk a kezünkben; én sem akartam már lábat mosni, Pista sem.

—Rózsink, dúdoljunk, hátha akkor megmelegsünk egy kicsit.

Egymás kezét fogtuk, dúdolva cammogtunk hazafelé. Apánk előnkbe jött, mert már be volt jól sötétedve.

Az asztalon kitéve a vacsora, de nem esett jól. Anyám sírva magyaráz:

—Na látja ked? Eladta azt a fát s elpipálta. Né, itt a gyermek mezítláb. Ha egy kis pénzt kap valahonnan az ember, füstnek ereszti ked. Ez nem élet, ked csak magának él. Kéne ez, kéne az, de hát hunnat? Úgy meguntam mindent. Ha azt mondom, menjen ked a Hóstátba nap-számba, ked nem, mert öreg ember. Alig tudom egy veder vízért eltaszigálni. Azért mentem én öreg emberhez, hogy én húzzam az igát mellette? De még az is bolond, aki idős emberhez megyen. Elvette az Úristen az eszemet. Tizennyolc esztendővel nagyobb ked. Lehízelegte az esztendőket, s azt mondta ked: „Apád helyett apád leszek.” Úgy ügyel reám, mint a gyermekére, s né, felült ked a nyakamba, hogy én tartsam a családot ebből a kis varrásból. Egy lejnek nem ura ked, de ha valamit elad, a pénznek a seggire ver!

Apám jön-megy szaporán a házban, egyik szivart a másik után szívja. A külső házban lakunk, de elég hideg van. Az ajtók bé vannak téve, füst van és pára. Anyám a kemencén mosogat, löccsen a víz a plattenre, sisteregve párolog, de most az sem számít. A pléhtányérokot is csapdossa fel a tálasra. A polcra felakasztott egy fazekat, de úgy, hogy azt hittem, leszakad a polc. Le-lerázza a vizet a kezéről, a ruhája sarkába megtörli a szemét, orrát, még mindig hangosan sír és mond. Mi már az ágyban vagyunk, a pokróc alól kukucsálunk.

—Azt mondta, csak addig van baj, amíg kifizetjük az adósságot, de ked mellett nehéz az élet, kicsavart, mint egy mosogatórongyot — s odavágott a földhöz egy piros ivócsuprot. — Né, már ez is újból lyukas.

Apám felveszi a csuprot, nézegeti.

—Na, erre még lehetett volna foltot tétetni, de hát persze mindennek levered a mázát.

—Hát ked nem látja, hogy lyukas? Agyon volt foltozva, meg van rozsdásodva a pléh benne, még a víz is kesernyés volt belőle. Nincs egy csuprunk.

— Akaszd le a falról — mondja apám.

—Mit képzelsz ked? Nagyleány, fiú van a háznál, bár egy annyi dísz legyen. Hány pléhcsuprot tudott volna ked venni a fa árából? S aztán még hazudik is nekem, hogy

kicsi leányom, kicsi fiam, nem kaptam mindennap dolgot. Odaült ked két hétig a városba, napszámra, de pénzt nem hozott, vén dög. Megyen a széplányokhoz.

Apám felmérgeződött, összefogta a két kezét:

— Így kérlek, hallgatsz vagy nem? Mert ha nem, ütök.

Pista leugrott az ágyról, egyik kezével átkarolta az apám lábát, a másikkal ütni kezdte. A nagy veszekedést gyermeksírás váltotta fel. Most a szüleim csak néztek, nem tudtak szólni többet, csak a gyermeket kérelték, hogy feküdjön vissza. Pista ott térdepelt a hideg földön:

—Ha egyszer is megüti ked az én édesanyámat, akkor ha megnövök, akkor én is... — Sírásba fúlt a hangja, nem tudott megnyugodni.

Anyám hozzánk kelett feküdjön, hárman egy keskeny kicsi ágyban. Apám állott a ház közepén, egy nagy szivart csavargatott, s mintha semmi sem történt volna, mindegyikünket megcsókolt: „Jó éjszakát adjon Isten!” — belefűjt a lámpába, s bement az első házba lefeküdni.

Én nem aludtam, gyöttrődtem azon, hogy melyik a hibás. Hát apám is elszívhat egy-egy szivart, egyik sem hibás.

Apám szegény, mikor hazajött a háborúból, a feleségét nagybetegen találta. Elvitte a Mátyás-kórházba, ott kezelték a szívével. Akkor sokba került a kórház, miután meghalt, ott maradt egy csomó adóssággal. A bankból vett ki pénzt, s alig tudta fizetni a kamatját. Ezt titokban tartotta mindaddig, amíg elvette anyámat, s még azután sem tudta biztosan, csak mikor megszületett az első gyermeke, a testvérem, Mari, s akkor már késő volt. Szülei nem voltak, csak egy nanója, nem volt, hova menjen. Eladtak szekeret, marhát, földet, jól leszegényedtek, úgy maradtak, mint az ujjam, ahogy anyám szokta mondani. Ott volt a négy gyermek, sajnálta a három árvát is otthagyni. Aztán születtem én, s jöttünk egyre-másra a világra: melyik megmaradt, melyik meghalt.

Nehéz napjai voltak az én fiatal anyámnak. Nem tudtak soha erőre kapni. Mindig szomorú és bánatos volt. Szelíden viselte azt a nagy nincseniséget. Nagy ritkán kitört belőle a fájdalom. Nem bírta, ha valaki hazudik neki, de megvolt az oka reá. Ő maga is árva gyermek volt; az anyja meghalt, amikor nyolcéves volt, az apja a háború-

ban volt, hamar elvitték szolgálni, nem volt akitől még várjon szeretetet. A házasságában is csalódott. Nem tudta soha ezt kitörölni a szívéből. Így aztán egyetlen öröme a gyermekei voltak. Próbált vidám lenni, kacagni nekünk. A tegnap is mellém ült, szorosan átölelt, hosszasan nézte az értesítőt: „dicséretes, kitűnő, kitűnő”. Csak egy annyit mondott: „Jól van, gyermekem” — s máris felkelt. Elment, pedig szerettem volna hosszasan ülni mellette, valami nagyon-nagyon szépet mondani, egy kis örömet szerezni neki.

Nem jön álom a szememre. Érzem, hogy fáj a torkom, melegem van, pedig csak félig vagyok betakarózva. De nem mozdulok, nehogy megébredjenek. Sötét van a házban, kint ver az eső, behallik, hogy csorog le a víz a háztetőről. Pereg le az ablakon. Az első házból kihallik apám horkolása. Ő tud aludni, egészen más, mint anyám, mindenben hamar túlteszi magát. „Nem baj, csak szivarom legyen” — szokta mondani. De ha nincs, akkor még az is baj, hogy miért szőrös a macska, s miért kukorékol a Dani kakas. A múltkor apám megetette a piros nagy kakasunkat borssal. Olyan mérges lett, hogy még utánunk is kapdosott a csőrével. A szomszédunkban minden kakast véresre vert. Apám büszkén mondta: „Jól van, Dani, gyere haza!” Mi nem mertük megközelíteni, mint máskor. Feltartott fejjel, mérgesen lépegetett, mintha azt mondaná: ő a győztes. Aznap kellett ügyeljünk, még a tyúkokat is verte.

Szerettem apámat, mert mindig viccelt, s mintha szebbé tudta volna tenni, festeni az életet. De anyámat fájdalmasan szerettem. Mindig dolgozott: takarított, mosott, sokat foltozott, másoknak varrt, nem volt elfáradva soha. Nem járt moziba, színházba, nem volt barátnője sem. Nem volt ideje boldognak lenni, csillagot számolni, csak szült, keresztelt, vagy éppen temetett. Nem volt aranygyűrűje, de még ezüst sem. A szeme szőrét sose tépte. Úgy volt, ahogy az Úristen megteremtette. Hosszú ősz haja hamar hullani kezdett, s én megláttam rajta, hogy ő csak cipeli az életet.

II. A SZOLGASÁGHOZ IS SZERENCSE KELL

„Most írom a levelet, amíg a gyermek aluszik. Úgy képzelem magam, mint a rab gólyát, amelyiknek a rossz gyermekek levágták a szárnyát, farkát, s bézárták. De vajon engem ki zárt bé? Ebben a nagy idegenségben nehezen telnek a napok, vágyom haza. Édesanyám, itt nem hallok harangszót, nem kukorékol a kakas, még a békák sem kuruttyolnak. Olyan idegen minden. Sokszor annyian vannak, mégis úgy érzem, egyedül vagyok”...

Az első szolgálás

Megyek szolgálni! Megyünk szolgálni! Már a szülők egyebet sem hallottak a szánkból, csak azt, hogy „mikor visznek kedtek szolgálni?” Már nagy vagyok, tudok ügyelni egy gyermekre, itthon is én ügyelek. Aztán már meg tudok fészülködni, mosdani egyedül.

—Jaj, drága gyermekem — mondja anyám —, a pénzt nem adják ingyen, sokat kell dolgozni: kell a gyermekre s magadra mossál, s még pelenkát is, segíts még a főzésnél is, mert az nagy szégyen, aki nem tud forgolódni. Ügyesnek, pontosnak kell lenni, szépen kell sepregetni, mosogatni. Aztán ha meg talál szólítani a kicsi fiú, ne hogy a jóistenért szóljál hozzá! Jól süsd le a fejedet, s ne is nézzél reá, nem kell velük törődni, ha csúfokodnak is. S ha valahova küldenek, nem kell bámolni, tátogni, mint a borjú az új kapura, mert biza az nagy szégyen, ha egy leány nem tud ülni egy helyt legalább egy fél évig.

Én meg is fogadtam minden szót, mert szent igaz, amit anyám mond, de már alig vártuk azt a napot. Ha Sárival vagy Zsuzsival találkoztam, csakis a szolgálásról beszélünk, olyan nagy dicsőséget és büszkeséget láttunk benne.

Apám már mondogatta is nekünk:

—Gyalog menjetek! Gyalog menjetek a kincses városba, mert ahogy a kicsi pipék kibírták, úgy ti is kibírájátok. — Biza gyalog hajtottuk a libákat eladni.

—Na, de vasárnap indulunk is, mert hétfőn elseje, s akkor van a cselédpiac. Én is megyek veletek, pedig sok varrnivalóm van, de nem eresztelek el egyedül, gyermekem — mondja anyám, s felsóhajtott, megcirógatott.

Ő tudta legjobban, mi az idegenség, mert szegény árván indult a világba, egy fehér ruhatarisznya volt a hóna alatt, ez volt a vagyona. Szokta mondogatni nekünk: ő is ment szolgálni, de őt nem kísérte senki, csak egy nanója volt, akitől kapott egy kicsi szeretetet, de az is nagyon öreg volt.

—Én nem akarom, hogy ezt érezzétek. Elég ez a bánatos szegénység — mondja anyám —, pénzbe nem kerül, bár amit tehetünk, tegyük meg, drága gyermekem. Ha megérkezünk, bémegyünk a testvéremhez, Jánoshoz. Jaj de jó lesz! Lesz hol háljunk, meglátod, van két kicsi unokatestvéred.

—Azok testvéreim? Alig várom, hogy lássam őket is, a várost is — kacagtam; boldogan anyámhoz bújtam, szorosán átöleltem a derekát. — Jaj, a legjobb édesanya ked a világon!

Anyámnak könnyes lett a szeme s mondta:

—Hej, édes gyermekem, azt hiszed, ott kolbászból van a kert? Ó, dehogy van, pláné a cselédnek.

Én nem értettem, csak bámultam anyámat. Szombat este még összegyülekeztünk, mint a fecskék, készülődtünk a nagy útra, Szabó Márton bácsini, a forrászegi Völgysoron verődünk össze. Annak volt két leánya, a nagyobbik dicsekedett, hogy ő már volt szolgálni s az utat is tudja. Nem kell úgy félni, nem is olyan hosszú az az út, észre sem vesszük, úgy elmendegélünk. Csak kérjük a Jóistent, hogy ne legyen eső, nem lesz hová béálljunk — sápítózott.

Megszólalt Márton báty, aki a pad végén üldögélve csak nézegetett bennünket:

—Hej, fiaim, attól függ, ha elindultok, hogy izeg a mozog.

Én reá figyeltem, nem értettem semmit.

— Jön édesanyám is velünk — mondtam.

—Na, akkor jó, lesz, ki ügyeljen reátok, jól fog egy szülő.

Filep Zsuzsi egy kicsit sértődően felkiáltott, hogy ő már elég nagy, nem kell ügyelni rája, minek toporogjon el az anyja is, ő biza bé tud állani szolgálni egyedül is. Ezek után nem bántam volna, ha nem jön anyám, mert olyan nagyon erősnek képzeltem magam, hogy én még a más gondját-baját is magamra vállalhatom, pedig csak egy sovány, vékony, fehér bőrű gyermek voltam. Úgy hittem a jövőmben, bíztam benne, hogy majd egyszer kivergődök a szegénységből, megérem, hogy lesz mindenem.

Még aztán sokat beszélt nekünk Márton báty, s mikor hagyakozott, hozzátette: „Attól függ, hogy izeg a mozog.” Ez volt a szavajárása. Mire hazamentem, bé volt szürkülődve.

Anyám:

—Gyere, gyere már, el is készítettelek, gyermekem, még bús langalót is sütöttem: egy kis búzalisztnak kiszitáltam a langját, téjjel összedagasztottam, tettem belé szilvaízet. Csúf fekete, de az íze jó, s jobb lesz az útra, mint a száraz málés kenyér.

Apám jött haza:

—Jaj, jaj, jól lemucskolt a tanító úr, hogy nem vagyunk apák, nem törődünk a gyermekekkel, jövőjükkal, ilyen könnyen lemondunk róluk. „Bár ezt a kicsi vézna gyermeket taníttassa, szép jövője lenne, ösztöndíjjal tudna tanulni. Maga, Márton bácsi, csak egy kis ruhát kellene vegyen neki.” Na de hát honnét? Eltelik egy hét, kettő, s nem kapunk egy lejt se. Hej, tudnám én, hogy kell! — Jött-ment a házban.

— Édesapám, az a Rákosi Ödön tanító bácsi volt?

—Igen, a te tanítód volt. Jaj de mit mond Gáspár igazgató úr? Kell még büntetést is fizetni értetek. Nem mész sehova!

—Nem, nem, édesapám, eressen ked, megyek, de megyek. A tegnap nem hagyta ked, hogy elolvassam az újságot, mert nagy szégyen, s nem lesz papné belőlem, most nem hagy szolgálni, hogy legyen valami belőlem. Mit akar ked? A vizsga megvolt, tiszta kitűnő, dicséretessel zárom le az értesítőmet, csak egy kettősöm van. Tanulok én szívesen, de nem ilyen rongyosan, még pántlikám sincs, amilyen kell.

Jaj, jaj, úgy ordibáltam, bögttem, fájt belé a kicsi szívem, éreztem, hogy igazam van. Forgott velem a hely, nem bánnám, ha apám jól megverne, hogy dögölnék meg, pedig soha nem kaptam ki.

—Jaj, de melegem van, jaj, hogy szédülök — sírva mondtam, s ott álltam az asztalba fogózva egy szál ingben, mert készültünk lefeküdni.

—Menjen ked hamar Gulyás doktor úrhoz — mondta anyám. Lefektettek az ágyba, úgy éreztem, rezeg velem a ház, úgy kirázott a hideg. A fogaimat vacogtattam. Vajon nem szűnyogcsípéstől? Jaj, csak nehogy maláriabetegség legyen! Egy pirulát bévettem, s elaludtam tőle.

Vasárnap tíz órakor ébredtem meg a nagy beszédre. A jó barátném, Filep Rózsi elfutott értem.

—Hát mi van, kicsi Rózsi, nem jössz szolgálni? Mind ott vagyunk, már indulunk is, gyere te is, na, igazán!

Szelíden szólt anyám:

— Ha úgy akarod, megyünk.

A fehér ruhatarisznyámat a hónom alá vettem, indulunk kifelé. Anyám fehér ingben. Feltúrte könyökig. Meztírláb van, hátrakötötte a keszkenőjét, egy nagy kézikosár a karján. Az utcaajtóig kikísért apám, Pista ült az ölében, sírdogált.

—Ne sírj, kicsi Pistánk, én is hozok neked egy lejre cukrot. — De ezt már olyan gögösen, büszkén mondtam. Az utcaajtón kijöttünk.

—Édes jó Istenem, segíts meg! — szinte egyszerre mondtuk anyámmal. Fájt a testvérem. Hosszasan csókoltam meg mind a kettőjüket, apámnak könnyes lett a szeme, de mégis kacagott, összevissza szurkálta a bajszával az orcámat.

—Jusson eszedbe, hogy van apád is. — Még utánunk kiabált: — Ne állítsd nehéz helyre ezt a csámpás gyermeket! — Még mindig kiabált: — Na, aztán ahogy a kicsi pipéket hajtják gyalog s kibírják, úgy ti is kibírjátok. Isten veletek, ügyeljetek magatokra!

A lányok már nagyon vártak.

—Gyertek, gyertek! — kiabáltak messziről, egyik az utcán, másik az utcaajtón belül, mindegyiknek fehér ruhatarisznya a hóna alatt s meztírláb. Márton báty is kikísért, ott állingált a sövénykert mellett.

— Aztán Kocsisné — mondja anyámnak —, ügyeljél ezekre az ártatlan gyermekekre! — Olyan fanyarú képpel nézi a leánykáit. Nyolcán vagyunk, s a két asszony. — Aztán indulhattok is. Attól függ, hogy izeg a mozog!

Sári meg Rózsi búcsúzik a kicsi testvérüktől. Innen is két leány jön szolgálni. Az anyjuk sír, anyám is majdnem hangosan sír. Jaj, vajon miért sírnak? Mi kacagva, ugrálva indultunk a nagy útnak, még akkor nem is gondoltam, hogy ettől a fehér ruhatarisznyától s a szolgálásból csak a férjhezmenetel szabadít meg.

Csipkeszeg felől mendegéltünk kifelé a fehér inges kicsi faluból, kifelé az úton, ki, ki a Szőlőhegy felé. A Szőlőhegyen még le is ültünk, innét beláttunk a falu közepébe, s a harangszó is elhallatszott, éppen húzták össze, mindjárt mennek bé a templomba. Egy kicsit bámultunk, aztán elindultunk lefelé, ki a faluból. Bontidán át mentünk neki a zsuki padnak, onnét a Tarcsa felé, s közben le-leültünk, de már apadt az erőnk is, megéheztünk. Leültünk enni. Mindenki evett a bús langalójából, lehetett az palacsinta, vagy csöröge, vagy mákos kalács, málés kenyér, az mind bús langaló volt, ha békerült ebbe a tarisnyába, amelyikkel mentünk szolgálni. Jót ittunk a marhanyomáskörnyék bodonjából. Kivájt fatörzs a forrásra helyezve, ilyen egy bodon.

Jól megpihentünk, de mégis mind lassabban, lassabban mentünk, már alig húztuk a lábunkat. Filep Rózsival ketten már csak hátul tipegtünk, mint két rongyos pipe, mi vagyunk a legcsámpásabbak közülük.

— Ülünk le csak egy cseppet, csak egy picurkát!

— Nem lehet, még csak a szőlőknél vagyunk, most léptünk bé a városba, s a nap le van menve, telik az idő, bár sötétben érünk a Magyar utcába a testvéremhez — mondja anyám. — Annak jó, akinek van rokona. — A nyolc közül csak háromnak nem volt. Az a felszege asszony, akivel a Szőlőhegyen találkoztunk, elvitte őket a Hóstátba, ott aludtak egy csűr híján a napszámosok közt.

Valahára megérkeztünk. Engem azonnal lefektettek, vizes ruhát tettek a talpamra, anyám kezdett kirakodni a kosárból:

—Né, hoztam egy varrottas díványpárnát — letette az asztalra. — Ez egy főzet fuszulyka, itt egy kupányi máléliszt, itt egy pár tojás. Kicsiből kicsit — mondja.

Ángyom felsóhajt:

—Jaj, gyalog jössz? Ekkorát cipelsz? Mondd, jól van ez így?

Az asztalnál állnak. Ángyó szemüveges, derék, nagy asszony, anyám csak negyede: az orcája bé van esve, lát-szik, hogy nagyon fáradt, s a keze reszket. Drága édes-anyám, úgy fáj nekem, titokban csak őt figyelem, pedig a gyermekek bubákat mutogatnak nekem. Jaj de szépek!

Anyám azt mondja:

— Már nagy leány, szolgálni jött, nem kell buba neki.

Aztán hazajött bátyám. Nézegetett, a fejét csóválta:

— Ez, ez cselédnek? Hát ki fogadja meg?

Anyám a testvérét nézte szomorkásan. Ijedten ült egy széken, a vállát vonogatta:

— Én is, mint más, elhoztam.

Tudtam, hogy rólam van szó, mert anyám a szemét törölte. Nagybátyám egy derék, komoly ember, szigorú a tekintete, majdnem félek tőle. Fel kell keljek, egy szál ingben megyek el mellette.

— Hát hagyd itt nálunk két vagy három hétre — mondja ángyó —, itt eljátszik a gyermekekkel, én itthon vagyok, ügyelek rájuk.

Reám nem kell ügyeljenek — gondoltam magamban —, mit képzelnek? Nem maradok, nem és nem! Könnyen sírtam, ki voltam merülve, úgy éreztem, a hely is mozog, ahova lépek. Bátyám szigorúan kijelenti:

— Itt maradsz! Megértetted?

Anyám az ingét húzogatja:

— Lassabban beszélj vele, bátyám!

— Ezt nem jól nevelitek. A gyermek kell hallgasson a szülőre.

Nem, nem maradok itt. Mit mondanak a kollégáim? Még hangosabban sírtam, hogy eljövök szolgálni, s aztán az anyám testvérénél nyaralok. Nem akartam, hogy beszéljék ezt a nagy szégyent. Na, most rajtam kacagnak. Bátya is kacag, kezem után nyúl:

— Gyere ide, nézd, adok két lejt. — Kínál a pénzzel, de nem veszem el egy fél viláért. Most az ölébe húzott,

de kirántom magam, utálom, rajtam kacag. Az előbb a gyermekek is azt mondták: „Ez nem té, ez tej. Ez nem fűsű, ez fésű.” Anyámat átöleltem: mindenki ellenem van. Igaz, nem kell itt maradjak? Amit anyám mond, az szent igaz. Jaj, de nem megyek el mellőle, még meg talál szokni innét s én itt kell hogy maradjak. Nem szeretem ezt a komoly embert. Na, most újból belém kötött:

—Hagyj békét anyádnak, ne mind rajta legyél! Nem hallod? — Anyám mellé ült. — Eredj játszodni a gyermekekkel!

Én nem mozdultam. Anyám intett, hogy hagyjon. Aztán beszélgettek ketten, mint két testvér. Aztán, ha anyám kiment, én is mentem vele, vagy a kezét, vagy éppen a fersingjét fogtam. Ketten feküdtünk le, jó szorosan bújtam hozzá, hogy még a szuszogását is halljam, testileg és lelkieleg is érezzek egy kis meleget. Aztán még hallottam:

—Rózszi, miért nem hagyod itt ezt a sovány gyermeket csak két hétre? Tizenötödikén bejössz, beállítod akkor szolgálni.

—Nincs időm eljönni, tudod, falun hogy van, sok a mezei munka, a napszám, varrás.

—Hagyd itt, beállítom én, jöjjön helyre egy kicsit. Csak a nagy szemei vannak.

Anyám eldicsért, mindent elmondott: jól tanultam, jó gyermek vagyok, csak túl érzékeny. Ez nagy baj, de nem hagy itt, ha nem akarom.

Ez a fontos nekem, ezt vártam, a többi nem érdekelt.

Hétfő reggel van, az eső esik, én incitálom, kérelem anyámat, hogy már menjünk, nem számít, ha meg is ázunk, biztos kint vannak a többiek is a cselédpiacon.

Gyalog indultunk el a Magyar utcából a Széchenyi tér felé. Anyám hagyakozik: ha gyermek mellé állok, hogyan kell ügyelni reá, hogy fel ne másszon, le ne essen, meg ne fázzon. A szemem rajta kell hogy legyen.

—Állandóan mondjál neki mondókát: „Egy, kettő, három, négy, te kis kutya, hová mégy.” Vagy ha kisebb, akkor az ujjával játszodjál, „csipi-csóka”-t, vagy számoljad az ujjait, mutogasd, hogy „ez elment nyúlászni, ez meglőtte, ez hazavitte, ez megsütötte, ez megette, ennek a kicsinek még egy csepp, csepp, csepp sem maradt”; jól meg rázod az ujját.

—Édesanyám, igaz, hogy szebbek nálunk azok a kicsi kékre meszelt házak? Azok majdnem mind egyformák. Itt miért vannak olyan nagy ablakok? Nálunk miért nincs függöny?

—Azért, mert mi nem vagyunk urak.

—Édesanyám, hát csak az uraknak van rádiójuk?

—Hát igen, fiam, mert azoknak van idejük, hogy hallgassák.

Egy törpe ház előtt megyünk el, az ablak nyitva, s a szép függönnyt lengedezte a szél, bentről kihallatszik, amint a rádióban énekelnek.

—Jaj de szép! Édesanyám, ez a ked nótája: „Ötvenszer is lehullott már az akácfa fehér fürtös virága.” — Úgy szerettem volna bémenni s a rádióval járni... — Né, az előbb esett az eső, s nincs sár. Jaj de szép itt, mennyi szép autó, kicsik is, nagyok is. Minden mintha Meseországban járnék. Csak szebbek ezek a házak, édesanyám, de én úgy szeretem a kékre meszelt házakat.

—Igen, gyermekem, mert ki hol születik, megszokja, beléörökösödik az a táj, az a kicsi ház, bárhová megyen, szebbet nem lát.

Szorosan megfogtam az anyám kezét, úgy mentünk, csak nem tudtam, miért néznek úgy az emberek. Megkérdi egy nagysága:

—Néni kérem, tán nem a cselédpiacra viszi ezt a gyermeket?!

Jaj, hogy a piszok egyen meg — gondoltam, s kipirulva siettem anyámmal a cselédpiacra.

Na, itt is vagyunk. Egy nagy épület mellett álltunk meg, itt voltak a leányok, de senkit sem ismerek, ezek nagyleányok, más utcaiak. Jött az az asszony, akivel a tegnap együtt érkeztünk.

—Na, mi van? Te még itt vagy?

—Hát te még itt vagy?

—Én beállítottam még az este szolgálni azt a három gyermeket, igaz, azok tömöttebbek voltak, nagyobbak. Kettőt a Hóstátba.

—Én oda nem adom — mondta anyám.

—Hát ez nem is oda való. Na de egyet egy nagysága vitt el, itt a címük. Ha hazamegyek, odaadom a szülőknek.

—Olyan utálatos ez az asszony is! Jaj, biztos engem nem visz el senki — súgom anyámnak.

Újból beborult, lengedezett a szél, anyám elővette a hárászt a kézikosárból.

—Kössük fel, hátha jobban mutatsz, s ne vágjál olyan szomorú képet, az urak nem szeretik, aki kövér, s te így vagy szép soványan.

Én elhittem, kacagtam.

— Ezek falusi emberek?

—Nem, azok hóstátiak. Ezek a kurta, bőszyknyás leányok dioşodiak. Né, az milyen urasan jött ki a cseléd-piacra. Hát az úrhatnám.

—Vajon engem megfogadnak, édesanyám? Nincs késő, csak meg ne eredne az eső, egész tizenkét óráig van piac, én szégyellek hazamenni.

— Né, ezek a hóstáti asszonyok — mondja anyám.

Jaj de szépek, karcsúak, mint a falunkbeliek, csak úgy ring utánuk a bő szoknya, ha megmozdulnak, s a fejük tetején van a kontyuk, olyanok, mint a pacsirták. Jaj, hogy néz közülük egyik. Reám kacagott, én visszakacagtam. Jön felém, én igazítom magam, mint a gyöngyvirág a nagy lapui között, úgy nézek ki ebben a hárászban. Nyújtom a nyakam, jobban kidugom a fejemet, kipirultam, meleg van, de hátha így jobban nézek ki. Tűröm a nagy hárászt szívesen.

—Néni! Nekem tetszik ez a maga leánykája. Mondd, hány éves vagy? — Az államat megcirógatta, s jól az orcámba nézett.

— Én már kilencéves vagyok.

— Csak kicsi vagy nekem.

—Én nem adom a Hóstátba — mondja szomorúan anyám.

— De én megyek.

—Jaj, egyem a lelked! — Még jobban megtetszett nekem.

— Én tudok dolgozni mindent, csak ne szidjanak.

— Ez kéne nekem, hogy a gyermeket ne szidják, ne durváskodjanak vele, mert biza mi keveset tudunk foglalkozni vele. Én őszintén beszélek, néni kérem. Nálunk sok a munka: reggelibe kéne öntözni. Nehéz a kútból kihúzni a vizet. Azután a tejet elvinni. Mi megyünk a me-

zöre, van amikor egész korán. A gyermeket nem szeretem vinni. Aztán otthon vannak az állatok, azokat el kell látni. Vannak disznók, van két tehén, csikó s apró majorság. Főzni nem teszem oda, esetleg a gyermeknek tejbe grizet, pirét.

— Nem adom Hóstátba.

— Néni kérem, én megfizetem.

— Én azt hiszem, én ismerem a gyermekemet. Szép szóval minden dolgát elvégeztetné velem.

— Én megyek, én megyek! — Toporzékoltam.

— Te pedig hallgass! — Meghúzta a hárászomat. — Né, most jöttek úriasszonyok.

— Néni kérem, adja nekem! Igaz, jössz velem? — Megfogta a kezemet. Én csak intettem, hogy igaz. — Más semmit sem kell csinálj, csak a gyermek s a szemed.

Anyám:

— Az, hát maga otthon fog ülni velük? Ellát állatot, mindent? Nem adom Hóstátba, nem adom, s ne bolondítsa a gyermeket — s elrángigált tőle. — Né, ott vannak a nagyleányok, válasszon belőlük!

— A nagyleányok legényeznek. Szívesebben csinálnak akármit, csak ne ügyeljenek a gyermekre. Néni kérem, egy gyermek jobban ügyel a kicsire. A nagyleányoknak nem sok türelmük van a kicsikhez.

Még mindig a hátunk mögött van, nekünk beszél. Anyám megfogja a kezem, egy lépést tettünk előre a tömegbe. Egy úri fiatalasszony állt meg előttünk. Még egy lépést hátrált, hogy jobban szemügyre vegyen engem.

— Néni, mit tud ez a nagy leány? — Közben tetőtől talpig nézeget. — Tudsz krumplit hámozni?

— Igen.

— Paszulyt szemelni?

Nem tudtam, hogy mi is az, de igent mondtam.

— Sepregetni? Mosogatni?

De már úgy szíttá a levegőt, jobban, jobban, úgy szaglászott engem, mintha nem tetszene a szagunk neki. A körmei kezén-lábán kifestve, az orcája mintha ki lenne meszelve, az az erős kölniszag megcsapott, szinte fájt tőle a fejem. Olyan borzasztó furcsa volt nekem, minden szóra mondtam, hogy igen, igen, mintha az iskolában mondanám, hogy „jelen”, „jelen”.

—Hát mondd, édes — én úgy éreztem, hogy ez erőltetett szó —, szereted a gyermekeket? Tudsz pelenkát mosni?

— Igen.

Anyám:

—Hát amit más ilyenszerű gyermek el tud végezni, azt elvégzi ő is, mit kell annyit vallasni? Inkább tanítsa bé.

Én féltem tőle. Még mindig szaglászik, hol anyámra, hol reám néz.

— Szeretnék egy nagyobbat fogadni.

—Hát akkor kezét csókolom — szólta anyám alázatosan. — Ne töltse a nagyságos asszony az időt velünk hiába.

Most bé van gyűlve jól a cselédpiac, nem látok ki a tömegből. Előttünk két nagysága megy végig. Az egyik mondja:

— Na, ez tetszik nekem, csak kicsi — reám mutat.

A másik meg is állott mellettünk:

— Néni, mit tud ez a gyermek?

—Amit más ilyen korban. Én nem szeretem dicsérni a gyermekemet, elég ügyes. Aztán ahány ház, annyi szokás. Én így csinálom, maga, lehet, másképp csinálja.

—Nekem három gyermekem van, muszáj nagyobbat fogadjak.

— A jó Isten segítse — mondja anyám.

Megborzadtam. Eszembe jutott a disznópiacunk, közel laktunk hozzá, a kíváncsiság elvitt, szerettem hallgatni, hogy alkudoznak a malacokon. Megkérdezték: „Eszik-e, miért olyan nagyon kicsi?” Jaj, csak az a különbség, hogy azt kérdik: „hát mit tud dolgozni ez a kicsi”?

— Jaj, fáj a fejem, édesanyám.

—Hát nem semmi, gyermekem biztos megigéztek, majd vetek neked szenesvizet, meggyógyul.

—Ezután, ha fáj a fejem, mindig bejön ked, hogy vessen szenesvizet?

Nem szólt semmit, húzódtunk kifelé a tömeg szélére.

—Nem kell féljél, hogy nem kapsz helyet, a jó Isten megsegít. Van itt nagysága elég, aztán a tiédet nem veszi el senki — súgja anyám.

Tényleg, egyik gyermeket hozzák, a másikat viszik. A hárász lekerült rólam, ott van a kosárban, a tarisznyám mellett.

—Jaj, nem nehéz, hadd el, fiam, ez nem semmi.

Jönnek, mennek mellettünk a nagyságák, a hóstátiak, de senki reánk sem néz. Én éhes vagyok, szomjas, a lábam fáj a tegnapi úttól, ég a talpam, na de ezt nem tudja senki. Nem tudom, hány óra, de azt látom, bomlik meg a piac.

—Jaj, én ahhoz a kedves hóstáti asszonyhoz béállottam volna, csak ked... — Na de még vagyunk négyen-ötön, én a legkisebb. Egy kellemes fiatal nagysága siet át a piacon, felénk tart. Jaj de jó!

—Nénikém, én megfogadnám a kislányt a fiacskám mellé. Igen, gyermek mellé. Vagy nem szolgálni hozta?

—De igen — mondta anyám, de igen halkán mondta, mindenáron a testvérénél akart hagyni, csak úgy jött ki velem a piacra.

—Adja, nénike drága, nálam jól lesz dolga, én egész nap otthon vagyok, nálam nem kell csak a gyermekkel játszodjon. Elég rossz a fiacskám, s tudja, előttünk megy el a vonat, s milyen a gyermek, ha vonatsípot hall, máris a kapuban van.

—Nem, nem adom. Nem neked való hely ez sem, még lever a vonat mind a kettőtöket.

—Jaj, hát azért fogadom, hogy ki se eressze, s ne is menjenek ki az udvarról. Aztán ennek jó koszt is kéne. Jaj, drága nénike, én is szeretem a gyermeket, mézsáros az uram, nem éhezik meg. — Máris megfogta a kezemet. — Jössz velem?

Boldogan mondtam:

— Igen.

—Tudja, nagyságos asszony, nem is azért a kicsi pénzért, csak jönne helyre ez a gyermek.

—De nekem pénz is kell.

—Hát aki ügyes, azt is kap.

Elindultunk.

—Na látod, ez a Széchenyi tér, ide gyűlnek össze a falumbeli leányok, fiúk, itt találkoznak, itt beszélgetnek, itt táncolnak.

—Itt vannak a kicsik is?

—Persze hogy itt. Nem baj, mert a héten kijövünk vásárolni, s megtanulod hamar az utat. Egy kicsit messze lakunk.

Hát ez milyen szép út, ez az Erzsébet út, ez már itt a Gépész utca. Én mindent megbámultam, mintha mesevilágban lennék. Tetszettek a virágoskertek, a kinyitott ablakok, s a szép függönyök mögött szólt a rádió. Hát még az aszfalt! A foltos nagy csizmám hogy csoszog rajta. Né, milyen szép tiszta kutya! Nétené, ez a kisasszony madzagon viszi, rángatja. Én amíg a kutyát láttam, bámultam utánuk, de engem is megbámultak. Két asszony mellettem beszélget, kacagnak: „Né, ez aztán a cseléd!” Hosszasan utánam néznek, én futok, amennyire hagyja a csizmám.

—Miért maradsz úgy le? Gyere már!

—Várjanak meg kedtek!

Anyám kipirulva mondta:

—Gyermeke, a nagyságát magázni kell.

—Én Zsuzsika néni vagyok. — Asszonyom kacagva fogta meg a kezem.

—Jaj de jó, hogy nem valami kényes nagysága — mondta anyám.

—Mi városvégiek vagyunk mind a ketten a férjemmel, az én anyám egyszerű asszony, mint maga. Most csak egy sarokház van bal kéz felől, jobb kéz felől végig elnyúlik a vonatsín, itt is vagyunk.

Benyitunk egy tágas udvarra. Jobb kéz felől van a ház, velünk szemben egy színforma, kazánok, üstök felállítva vaslábakra, alattuk égnek a tüzek. Egy zömök barna férfi valamit kavargat az üstben. Olyan hangosan kiabál, hogy „Azt oda kellett vinni, miért vitték másfele? S az megvolt, de né, elkóstitgatják, ezt mindig kell tudni, hány kiló van.” Egész közel voltunk, csak akkor vett észre.

—Zsuzsika, hát melyiket fogadtad meg? Vagy az anyját gyermekestül? — Olyan hangosan, mérgesen kiabált, hogy minden erőm elment. Én anyámra néztem, anyám asszonyomra.

Asszonyom mondja:

—Misikém drágám, Misikém édes, ne olyan hangosan, ezek a jó népek megijednek tőled.

Egész közel ment hozzá.

— A gyermeket fogadtam — mondja —, hát az nem tud lemosni neked egy véres asztalt?

Most kibújt a színből egy idősebb férfi, nagyokat kacag:

— Most legalább két gyermeked van, Zsuzsika.

Az udvaron ló, és a szekér le volt terítve fehér abrosszal, papírral. Asszonyom a kezemet fogta.

— Most menjünk beljebb, nem kell észrevenni, nem kell számba venni, ezek a mézárások mind olyan durvák, káromkodósak, de hát nem csoda, állandóan ölnék és vérrel dolgoznak. Most hurkát csinálnak, ők csinálják a hideg felvágottat.

Egy szőke gyermek fut ki a házból.

— Anyukám, anyukám! — Három- vagy négyéves lehet.

— Né, Misikém, itt van ez a szép kicsi leány, ezután vele játszol, ő fog mondani mesét.

— Nem szép, nem!

— Vegyük le a keszkenődet, nincs szokva a gyermek ehhez a ruhához. — Egy házipapucsot is adott, de a gyermek csak ordít, cibál, rángatja a ruhámat, tapat, üt.

— Nekem nem kell, eltakarodj, miért jöttél, te cigány!

Anyám:

— Gyere, kicsi Rózsi, menjünk haza, vagy vigyelek le a testvéremhez?

Ha Zsuzsika nénire reánéztem, visszajött a bátorságom.

— Nem megyek sehova, én szolgálni jöttem, nekem kell a pénz. — De már sírtam, miért nem szeret a gyermek.

Zsuzsika néni felkapja a mérges gyermeket, jól megpaszkolja a fenekét, felteszi az ágyba.

— Ez amíg nem kap ki, nem tud elaludni.

— Adhat dolgot a leánykának — mondja anyám.

Bévitt Zsuzsika néni egy mellékkamarába, az ajtója az udvarra nyílik. Ennyi mosatlant soha nem láttam: nagy tálak, lábosok, nagy zsíros, véres asztalok, még a fal is vér, vérpecsétes kéztörölők, surcok.

Zsuzsika néni:

— Itt kéne mosogatni, persze amit tudsz.

Anyám sír:

—Gyere haza, gyermekem, gyere, van pénzem is a vonatra, a testvérem adta.

—Édesanyám, hát ked mit gondol? Nem megyek!

—Most négy óraker van vonatunk, nem kell gyalogljál, olyan szép a vonatban minden, te még nem is láttad.

—Nem, nem, nekem szép gúnya kell. — Máris fogom a mosót.

Zsuzsika néni:

—Kísérjük ki anyádat. Legyen nyugodt, nénike drága, úgy nézem, mint az én gyermekemet.

Megcsókolta anyámat. Az udvaron állott az idősebbik mézsáros, gúnyosan felkacagott s mondta:

—Hát ked csak egyedül, nénike? Nem viszi el a gyermekét?

Anyám úgy tett, mintha nem hallaná. Kézikosár a karján, mezítláb, hagyakozik, csókol, búcsúzik, de csak egy helyt áll, szemét a ruhájába törli.

—Édesanyám, menjen ked már, sok a mosogatnivalóm, sok dolgom van, aztán el ne kesse a vonatot. — Idegesített, hogy miért sír. — Nem meghalni jöttem — mondtam. Hideg csókot adtam, amilyent még soha, s bécsaptam az utcaajtót. Bészaladtam, a mosót még a markomban szorongattam.

—Jó meleg, szódás legyen a víz — mondja Zsuzsika néni —, melegen öblögess.

Avval kiment. Én egy nagy, kérges, véres kötényt magam elé kötök, felét a földön húzom, egy kicsiszékre felállok, úgy mosom az asztalokat, tálakat, a lábosoknak egyik fülét megfogom, a másik fülét a gyomromhoz tartom. Nem is olyan nehéz, gondolom, közben kinézek az ablakon. Meg van rakva a szekér valami kolbászfélékkel. Elvégeztem a mosogatást, meg vannak elégedve vele. Gazdám a hosszú hajamat megfogta, megrántotta kétszer-háromszor, s közben mondta: „kicsi tojás, sziki tojás”. Felkacagott. Nekem már ez is jólesett.

—Na aztán, te gyermek, annyi virslit, kolbászt ehetsz, amennyi csak beléd fér. Ha így ügyelsz a gyerekekre is, akkor meg vagyok elégedve veled. Most megyünk. Zsuzsika néni is jön velünk, lehet, hogy csak késő este jövünk haza. A gyermek s a szemed! — de ezt már cirógató hangon mondta, jókedvűen.

Egyedül maradtam. A gyermek alszik, a konyhában vagyok. Né, itt ez az első ház. Elég szép. Az üveges ajtón kukucskálók béfelé. Milyen más minden! A gyermekre nézek, ez akkora lehet, mint az én testvérem. Vajon mit csinál? Sírok. Most jut eszembe anyám. Vajon melyik vonattal ment vagy megy. Amelyik itt jár előttünk? Drága anyám, vajon nagyon haragszik? Szinte kilöktem az utcaajtón, menjen már. Marha voltam. Az én anyám soha nem haragszik, én vagyok a rossz. Jaj, hogy vár Pistánk! Én a más gyermekére kell ügyeljek, az én testvéremre nincs ki ügyeljen. Nem is esik jól ez a kolbász, minden jó falatot neked adnék, kicsi Pistánk! Nem is tudtam mostanig, hogy úgy szeretlek. Fáj belé már bal felől. Hogy küldjek ebből a kolbászból? Kilököm a vonat-sínre, vigye el a vonat. Ott maradt a kolbász, madár eszi meg. Nem baj, az is egy lélek.

Fájt a sírástól a fejem, nem tudtam enni egyedül. Vártam, keljen fel a gyermek.

De ezután mindennap, ha kolbászt hoztam be, felét letörtem, kilöktem az utcára, hogy egyenek a lelkek, s a másik felét én ettem meg. Ezt nem tudta senki, csak csodálkoztak, hogy mennyi itt a madár s a cigánygyermek.

Felkelt Misike, de félt tőlem. Most próbálok mesét mondani, de nem hallgat ide, csak sír, mutatja a köntösömet. Vajon mit akar? Levettem a köntösömet, s akkor mondtam a mesét. Így, fehér hosszú ingben ültem az ágyon, meséltem. Most a hajamat borzolja, a gyöngyömet húzza, de nem bánom, ha kiszakad, felfűzöm, csak jó, hogy kacag, szeret Misike. Misike megbarátkozott velem. Az udvaron rúgjuk a labdát, játszodjuk a csípi csókát. Jaj de jó, hogy nem vagyok egyedül, olyan, mintha testvérem lenne. Kiáltja: „Né, Rózs, jön a vonat.” Fut az utcaajtóhoz, én utána, ki ne menjen. Valahogy eltelt, de itt van az este, még nem jöttek haza. Félek. Be van jól sötétedve, a gyermeket elaltattam, újból egyedül vagyok. Álmos vagyok, fáradt, nem mondja senki: „Jó éjszakát, gyermekem, almodjál szépeket...”

Milyen szépek is voltak azok az esték odahaza! Apám a tornácban mondta nekünk a mesét, anyám a vacsorát főzte, megcsapott az ételszag. Milyen szépen szóltak a rét-

ben a békák... Hát mikor a szárnyasegér a hajamba kapaszkodott ... Nekem minden csak fáj, fáj...

Fosztó Misi volt a gazdám.

Elfutnék, de hová?

Szomorúan teltek a napok, azt hittem, belepusztulok, úgy vágytam haza. Tízéves vagyok, itt vagyok a városban, de a szívem-lelkem otthon maradt, s mintha örömömet a temető alatt, a kicsi fehér házban hagytam volna. Mit mondott édesanyám? Állandóan kell valamit dolgozni.

Legtöbbet egyedül vagyok. Még énekelek is, persze amikor a gyermek nem aluszik. Aztán jobban szeretem, ha nincsenek itthon. Csend van. De ha itthon vannak, olyan nagy a sürgés-forgás: vágják a disznót, a borjút, hozzák a húst, viszik a kolbászt. Olyan hangosan beszélnek, káromkodnak, s ha kiszólok, hogy aluszik a gyermek, akkorát kacagnak, hogy még az ablaküveg is megrezzen belé.

Én nem szeretem, ha rajtam kacagnak, utálok őket.

A múltkor mostam magamra s a gyermekre kint az udvaron.

— Nétené, Misi! A nagyleány nagymosást csinál — szólt egy utálatos mézárós —, még gatyát is tud mosni!

Én bementem a házba mosni, s még oda is bekiabáltak mindenféle csúf szavakat.

Aztán ha ittak, megbolondultak, még nagyobb zajt csaptak.

Ki kellett menjek kiönteni a szennyes vizet, vagy nézem meg, hol van a gyermek, vagy vizet hozni a kútról.

— Mondd, drága, miért nem ülsz bele a vederbe? Beleférsz, s az jobban elvinne téged. Misi, csináltass kereket a vedernek — ordibálta, s úgy kacagott, hogy kiveresedett belé, s minden második szóra mondták: „Né, ez aztán a cseléd!”

— Ez fáj a legjobban — mondtam Zsuzsika néninek.

— Hát mi az? Megütöttek? Hát próbálj vidámabb képet vágni, ne mind pufogj rájuk!

Persze amikor asszonyom hallja, félannyit sem mondanak.

Én el is futottam volna, ha asszonyom nem lett volna olyan jó. Na de nem lehet, ez szégyen! Bár két hónapig kell ülni egy helyt, s még egy hét sem telt el. Itt olyan hosszúak a napok, pedig állandóan matatok valamit. A cipőket mind sorra megbokszoltam, az udvart is seprem, a gyermekre is ügyelek. Az is egyszer-egyszer olyan rossz, mint a bűn: rúg, üt engem, de ezért nem haragszom, mert az gyermek, de ezeket a felnőtteket nem értem.

A múltkor viszem a vizes ruhát teríteni, hát odafut a legfiatalabb mézárós:

—Segíték, hogy elérje a spárgát — mondta kacagva, s már fél is emelt. Jól magához szorított. Én sírva kapálóztam, hogy eressen el, mert a bő köntösöm majdnem derékig felcsúszott. A gazdám reágyarkodott:

—Te hülye, mit akarsz avval a gyermekkel?

Én mérgemben megkörmöltem a kezét, s ő egyből leeresztett.

De kinek mondjam? Sírva üldögéltem a földön, a fejemet az ölembe hajtottam, azt hittem, kisül a szemem szégyenemben. Nem mertem rájuk nézni. Még mindig viccelődtek:

—Ez nem jérce, ez még csak csirke, kicsi szíki tojás.

Na de én elfutok! Kimentem az utcaajtóba, s bámultam a vasúti síneket. Vajon merre is kell menjek az állomás felé? Igen, de pénz nélkül nem visz el a vonat. De én azért is elfutok a Magyar utcába a bátyámhoz, csak tudnám, merre van. De itt nem lehet kérdezősködni, mint falun, itt nem ismerik, kit hogy hívnak.

Ott álldogáltam. Bentről kihallatszott a gazdám hangja; még mindig miattam vitatkoznak, de egy szóval sem mondja, hogy „gyere be”. Az sem különb, mint a többiek. Mióta itt vagyok, még a nevemen sem szólít, csak „Szíki tojás”. Hát a tegnap hogy káromkodott! Azt hittem, reám húzza az eget:

—Meg ne lássalak, hogy még egyszer felmászol, széjeltörsz, mint a tojás!

Mert felmáztam az asztalra, rá kicsi széket, arra másztam, úgy töröltem meg a felső ablakszemeket. Hát

hogy is hagyjam olyan piszkosan? Sze cseléd van a háznál, minden kell ragyogjon!

Ennyi minden hat nap alatt! De itt kell üljek, ha fát vágnak rajtam, akkor is. Ha, jönnek! Hallom a szekérszörgést, nyílik a kapu. Kezdődik minden előlről. Megrezenek a félelemtől. Hogy is viselkedjek? Hallom a mészárosok durva hangját. Van köztük egy fiatal, egy nagyhasú. Mennydörgőn káromkodnak. Nem is tudom, hogy hívják őket, elég, ha látom és hallom őket. De nincs baj, hazajött asszonyom is. Jön felénk, szelíden nevet. Én is sietek felé a gyermekkel kézen fogva. Asszonyom elégedetten néz bennünket, még engem is összevissza csókol:

— Te kicsi Rózsi, te — s megcirógat.

Ettől aztán mindent elfelejtettem. Holnap vasárnap, sétálni megyek, s találkozom a fehér inges falumbeliekkel a Széchenyi téren.

Vasárnapi kimenő

Zsuzsika néni szólít:

— Gyere, gyere, te kicsi Rózsi, ebédelj. Igaz, még csak tizenkét óra van, egyedül eszel, s aztán készülj, menj sétálni. De mire besötétedik, nekem itthon légy, érted? Csomagolok neked két tésztát, adok tringeltpénzt is.

A pénzt gondosan a zsebkendőm sarkába kötöttem, s a tésztával együtt a markomban szorongattam. Asszonyom hagyakozik, magyaráz:

— A Gépész utca után az Erzsébet út következik, ott aztán akárki megmondja, hogy merre van a Széchenyi tér.

Készülődés közben gazdám mind bosszantott, ezt mondogatta:

— Hallja ked, megyünk a városba. Aztán mindegyik egy-egy zsákot vett a vállára, abba tettek két-két tojást, egyet hátul, egyet elől, úgy indultak el gyalog. Két tojást vittek eladni, cipelték kifelé a hegyen. Hát persze a régi öregek csináltak így, azért vagy te „Szíki tojás.” Na nem is hiszed? — Nagyokat kacagott. — Felrobbant a tojásgyár, leégett a tojásgyár.

Nem is hallgattam, miket beszél, tiszta szívből tudtam örülni, hogy szabad vagyok, az enyém is ez a szép napfényes vasárnap. Csak úgy kopogott a nagy patkós csizmám a járdán. Jönnek-mennek az emberek, de nem érdekel, ezek nem falumbeliek. Egy-egy suttogás: „Na, ezt a kicsit is jól megvasalták, mint a csikókat.” Ilyenkor jobban lesütöttem a fejemet, úgy éreztem, mintha susogna utánam a bő csizmám szára; kotyog a lábamon, s még be-bekapta a köntösöm alját, ha erősen siettem.

Meg-megbámultam egy erősen kipingált, kifestett nagyságát. Miért meszelte úgy ki magát ez a veresszájú? Erősen szokatlanok, furcsák. Asszonyom sem festi magát, mégis erősen szép, gondoltam. Már az Erzsébet úton vagyok, előttem egy hajításnyira megy egy falumbeli leányka. Szeretnék futni, hogy utolérjem, s a szememet le nem veszem róla. Egész biztos, ő is a Széchenyi térre megy. Észrevettem, megvárt:

— Szerusz, te!

Úgy örvendtünk egymásnak, mint két testvér. Sárinak hívják, két évvel nagyobb, mint én, már a tavaly is volt szolgálni, ismeri jól a helyet.

— Itt kell hogy összegyűljünk, ez a Széchenyi tér.

A kicsi fiúk, leányok korábban kijönnek, de korábban is megyünk haza. A nagylányok és nagyfiúk csak késő délután. Azok aztán itt ülnek egész éjfélig, táncolnak, beszélgetnek. Nagy, tágas hely, kétfelől bódék sorakoznak. Ezekben ruhaneműt, sok encsebencsét lehet kapni, még mézsárszék is van. Jobb kéz felől lacikonyha, itt esznek a falusiak. Ez az egy nincs zárva, de a többi igen. Igazi szép vasárnap délután van, jól érzem magam. A bódéknál állva diskurálunk. A tér tisztára van seperve. Úgy érzem, ránk vigyorog az aszfaltos, ripacsos pofájával.

Sári meglök:

— Gyere a főtérrre, nézzük a toronyórán, hány óra.

— Én nem megyek, nem érdekel.

— Te kicsi Rózsí, te nem jártál úgy, mint az a másik kicsi leány? Az is erősen ügyes akart lenni. Aztán nem sokat aludt, mind járt ki a Főtérrre, nézze meg, hány óra, s reggel mégis úgy elaludt, alig tudták felkölteni.

Lassan szállingóznak. Velünk szemben megáll két leányka, aztán újból jön kettő, azok is megállnak, „Isten

áldjon meg”-et köszönnek. Kilencévestől tizenkét évesig már egy csoport leánygyermek verődött össze; csak nézegettük egymást, mint valami ismeretlenek, de igen jó érzés köztük lenni, mind testvérek vagyunk. Velünk szemben, a túlsó sarokban két fiúgyermek beszélget. Most jönnek azok a lányok, akikkel együtt jöttem gyalog szolgálni. Én rohanok eléjük:

— Szerusztok! — Összevissza csókoljuk egymást.

— Na, hát eltelt már egy hét, kicsi Rózsi!

— Hát el biza, nagy nehezen.

Boldogan fogjuk egymás kezét Filep Rózssival. A csoportban mindnyájan Sárira figyelünk, ő beszél:

— Hát biza engem is elküldött a piacra, vegyek két kiló babot. Én mind jövök-megyek a piacon, a sorok közt. De vajon milyen lehet az a bab? Meg is kérdem:

— Itt nem árulnak babot?

Az felkacagott:

— Né, te leány, teli babbal a piac.

— Jaj, hogy a fene egye meg, ez fuszulyka, nem bab!

Zsuzsi is megjárta. Az asszonya azt mondja neki:

— Reggel, mikor felkelsz, odateszed a paszulyt főni.

Zsuzsi aludt egy kicsit, s kiugrott az ágyból. Hú, már pitymallik! Feltette a fazakat a tűzre, s aztán jött-ment, tett-vett, leste, hogy nem virrad még?

Kijött a zsémbes öreg nagysága:

— Te gyermek, mit tudsz matatni egész éjjel?

— Meghúzta egy kicsit a haját, hogy miért zavarja a csendet. Nézik az órát, hát csak három óra, s a fuszulyka meg van főve.

Most mindegyikünk mond valamit.

— Én mind a tüzet piszkálom, nem ülök helyt.

— Ha van időm, én a port törülöm, én sem ülök helyt.

— Én minden délután kell sétáljak a gyermekkel, pedig úgy unom a drága időt semmivel tölteni, s aztán alig látok egy ismerőst.

— Nekünk van egy kicsi nagy szőrű kutyánk, ott fűrösztjük a kádban. Úgy utálok, pedig olyan játékos. Szívesebben mosnék pelenkát, de nincs gyermek.

— Én sokat játszom a gyermekkel, de szeret is, jobban, mint az anyját — mondja büszkén egy kicsi leány.

—Nekünk jól van dolgunk, igaz, kicsi Kati? Mi tőzsomszédban lakunk, ha van egy picurka időm, futok át hozzá. Igaz?

— Igaz biza, kicsi Kati.

Nem ismerjük mind egymást, de összeköt a fehér ing, a viselet. Piroslik a Széchenyi tér. Nem messze tőlünk már dúdolnak, táncolnak a nagyobbak, de még mind jönnek. Egy leány felénk tart. Szép csinosan van felöltözve, a lábán csikorog a kemény szárú csizma, s csak úgy remeg a bő fersing rajta, mintha azt susogná: „Eladó vagyok.” A szememet meresztem, úgy nézem. Közénk jön, s mindegyikünket sorra megcsókol. Megcsap valami jó szag.

—Nem láttátok a kicsi testvéremet? Olyanszerű, mint ti — mutat ránk.

— Még nem jött ki.

Megfordult s elment.

— Na, bezzeg ez is jól békőlnizte magát itt, de odahaza nem meri, mert szégyen — súgja egy leányka nekünk.

—Én küldtem már levelet haza egy asszonytól, ez biztosabb, mint a posta.

— A posta is biztos, csak címezd meg pontosan, melyik utcában laktok: Felszeg, Forrószeg vagy Csipkeszeg. S az apád nevét s kész. Házsámot már nem is olyan fontos, mert mindenki ismeri egymást a maga utcájában. Ne úgy címezd, mint az a másik gyermek: A Völgysorra, édes nanómnak vagy a Nagy utcára, édesanyámnak.”

Így beszélgettünk körben állva, mind többen-többen vagyunk, kell nyújtsam a nyakam, ha látni akarok, de mégsem mozdulok el innen, olyan jó itt együtt lenni, szorosan karonfogni egymást, pedig nagy a meleg, törölgetjük arcunkról az izzadságot, mert perzsel az áldott nap. De az még jobban perzsel, hogy a fiúk néznek. Itt oldalt négy-öt fiú állingál, beszélget. Megbuggyosítom az ingem, megigazítom a keszkenőm, s fél szemmel figyelem: ezek 11—12 évesek lehetnek, de ezek is csak most jöttek először szolgálni, látszik az öltözetükről. Vagy túl nagy, vagy túl kinőtték a fehér inget, kopott lájbi, nadrág rajtuk, a csizmáról nem is beszélek. Hát persze, aki már szolgált, jobban, szebben fel van öltözve. Újból érkezett egy tizenkét éves leány; ez is kereken jár, mindenkit megcsókol, mondja:

—Nétené, jött két új kicsi cselédleány — megcirógattott, s elment az olyanszerű leányok közé, mint ő.

Jönnek a nagy fiúk: kék lájbi, fehér ing, piros nyakravaló, fekete priccsesnadrág, kemény szárú csizma, csak úgy kopog a Széchenyi téren. Egyenesen a nagylányokhoz mennek. De mennyi itt a leány! Sokkal több, mint a fiú. Hát persze, mert a fiúk, akik a Hóstátban laknak, azok csak estefelé jöhetnek sétálni.

Rózsi kínál a tésztából, amit az asszonya csomagolt neki:

—Edd meg, kicsi Rózsi, edd meg. Te nem híztál egy cseppet sem. Nincs mit egyél? Nézd meg, én már híztam, hasam is van, né, mekkora! Alig ér be a köntösöm, nem győzöm magam ennivalóval. Mondja is asszonyom gazdámnak: „Né, hogy kisimult.” Ott eszem velük, s még biztatnak is, hogy vegyek még.

—Én biza az ebédlőben teríték asztalt, de mégis a konyhában eszem — mondta búsan egy leányka.

—Én két gyermekre ügyelek, ahányszor ők esznek, én is ehetek.

—Nekem egy zsémbes öregasszonyom van, beteges, olyan keveset eszik, s nekem is kicsit ad, de én lopok magamnak a spájzból, mert legtöbbször az ágyban van. S aztán van egy nagy úrfi fia, az még biztat: „Egyél, hogy nőjél!” De én jól is nézek ki.

—Hát azért jövünk el szolgálni, hogy jöjjünk helyre egy kicsit, hát nem is igaz, leányok? — mondja egy kövér leányka.

Most mindegyik mond valamit. Összedugjuk a fejünket.

—Ügyelni kell erősen — súgja halkán Sári —, mert elcsalnak, kiszívják a vérünket, igen biza! Van olyan vallás, hogy csak keresztény vérral keresztelnek. Sok gyermek elveszett, elvitték magukkal autóval, s a kerekébe szívták ki a vérét, s aztán bélökték a Szamosba. Csak az a vér jó, aki kínlódik.

—Egy leány meghalt, igaz, nem volt falumbeli, amikor az asszonyáék elmentek otthonról, ő bément a szobába valamiért, s a tükörben meglátta az ágy alatt a tolvajt. El akart futni, de összeesett, meghalt.

—Én úgy hallottam, hogy a tolvaj fojtotta meg, mert nem mondta meg, hol a pénz.

Ki mit tudott, elmondta. Egy leány érdeklődik:

—Nem láttátok azt a Marit? Azt is elsején hozták be szolgálni.

—Hozták, hozták! Béhozták azt már sokszor, de hamarabb hazaért, mint az anyja. Annak nincs szégyene egy csepp se. Azt mondta, hogy ha agyonütik sem ül itt, ő nem bírja.

—Hát mi is csak muszájságból szeretjük ezt a szolgá-
lást. Igaz, leányok?

Jó délutánra járt az idő, megbátorodtunk, jártunk még egy csárdást is, dúdoltunk is, s aztán el-elnézegettünk a sátrak közé, mögé, ahol egy-egy nagyobb leány beszélgetett a fiúval, hogy hogy csókolóznak. Most még a nézőink is többen vannak, kereken fognak, úgy bámulnak. Itt mellettünk három úriember, ott a nagyleányok mellett egy csoport katona figyel, s még meg-meghúzzák a hajukat, kötölődnek: „Szép leány, én szeretem magát.” De a vilá-
gért sem állanak szóba velük, mert egy percig sem becsü-
letes az, aki a katonával szóba áll. A katonák mellett öt úrfiféle vigyorog, próbálnak közeledni, de a leányok el-
húzódnak tőlük.

Tarkabarka lett a Széchenyi tér. Ez a sok fehér ing, fekete keszkenő, kék lájbi mintha mind azt mondaná: „Itt vagyunk, a vasárnap a miénk!” Jó lett volna olyan helyen összegyűlni, ahol nem bámul senki, de hová? Ki törődött velünk? Ez is mind egy hagyomány. Itt gyűltek össze anyámék, nanómék, s még azelőtt is, ez a tér csak a mienk, itt nem számít, hogy ez más utcai, nem forrószegi, vagy ez csipkeszegi, itt mindenkinek helye van. Még az idő-
sebb asszonyok is, akik szolgálnak, még azok is idejönnek. Nem nagyon érdekelt a mozi, a színház, annak örvendtünk, hogy együtt lehetünk.

Azért nagy ritkán megnéztük a cirkuszt, s még láttuk a Trosnájder nevezetűt, az ott mászkált fenn a kötelen a Széchenyi téren.

Táncolunk a Széchenyi téren. Mellettünk a jövőmenők megbámulnak, s néha beverődik közénk egy-egy más fa-
luból való fiú, feltesz egy kerek szalmakalapot a fejére, kérleli a leányokat, hogy táncoljanak vele is. De ez

nem megy olyan könnyen. A leányok félreállanak, azt mondják, inkább nem táncolnak. A fiú tovább kérleli őket, de a lányok karonfogva állanak, nem akarnak vele táncolni. Jön egy falubeli nagy fiú, kezdi magyarázni a lányoknak:

—Ez az én barátom, egymás mellett szolgálunk, rendes falusi fiú, mint mi, nem afféle kocifer. Sári, gyere, táncolj velem, tudom, nem ragad hozzád. Na, mit idétlenkedtek még mindig? — Kézen fogja Sárit, s átadja a fiúnak: — Na, táncoljatok!

Sári nagy szégyenlősen, ímmel-ámmal járja, a falusi fiú is pirul a szalmakalap alatt, pedig ügyesen járja a csárdást. Kereken vesszük őket, s már mindnyájan táncolunk, kopog a tér a nagy patkós csizmák alatt. Én Filep Rózsival táncoltam kettesben. Két kicsi fiú odajön:

— Hát nem jösztek táncolni négyesben?

A bódék közé mentünk, mert hát itt nem látnak olyan sokan. A fiúk tánc közben kérdezősködtek:

—Hát ti forrószegiek vagytok? Hát most először jöttetek szolgálni? Merre laktok?

„Hát, hát, hát, öhön, öhön, öhön” — nem győztünk válaszolni. Én már mind a napot figyeltem, úgy megy lefelé, mintha húznák. Itt hamar eltelt az idő. Két leány s a két fiú elkísért egészen az Erzsébet út aljáig. A nap most megy le, sietni kell nekem.

—Én is arra megyek — szól az egyik fiú, s elindult mellettem. — Tudod, nem adott apám a Hóstátba, mert ott sokkal nehezebb; tele van a pajta marhákkal, s még a mezőre is kell járni. Itt, ahol szolgálok, csak egy tehén van, arra kell ügyeljek, legeltessem, itassam, s még el-elkűldenek vásárolni. Itt a dolog nem öl meg, az biztos. Itt én vagyok a gyermek egy pár öreg mellett. Itt voltam tavaly is, de meg is híztam. Tudod, azt szeretem, hogy úgy ügyelnek reám. Együtt eszünk, s biztatnak, hogy egyek még. Lehet, hogy a Hóstátban nagyobb lenne a fizetés, majd ha megnövök, oda megyek én is, mint a többi fiú. Ne nézd, te kicsi Rózsi, hogy kopott a ruhám, vagy hogy nem reám szabták, ezt a testvérem kinötte, de jó ez itt. Édesapám mind elvitte a fizetésemet, már megvett nekem egy kicsi borjút. Addig adom haza a fizetésemet, amíg vesznek még egyet, legyen, mi nőjön, hát nem is igaz, te kicsi Rózsi?

Büszkén kivetette a mellét, kacagott nekem.

—Majd veszek én magamnak gúnyát is, és szép kicsi csizmát, nem olyat, mint ez, hogy a fene egye meg! — Rúgott egyet, s a jobb lábáról lerepült a csizma. Én megijedtem, ő dadog:

—Nem akartam, nem akartam. — Szedi össze a járdáról a szalmaroncsalékot, ami a csizmából kihullott. — Muszáj volt tegyek belé, mert igen nagy, hogy a fene egye meg! Jobb volna mezítláb.

Ül a járda szélén, egy nagy úri köntösféle darabot teker a lábára kapca helyett, felhúzza a csizmát, kopogunk, csoszogunk tovább. Meg-megnéznek a járókelők, egyik-másik mondja is: „Né, egy pár szíki tojás.” Mi úgy teszünk, mintha nem hallanánk, mondjon, ki mit akar, jó, hogy nem vagyok egyedül.

Nem szeretem, ha valaki dicsekszik, de nem nevetnék a világért a fiún, aki most tovább beszél:

—Jó nagy a pajtánk, azt mondja apám, hogy elférne benne öt marha is. Apám mindig tart egy tehenet, hogy legyen tej a háznál. Most adott el két jó tulokmarhát, vett földet, mert az is kell, ne örökké a más földjét túrjuk. A szomszédnak is van egy tehene, a két tehenet járomba fogjuk. Egyik nap ők, másik nap mi dolgozunk a szekérrel, nem kell napszámot tegyünk a fuvarért, ez is valami.

Hej, gondoltam, biza ezek is jól állanak, csak nekünk nincs egy borjúfarkunk se. A fiú folytatta:

—Rongyoskodok én szívesen, csak legyen értelme. Aztán kell még pénz szénára, nem várhatom, hogy apám vegyen, örvendek, ha bibelődik, tusakodik a bornyúimmal. Hát nem igaz? — Nagy szemeket meresztett rám, s folytatta: — Téltre hazamegyek, járjak iskolába, meglesz a négy osztályom, leteszek egy nagy gondot a nyakamról. Nem szeretek tanulni. Mire való is? Valahogy csak átlökösnek rajta; jobban szeretek dolgozni. Nem számít, csak a nevemet tudjam leírni. Apám azt mondja, az iskolát nem az ilyen rongyosoknak találták ki, s aztán mégis követelik, hogy legyen meg mindenkinek a négy osztálya... Hát még messze laktok? — Meghúzta az ingem ujját: — Né, kell cukor? — s a kezembe nyomott egy szem cukrot, a kezét végighúzta a kezemen. — Bár szolgálnál a szomszédunkban.

Mutattam, hogy ennek az utcának a végében lakunk.

— Milyen édes ez a cukor — mondtam.

Szembe velünk négy idegen fiú közeledett. Nálunknál sokkal nagyobbak voltak. Kezdték csúfolkodni velünk. Legelőbb a szalmakalapot vették le a fiú fejéről, mindegyik megpróbálta, s közben csúfolódtak: „Hát kedtek mikor házasodtak össze?” — kérdezték, s még jó szerencsét is kívántak nekünk. Nézegettek, nagyokat nevettek:

— Nétené, ilyen csizmája nem volt még a dédnagypárnak sem — mutattak a fiú lábára, azután az én lábamra. — Ez menyasszonyi csizma? — kérdezte, s az államnál fogva felemelte a fejemet. — Nétené, szégyenlős ked? — S jól megcsípett. — Ne félj, nem bántalak, kicsi vagy még.

Azt hittem, összeesem. A két sovány térdem összeremegett, s a fejemet még jobban lesütöttem. Így állingáltunk egymás mellett, hallgatva túrtünk. Végül aztán a fejébe húzták a szalmakalapot, egészen a fülére.

Jól be volt szürkülve, szótlánul indultunk el. Most igazán félek, itt még a házak is ritkulnak. Jobb kéz felől egy fekete vonat húz el a sínen.

— Mindjárt otthon vagyok, ott né, abban a házban lakom.

A fiú nem is hallja, hogy mit mondok, felsóhajt, s a négy fiú után mutat.

— Ezek, ezek csak olyanok, né. Szeretnék én cserélni velük, akkor biztos, hogy nem ugatnának. Mikor én ősz felé jártam a marhák után, mezítláb, már hidegek voltak, s még vártam, hogy pisiljenek a marhák, én ott tapicskáltam benne. A húgyban, ganéban melegítettem a lábam. Tudják is ők, mit jelent a csizma! ... Te kicsi Rózsi, én nem is erre lakom, de én mégis elkísértelek hazáig. Jó éjszakát adjon Isten, jövő vasárnap találkozunk.

Én álltam a kapuban, és most én féltettem őt. Hosszasan bámultam utána a félhomályban. A sötétben úgy látszott, mintha csak egy fehér ing és egy szalmakalap menne. Jó éjszakát mindenkinek!

Egy kicsit boldog voltam, egy kicsit boldogtalan. Az ágyban fekve mindent átgondoltam. Hogy is telt el ez a mai nap? Tetszett a kicsi fiú nekem. Milyen szorgalmas! Már van kicsi bornyúja. Bezzeg nincs a testvéremnek, Jánosnak, pedig ő is vett egyet. Neki nem nevelték fel, édesapám addig adta-vette, járt vele a vásárba, gyakran

megcserélte, a borjú két év múlva is csak akkora volt, mint amikor vette. Akkoriban volt is apámnak pénze itálra, szivarra. Igaz, én ezt nem láttam, nem emlékezhettem, mi volt nyolc évvel ezelőtt, mert csak alig töltöttem be a kilencet, csak hallottam.

Kalári s Kati nénémék is beszéltek, hogy ők malacot próbáltak venni, hogy nőjön meg, s még egy kis pénzt is küldtek haza gabonára, de az sem sikerült. Az egyik malac elhibásodott, nem evett semmit, de ha egy tyúkot megfoghatott a vályúnál, azt mindjárt széjjeltépte. Akkor megverték s megdöglött. A másik szépen fejlődött, szép süldő lett belőle, de hát jöttek a végrehajtók, el kellett adják, hogy kiválthassák a leányok új csizmáját, új gúnyáját vele. Nem volt pénzlehetőség, meggyúlt az adó.

Én is emlékszem egy ilyen esetre. A Nagy utcán járt egy szekér, meg volt rakva mindennel: párnától kezdve gabonáig. Felnyitották a ládát, kanapét, a legdrágább holmit szedték össze. Az asszonyok sírtak, kérelték az adószedőket, futkostak kölcsönpénzért. Volt, aki azonnal elment a városba, s elhozta a gyermek fizetését. Hallottam, ahogy mondták:

—Ezt biza muszáj kiváltani, mert ott megpenészedik, vagy kirágnák az egerek, vagy elvesztődik.

—Na látod, az a rafinált Mari most is elbújt. A múltkor is sikerült neki. Mindent lezárt, s elbújt a hiuba, onnét nézte, hogy mit csinálnak...

— Te, te Sári, ezek még a hiuban is kutatnak.

—Igen, de ez magára zárta, lakatolta a léces padlásajtót. A Pista malacát kieresztették az ólból, de mégsem hajtották el, mi a fenét csináljanak vele, hová tennék?

Zsuzsi néni szidja őket a hátuk megett:

—Hogy a sánkor egye meg ott, ahol gondolom, mert mindent kitalálnak ezek a nagykutyák. Ekkora nagy adót követelnek, megnyúzzák az embert élve. Hát miféle jövedelmünk van nekünk? Na, most elviszik ezt a nagy szekér holmit, bészárják a hivatalba, elegy-belegy löknek mindent. Tán csak nem is ügyelnek arra, amit keservesen megszerztünk. Aztán ha nem fizetsz egy hét alatt, elárverezik. Ezt muszáj kifizetni, ha a fekete fene fenét eszik is.

Tördelték a kezüket az asszonyok beszéd közben.

Ezeket átgondoltam, s nem jött álom a szememre, csak fetrengtem az ágyban. Nyugtatom magam, hogy a mostani években nincs olyan nagy adózás. Na de szép volt ez a mai nap, csak estefelé ment löcsre egy kicsit. Kéne aludjak...

Öcsike felsírt mellettem. Átöleltem a gyermeket: „Ne sírjál, itt vagyok melletted.” Félálomba merülök. Álmomban otthon vagyok, mesélek a testvéremnek, Öcsi Pista lett, s én mesélek, szinte hallom, hogy anyám jön-megy mellettem a házban, sepreget, kicsavarja a mosottat, száradni teszi, kikiált apámnak a tornácba: „Jöjjön ked, feküdjünk le.” Most hozzám jön s megkérdi: „Imádkoztál?” Betakar, megcsókol. „Jó éjszakát, álmodj szépet, drága gyermekem.”

Egy levél

Kelt levelem 1942. Én tudatom, hogy jól és egészséges vagyok, amelynek párját kívánom a jó Istentől kedteknek is. Hát kedtek mit csinálnak otthon? Ügyeljenek a kicsi testvéremre. Mari is mondja, mind rosszat álmodik kedtekkkel: sötétségben járnak, Pista mind veszlődik el, keresik, de nem kapják. Tudatom, én nagy beteg voltam, de olyan, még doktort is akart hozatni asszonyom, de gazdám nem hagyta. „Sokba kerülne, inkább vigyük el — mondta. — Nem lehet nagy láza.” De mekkora az a nagy láz, nem tudom, de erősen féltém, hogy meghalok, soha többet nem látom kedteket. De már annyira jobban vagyok, fél tudok kelni. Most írom a levelet, amíg a gyermek aluszik. Úgy képezem magam, mint a rab gólyát, amelyiknek a rossz gyermekek levágták a szárnyát, farkát, s bézárták. De vajon engem ki zárt bé? Ebben a nagy idegenségben nehezen telnek a napok, vágyom haza. Édesanyám, itt nem hallok harangszót, nem kukorékol a kakas, még a békák sem kuruttyolnak. Olyan idegen minden. Sokszor annyian vannak nálunk, mégis úgy érzem, egyedül vagyok. Jött egy nagy úr, ténsűrnak kellett szólítsam, még tringeltpénzt is adott. Nem költöttem el, gyűjtöm, avval Pistának veszek valamit. Édesanyám, vigyen ked haza bár pünkösdre, csak egyetlenegy napra, lássam a testvéremet, s menjek el az

aprók táncára. Le ne vágja ked a Dani kakast, a Zsuzsika tyúkot cirógassa meg ked helyettem. Hát eszik a malac? Hát kicsi Erzsé nem kérdi, hol vagyok? A Kiskútban van víz? Vagy csak kicsi? Merítővel merítik ki kedtek? Itt sokkal könnyebb, itt van a víz az udvaron. S itt kenyeret sütünk, nem málét. Tudatom, jó a koszt, annyit ehetek, amennyi belém tér, mégis sovány vagyok, tisztára erővel eszem. Édesanyám, imádkozom kedtekért este, reggel, s Pistáért is. Kedtek is imádkozzanak értem mindennap. Evvel levelem lezárom, választ várok, csókolom kedteket. Szervusz, kicsi Pistánk! Mindenkit tisztelen, csókolok: a jó asszonytestvéreimet, a jó szomszédokat, a jó Mányi nénit s aki felőlem érdeklődik. Szerusszon ked, édesapám, édesanyám!

A szolgáláshoz is szerencse kell

Megyek újra szolgálni. Édesanyám rábeszél, hogy Gherlára álljak bé szolgálni, az közelebb van, s még ő is meg tud látogatni gyakran. Egy vasárnap — hétfőn elseje van — elindultunk anyámmal gyalog, a régi úton, kifelé a hegyen, itt sokkal közelebb. Sokan mentünk, jöttek asszonyok árulni. Volt, akinek a terüjét szekér hozta a nagyúton, volt, aki zsákban hozta, kétfelé volt kötve a vállán, a háta közepét s a mellét ütögette a nagy terü, ahogy lépett. Az ilyenek gyakran megálltak pihenni, letették a terüt is:

—A fene egye meg, amikor elindultam vele, azt hittem, urasan jövök, de nehéz, pedig csak egy kis fuszulykát, egypár kupa puliszkalisztet s egy kis fokhagymát viszek, legyen egy kis pénzem a ház szükségére.

Egyik menyecske tojást vitt eladni, egy kézikosarat cserélgetett a karján.

—Én a tojást kondérban viszem, így könnyebb — mondta egy másik fiatalasszony.

Utolértünk egy-egy asszonyt, nagy terü a vállán, de el is hagytuk. Ezek mind lemaradoztak, csak nyolc vagy kilenc órára értek be a piacra megizzadva, elállva. Volt, aki minket is utolért, így mendegéltünk. Nekem egy ruhás-

tarisznya volt a hónom alatt, anyám hozta a csizmámat s valami viseltes dolgot, az is tarisznyában volt.

—Hallja ked, Rózsi néni, tán csak nem szolgálni hozza ked ezt a nagyleányt? Ezt már nem kell kísérni, ez már megél a jég hátán is, ha ügyes, miért kell bécankoljon ked is vele?

—Hát valami piros fejtőt szeretnék venni, párnahajvarni — felelte anyám.

—Fejtőt — csodálkozott az asszony —, tán feketén? Vagy az ócskapiacon?

— Igen, én is ott szeretném megnézni.

Én meg gondoltam: „Csak megnézi ked, mert megvenni nem tudja, hiszen nincs egy árva leje sem.”

Megérkeztünk a városba. Én még itt sosem voltam. A piacon mentünk keresztül. Hű, mennyi itt a falusi, hogy árulnak, nyüzsögnek!

—Vajon merre menjünk, hogy lássanak jól a nagyságák? — kérdi anyám. — Mert itt nincs cselédpiac, mint a kincses városban, ez kicsi mezőváros, itt majdnem mindenki ismeri egymást, mint falun.

—Néni — kiált utánunk egy nagysága —, béállítja a leánykát? Hát akkor menjen el a Víz utcába, Pap István doktor úr szomszédjába, ott megfogadják. Csakis falujukbeli leánykák szoktak náluk lakni.

El is mentünk. Egy idős asszony fogadott:

— Na, jöjjenek beljebb.

Anyám kezet csókolt, s mondta nekem is, hogy csókoljak kezet a tekintetes nagyságos asszonynak.

— Ide küldte magukat valaki? Igaz, a fiatal nagysága a patikában van, nem jön haza csak délután, de ha meg tudunk egyezni, én megfogadom. Nézze, néni, itt jó dolga lesz, segít bevásárolni, főzni, aztán a mosás könnyű. Itt a kert alatt folyik a Szamos. Az ivóvizet a Sétaterről hozzuk, de az nincs messze. Ez a hatéves kislány van, minden délután sétálni megy vele.

Anyám már kétszer is elmondta, hogy nagyon örül, hogy ilyen finom úri helyet kaptunk.

—Na aztán, kicsi Rózsim, ügyelj, járj kedvébe a nagyságos asszonynak. Reggel, mikor jön ki, csókolj kezet.

Az idős asszony elégedetten nézte anyámat:

— Látom, maga érti, hogy kell. Biztosan sokat szolgált maga is.

— Hát igen biza, nagyságos asszony.

Kikísértem anyámat.

— Hej, leányom, nagyon szép itt minden, az ilyen helyet meg kell becsülni. Itt lesz mit egyél bőven. Né, milyen szép virágos udvar!

Anyám mindent jól eldicsért nekem, az utcaajtóban mégis törölgette a szemét:

— Ügyelj magadra, drága gyermekem! — Elindult, a mezítelen lába nem kopogott a járdán, pedig hogy sietett! Én csak álltam, néztem utána, amíg csak látszott a fehér inge.

Délután hazajött a fiatal nagysága. Szép fiatal barna asszony volt.

Az öregasszony:

— Nézd, kit fogadtam meg.

A fiatal asszony a nagy fekete szemével tetőtől talpig megnézett. Én két kézzel, félve megfogtam a kezét, lehajoltam s megcsókoltam. Milyen puha ez a kéz, mint egy gyermeké, nem olyan kerges, mint az édesanyámé, ez igazi nagy nagysága — gondoltam, s észre sem vettem, hogy szólít. Vállamra tette a kezét:

— Na, mondjad, drága, hogy hívnak? Tudsz te valamit segíteni a nagyságos asszonynak? — mutatott az idős nagyságára.

— Tudok én dolgozni, már nem vagyok kicsi.

— Akkor jó, Rózsikám, ügyes kislány vagy.

Megsimogatta a vállamat, fejemet. Mosolygósan nézett.

Éreztem a nagy különbséget. Jaj, milyen nagy urak, milyen parfümősek, azt sem tudtam, melyik lábamra álljak, hogy jobb legyen. Félve nyúltam ehhez-ahhoz, még amit tudtam, azt is megkérdeztem, hogy jobb legyen. Úgy éreztem, hogy butulok. Lestem a száját, hogy mondja, mit is kell dolgozzak: „Evvvel ne járj, azt ne fogdosd össze, egy kicsit se csámcsogj, egyél szebben. A vizet ne kortyold, csak nyeljed. Ne bámulj, drágám! A hosszú hajadat kösd fel, ne lógasd erre-arra! Na, most miért vagy olyan szomorú?”

Mindenért megszólított a zsémbes öregasszony.

— Azt a cipőt pucold meg újból! Gyere, drága, menj hamar, hamar!

Úgy éreztem, hogy „mars ki, drága, mars be, drága”. Ha seprűt vettem a kezembe, nem állotta meg szó nélkül: „Így fogd, ne úgy.” Aztán:

—Né, megérkezett a nagyságos asszony, csókolj szépen kezet!

Ezt kétszer is el kellett mondja, mert én legszívesebben elfelejtettem volna. Ilyenkor bámultam a kék eget.

—Te nem vagy kedves, mint anyád — szokta mondani. — De nem baj, megnevellek én.

Eszembe jutott, hogy mit mondott anyám: ha cselédnek születünk, kell túrjünk, meg kell alázkodjunk. Hogy mi mit érzünk, az titok. Szerettem volna sokszor én parancsolni az öreg nagyságának: „Fuss ide, fuss oda, hozzad már, adjad már.”

A gyermek kicsiszékét arrébb tettem az utamból, ő megbotlott benne, hasra esett. Én kérleltem, kérleltem, hogy igazán nem akartam, bocsásson meg, de sajnálni nem tudtam, még el is kacagtam magam. Ő mindennek lemondott:

—Te, te rongyos kölyök, tudd meg, hogy elkergetlek felmondás nélkül!

Mérte nekem a kezét, de mégis csak a hosszú befont hajamat ráncigálta meg egy kicsit. Sírni kezdtem:

— Nem kell engem elkergetni, én úgyis elmegyek.

—Mit beszélsz, te háládatlan gyermek! Meg sem köszönöd, hogy azonnal útnak nem eresztelek?

Ó, bár küldene haza! Úgyis elmegyek, én itt nem ülök, még jó szót sem kaptam. Azt a „drága” szót is olyan mérgesen, durván ejti ki, kényszerből: „Na aztán, drága, ha mi ettünk, ehetsz te is.”

Szolgáltam én még, de egy asztalnál ettünk. Nem kívánok én evvel a mérges asszonnyal enni, de nem is tudtam, mi a baj. Anyámék sem értenének meg, hogy miért is megyek haza, ha olyan jó kosztom van, de nem bírom már. Bár küldene el ő! A fiatal nagysága sem igen beszél velem. Munkában van, keveset van itthon, de még jobb is így, mert olyan kényes, finnyás, púderszagú. Az is megszidott, azaz nem is, csak kérdezte:

—Mondd, hová tudtál úgy szaladni a piac felé? Még azt hiszik, hogy mi kergetünk. Úgyis az van, hogy igen zaklatjuk a cselédeinket, azért nem ülnek nálunk.

—Én, én azért futottam ki a piacra, hogy lássak falubelieket. A tegnap péntek volt, s ezen a napon szoktak jönni árulni.

—Hát beszéltél velük?

—Hát nem ismertem őket, de olyan jólesett köztük lenni. Ott egy kicsit jöttem-mentem, meg is kérdezték, hogy ki leánya vagyok. Egyik azt mondta, hogy mi rokonok vagyunk, én a nyakába ugrottam, összevissza csókoltam nagy boldogan s hazafutottam.

A fiatal nagysága:

—Érdekes, ez a gyermek, úgy látszik, vágyik haza. Na, ha így van, minden második vasárnap hazaengedlek. Szombaton délután elindultok gyalog, hétfőn reggel visszajöszötek. De kell keresni valakit, hogy együtt menjetek, jöjjetek.

— Jövő vasárnap mehetek a táncra! — kiáltottam fel örömben, s egy nagy csókot nyomtam asszonyom keze fejére.

Az öreg nagyságának nem tetszett:

—Avval rontod el őket, hogy túl finom vagy, mindent megengedsz nekik. Nem tudják ezek értékelni. Minden két hétben hazamenni? Ha cseléd, legyen cseléd! A vasárnap délután az övék.

„Na, csak mondjál” — gondolom. Már nem is haragszom. Az öregek zsémbesek. De már szombaton délután a szememre hányta kétszer is: „Ha minden második szombat, vasárnap a tiéd, mozogni kell.”

A cselédnek mindent meg kell szokni. Jó hely, a fiatal nagysága kedves, s a gyermek nem is olyan rossz. Eleinte ütött, hogy menjek el tőlük, jöjjön vissza Kati, a régi cselédjük, de most már megszokott. Huncut, szép kis leánygyermek, büszke is voltam rá. Szépen felöltöztettem, sétáltunk minden délután a Sétatéren egy-két órát. Még egy hete sincs, szép blúzzal ajándékoztak meg. Ezt csak akkor vehetem fel, ha sétálni megyek. Fel kell vegyem az új köntösömet, s hajadonfőtt, mezítláb, így sétáltunk kézen fogva. Hiába nézek erre-arra, nem látok egy falumbelit sem, ez fáj a legjobban nekem.

Vasárnap délután készültem sétálni egyedül. Felvettem a fehér ingemet, csizmát is húztam. Kacagva mondták: „Ne húzd fel, jobban áll mezítláb”, de nekem mind

mondhatták. Vasárnap így kell járni. Összejártam a várost, sehol egy falumbeli. Összejártam az örmény, a katolikus templomokat, hátha látok egyet. Végül a református templom előtt talákoztam két idősebb asszonnal. Megcsókoltam őket, kérdeztem, hova gyűlnek itt össze a cselédek.

— Hát sehová, itt nem úgy van, mint a kincses városban.

Nem ülök, nem ülök, mondtam magamban sírva. Este felé még talákoztam három leánnyal. Összevissza csókoltuk egymást, mintha testvérek lennének, pedig soha nem láttuk egymást, jóval nagyobbak voltak nálamnál, de rögtön ott is hagytak. Már tudtam, hogy nem tudok parancsolni magamnak: megyek haza. Egész éjjel nem aludtam semmit. Én megszököm. A ruháimat egy helyre dugtam, nehogy ott felejtsek valamit, a csizmámat közel húztam az ágy alá, a köntösömet a helyén hagytam, nehogy észrevegye asszonyom. Az ajándékba kapott blúzt a párna alá tettem, nem kell nekem senkié, nem érdemlem meg.

Délben fél kettőkor, szokás szerint, az öregasszony be ment a szobába a gyermekkel, le szoktak feküdni. Én a nagy ruhatárisznyába mindent belégyúrtam, lábujjhegyen megyek kifelé a konyhából, az előszobán keresztül az udvarra. Az udvar felőli szoba ablaka alatt surrantam el, hallom, hogy kiáltanak:

— Rózsika, te vagy?

Jaj, végem van! A tárisznyát bétettem a virágok közé a gruppba, szaladtam befelé.

— Tessék parancsolni!

Zsörtölődött, hogy mi van velem:

— Mindent kétszer, háromszor kell mondjak neked! Az utcaajtót zárd be kulccsal, megértetted?

A gyermek közben hívott:

— Rózsi, gyere, feküdj te is ide velem! — Nyújtotta a kezét felém: — Gyere, csókoljalak meg.

Az öreg nagysága rákiabált:

— Feküdj le! Jól is néznétek ki itt a szobában, az ágyban a cseléddel.

— Igenis, nagyságos asszony kérem.

Sietve vettem ki a gruppból a ruhatárisznyámat, bétettem az utcaajtót kívülről. Semmi lelki furdalást nem

éreztem. Ha csak annyit mondott volna az öreg nagysága „Gyere, Rózsi, altasd el te a gyermeket”, nem hagytam volna ott, mert nem volt rossz hely, s féltem is hazamenni.

De milyen nehéz ez a tarisznya, hogy megyek hazáig vele? Szembetalálkoztam a szomszédasszonnyal.

— Csak nem hagyod itt őket? A gyermek meg fog siratni.

Én csak mentem, siettem, a fejemet jól lehajtottam, nem akarok látni senkit, csak majd ott, ha a városból kiértem. Vittem a nagy tarisznyát, ahogy tudtam, cserélgettem a hónom alatt. Már a város végén jártam, s még mindig mintha hallottam volna a gyermek hangját: „Rózsi, mondj mesét, Rózsi, gyere sétálni.”

Így ábrándozva mendegéltem. Egy szomszédasszony kiabál utánam:

— Várj meg, kicsi Rózsi! Né, hogy el vagy izzadva. — Elvette a terümet; még voltak vagy öten, mindegyik vitte egy-egy kicsit. Így cserélgettük hazáig.

Na, most biztos megvernek. Féltve mentem befelé az utcán. Biztos, hogy jót nem gondolnak felőlem. A szomszéd Zsuzsi néni kiált:

— Na, meglett a szolgálás? Na, hazajött az új leány?

Apám nevetve mondta:

— Csak nehogy minden héten új leány legyen!

Nem vertek meg, de nem is dicsértek.

Anyám:

— Ez nagy szégyen, leányom. Ha fát vágnak rajtad, akkor is ott kell ülni egy helyt bár három hónapig. Az nem beszéd, hogy nem volt, kivel hazagyere a táncra, hogy nem voltak ott veled egyszerűs leányok. Muszáj szolgálni! Csurdé seggel, mezítláb nem lehet jární a csárdást. Aztán hogy durva volt az öreg nagyságád? Hagytad volna, fújja ki magát. A cseléd ne legyen érzékeny, csak hízelgő, mint a kutya.

Vasárnap újból indulunk szolgálni, a városba, gyalog. Mindenki viszi a kis batyuját. Nincs a tarisznyámban csak két ing, egy köntös, ruha, pendely, szoknya. Ezt a hónom alatt viszem, a másik kezemben a csizmámat lógi-nyáztatom. Össze van kötve a felhúzójától, meg-megütöm vele az előttem haladó leánykát.

— Menj már, Sári, vár az úrfi!

Engem is így lökdösnek.

— Te is szedd a lábad, Rózsi, téged vár a kocifer úrfi forma.

— Hát téged ki vár?

— Egy zsémbes nagysága.

Fújtuk, kiáltottuk, még csárdásdallamot is kerestünk neki:

Holnapután ilyenkor
Két nagysága parancsol.
Inkább kettő, mint egy sem,
Visszamenni nagy szégyen.

Így mentünk vidáman, kacagva, játékosan. Egy kicsit boldogan, egy kicsit boldogtalanul. Amíg együtt voltunk, jól éreztük magunkat, csak amikor elváltunk, akkor éreztük a magányt, a nagy idegenséget.

Mire a nap lement, megérkeztünk a kincses városba. Én a nagybátyámnál jól aludtam, reggel kimentem a cselédpiacra. Csak olyanhoz szeretnék béállni, hogy ne legyenek nagy urak vagy túl szegények. Lesütöttem a fejemet, nem is néztem csak az egyszerűbb asszonyokra.

Egy alacsonyabb asszony áll meg mellettem.

— Kislány, én megfogadnám magát. Egy fiacskám van, arra kéne ügyelni.

Megtudtam, hogy a Széchenyi téren van sátruk, még sárgavásznat is árulnak, onnan szoktak venni a mieink is. Ez nagy szó volt. A háború után úgy ki voltak ürülve a boltok, semmit sem lehetett kapni. Én beállottam ehhez az asszonyhoz. Az úton mind azon törtem a fejem, hány méter sárgavásznat vehetek egyhavi fizetésemből. Meg is kérdeztem asszonyomtól.

— Egyhavi fizetésszel két méter sárgavásznat vehetsz. Nem is olyan drága, csak kétkilónyi hús ára — mondta nevetve. Én elgondoltam, hogy a két méterből lesz egy ingem, anyám jól kiféheríti, s meg is varrja. Ahány hónap, annyi ing. Nem is megyek én el innen, amíg jól be nem szerzem magamat fehérneművel, még ha fát vág-nak rajtam, akkor se mozdulok.

A sátrak ott sorakoztak a felső Széchenyi téren. A Sétatér mellett egy alacsonyabb házba mentünk be. Gyönyörű tisztaság volt.

— Ez a konyha, ez a nagyobbik szoba, itt mi vagyunk, a kisebbik szoba a tied, a gyermekkel. Itt alszol te, s itt a gyermek — mutatott egy rácsos ágyra, amelyben egy szőke fiúgyermek kezdett ébredezni a beszédre. Asszonyom megnézett jól:

— Ugye, nem vagy beteges?

— Nem vagyok, nagyságos asszony.

— Szólíts csak Zsuzsika néninek, ha nem szereted a nagyságázást. Nekem mindegy, csak a gyermekre ügyelj nagyon.

Elmondta nagyjából, hogy mi a dolgom, s már sietett is vissza a sátorba, árulni. Nekem minden nagyon tetszett, de leginkább az, hogy megbízott bennem. Nem is kell itt orgonáljon egész nap a fülemben, hogy „ezt így kell csinálni, s azt úgy”. Egy cseléd megkeresi a maga dolgát, nem kell az orránál fogva vezetni, avval csak butul. Én azt szeretem, ha meghallgatnak, nekem is legyen szavam. Ne csak a gúny, a kacagás, ezzel ölik meg a cseléd lelkét: „Ez csak egy cseléd, még ez is beszél?”

Eltelt három nap, már a sátorban is voltam a gyermekkel. Asszonyom a pult alatt megmutatta nekem a vásznat, s vissza is dugta. Mindent szeretek, csak azt nem tudtam, mi van a homlokomon s a kezem fején. Úgy viselkedett, hogy húztam le. Pláné reggel, piros hólyagocskákkal van tele. Eddig még délutánra behúzódott, de most már délután is ott van a piros hólyag. Nem elég nekem, hogy az arcom kezd pattanásos lenni, most még ez is.

Egyszer hallom, hogy a szomszédasszony mondja:

— Ezt a kicsi leányt eszik a poloskák.

Megijedtem. Jaj, én félek, ezután villany mellett alszunk. De a gyermek nem volt megszokva villanynál aludni, de még én sem. Asszonyom aggódva nézte: mit kéne csináljunk? Bepetróleumoztuk az összes bútorokat, még az ágy deszkáját is, a repedésekbe is töltöttünk, de nem ért semmit. A gyermeknek is látszott reggel két-három folt az arcán, de őt nem szeretik úgy a poloskák, mint engem.

— Meg kell cseréljük a szobákat, ezután a nagyban lesztek ti, minket itt nem csíptek.

Még azon éjjel a másik szobában háltunk, hát verje meg az Isten, még a lábam feje is hólyagos lett. Gazdám felcsattant:

— Ez a leányka májbeteg. Otthon más volt a kosztja, hát persze hogy kiütéses lett. Nem fáj a gyomrod szája? — kérdezte.

— Nem fáj nekem soha.

— Na, menjetek vissza a kicsi szobába, itt te vagy beteg.

De ezt már olyan fennhangon mondta, hogy én megijedtem, de úgy, hogy nem mertem többet panaszkodni, nehogy ők kergessenek el. Hallgattam, türtem, tapogattam a gyomorszájamat, hogy vajon nem fáj? Vajon nem én vagyok beteg? Attól az estétől fogva villanynál aludtunk a gyermekkel, de úgy, hogy csak akkor gyújtottam fel a villanyt, amikor ő elaludt. A rácsos ágyát jól besötétítettem. De sokszor megtörtént, hogy én aludtam el hamarabb.

Második hete, hogy itt vagyok. A Széchenyi téren a kollégáimnak eldicsekedtem, hogy én milyen jó helyen vagyok. Haza is üzentem, hogy ne aggódjanak értem, most igazán eltaláltam a szolgálat.

A falumbeli emberek járnak be a Hóstátba napszámra, egyik jön, a másik megy, ezektől szoktunk üzeni haza, levelet küldeni. Csak nagy ritkán tesszük postára a levelet.

Korán reggel csenget valaki. Hallom a beszédet. Ez apám. Egy szál ingben futottam keresztül a konyhán.

— Édesapám drága, kedves édesapám, hát jött ked napszámra?

— Igen, jöttem, hogy lássalak, drága jó leánykám.

Lehajolt, én a két karommal átfogtam a nyakát, nem győztük csókolni egymást. A szivarfüstös ujjaival cirógatta a homlokomat:

— Mik ezek a piros hólyagocskák a homlokodon? Te, sze itt van poloska! Nem hagylak itt — mondta.

Én hiába kérleltem, sírtam, hogy nekem kell a vászon, én itt ülök, apám csak hangoskodott:

—Hát mit képzelnék? Ennek a sovány, vérszegény gyermeknek még azt a kicsi vérét is szívják ki?

Gazdám kiment, asszonyom lesütött fejjel mondta:

—Tudja mit, Kocsis bácsi? Még ma estig fogadok egy öregasszonyt. Tudja, hogy örültünk ennek a lakásnak? Csak most költöztünk ide, de erre nem is gondoltunk.

Volt még két napom tizenötödikéig, de kifizette a fél hónapot.

Vége a vászonnak, ez sem sikerült — gondoltam. Nagybátyámhoz mentem, aki a Magyar utcában lakott. Az asztalosműhelyében átöltöztem, s a ruhatarisznyát is ott csüngtettem, mert nem volt szabad, hogy bevigyem a szobába, hiszen ha csak egy poloska bekerül, sohasem tudnak megszabadulni tőle. Szomorú voltam, szégyelltem magam. Én a cselédpiacra ki sem teszem a lábam, nem én, hogy megismerjenek: „Né, ez a kicsi leány ma két hete is itt volt, nem lehet valami szorgalmas cseléd.” Így beszélnének, még tán ujjal is mutatnának reám, jaj, ez nagy szégyen lenne.

Angyó néni a kemence körül forgolódik. Nagy derék szemüveges asszony. A két leánygyermek ki s be futkos. A nagybátyám füttyörészve kalapál a műhelyben, én hol itt, hol ott állingálok, nem lelem a helyemet. Benyitottam a műhelybe. Bátyám nagyot csapott az asztalra:

—Ne lógasd az orrodát, menj játszodni a gyermekek közé! Te kicsi vénasszony!

—Bátyám, én már nem vagyok gyerek, én kijártam a négy, osztályt.

—De ha azt mondanák, hogy menj tanulni?

—Bátyám, én otthagytam az iskolát, s ha most újból mennék, azt beszélnék, hogy nem fér a nyakamra a szolgálás, nem szeretem a dolgot. Hát persze, jobb a könyv mellett henyélni. Aztán én úgysem hagyom el a viseletemet soha.

Angyó néni bejött, megigazította a szemüvegét, s úgy figyelte, hogy mit is beszélek.

—Hát van szeretőd?

—Persze hogy van, de még csak az utca elejéig hagytam, hogy elkísérjen. Most, mielőtt eljöttem, utolsó este bemerészkedett a tornácra, de már beljebb nem, szégyelltem anyáméktól.

Ángyó néni úgy felkacagott, hogy minden porcikája rezgett a vékony ruha alatt.

— Milyen nagy leány ez a kicsi leány!

Én úgy szerettem volna jól megcsípni, hogy egyből elhallgasson, mert nem állhattam, ha rajtam kacagnak.

Birika néni, egy hóstáti asszony jött be:

— Na, te kicsi Rózsi, én tudok neked egy jó helyet. Ott ne félj, mert nem esz meg a dolog. Mindig kilenc, tíz óra felé megy a piacra lószekérrel árulni.

— Az nem lehet valami serény.

— Ez itt a Pacsirta utcában, az a részeges Csákó Rózsi néni — mondja ángyóm.

— Az, az, nem volt soha gyermeke. Egy idős hóstáti pár, nem valami tiszták.

— Ő tartsa magát tisztán — mutatott reám Birika néni. — Aztán ha Rózsa néninek úgy tetszik, hogy részegen fetrengjen az utcán ... az ember beteges.

— Jaj, én nem megyek oda!

— Akkor ki kell menni a cselédpiacra, ott válogathatsz. Ott van egy púpos fiú is, nem ismered?

— Hát az az én szomszédom. Én avval beszéltem, s mondja, hogy kéne egy leánycseléd. Kérdezte, hogy nem állok be? De én azt sem szeretem, ahol van fiúszolga.

— Na nem baj — mondja ángyó néni —, én viszlek ki holnap a cselédpiacra.

De aznap délután megjelent Pista, a szomszédom, egy idős, kövér asszonnyal. Ez volt az a Csákó Rózsi, mindjárt gondoltam. Nagybátyám csinálta meg vele a vásárt. Mikor mentünk el, bátyám még egyszer odaszólt asszonyomnak:

— Vigyázzon a leánykára, ügyes, tiszta, csak egy kicsit érzékeny.

Asszonyom csak nézegetett a pöffenős képével. Olyan széles, amilyen hosszú. Elöl a ruhája éri a csizmája fejét, hátul pedig egy jó arasznyira felkapta a fara a szoknyáját. Mellette van Pista, de a derekán csak úgy lötyög utána a fehér ing, kék lájbi. Valamit súgott Rózsa néninek, s kacagva mondja:

— Gyere már, kicsi Rózsi — a köntösömnél fogva közben ráncigált. Így mendegéltünk a Pacsirta utca 20. szám alá. Én úgy búsultam, mintha akasztófára vinnének.

—Né, itt szomszédleány lakik — mutat Pista egy nagy kapura. — Igaz, az már nagy lány, Sípos Zsuzsinak hívják. Na, ne legyél úgy elkámpicsorodva, szedd már össze magad! Mit szólnál hozzá, ha itt kellene üljél télen-nyáron ebben a nagy idegenségben? Látod, kicsi Rózsi, én azért nem megyek haza, csak nagy ritkán, mert mikor vissza kell jöjjek, azt hiszem, belezavarodok, pedig én még a táncra sem jártam, mint te, hiába vagyok én négy évvel nagyobb. Nem is tudom én, hogy mit fájlalunk úgy. A puliszkát? Vagy a málét? Sze a szüleink is örvendenek, hogy már megkeressük a magunkét. Aztán ha kicsi kutyának születtünk, kell kutyáskodnunk.

—Hát én csak azért fogadtalak meg — mondja Rózsa néni —, mert másnak is van leány cselédje, legyen nekem is. Hej, szerettem volna, ha lett volna nekem leánygyermekem... Aztán ha megszeretjük egymást, még örökbe is vehetlek. — És a fejemet a nagy melléhez szorította.

Megérkeztünk. Egy nagy, magas kapu, a ház elég törpe a kapuhoz képest. Beléptünk az udvarra. Egy egyszerű tornácos kicsi ház, az udvaron egy kút, mellette egy nagy deszka asztalféle tele mosatlan edénnyel. Az udvaron keresztül egy nagy csűr, pajta.

A pajtaajtón kilépett egy sárga, sovány ember, olyan, mint egy csontváz, máris rekedten kiabál:

—Na aztán, te Rózsa, te, adtál a szarnak egy pofont, sze ez még gyermek, hogy viszi ez el reggelenként a két kandér tejet? Vagy majd ketten mentek? Ez még főzni sem tud.

Jaj, még el fog küldeni! Jól kihúzom magam, hátha így nagyobbnak látszom. Bementünk a tornácba: két szoba, s a konyha ajtaja is a tornácba nyílt. A tornác konyha felőli végében is egy asztal, rajta tejeskandérok, rengeteg légy dongta, de mindenütt fekete a hely a sok légytől. Piros mázú fazakak is az asztalon, azokon is legyek mászkálnak. Asszonyom észrevehette, hogy megriadtam a sok légytől, mert Pistával kezdett veszekedni, hogy miért nem öblítette ki az edényeket.

—Én biza kiöblítettem, belé a moslékba, de ki a fene mosta meg? Nincs nekem arra időm — felelt Pista.

A sovány, sárga vénember mellettem álldogál, hümget, úgy látszik, nem tetszem neki, ő se nekem, úgy tesz, mintha nem is látnám. Kezd kiabálni az asszonyra:

— Rózsa, én éhes vagyok, vágjál le abból a csirkéből, csinálj egy kis gyenge levest, fáj a májam, a gyomrom, mintha a kutyák rágnák. Nem élhetek mind csak tejjel. Még ha abba is főznél valamilyen laskafélét.

— Igaza van az öregnek — mondja Pista —, mert nemigen főz maga.

— Csak éppen te hallgass! — kiált rá Rózsa néni ki-pirosodva. — Te eszel a legtöbbet, te tolvaj! Lopod a tojásokat, rántottázol, még hígalacsintát is csinálsz magadnak.

— Igen hát! Azt akarná, hogy ne egyek? Úgyis ilyen hitvány vagyok. Vagy az a baj, hogy miért nem hagyok magának is?

Asszonyom rácsapott Pistára, az ellökte magától, így kezdtek bakalódni egymással.

— Ne dühödjete, mert úgy közétek szólok, hogy leválik rólatok a hús, piszkos, disznó alakok — kiált rájuk Józsi bácsi, a sovány vénember.

— Jaj, Jóska bácsi, agyon ne üssön, csak majd ha jóllakunk csirkehússal — kiált Pista kacagva.

Kergetjük az udvaron a csirkéket, melyiket fogjuk meg.

— Azt né, azt a kettőt — szól Rózsa néni.

— Azt nem! Hát nem látja, hogy abból lesz az igazi szép kakas? — ellenkezik Pista.

— Hát akkor melyiket? — Most vettem észre, hogy Rózsa néni tántorog, dülöngél.

Pista a csirkék közé vágott egy tűzifát, egyszerre hármat lesántított. Rózsa néni rákiabál:

— Te Púp, te tönkreteszed a majorságomat!

Pista már szedte is össze őket, vitte a ganécsomóhoz levágni.

— Hát te Púp, miért vágysz le hármat egyszerre? Itt azt csinálnak a cselédek, amit akarnak — zsörtölődik Józsi bácsi.

Én befutottam, egy nagy tálba meleg vizet töltöttem, kezdtem öblögetni a nagy tejeskandérokat, fazakakat. Nyakig vagyok a mosatlanban. Pista hozza a levágott csirkéket.

— Ezeket meg kell kopasztani!

— Megforrázom, megkopasztom én — mondja Rózsa néni.

Jóska bácsi ujjal mutat rám:

— Né, te Rózsa, milyen kicsi ez a leányka! — Nekem még a vállamat is belé kellett dugnom a kandérba, úgy is alig értem el a fenekét. — Kicsi, kicsi — csóváltgatta a fejét Jóska bácsi.

— Csak éppen maga hallgasson — szól rá Pista. — A másikat, a menyecskét miért kergette el ked? Az elérte a kandér fenekét, de nem volt jó, merthogy örökké az utcaajtóban van, lesi a hóstáti fiúkat, mert jönnek még éjjel is, mint a vaddisznók. Huj ki, huj ki, egyebet sem hallottunk. Na, hát megszűnt a kupleráj. Most ebbe is belékö?

Asszonyom bólogat, hogy úgy van:

— Na, hadd el, ki-kimosom én azt a kandért — mondja akadozva.

— Hát te Rózsa, te hol ittál, hogy így bé vagy rúgva? A mindenit, én ma sem eszem. Itt a sok majorság mellett megdöglik az ember éhen.

Én csak mostam, mosogattam, nem tudtam, sírjak-e, kacagjak-e. Itt olyan, mint egy rossz cirkuszban. Bár küldenének el. De akkor megint el kéne menjek nagybátyámhoz, megint ki a cselédpiacra. Nem bírom, de nem is lehet, ez már a harmadik helyem. Szegény édesanyám, ha látná, hogy miben vagyok! Bezzeg Pista csak kacagja.

Nem szeretem, ha veszekednek, lehet, én vagyok ilyen kényes, de az is lehet, hogy a Hóstátban mindenütt így van. Megpróbálok ezután mindenben nevetni. Ha fáj, akkor sem mutatom.

Asszonyomnak a ruhája alatt, a fersingjén volt egy nagy zseb, ebbe rakta a pénzét, mikor árult. Most onnan vett elő egy félliteres üveget, félig volt pálinkával. Jó nagyot húzott belőle, s lecsapta az asztalra:

— Nesze, igyál, te sovány gebe, te is! Csak azért sajnálod tőlem, mert te nem ihatsz. — Betántorgott a szobába, lefeküdt.

Jóska bácsi jött-ment, meg-megvakargatta a pár szál haját a feje tetején. A nap már mendegél lefelé. Pista az istállóban az állatokat látta el, én már tudtam, hogy a három csirkét nekem kell megkopasztani. Csak ez a csont-

váz ne állana itt mellettem, mint egy zsandár. Rázuhintottam a forró vizet a csirkékre, a tollukkal együtt itt-ott a bőrük is lejött, nemigen kopasztottam addig csirkét.

Pista is bejött az istállóból, kezdett dicsérni:

— Hej, tudja kicsi Rózsi, hogy kell.

Egy félliteres fazékba tettem zöldséget, egy nagy karalábét is, már főtt is Jóska bácsinak a levese. Pista erősködött, hogy magunknak főzzünk puliszkát mártással. Már hozta is a puliszkalisztet a hiuból, hozott be petrezselymet, megcsináltam, ahogy tudtam. A puliszka ragadós lett, a mártás futott le róla, mert igen hígra sikerült. A mártásba kevertünk tejfelt, megvastagodott egy kicsit, a puliszkát kiraktuk vizes fakanállal, de akkor vettem észre, hogy sótlan, vissza a fazékba, sót kevertem hozzá, újból kiraktam.

— Szívesen látjuk, Jóska bácsi, a vacsorához — mondta Pista, s közben nyakra-főre dicsérte a főztömet. Az öreg megkóstolta:

— Te, ez a puliszka csipogós — mondta.

— Hát persze, mert magának nincs foga.

Jóska bácsi lelökte a villát, elkezdte szüricsölni a levesét.

Tizenegyet ütött benn a nagy falióra, Pista elment lefeküdni a pajta híjára, eltűnt az öreg is, egyedül maradtam. Hamar mosogassak, szedjem össze a lakást. Na, még vízbe teszem a tejet. Kiürült a mosogatótál. Felgyújtom a villanyt az udvaron. Az udvari asztalon két nagy fazékban a tej. Horoggal vizet merítettem a kútból, a két nagy tálba vizet töltöttem, ebbe beleemeltem a két nagy fazék tejet. A szomszédban is világosság van még, meg-megzördül ott is egy-egy veder, kandér. Kimerészkedtem az utcaajtóhoz. Hát ezek a hóstátiak tiszta bolondok. Mindenütt világ van még, csendben dolgoznak.

Bezárom a kaput, lábujjhegyen megyek végig a tornácra. Nem jön álom a szememre. Az ágy egy mocskos pokróccal van leterítve, az ágy végében két nagy dög macska heverész. Ki-kinyitják a szemüket, mintha engem lenének. Nekünk odahaza sosem volt élő macskánk, az egérfogót hívtuk macskának, s az apám csizmahúzóját. Ki kéne rázzam a pokrócot. Hívom, a két nagy macska csúnyán morogni kezd. A kezemmel kezdem leseperni. Felhajtom a pokrócot, szürke, pecsétés lepedő, a párna is piszkos, a

macskák egész nap le s fel ugráltak rajta. Én nem fekszem le ide, ki tudja, kik aludtak benne. Drága anyám, ha nem volt szappana, hamulúggal forrázta, szapulta, mégis tiszta fehérre mosta. Fáradtan, undorodva bújtam be a pokróc alá. A párnát leterítettem a ruhámmal, úgy hajtottam reá a fejemet. „Én Istenem, ne hagyj el!” Sírva mondtam el az esti imádságot.

Na most újból mi a bajod? — kérdeztem magamtól. — Miért nem ültél asszonyodnál? Ott tiszta fehér ágyneműben aludtál a konyhán, de neked az sem tetszett, eresszenek bé a szobába. Elfelejtetted, hogy cseléd vagy, neked semmi sem tetszik. Minden csak fáj, pedig mi lesz még ezután? Még csak a tizenharmadik esztendőben vagy.

Kérdezgettem, felelgettem magamnak. Te, te ne legyél érzékeny, te cselédnek születél, sze nagyanyád, dédnagyanyád, azok is mind cselédek voltak, így vergődtek. Biztos ők is sírtak. S mi maradt reánk, amit örököltünk? Maradt a cselédség.

Gyűlöltem magam, lekaptam a párnáról a ruhámat, s jól bedugtam a fejemet a mocskos párnába. Na nesze, aludj, te háborgós cseléd! S szidtam is magam, mégsem tudtam lecsendesedni, elaludni. Néztem, hogy járnak a legyek a füstös padlásgerendán. Na, majd holnap kihajtom a legyeket.

— Ki az? — Leugrottam, kinyitottam az ajtót. Asszonyom dülöngélt befelé egy hosszú hálóingben, a kontya le van eresztve, rendetlenül befont haja lógott a hátán. Na, ez nem fésülködött egypár hét óta — gondoltam. Bűdös pálinkaszagú, vagy még annál is bűdösebb, mint egy vatyikás hordó. Az asztal mellett leült egy hokedlire.

— Gyermeke, nem maradt egy kis ennivaló?

Csúnyán elvonta a száját, biztosan mosolyogni akart, reám meresztette a szemét. Nem volt ebben a szempárban semmi fény, mintha fátyol mögül nézne a semmibe. Egy életunt, megtörődött asszony.

— Tudod, én szeretem a puliszkát, ezt nem kell rágni — mondta, s jóízűen mártogatta a hideg puliszkát a hideg mártással. Na, ez sem tudja, mi a jó. Megtanulok én itt jól főzni.

Jólesett, hogy megette a főztömet, de mégsem tudtam meg, hogy jól főztem-e vagy sem. A két macskát kivettem

az ajtó elé egy rongyra, de úgy nyávogtak, körmölték a konyhaajtót, alig tudtam elaludni.

Reggel arra ébredtem, hogy asszonyom kiabál:

— Sütni kell! Az este cőköt kellett volna beverni, de hát itt nem törődik senki semmivel. — Ha ő nem mondja, senkinek sem jut eszébe. Mi lenne, ha ő nem lenne. Meghalnánk éhen. De úgy jár a szája, mintha olvasná.

Jóska bácsi mondja neki:

— Te Rózsa, ne kezd el már korán reggel!

De az asszonyom csak fújja a magáét. Rám förmed:

— Te tudsz dagasztani?

Én megijedtem, intettem a fejemmel, hogy igen.

Pista jön be.

— Rózsi, te tudsz dagasztani? Bédugod a két kezedet a tészta alá, kihúzod, újból bédugod, s a két öklödet jártatod addig, amíg jól megizzadsz.

Rózsa néni dirigál:

— Rózsi, menj, fuss ide Szalmaékhoz, járd össze két-három szomszédot, kérjél kovászt, élesztőt, amijük van. Ma sütni kell, ha a föld meghasad, akkor is.

Én nagy szégyellősen össze jártam a szomszédokat, kaptam élesztőt, kovászt. Szalmáné adott egy félliter cőköt, amit mi otthon bényagított kovásznak mondtunk.

— Na, Rózsa néni, süthetünk.

Négy kenyeret dagasztottam. Egy tálba töltöttük a lisztet, egy kisebb székre tettük, hogy jobban elérhessem. Asszonyom az ágyon ülve fogta a tálát, hogy ne bicegjen, s közben panaszkodott, hogy né, itt fáj, itt még jobban fáj.

— Mintha késsel vagdálnák a karom s a lábam. Azért iszom én, mert ellassítja egy kicsit a fájást. S aztán itt van ez az ember is, fáj a mája, az epéje, diéta kéne, de nincs türelme semmihez.

Közben biztat engem, hogy szaporábban dagasszak. Nem veszi észre, mennyire izzadok, hogy el vagyok állva. Egy kicsit sajnálom, hogy beteg, de haragszom is rá, nem látja, hogy még a lelkem is reszket belé, ő mégis csak mondja: „Gyúrjad, dagaszd! Evvel erősödsz.”

Leszórtam liszttel a tészta tetejét, keresztet vettem rá, ahogy anyámtól láttam, de még a lábam körme is reszketett a nagy fáradtságtól. Ülve mostam kezem, hogy viszszaadjam az erőmet, de úgy megnézett, hogy egyszerűen

felugrottam. Egész biztosan én vagyok gyenge, vézna, gondoltam, meg kell szokjam a dolgot. Siettem a tornácra egy kanállal, hogy kavarjam össze az estéli tejet.

— Rózsi, Rózsi — ordibált asszonyom —, mit csinálsz? Te mit gondolsz, miből lesz a tejfel? — S a karomnál fogva elranciaigált a tejtől. — Na, most miért sírsz? Nem bántottalak! Így né! Az estéli tejnek leszedjük a fölöt, hozzászűrjük a reggeli tejet, s jól összekavarjuk. Ez a kandér ötliteres, de ügyelj, ki kell jöjjön az öt liter. Ez a félliteres csupor, de ügyelj, ne töltsd színültig, mert akkor aki utoljára marad, annak nem jut.

Elindultunk a tejjel. Asszonyom jött velem. Két ötliteres kandért vittem, az egyik fülénél szorongattam a félliterest. Ide egy literrel mért, oda egy felet, kettőt, s így tovább.

— Ügyelj, tartsd jól észben!

Most következett az öntözés a kertben. A kútból horoggal, vederrel meregettük a vizet, a vederből az öntözőbe töltöttük, s úgy vettük sorba az ágyásokat. Térden felül is vizesek voltunk, a kútból mind nehezebb volt kihúzni a vizet. Jól neki kellett feszüljek a kút gárgyának, hogy elérjem a vizet, s egy-két órai öntözés után már nem is éreztem, hogy vizes vagy éppen csatakos vagyok.

Ezek voltak a kora reggeli munkák. Igaz, nem minden reggel, csak egyszer-kétszer hetente. Ha nagy dologidő volt, sok volt a napszámos, minden második-harmadik nap kellett kenyeret sütni. Akkoriban a pékek sütötték ki a kenyeret: elvittük a megdagasztott tésztát, kinek hány kiló kenyere lett, úgy fizetett érte.

Délután kimentünk a kertbe, kiszedtük a hagymát, murkot, petrezselymet, retket. Mostuk, kötöztük csomókba.

— Így né, négy retket teszel egy csomóba, ha kisebb, akkor lehet ötöt is. A négy murokhoz teszel egy petrezselymet, egy zellerlevelet. De járjon a kezed, azt a selymes lelkedet, így nem leszünk meg veled, itt ér a holnap reggel. Ne matass annyit veled! Lökjed oda a vízbe egyik csomót a másik után.

Igaz van asszonyomnak, ő megkötött hatot, amíg én egyet-kettőt. Szégyelltem, haragudtam is magamra, de akárhogy igyekeztem, csak a negyedét csináltam annak, amit ő.

Jóska bácsi, aki a pajta körül matatott, hallotta asszonyom zsörtölődését, odaszólt:

— Te Rózsa, te! Ne örökké morogj, a szomszédok is hallják. Sze ha még sohase kötözött, ahhoz képest elég jól mozog. Befogd a szád, legyen elég!

Így aztán elhallgatott asszonyom. A sóskát, a spenótot olyan hamar kapdosta le, mint az ördögnek, úgy járt a keze, abból is csak fél annyit tudtam leszedni, mint ő. Itt meg kell dolgozni, szaporán. Igaz, a fizetés is kétszer annyi, mint úri helyt.

Milyen igazi szépek a hóstáti kertek! Kora tavasztól késő őszig zöldülve teremnek. Négyyszer is leveszik a termést. Ahogy az ágyásból kiszedik, rögtön be is ültetik vagy bevetik. A sok melegágyat is szellőztetni, gyomlálni kell, s ha a palántát kiültetik, máris bújik bennük az uborka. Szép a kertjük, ők maguk tiszták, s ég a kezük alatt a munka.

A tegnap reggel, amikor vittem a tejet, utolért, de el is hagyott egy leány. Szaporán szedte a lábát. Kemény szárú csizmában, vasalt bő szoknyában, amelyik csak úgy rengett rajta, a fekete lájbi bészorította a karcsú derekát. Hosszú befont hajában rózsaszínű pántlika, fején csipkés fehér keszkenő keményre vasalva. Úgy jár, mintha lebegne, mintha egy tarka pillangó repülne el mellettem. Minden házba beköszönt, könnyedén vitte a két kandért a kezében. Hát persze, ez már nagy leány, nem nehéz neki a tej.

Ezeket a hóstáti leányokat csak akkor engedik a táncra, ha már konfirmáltak, attól fogva lesznek nagylányok. Bezzeg mi otthon, ha már konfirmáltunk, már férjhez is mehetünk, mert már nagy leányoknak számítunk. Itt még húszesztendős korában sem vénleány, még az sem szégyen, ha a kisebbik leány megy férjhez hamarabb. De nálunk a kisebbik leány meg kell várja, hogy menjen férjhez a nagyobbik testvére. Hiába került neki jómódú kőrő, nem hozhat szégyent a házra.

Másnap reggel asszonyom megdöngette az ajtót:

— Rózsi, kelj fel, menj öntözni!

Felkeltem, kezdtem öntözni, derékig vizes lettem. Tapicskállok mezítláb az ágyások között. A kútvíz hideg, a kezem, lábam feldagadva, úgy érzem, mintha mindenem el lenne zsibbadva. A vállam szakad le, de addig nem lehet

félbehagyni, amíg az egész kertet meg nem öntöztem. Asszonyom az udvaron rakja fel a zöldséget a szekérre. Egy padforma deszkára rakja fel a kisebb-nagyobb kosarakat. Pistát kiáltja:

— Gyere, te Púp, nehéz ez a nagy kosár!

Ketten fogják kétfelől. Engem kacagnak:

— Olyan, mint egy ázott csirke.

Én sírtam volna, mégis jobb, ha nevetek. Csak gazdám volt komoly. Odajött hozzám.

— Te meghúlsz, te gyermek! A vizes ruhád veri a lábadd, kotródj be, cseréld ki a ruhát magadon.

Olyan aggódva mondta, s ez nekem olyan jólesett. Még gazdám a legjobb, legőszintébb. Kár, hogy ilyen nagy beteg. Csak háltni jár belé a lélek, orrán, fülén át lehet látni, sárga, mint a viasz, még a körme alatt, még a szeme fehérje is, szájalom ránézni.

Öntözés után elvittem a tejet a házakhoz, két ötliteres kandéért cipeltem. A fáradtságtól szédülve jöttem-mentem. Nyolc óra van, de asszonyom még nem ment el a piacra. Gazdám kiabál:

— Te Rózsa, induljatok már, sze más már öt órakerint van a piacon, te akkor indulsz, amikor más már jön hazafelé. Fogd be a lovat, Pista, induljatok már! Megesz a tetű minket.

Asszonyom hagyakozott:

— Na, aztán reggelizzél. Szedd össze a mosnivalót, mossál. Ha hazajövök, főzünk, takarítunk.

Szent Isten, milyen pecsétes asszonyom alsó fehérneműje! Undorodva mostam, még ki is főztem, de még úgy is pecsétes maradt.

A szobában sohasem sepregettem, az mindig be volt zárva, csak a konyha volt az enyém, mert félt a lopástól. A főzéshez való zsírt, lisztet elzárta előlem. Biza sokszor éhesen maradtam, mert ha árulni ment, csak délután két-három órakerint jött haza asszonyom. Ilyenkor Pista hozott nagy nevetve egy darab szalonnát.

— Gyere, egyél, ha éhes vagy.

— Nem kell nekem sem a szalonna, sem a tej. Ha nem hagyott ennivalót, nem is eszem, bár dögölnék meg.

— Na hagydd, ne bögd! Lopok én tojást. A rántottát szereted! Ez nem vétek! Vétek a fenét! Nekem mindig van

eldugva szalonnám. Ki a fene tud éhezni? Ők megtöltik a vén belüket, itt-ott a vendéglőkben jókat esznek, isznak. Ha ők így csinálnak, mi is így. Menj ki a kapuba, s nézd meg, mikor jönnek. Én addig eszem.

Aztán úgy is csináltuk. Amíg én ettem, ő állott őrségen a kapuban. Köhécselés volt a jel, de arra nem került sor sohasem. Mégis megsejtették, kivált ha elfelejtettük megmosni a zsíros tepsit vagy a rántottás villát. Ilyenkor Pistát szidták, pedig már én sem voltam különb. Reggel is kiloptam vagy négy kanál tejfölt a kandérijából, amivel a piacra vitte eladni.

Nem éheztem már, de nem is véték ez, hiszen csak eszem. Pista jár be a szobába, de ez már véték, ez kész tolvajság. Mondtam is neki:

— Pista, én nem öröködöm!

Pista addig próbálgatta a kulcsokat, hogy talált egyet, amelyik nyitotta a szobát. Túrót, zsírt, ízet, mézet, mikor mit hozott ki. Még a finomabbnál finomabb kompotokat is megkezdte. Igaz, maradtak ott kompotok évről évre, mert asszonyom egy pohár pálinkát nem adott tíz kompotért.

Így teltek a hetek. Már megtanultam főzni is. Asszonyom kiadta a hozzá való zsírt, lisztet: „Ma krumpliceves, holnap paszulyleves.”

— Főzzél egy jó nagy fazékkal, hogy legyen, mire járjatok ma s még holnap is.

Ilyenkor Pista nagyokat káromkodott:

— Hát miért nem főz mindjárt egy hétre? — De rögtön hozzátette: — Igaz, kicsi Rózsi már jól tud főzni.

De evett a fene két napig egy levest. Töltöttük a moslékba, s csak amikor látták, akkor ettünk belőle. Jobb volt a méz, a tejföl, a rántotta.

Nagy meleg van, megérett a búza, jönnek a napszámósok aratni. A pajta híja tele van emberekkel, asszonyokkal. Persze aki itt dolgozik, itt is alszik. Tizennyolc-húsz személynek kell főzni hetekig. Reggelre volt szalonna, sajt, de délre valami levest kellett készítsünk. Kandérokba töltöttük, s úgy vittük ki a mezőre szekérrel. Estére is kellett főzni valamit, ha egyebet nem, tejjel puliszkát. A nagy főzések után úgy bemelegedett a konyha, hogy nem lehetett nyugodtan aludni benne. Tegnap reggel is fejfájással éb-

redtem, facsaró víz voltam. Az ablak nagyon kicsi, alacsonyan van, félek kinyitni. Úgy vagyok, mintha dunsztban lennék. Ha megébredek, ki-kinyitom az ajtót, de legtöbbször csak reggel ébredek, amikor költenek. Kábultan bújok ki az ágyból.

Asszonyom s gazdám a csűrben alusznak, a szénában. Már mondták nekem egypárszor, hogy menjek ki én is hálni a csűrbe, de szégyelltem. Itt szokott hálni néhány falumbeli, s ha esik az eső, még többen, mindjárt elmenne a hírem, milyen leány vagyok, hogy kint hálók a napszámosokkal. Asszonyom erősködött: kivitt egy párnát, pokrócot, bezárta a konyhaajtót.

— Na gyere, bújj ide mellém, né, milyen jó itt a csűrben aludni.

Beteges gazdám egy jó méternyire feküdt tőlem, de asszonyom úgy hozzám bújt, hogy még a szíve dobogását is hallottam. Nem volt valami kellemes szagú, mindig be volt pálinkázva. A haja is zsíros. Fésülni én fésültem nagy ritkán, amikor több időnk volt, esős időben, de alig tudtam kibontani a haját, úgy össze volt csepűsödve. Kell vakargassam a feje bőrét, még tetű is volt benne. Pista észrevette, amikor öltem meg, kiabált is nekem:

— Rózszi, ne fáraszd a kezed, viszem a kalapácsot, üsd ott helyben agyon őket!

Rózsa néni nem is szégyellte magát, kacagva kiabált:

— Hallgass, te kis Púp!

Én fésültem, tetvésttem, s ő szunyókált. Ha egy kicsit megálltam, rögtön rám förmedt:

— Járjon szaporábban a kezed — s máris hunyta visszsa a szemét.

Nem szólottam volna a kollégáimnak egy világért sem róla, nekem nem volt mivel dicsekedjem. Pedig vasárnap, sétálás közben a Széchenyi téren mindegyik elmondta, hogy az ő asszonya milyen.

— Én a Hóstátban lakom — mondta Sári —, de nincs az az úri hely, hogy tisztábbak legyenek. Szép fehérre mosott ágyneműbe fekszem, s még nem is tetszik neki, ahogy én mosok. Azt mondja, hogy egy tizenhárom éves leánykának nincs annyi ereje; csak a pelenkát s a zsebkendőket bízza reám.

—Nem vagytok ti sem tisztábbak, mint mi — erős-
ködik Zsuzsi. — Né, né, kinek fehérebb az inge?

A leánykák összetették a karjukat, s úgy nézegették.
Zsuzsi rám mutatott:

— Né, hogy el van szürkülve!

Kacagás lettem.

—Én nem ülnék abban a te helyedben semmi pénzért.
Az a részeges asszony, aki miközben árul, akkor is jár id-
dogálni, s örökké veszekszik a vevőkkel. Na, aztán neked
van is, nincs is asszonyod.

Így csúfoltak. Hát ha még tudnák, hogy künn hálók!
Ha látnák, hogy tetvészem. Lesütött fejjel hallgattam.

Valami nagy nehezen eltelt három hónap. Mosok a
konyhában, hát anyám jön hozzám látogatóba. Ugrottam
a nyakába:

—Drága jó édesanyám, hát eljött ked hozzám? Olyan
rég nem láttam kedet. Igaz, édesanyám, nem hagy ked itt?
Megyek haza! — De ezt már hangosan sírva, zokogva
mondtam.

Anyám csak cirógatott, sírva csókolott, s halkán mondta:

—Nem vagy te elhagyva, gyermekem, hazaviszlek.
Amitől mi nem döglünk meg, te sem.

Most örömömben sírtam.

—Megyek haza! — Csak ezt az egyet tudtam. — Itt ne
hagyjon ked, ha csak picurkát szeret, édesanyám.

Anyám kereken nézett a konyhában. Az ágyon a pecsé-
tes fehérneműn akadt meg a szeme.

—Hozzá ne nyúlj többet, jól mondta, aki mondta:
„Menj, hozd haza onnét a gyermeked! Két életunt, nem-
törődöm, beteges öreg. Az asszony rákos, az ember súlyos
májbeteg, sárgaságos.”

Így vitt el anyám innét. Összetörve, soványan, muc-
sosan hagytam el a házat, még vissza se néztem. Anyám
mondja:

—De jó, hogy nem volt itthon senki, összevesztem
volna velük.

A háromhavi fizetéssel vettünk hat méter sárga, bolhás
vásznat. Azért mondtuk bolhásnak, mert sok apró, barna
kiesi petty volt a vászonba szöve. Annak sok szapulás, mo-
sás kellett, amíg fehér lett, csak akkor lett szép ing belőle.
Elindultunk hazafelé a városról gyalog. Voltunk

egy jó páran, volt közöttünk ember is. Kétszer is megkérdezték már:

— Mi van? Rossz helyt volt a leányka, hogy olyan sovány, kedvetlen?

Nem panaszkodtunk, de nem is dicsekedtünk el vele. Anyám sóhajtva mondta:

— Hej, a szolgáláshoz is szerencse kell!

Megérkeztünk a hegytetőre, onnan be lehetett látni a falunk közepébe.

— Né, édesanyám, a református templom tornya, mindjárt otthon vagyunk. — Nagyokat vert a szívem. Elértük a cementhidat. — Né, már itt a forrószegi malom, hallok a zúgását. — Fehér inges emberek örölnék, künn is áll egy-néhány. Köszönnek: „Isten áldja meg kedteket! Hát jönnek, jönnek hazafelé? Hozzák az új leányt haza?” Az utcánkba érve megcsókolom Mányi nénit, az öreg Sóspál nánot. A szemem megtelik könnyel.

Édesapám jön előnkbe:

— Úgy vártalak, édes gyermekem! — A füstös bajsza csiklandja az orrom.

— Hogy van ked, édesapám?

— Hát jól vagyok, ha van egy kis szivarra valóm.

A kajsza utcaajtón lenyomom a fából csinált görbe horgolót: itthon vagyok. Ölelem a tornác fáját, sárga porondos a tornác földje. Vigyázva lépek a szép fehérre súrolt küszöbre, frissen meszelt ház fogad. Anyám minden esztendőben meszel, kékesfehérre van kimeszelve az első ház s a pítár.

Én Istenem, de jó itthon! Leülök a ládára, úgy gyönyörködöm. A gerendába szúrva akácvirágok csüngenek ágastól. Apám egy füles fazékból zsendicét töltött ki két tányérba:

— Na gyertek, egyetek, még egy kis orda is van benne. Mányitól hoztam, náluk volt ma a juhtej, gondoltam, ha hazajösztek, legyen valami az asztalon.

Az asztról, a fehér takaróruha alól fekete kenyeret tett elénkbe anyám:

— Na egyetek! Igaz, egy kicsit megkeményedett ez a málés kenyér, de hál' istennek van jó fogatok. De azért ügyeljenek, hogy belé ne törjön. — Anyám hívta apámat is, egyék, mert ez lesz a vacsora.

Én boldogan néztem a szüleimet. Hál' istennek itthon vagyok, az sem számít, hogy mit eszem, mert ahogy mondani szokták: „Jó abba a bűdös bélbe, a disznó sem tudja, mitől hízik.”

Vár a szeretőm

Egyszer, amikor kijöttem a templomból, egy jó öltözetű kicsi fiú előmbe állt:

— Szerusz, Rózsi! Hát hazajöttél a szolgálásból? Én szabadságon vagyok, kedden megyek vissza.

Olyan nagyosan, bátran beszélt. Én kipirulva néztem rá, de nem mertem lemaradni a többiektől, mert nagy szégyen nappal beszélgetni a fiúkkal. Hazamentem, kedvetlen voltam, mind a fiúra gondoltam. Megyek én is kedden szolgálni, hogy találkozzam vele. Az a fiú engem szeret, én érzem, ahogy reám nézett. De ki tudja... Elmegy a táncra, ott lát sokkal szebb leányokat. Olyan féltékenység kapott el, amelyet soha addig nem éreztem. Én szeretem azt a fiút.

— Anyám, én megyek kedden szolgálni.

— Mi van veled, te gyermek? Mész pénteken. Szombaton tizenötödike. Mit mind jössz-mész, mint a zsidóban a fájás? Menj le Kati nénédhez Forrószegre, menj el Marihoz is, ha mész szolgálni, búcsúzz el tőlük.

Szentül tudtam, hogy a fiú eljön még ma. S ha nem jön, akkor nem szeret, de nem is nézek rá soha többet.

Apám jön haza:

— Egy fiúcska itt jön-megy a ház mögött, a vágóhídig s vissza.

Én mezítláb, úgy, ahogy voltam, kirohantam, hajadonfőtt. Ott állingáltam a ház mögött a kicsi virágoskertben. Egy töviskert választ el minket, s a patak. Felkiáltottam:

— Tudtam, hogy te vagy. Jaj, még a gyöngyömet sem kötöttem fel!

— Nem a gyöngyödért s a keszkenődért jöttem el ide. Olyan erősen szép vagy te hajadonfőtt is.

Csak néztük egymást. Ez már szerelem — gondoltam. Melegebben, szaporábban ver a szívem. Olyan jó nézni ezt a fiút! Én a töviskert ágait tördeltem.

— Ügyelj, megszűrod a kezed. Inkább tépjél egy nyílást a kalapomba, egy muskátát. Vagy menjek én is oda a kertbe?

— Jaj, ne, még nincs besötétedve, megmondják, hogy még nappal is járnak hozzám.

A nyílást bepakoltam egy nagyobb lapiba, fűszállal átkötöttem, s úgy dobtam át. Megcirógatta, s úgy tette a szalmakalapjába; úgy éreztem, mintha a lelkemet simogatta volna meg. Hosszasan csak néztük egymást. Milyen szép, amikor szürkülődik. Vártuk, hogy jól besötétedjen. Akkor bejött a tornácba. Anyám kiáltott:

— Te, nem szégyelled magad, vasárnap fejébe te künn legényezel mezítláb, hajadonfőtt?

Hát csak ez a baj? Hoztam a csizmát, a keszkenőt, már is künn ültem a tornácban a padon, mellette.

— Hadd csókoljalak meg, csak itt a homlokodat s az orcádat.

A kezével lágyan megfogta az államot:

— Na, te is adjál egyetlenben egyet, na, kicsi Rózsi!

Én egy akkora nagy buta csókot nyomtam az orcájára, még csattant, kitélt volna belőle tíz is. Felkacagtunk. Én felálltam a székről, be akartam futni, úgy megszégyelltem magam. Ő két kézzel visszahúzott:

— Kicsi Rózsi, nem téged kacagtalak. Na gyere, kísérj el az utcaajtóig. Né, milyen szépen süt a holdvilág.

Erősen szép nyári este volt. Ott állingáltunk az utcaajtóban, én belül, ő kívül, néztük a kis felhőket. Szembefordultunk, az orrunk s a homlokunk összeért. Csókolni akart, én elkaptam a fejem, pedig nekem is jólesett volna.

— Elég egy csók egy este, s én kéne menjek.

De szorítjuk egymás kezét, ő le nem veszi rólam a szemét. Már kétszer is mondta: „jó éjszakát”, idétlenül mozgatta a száját. Na most, na most akar mondani valamit. Most a fejét közel hozta az enyémhez, s úgy súgta:

— Nagyon tetszel nekem! — Közel hajolt. — Sűgjál te is valamit nekem.

—Te is tetszel nekem — súgtam halkán. Nem akartam, hogy lásson, amikor mondom. Az egyik kezemet a kezében tartotta, a másikat az utcaajtóhoz nyomta.

— Szerusz, kicsi Rózszi! Jövő vasárnap a Széchenyi téren találkozunk — s a száját a homlokomhoz értette. Én csak álltam az utcaajtóban. Néztem utána. Egy tizennégy éves fiú; kék lájbi, fehér ing, szalmakalap a fején, ez az én szeretőm. Még magamnak sem mertem mondani, mint egy drága gyöngyszemet, dédelgettem a szerelmet. Egy drága kincs, egyedül csak az enyém.

Jaj de szép is egy gyermekkori tiszta, ártatlan szerelem! Üdít, felvidít, élni kívántató kis gyáva, de fénylő szerelem, mint a tiszta csorgóvíz: se íze, se szaga, mégis enyhíti a szomjádát; szivárvány fellegekben úszunk, fogod a kezem, s úgy érzem, hogy két szív dobog egy testben. Fialat lelked a lelkemet kergeti, utoléred, szebb az élet, szebb a madarének, ilyenkor nincs rossz napod, elkerül a bánat; szeretném átölelni a világot. A fák nekem zöldellnek, a mezei virágok bólogatva intenek. Nem haragszom, ha azt mondják: „Hát csak cseléd.” Sze akit szeretek, az is csak egy szolgál. Milyen jó szerelmesnek lenni! Testemet, lelkemet átjárta ez a furcsa érzés, amit eddig soha nem éreztem, pedig beszéltem még fiúkkal. Most nála van minden gondolatom, csakis reá gondolok. Lehet így szeretni egy fiút?

Készülök újból szolgálni. Anyám szinte könyörög, hogy maradjak még itthon, jó napszámot fizetnek, s aztán csak most temettük el a testvéretem, Zsuzsit, üres lesz a ház, ha elmegyek. De hát mondhatott nekem akármit, úgyse maradtam volna otthon. Vár a szeretőm. Így még sosem vágytam szolgálni menni; nem bánom, milyen helyem lesz, csak az a jó, hogy engem is vár valaki.

Elmentem a városba. A cselédpiacon egy megtört arcú, beesett szemű szóke asszony fogadott meg. Nagyon sovány, kedvetlen volt, csak annyit mondott, hogy két hónapos gyermeke van, arra nagyon kell ügyeljek. A konyhában egy rozoga asztal, szekrény, még ágy sem volt, a rongyszőnyeget összehajtottam, azon aludtam. Volt egy kemence, két-három fazék. „Ebben a piros lábosban csak tejet főzünk, ez kóser.” Pénteken főztünk szombatra.

Egy mellékszobában kötőgépek voltak, ott dolgozott hat leány. Harisnyát kötöttek. Gazdám jött-ment az üres szobában, csak egy ágy volt benne s a gyermek ágya, egy keskeny szekrény, de még az sem volt megtelve ruhával. Szegényes, üres lakás. Gazdám egy sovány, veres, magas, ritka szakállú ember, jött egy libával:

— Eredj, járd össze a várost, keress egy saktert, csakis az vágja le nekem ezt a libát — szólt egy leányhoz.

A víz főtt, én csak a libát vártam, hogy forrázzam le, mint a csirkét.

— Mit csinálsz, te gyermek? Ez kóser liba, szárazon kell letépni a tollát.

De jött le bőröstől.

— Meg kell vizezni egy rongyot, s a vasalóval jól meg kell vasalni. Így né! Így kell letépni, szárazon.

Úgy csináltam, de olyan szaporátlan volt, hármát is megcsináltam volna leforrázva azalatt.

A gyermekre inkább az anyja ügyelt, én a pelenkát mostam, mosogattam, sepregettem. Nem ölt meg a dolog.

Gazdám asszonyommal a pénzt számolják. Rengeteg pénz, még megijedtem, ahogy megláttam az asztalon. Egy füzetbe jegyeznek valamit, és máris indulnak egy nagy aktatáska pénzzel. Visszakiáltanak:

— Semmit se dolgozz, csak a gyermekre ügyelj!

A gyermek rossz volt. Hiába rengettem, úgy ordított, mintha ölték volna. „Na állj meg, te kis huncut! Lekötözlek jó szoroson, ahogyan otthon szokták a gyermekeket. Bepókállak, hogy meg se tudsz mozdulni.”

Lámpabél helyett valami vékony kötővel tekertem körül jó szoroson a gyermeket. Én úgy gondoltam, hogy épp így van jól. Beléttetem a kocsiba, s kezdtem rázni. A gyermek még jobban sirt. Annyira erőlködött, hogy húzza ki a kezét, hogy még belevörösödött. Én nem tudtam, hogy mi a baja, még jobban ráztam, hogy hallgasson már el. A kötőszobából a lányok kijöttek, hogy lássák, mi van. A gyermek ott szépen betakarva, csak a feje látszott ki. Asszonyom a gazdámmal épp akkor jöttek haza. Rohantak a kocsihoz, hogy lássák, mi van a gyermekkel. A gyermek kimelegedve, beleizzadva a sok sírásba, erőlködésbe, csak ordított tovább. Asszonyom fel akarta venni.

— Hát miért kötözted úgy le ezt a kicsit?

— Hogy nőjön egyenesen.

Kioldozta a gyermeket, a szorítástól a pelenka bele-vágódott a combjába. Asszonyom megráncigálta a hajamat, de úgy, hogy azt hittem, a kezében marad. A kötőlá-nyok is meglökdöstek, hitvány parasztnak mondtak. Én csak álltam kipirulva. Csak annyit mondtam, hogy én csak jót akartam. Gondoltam magamban: bár küldené-nek el, de azonnal.

Vasárnap csak két órát adtak nekem sétára. Mit érek én azzal, hogy szombaton egész nap szabad vagyok, ha nem tudok találkozni a fiúmmal. Hisz ők csak vasárnap jönnek sétálni, s én csak két órát vagyok szabad, az eltelt az oda-vissza menéssel. Honnan tudtam volna én, hogy mi az a sábesz? Péntek estefelé, mikor lement a nap, asszonyom kiáltotta:

— Beállt a sábesz, tedd le a dolgodat a kezedből.

Ha a mosó az asztalon volt, ott kellett hagyjam. A pe-lenkákat is csak vasárnap mostam ki, szóval nem volt sza-bad semmit sem csinálni. Azután tudtam meg a szomszéd-asszonyoktól, hogy gazdámék elhurcolt zsidók voltak, nemrég kerültek vissza, nagyon ragaszkodtak a valláshoz.

Vasárnap korán fölkeltem. Mikor ők kijöttek, már meg-volt a pelenkamosás, és egyéb szennyest is kimostam.

— Igyekszem a dologgal, én délután megyek sétálni — mondtam asszonyomnak. Na de addig tettünk-vettünk, főztük az ebédet, mosogattam, hogy mire elvégeztem, öt óra lett. Sietve felöltöztem, megyek ki a Széchenyi térre. Mire odaértem, ott már javában táncoltak. Külön csoport-ban vannak a nagyok, legényeznek, ölelgetőznek. Én a középkorúak közé tartoztam. A tizennégy esztendősek táncoltak, dúdoltak. A kisebb leánykák, a tíz-tizenkét esz-tendősek karonfogva bámulták a táncolókat, de később megbátorodtak, s ők is táncoltak külön csoportban, a szélén.

— Szerusztok — végigcsókoltam azokat, akik nem táncoltak.

Mit látok? A táncolok között ott volt az én szeretőm is, kipirosodva, megizzadva. Éppen a homlokát törölgeti egy piros babos fehér zsebkendővel. Akkorát dobbant a szívem, azt hittem, kiugrik a helyéből. Megigazítom a kesz-

kenőmet, kibuggyosítom az ingem ujját, hátha már csak reám néz. Ó, dehogyis nézett! Mind csak egymást nézték tánc közben. Engem még a hideg is rázott irigységemben. Na de most muszáj vidám pofát vágni. Alig sikerült, úgy fojtott a sírás.

Félbemaradt a tánc, Sári, Zsuzsi jöttek felém.

— Szerusz, Kocsis Rózsi!

A fiúk is, az olyanszerűek, mint én, kezet adtak nekem. A szeretőm is ott volt köztük, meg is kérdezte, hogy hol voltam az elmúlt vasárnap. Én vállat vontam, s elindultam kifelé a Széchenyi térről. „Na, ha igazán szeret, utánam jól!” Jött a fenét! Bögtem egyet, s kerülővel visszamentem a Széchenyi terre.

Ott újból dúdoltak, táncoltak. Hívtak engem is táncolni, de azt mondtam, erősen fáj a fejem. Nem is tudtam, hogy mi az a fejfájás, csak nem volt kedvem. A szeretőm is táncolt, de nem dúdolt, nem is kacagott, csak éppen hogy járta azt a csárdást, mint a többiek. Én le nem veszem a szemem róla, hogy ha reám néz, vegyem észre. De amikor ő felém nézett, én néztem másfelé. Rózsinak, Zsuzsinak azt mondtam, hogy nem érzem jól magam. Már megbántam, hogy szóba állottam vele, hogy van szeretőm. Eddig boldogan jöttem-mentem, minden fiú egyforma volt nekem, de most mintha a szerelem tövissel szurkálná a lelkemet, ha reánézek. Ha nincs itt mellettem, akkor is csak őt várom és keresem.

A leányok nem dúdolnak, lejárt egy csárdás. Ott állingáltam egypár lánnyal. Odajött az én szeretőm:

— Hej, Kocsis Rózsi, gyere, mondjak valamit! — így hívott el a lányoktól. Ő ment elöl, s én mentem utána nagy boldogan, mert ez is már valami — gondoltam. Azt szoktuk mondani: „Hát az a szeretője, mert látom a sátrak között kettőjüket beszélgetni.” Na, most én is itt vagyok a szeretőmmel. Még van egy nagy leány egy fiúval, azok kegyetlenül osztoznak:

— Te hagyta el, én még most is szeretlek.

— Nem igaz, mert te Pistát szereted, engem csak boldogítasz, hogy lássák, ki vagy te, hogy futnak utánad a fiúk. Kétszínű vagy. Neked az tetszik, akinek több földje van. Engem nem érdekelsz többet, még azt is letagadom, hogy valamikor szerettelek.

Hangosan beszéltek. Mi kézen fogva, kacagva hallgattuk a vitát.

— Hallgass ide, kicsi Rózi! Mi már nem vagyunk kicsik. Én már a tizenötben vagyok, te már tizennégy vagy, nem szégyen, ha van szeretőd. Szeretsz vagy nem szeretsz?

De ezt már olyan nagyosan, fennhangon mondta. Én csak igent tudtam bólogatni.

Aztán belévegyültünk mi is a cifra tömegbe; kacagunk, dúdoltunk, de mindig egymás mellett voltunk. Még el-elmentünk a sátrak mögé csókolózni. Milyen jól is esett! Az a szelíd, boldog mosoly, az az ügyetlen, remegő ölelés, a nagy kézszorítás — azt hittem, összereccsenek az ujjaim. Fáj, de ha a szemébe néztem, már nem is fáj. Pirultam szégyenlősen. Tánc közben szégyelltem, hogy csókolóztam vele, de mégis oda vitt a bűnünk, s ott félve loptuk a csókokat újból és újból. Elfelejtettem megszámolni, hányat ütött a toronyóra.

Istenem, már kilenc óra, már kezd szürkülni, s én csak hétig voltam elengedve! Futás hazafelé, meg sem állottam a kapuig. Akkor jutott eszembe, hogy még el sem búcsúztam a fiútól. A kapu be volt zárva. Nagy dőngetés, kiabálás után kinyitották a kaput. Gazdám már künn elkezdte: mindennek lehordott. Asszonyom odabenn folytatta: vagy hazamegyek hét órára, legfeljebb nyolcra, vagy be sem engednek többet. Egy ekkora gyermeknek ilyenkor már itthon a helye. „Én keljek fel érted? Né, mindjárt tíz óra!”

Jaj Istenem, vége a szép szerelemnek — gondoltam, de már sírtam is:

— Akkor tessék elereszteni már egy órakor sétálni, akkor hazajövök nyolc órára.

—Te gyermek, a szombat egész nap a tiéd, s a vasárnapból két óra nem elég neked?

—Ez nem elég! A vasárnap kell nekem. Egy annyit megérdemlek. Itt hálatnak a kemény padlón, egy rongypokrócon, húgyos, piszkos pokróccal takarózom. A töltött liba kóser, abból nem eszik a cseléd, hanem vesznek neki kövér disznótepertűt: „sze jó annak”! Aztán pénteken mind futva dolgozom, mert holnap szombat. Vasárnap újból siess, mert a szombati dolog is ott van. Egy héten egy vasárnapot kérek, ha nem, itt se vagyok!

—Na jól van — mondja gazdám —, gyere, egyél! — Sült libahúst tett elém. Asszonyom még mindig nézett, a kicsit fogta az ölében. Nem éreztem a hús ízét, idegesen vártam a feleletet, engednek vasárnap vagy sem? Féltettem a jóleső szerelmet.

Mire képes egy fiatal, hogy tud harcolni, szájaskodni a szerelem megvédéséért!

Na, aztán a következő vasárnapon már délben eleresztettek sétálni, de csak jöttem-mentem a barátnéimmal.

—Mi van veled? — kérdezték, de egy világért sem árultam volna el, mert csak gúnyolódtak volna. Az én szeretóm csak öt órára érkezett meg, akkor már én egy ügyes fiúval táncoltam.

Azt mondja nekem az a fiú:

—Nem megyünk a bódék mögé? Akarok mondani valamit, erősen fontosat. Gyere na, ne félj, nem eszlek meg!

A lányok kacagnak:

—Mi van, Rózsi, minden vasárnap más-más a szeretőd?

A fiú megszegyellte magát, el is kotródott onnét. A szeretóm azt mondja:

—Lányok, dúdoljatok egy csárdást! Hej, Rózsi, gyere táncolni!

Megvolt az öröm, azt hittem, enyém a világ. Táncoltunk, forogtunk, amíg pékünk tetszett. Na, de kell menjek haza hylc órára. Elkísért a kapuig, s megbeszéltük, hogy a jövő vasárnap egy óraker találkozzunk a Széchenyi téren. Még egy cuppanós nagy csókot nyomtam az orcájára, s már be is rohantam boldogan.

Dúdolászva töltöttem a napokat, még az órákat is megszámloltam, hány telt már el, s még hány van vasárnapig. Nem idegesített a gyermeksírás, a pelenkamosás, már azt sem vettem úgy szívemre, ha rám kiáltottak.

Az udvarunkba hetente kétszer jött egy teherkocsi, ócska, félig viselt ruhadarabokat szórt le a földre. Egy cigányné szétválogatta: külön a javát, külön az ócskát, külön a kisebb darabokat. Ezeket feltépték apróra, de mi a fenét csináltak vele a gépházban, nem tudom. A javát elvitték a cigányok az ószerre. Akkor nem lehetett ruháneműt kapni. Ebből az ócska holmiból válogattam magamnak vagy két blúzt, kötényt és egy tarka, loknis szok-

nyát. Egy pálcára tettük, úgy vittük bé, s leforráztuk, nehogy poloska vagy tetű legyen benne. Bolhánk volt nekünk is jó pár. Minden este lefekvés előtt kibolhásztam a gyermek ruháját, de engem biza csíptek, mert a földön háltam, s megtörtént, hogy reggelibe kellett menjek valahová, s kendőt kellett kössek, mert a nyakamon akkora csipések voltak, mint egy libaszem. Egy-egy bolha elcsúszik, de jó, hogy nincsen poloska vagy tetű.

Már két hónapja itt vagyok. A gyermeket egészen rám bízták, én főzök neki, mosok reá, öltöttem, etetem, s minden délután sétáltatom a kocsival. Azokat a félviseltes ruhákat jól kimostam, s magamra vettem. Mintha rám lettek volna szabva. A hajamat asszonyom parancsára kétfelé fontam, koszorúba felkötöttem, hátul egy piros pántlikát kötöttem. Így sétáltattam a gyermeket. Úgy éreztem, mintha semmi sem volna rajtam, mert a bő inget és bő köntöst kín volt viselni. Egy papucsforma volt a lábamon, s vidám voltam, boldog, semmi más gondom nem volt, csak azokat a szerelmes vasárnapokat vártam. Vasárnap már tizenkét órakor kezdtem fésülni, átöltözni. Repülve mentem, még a szívem is reszketett belé, hogy már lássam. Ő hamarabb megérkezett, ott állingált a Széchenyi tér sarkán, a bodegák mögött. Jött előmbre:

— Szerusz, kicsi Rózs!

Boldogan járkáltunk egymás mellett, de kézen fogva szégyelltünk járni. Megnéztük a cirkuszt, egy-egy moziba is elmentünk, de legtöbbet a Széchenyi téren voltunk, ez volt a mi igazi második otthonunk. Ha esett az eső, vagy égetett a nap, akkor is ott voltunk. Mintha már őseink megesküdtek volna a Széchenyi térrel, összejártuk a botanikus kertet. Milyen szép itt minden! Milyen jó volt itt a bokrok közt, ahol nem lát senki, egy-egy csókot lopni! A keskeny híd előtt azért csókolóztunk, hogy legyen merészünk átmenni.

Aztán egyszer csak jött a pletykaság: azt mondták neki, hogy én ki vagyok öltözve urasan, s úgy megyek vásárolni, sétálni, s már csak muszájból öltözöm székiezen, mert szégyellem egyből elhagyni a viseletet. A szeretőm elmondta nekem, hogy mit beszélnek. Megvolt a harag. Már édesanyám is megüzente, hogy ne urizáljak, mert

avval az öltözettel megeszem a becsületemet. Csak szé-
kiesen járjak, s csak falumbeli fiúkkal beszélgessek, mert ha
rossz hírt hall felőlem, kifacsarja a nyakamat.

Az is igaz, hogy volt a szomszédunkban egy akkora fiú,
mint én. Ha sétálni vittem a gyermeket, ő is jött sétálni
egy kétéves gyermekkel; ha egy üzletig mentem, ő is épp
akkor jött, úgyhogy állandóan körülöttem sepetelt. Ha
kérdezett valamit, csak minden negyedik vagy ötödik
szóra válaszoltam. Mondtam is neki, hogy hagyjon békét,
mert én ki nem állhatom az úrfiakat, de ő semmiért sem
haragudott meg, hanem rengeteget beszélt könyvekről,
tanulásról, ajánlotta, hogy vegyek én is könyvet a ke-
zembe, s ha csak egy annyi időm van, olvassak, s amíg
nem késő, járjak újból iskolába. Az ő édesapja igazgató,
még segíteni is fog nekem, persze ha jól fogok tanulni.
Én elmondtam neki, hogy tiszta kitűnővel tanultam. Min-
dig akadt beszélőnivalónk. Elmondta, hogy mit olvasott. A
szombati napokat legtöbbször együtt töltöttük. Persze a
gyermek is velünk voltak. Mindennapra kapott valami
újat. Nagy képes újságokat, fényképeket mutogatott ne-
kem arról, hogy hol járt ő a szüleivel. Szeretett rajzolni,
de azt én is szerettem, abból én voltam az első. A rajzai-
mat az övéi közé rakta.

Mindent szerettem benne. Nagyon kedvemben járt.
Egy reggel bekopogtatott három szál fehér liliummal: „Ma
névnapod van” — egy ennyit mondott a kis úrfi, s már el
is futott. Én is húztam hozzá. Arra is ügyeltem, hogy szé-
pen beszéljek vele. De hogy a fenébe ilyen gyáva? Bár
egy ennyit mondana, hogy szeretlek, vagy megfogná me-
legen a kezemet! Annyit tanul, mégis gyáva úrfi. Bez-
zeg az otthoni szeretőm! Már nem is csókol olyan idétlenül,
mint az elején. Ahogy mondani szokás: van íze a csók-
jának. De én még semmi ízét nem éreztem.

Evvel az úrfival nem is állok többet szóba. Ügyetlen,
sovány kicsi úrfi, pedig a múltkor egy nagy pakk cukrot
adott nekem. Csak úgy a kezembe nyomta: „Na, Rózsika,
egyék cukrot.” Hát persze! Cseléd vagyok, hogy is csó-
kolna meg az igazgató fia?

Teltek a napok, vártam a vasárnapokat. Az én kicsi
szeretőm mind búsabb, bánatosabb volt. A sátor mögé men-
tünk osztozni. Na, már vége van a szép fiatal szerelemnek.

Lesütött fejjel mondta, mintha olvasná, hogy én ilyen s olyan vagyok, s már most, kicsikoromban megkezdem. Mit kacagtatom magam? Én hiába mondtam, hogy szeretem. Jól a szemébe húzta a szalmakalapot, mérgesen rám kiáltott:

— Szeresd nagyapádat, ne engem! — Még toppantott egyet s elrohant. Én utána kiáltottam:

— Nem is szerettelek soha!

Pedig hazudtam. Úgy potyogtak a könnyeim.

Na nem baj, beszélék én avval a csámpás úrfival. Megy az üzletbe, én mondom:

— Várjon meg.

— Nem lehet, kell siessek — előrefutott.

Kimentem az utcára, sétáltattam a gyermeket. Ő is kint volt.

— Hát most mit olvas, úrfi? — kérdeztem, de ő csak vállat vont.

De bentről kiáltottak neki:

— Azonnal gyere be!

A kétéves gyermek jött a kocsihoz, mint máskor, kérdezte:

— Alszik a baba?

Volt, amikor az igazgatóné jött ki, s engem csúnyán megnézett, s a gyermeket elráncigálta tőlem.

Az úrfit mind ritkábban láttam, már nem is szólt hozzám. A fejét lehajtotta, köszönés nélkül ment el mellettem. Mi a fene — gondoltam —, még egy ügyetlen csókot sem adtál, nincs mit visszakérjél, s még te bufogsz? Most én haragszom nagyon reá, még az igazgatónénak sem köszönök „kezicsókolomot”, a fejemet is félrefordítom. Hát hogy is ne! Ezért a csámpás úrfiért maradtam el a fiúmtól? Lelőktem magamról az úri rongyokat, visszavettem a fehér ingemet, köntösömet.

A pletykaság megszűnt, s minden vasárnap jártam a Széchenyi térre, sok kisebb fiúval táncolgattam, beszélgettem, de úgy tetszeni, mint a szeretóm, egyik sem tett.

Most újból ő kéri a bocsánatot, s hagyjam, hogy kíséren haza, mint máskor. Pakk cukorral kínál, de nem veszem el:

—Hagyj békém, nem kell nekem szerető, úgysis konfirmálok, s akkor nem szabad járjon hozzám fiú, nem tarthatok szeretőt.

Csak az orcámat cirógatta meg:

— Igaz, hogy nem haragszol?

Megcsókolt, s én újból boldog voltam, kacagva jártuk a csárdást, körbe forogtunk a Széchenyi téren. Ez a tér csakis a miénk. S újból jártunk csokolózni a sátrak mögé.

Ez volt az első nagy, bolondos szerelem.

Félelmetes boldogság

—Rózsikám, ma este korábban ellátjuk az állatokat, igyekezni kell a dologgal, megyünk szüreti bálba.

—Jó, Bözsi néni, legalább jól kialuszom magam kedvem szerint.

— Miért? Te nem akarsz jönni?

—Ó, én biza mennék, de mit mondanak, hogy én járok a hóstáti bálba? Tudja, Bözsi néni, édesanyám, amikor behozott szolgálni, a lelkemre kötötte, hogy ne beszéljek idegen fiúkkal, még csak szóba se álljak velük, csak falumbeli fiúkkal beszélhetek. Vasárnap is olyan szép úri fiú kerülgetett, nézte, hogy táncolunk. Ott volt ő is a Széchenyi téren, ott ténfergett egész délután. Oda akart jönni hozzám, mind kerülgetett. Észrevették a fiúk mondták is: „Hát mi van, Rózszi? Mit akar ez a kocifer? Megtetszettél neki?” „Igen hát! Látod, hogy nem állok szóba vele.”

Aztán este, mikor jöttünk hazafelé a leányokkal, a többiek mind lemaradtak, mi lakunk a legmesszebb, valaki kiáltott utánam, hát ő volt az. Én jobban siettem, ő még jobban: „Kicsi leány, hát miért nem akar megvárni? Kisasszony drága!” „Én nem vagyok kisasszony!” „Hát hogy hívják magát, édes?” „Én nem vagyok édes, aztán magát ne érdekelje, hogy hívnak engem!”

S aztán mind jött utánam beszélgetve. Még azt is mondja, hogy ő asztalos, bétenne engem is a gyárba: „Meg kell értsen, kislány, én nagyon szeretem magát.”

Eszembe jutott, mit mondott édesanyám: az ilyen úrfik csak rosszra visznek, s aztán vakarhatom a fejem. Nemet, nemet kell mondani...

Jaj, pedig hogy szeretem — gondoltam —, ő pedig mondta: „Na, édes kislány, mondjon valamit! Miért hallgatott el?” Közlebb lépett hozzám. Fel akarta tenni a kezét a vállamra. „Ne tegye rám a kezét.” „Úgy érzem, hogy nagyon szeretem magácskát. Én komolyan beszélek.”

Így hízelgett az én úrfim. Én aztán mondtam neki: „Úgyse engedné édesanyám.” „Hát a maga anyukája ismer engem?” Úgy felesattant, mint a pesti poloska. „Furcsa egy lány maga, na de meg fog szeretni maga is. Nézzen rám, igazán, azokkal a nagy szemével” — kérlelt.

— S te ránéztél?

— Nem néztem, Bözsi néni, mert féltem, hogy belébolondulok, szégyent hozok a családukra. Agyon is ütne édesapám.

— Jaj, jaj, de buta vagy, Rózsikám! Hát beszélni lehet mindenkivel.

— Hogyisne! Lássanak meg a többiek! Tudja, Bözsi néni, úgy lopva, fél szemmel megfigyeltem. Istenem, de szép fiú! A kezét a kezemre tette, mintha a villany rázott volna. Rá is förmedtem: „Levegye a kezét, úrfi!” Jaj de szép volt! Csak állott és kacagott, nem haragudott meg. „Jaj, ezek a lányok, ezek a lányok!” Valami ilyesmit mondott. Én sarkon fordultam, s elfutottam, az utcaajtóig meg sem állottam, nem akartam, hogy lássa, hol lakunk.

— Jaj, te leány, eldobod magadtól a szerencsédet.

— No de várjon. Bözsi néni. Hétfőn reggel, amikor vittem a tejet a házakhoz, ott állingált a sarkon, ahol az este beszélgettünk, messziről kacagott nekem. Én mérgesen ráförmedtem: „Hát miért nincs munkában az úrfi?” „Délutános vagyok, drága! Miért olyan mérges? Miért szaladt el az este? Megbántottam valamivel, kisasszony?” „Nem vagyok kisasszony, már megmondtam!” „Jaj, bocsásson meg, minek is nevezem?” „Rózsai.” „Rózsika, szép név... Jaj, de én be sem mutatkoztam.” „Nekem mindegy, hogy hívják az úrfit.” Hát nem igaz, Bözsi néni? Nekem úgysem szabad, hogy szeressem. Aztán ott rángattuk a tízliteres kandért a fülénél fogva, én erre, ő arra.

„Engedje, hogy segítsek!” Mindenáron ki akarta venni a kezemből, de én nem hagytam. „Engedje el, úrfi, né, mennyi kilöcsögött! Így nem lesz elég, nem tudom kimérni. Eressze el és takarodjon el!” De ő csak kacagott: „Rózsikám, ne legyen ilyen durva!” „Na most aztán, úrfi, elkotródjon innen, s keressen magának finom úri leányt!”

—Jaj, jaj, Rózsikám, nem lehet neked eszet adni. Te egy olyan ügyes leányka vagy, miért veszed számba a sok mendemondát? Megecszed a jövődet evvel, hogy ki mit mond. Hát azért voltál olyan bús a héten?

—Hát hogyisne, Bözsi néni! Olyan sok szép szegény fiú van, de egyikkel sem beszélhetek. Megmondta édesapám, keressek olyat, akinek van egy kis földje, mert másképp nehezen tudunk megélni. Hát igaz, akkor az én gyermekem is olyan szegény lesz, mint én. Én megpróbálok parancsolni magamnak, elmegyek egy olyanhoz, akinek van bár egy kicsi földje. Azt mondják, a szerelem úgyis elmúlik, ha nem parancsolok magamnak. Azt a kis földet megdolgozom jól, kétszer is veszek róla termést.

—Nem tudom kit nem várhattok. Aztán a gazdafiókat tiltják a szegény leányoktól.

—S aztán én sem vagyok a világ verese, mindig nagy szeműnek csúfoltak. Ezt az úrfit is szeretem, de nem tudom, mivel rázzam le a nyakamról. Elhatároztam, hogy férjhez megyek, ha kerül egy olyan fiú, hogy legyen egy kis földje, nem bánom, ha egy cseppet sem szeretem, így is, úgy is csak örökös szenvedés, meguntam.

—Jaj, Rózsikám, fel a fejvel! Ma éjjel a mi lányunk lesz. De el ne áruld, hogy cseléd vagy! Még adj a disznóknak, aztán mosakodj meg, gyere be a szobába öltözni.

Így szoktunk beszélgetni. Munka közben nem éreztették velem a különbséget. Együtt keltünk, együtt feküdtünk, egy asztalnál ettünk.

Félretettem mindent, elhatároztam, hogy ha kerül egy kedvemre való fiú, én beszélek vele.

Az öltözetem fehér alapon világoszöld, sűrű virágmin-tával, bő szoknya, rövid ujjú blúz, s hosszú hajamban rózsaszínű szalag, a csizmám feje egy kicsit nagy, de a szára majdnem jó volt. Mosolygott is rajtam a hétéves

Annuska, kereken forgatott, muszáj volt táncolni vele, hadd lássa, hogy forog a szoknyám. Nyakamba ugrott:

—Szép vagy, Rózsikám, szép vagy! — összevissza csókolt. — Nem vagy cselédlány. — Igazgatta a szoknyámat, ott ugrándozott körülöttem. — Van testvérem, ketten vagyunk testvérek: Rózsika és Annuska.

Én elégedetten gyönyörködtem magamban.

—Szép vagy, Rózsika, szép vagy — kacagott —, már nem vagy cseléd, hóstáti lány vagy, testvérem vagy — ismételtette.

Kézen fogva mentünk ki a szobából. Egy kicsit boldog voltam, csak a szívem súgta: cseléd, cseléd, mintha rám lenne ütve a szegénység pecsétje.

—Na, megszorodtunk, Feri! — szólt az urához Bözsi néni. — Ne is vesd le többet ezt a ruhát, maradj itt nálunk. Két gyermek nem a világ, mi férjhez is adunk.

Nem maradtam volna semmi pénzért, mert akkor nem járhatnék a táncházba. Elindultunk valahogy, egész úton nem hallottam egyebet, csak:

— Vigyázz, el ne áruld, hogy cseléd vagy.

Annuska szorosán mellettem:

—Ma este ne mondd, „idesanyám”, csak édesanyám, a murak legyen murok. Ne haragudj, ne beszélj olyan székiezen. Én csak jót akarok.

Megfogta a kezem, és egy nagy csókot adott a homlokomra.

Megérkeztünk a szüreti bálba, a Vasas klubba. Ott javában folyt a mulatság. Egyesek az asztaloknál iddögáltak, voltak, akik táncoltak. Egyik szőlőt akart lopni, de jaj neki, elkapta a csósz. Drága lett a szőlő, száz lejre becsülték. A szép barna fiú elővette a pénzt, jobb kézzel magasba emelte. Nagy taps lett. A szőlő ágastul, levelestül volt felkötözve, olyan szépen nézett ki, mintha ott termett volna.

Mintha más világ forgott volna körülöttem. A sok idegen arc, ismeretlen nóták, nem is tudtam, mit nézzek: itt egy ember az üveget fogta, rángatta, mintha ki akarná csavarni belőle az utolsó csepp italt is; ott egy másik ember akkorát rikoltott, hogy mindenki odanézett. Közben úgy éreztem, hogy engem is figyelnek, biztos észreveszik,

hogy cseléd vagyok, s aztán vége az estének... Az a barna fiú nem veszi le a szemét rólam.

Én azért is boldog akarok lenni ma este, s kiittam fenéig a poharamat. Közben gyönyörködtem a fiatalságban, milyen szépek a csőszlányok! Hát még az a sok nép: fehér inges, fekete ruhás, csinos hóstáti legények...

Jaj, de most ott, annál az asztalnál két asszony összedugja a fejét, ott supurgyalnak:

— Ez ki lehet? Csak nem a cselédjüket hozták ide!

Én fél füllel hallgattam, s úgy égett az arcom, mintha perzselnék. Közben kínomban valami tésztát rágsáltam. Csak kevés ideig tartott a boldogságom. A lelkem mélyén ott szorongott valami. Miért kell akkora nagy különbség legyen ember és ember közt? Mintha rugdosná a szívemet ez a szó: cseléd, cseléd... De ki kell verjem ezt a fejemből, mert ma este én boldog akarok lenni.

Mit is énekelnek? Újból boldogság töltött el, mert a barna fiú újból reám nézett; felém tart, jönne is, nem is. Most megállott, egy asszonnal beszélgetett. Mind a ketten reám néztek. Közben megszólított asszonyom:

— Na, miért vagy olyan szomorú? Nem áll jól neked. Na, Rózsikám, tetszik neked ez a nóta? Te tudod ezt?

— Nem tudom, sose hallottam — mondtam.

Most jobban odafigyeltem, megtetszett nekem, meg is tanultam:

Leégett a, leégett a kolozsvári csárda,
Ne menj arra, szőke-barna kislány, mert megcsap a lángja.
Nem félek én annak a lángjától.
Százszor jobban, százszor jobban félek
A babám haragjától.

Megérett a, megérett a fekete szőlő,
Ne menj arra, szőke-barna kislány, megfog a kerülő.
Nem félek én a kerülőtől,
Százszor jobban, százszor jobban félek
Babám szerelmétől.

— Na de most megyünk, táncolunk egyet — szolt Feri bácsi Bözsi nénihez, és már el is mentek. Mi ott marad-

tunk az asztalnál a kis Annuskával kettesben, s mint két igazi testvér beszélgettünk.

— Te Rózsi, nem látszik rajtad, hogy nem vagy hóstáti leány. Nézd, ott né, az a szép barna fiú mind téged néz, az, aki ott beszélget avval az idős bácsival. Az szeret, szeret...

Újból szorongás fogta el a szívemet.

— Rózsika, te ismered azt a fiút? Találkoztál már valahol vele?

— Hagyd az ördögbe, Annuska! Ki a fene mert ránézni a hóstáti fiúkra? Úgyis tudom, hogy lenéznek.

Lejárt a tánc, asszonyoméék visszajöttek az asztalhoz.

— Nézd, Rózsika — mondja Bözsi néni —, tetszik neked az a hóstáti fiú? Le nem veszi rólad a szemét. Né, most felénk tart. Csak vigyázz, el ne árul, hogy cseléd vagy. A miénk vagy, megértetted? El ne felejtsd!

Olyan izgatott voltam. Jaj, csak meg ne lásson falumbeli. Mit mond édesanyám, ha megtudja? Engem fog beszélni az egész falu. Mit bánom én! ... Így is, úgy is gondolkoztam. Ma este boldog akarok lenni! Ni, éppen itt beszélget, kétméternyire tőlünk. Most én is rá merészkedtem nézni. És ő rám nevetett.

Jaj, hogy tetszik nekem! Hogy szeretem! Piros lett az arcom, mint a pipacs. Annuska az asztal alatt kapálózott, jelezte, hogy jön felénk. Idegesített a huncut leányka. Hahotával kacagott, hol a fiú szemébe nézett, hol az én szemembe. Fülembé súgta:

— Jaj, vigyázz, hogy szerepelsz!

Rá kellett szóljanak:

— Mit csinálsz, te gyermek?

Én attól féltem, hogy most ő árul el, s vége az egész estémnek.

Újból kezdődik a tánc. A fiú odajött, illedelmesen köszönt, szólott:

— Megengedik, hogy táncoljak a leányukkal?

— Hogyne, fiam, tessék!

Én olyan álomszerűnek éreztem az egészet: jaj, csak fel ne ébredjek! Mot én is vagyok valaki, rangos vagyok és boldog! Milyen jó is nem cselédnek lenni!

A fiú szelíden reám nézett, kicsit meghajolt előttem:

— Táncolunk?

A jobb kezét nyújtotta felém. Egy kicsit idegesen léptem ki az asztal mögül, szorosan egymás mellett, kézen fogva beverődtünk a táncolók közé. Egy darabig csak szóttanul táncoltunk, de volt valami ennek a fiúnak a nézésében, szelíd mosolyában, amitől rózsaszínűnek láttam a világot.

Mikor egy sárga szőlőlevél a fejemre hullott, ő hirtelen levette, és így szólt:

— Boldog akar lenni? Né, hogy nevet ez a sárguló levél! — Az arcomhoz tette. — Most minden nevet. Nézze meg a szőlőágot. Nézze, milyen szépek rajta a fürtök. Sosem volt ilyen szép ez a terem. Most mi vagyunk a legboldogabbak benne, és lesz egy boldog esténk, éjszakánk.

Valami ilyesmit súgott nekem, s még közelebről ölelt. Egy pillanatig igazi boldog tudtam lenni, de a lelkem mélyén ott kuporgált ez a szó, hogy cseléd, cseléd. Ezért le-sütött fejjel szégyenkeztem magamban, de ő kérlett, hogy nézzek rá azokkal a nagy szemeimmel, ne legyek olyan szégyenlős.

Úgy emlékszem, valami idegen, ismeretlen táncot jártunk. Jártam, ahogy tudtam, de nem nagyon érdekelt a tánc; kezével a kezemet cirógatta. Boldog, szép pillanatok voltak... Most jobb kézzel finoman az államhoz ért, feljebb emelte az arcomat:

— Na, nézzen rám!

Az egész vérem a fejembe szaladt: ha most rám ismer! A lábaim inogtak, s úgy vert a szívem, mint egy rossz gép.

— Hogy létezik — folytatta —, hogy én magácskát soha, de soha nem láttam? — Erre egy kicsit megnyugodtam. — Hogy érzi magát? Szép ez az este, igaz? Miért szégyenlős, édesem?

— Nem tudok én olyan jól táncolni — mondtam.

— Hát megtanítom én. Jó lesz? Ezután kettecskén fogunk jární táncba, moziba, színházba, s ha úgy tudna szeretni, ahogy én szeretem magát, akkor kész boldogság. S mit szólna, ha tegeznénk egymást? — S a fülembé súgta: — Szeretlek. — S újból: — Szeretlek.

— S én ezután hogy szólítsam? Engem Rózsának hívnak.

Zavarban voltam, a nevét nem értettem meg. Egymás szemébe néztünk, kacagtunk, boldogok voltunk.

Most kérlelt, hogy mondjam, hogy szeretem.

— Én is nagyon-nagyon szeretlek. És szeretni foglak még akkor is, ha te már nem szeretsz és megvetsz, még akkor sem rád haragszom, hanem az életre.

— Rózsikám, köszönöm, de hogy beszélhetsz ilyet?

— Jaj, nem is tudom... — lehajtottam a fejem.

— Mondd, Rózsikám, konfirmáltál?

Jaj, mit is feleljek? Mondjam meg az igazat, hogy otthon? Nem lehet, nem szabad, többet nem szeretne. Így kell kínozni az érzéseimet, mint amikor szép álomból felébred az ember. Jaj, csak ne tenne fel kérdéseket!

Nem is táncoltunk, csak topogtunk, több volt velünk a létszám.

— Keringő! Nézd, Rózsikám, nagyon szép ez a tánc, majd mi is megtanuljuk. Igaz? — S egy remegő csókot adott a homlokomra.

Én meglepődve szinte felkiáltottam, hogy ez se szebb, mint a mi táncunk, tudok én táncolni.

Közben szerencsére csárdásra fordult.

— Na Rózsikám, ezt mi is meg kell próbáljuk. Én nagyon szeretem a csárdást. — Melegen átölelt, a kezemet felengyente a vállára. — Na Rózsikám, most kettőt erre lépj, kettőt arra, aztán forgunk körbe, így né!

Máris forogtunk. Én szinte mondtam: nem kell engem tanítani, pláne csárdásra. Vele születtem, gyermekkorom óta táncolok. Forogtunk, kacagtunk, szünetet tartottunk. Azalatt az arcomat cirógatta, a legszebb szavakkal becézgetett. Én olyan jó erősen bújtam hozzá, s közben jártuk a csárdást. Olyan jól talált a lépésünk. Meg is kérdezte:

— Hol a csudában tanultál meg így táncolni, Rózsika?

Jaj, most újból mit feleljek? Lesütöttem a fejem, már azt gondoltam, jobb lenne, ha nem tudnék táncolni.

— Na, fel a fejjel. Igaz, nekem tetszenek a szégyenlős lányok.

Kis ideig nem szólunk semmit, élveztük a csárdást, be is jártuk azt a nagy termet, forogtunk körbe. Meglátott a szomszédleány, csodálkozva odakiáltott:

—Szervusz, Rózszi! Hát te is eljöttél? Hát hogy jöttél ide? De milyen szép vagy és csinos ma este.

Na, ez is! Még mit akar? Mintha tövissel szurkálnák a szívemet. Körülöttünk mindenki minket nézett. Voltak, akik összesűgtak. Én úgy éreztem, nem közénk való vagyok. Megremegtem.

— Na mi van? Elfáradtál? Igaz, rég forgunk már.

Szerettem volna a fülébe súgni: csak lelkileg vagyok elfáradva és megkínózva... Én megmondom az igazat, meg kell hogy értse: hát én tehetek róla, hogy cselédnek születtem? De nem mondom meg, még lelki kínok közt is jobb hallgatni ezt a becéző szép vallomást. Jaj, hogy szeretem, és mindjárt vége van! Én szentül hittem, hogy ő is nagyon szeret, éreztem a meleg kézfogásáról, puha öleléséről. Most arról beszélt, kérem meg anyuékat, engedjék meg, hogy beszéljek vele. Én azt mondtam, kérdezze meg ő. Közben mind tűnődtem: meg kéne mondjam én, hogy ki vagyok, mert mindjárt lejár a tánc, és szünetben megmondja valaki neki, hogy ez csak egy cseléd.

—Rózsikám, drágám, igaz, a következő csárdás is a miénk lesz?

—Hát még ennek sincs vége — mondtam —, de az csak egyedül tőled függ.

Olyan hálásan nézett rám, szorosabban fogta a kezem:

—Milyen szép ez az este! Holnap délután is együtt sétálhatunk, hiszen vasárnap lesz. Megkérdezzük a szüléidtől, hátha elengednek.

Megfogtam szorosan a kezét, és a szemébe néztem:

—Figyelj ide! Megkérdem én asszonyomtól, hátha elenged. Én akkor is szeretlek, ha te megvetsz engem, s én nem haragszom rád, csak a szegénységre.

Így álltunk egymás mellett. Jaj, hogy bíztam a szerelemben!

Sápadt lett, arca, szeme már nem kacag, a kezemet is éppen csak hogy fogja, az ajkát harapja, mondja:

—Jaj, mekkorát csalódtam! — Két méter távolságra lépett, mind hátrább, hátrább húzódott tőlem. Én ott álltam és néztem, néztem, s kérdeztem magamtól: Ez a szerelem? Ott éreztem a szegénység pecsétjét a homlokomon. Zúgott a fejem.

Egy idősebb ember lépett hozzám:

— Hát táncolunk egyet?

Én csak nemet intettem, mind a fiút figyeltem. Ő is visszanezett még egyszer, és kiment a teremből. Én ott hagytam a táncba hívót, nem volt kedvem táncolni. Azt hittem, összedül a terem, legszívesebben ordítani szerettem volna. Odaszaladtam asszonyomhoz, vigyenek haza, de ebben a pillanatban kitört belőlem:

— Na látja, hogy jól mondta édesanyám, hogy ne beszéljek csak falumbeli fiúval? Fene hogy megegye ezt a nagy különbséget! Eddig se néztem másra, csak a magamfajta fiúra, de ezután ne is lássak hóstátit, hogy fulladjanak bele a vagyionukba!

Feri bácsi elkísért egy darabon bennünket, kettesben mentünk hazafelé a kis Annuskával. Már ő sem ugrált:

— Ne búsulj, ne sírj, szép voltál.

Én úgy szerettem volna valami lenni, vagyis valakié lenni, valakihez tartozni, nem rongyos cseléd. Nem vesznek semmibe, csak dolgozz, dolgozz, túrjad a földet, a más földjét!

Egész éjjel nem tudtam elaludni. Hánykolódtam jobbról balra, már kicsinek tűnt az ágy is, nem fértem benne. Hogy is mondta? „Lesz egy szép esténk, éjszakánk...” Hát igaz, csak megfordult feketére. Hogy lehetne megszokni? Meg kellett volna már szokjam, hogy ép testtel, lélekkel sarokba szorítanak, nekünk nem szabad szeretni, ölelni, boldognak lenni. Jól összetört a lelkem, kínomban a párnát gyűrögtem.

Még hallom a muzsikát, a hangját, érzem a csókját, cirógatását. Mintha félttás lennék, forog velem minden. Berúgtam a szegénység keserű italától. Gyötört a gondolat: nem jól tettem, meg kellett volna mondjam az első perctől, hogy ki vagyok. Haragudtam magamra: hazug lettem, hazug. Kicsit gyűlöltem magam, de hogy a fenébe lehet? Még mindig, még így is szeretem. Jaj, milyen szomorúan nézett vissza rám! Mint tarka szivárvány lebegett előttem ez a szép hazug szerelem. Édes jó Istenem, ne hagyj el! Holnap vasárnap, elmegyek a templomba, meghallgatok egy szép istentiszteletet, ott megkapom az igazi lelki nyugalmat, aztán elfelejtem, mint a többi csalódást.

Aztán jön még más. Jön még egy másik, de biztos, hogy csak ahhoz megyek, akinek van egy kicsi földje, az már fél boldogság. Aztán ha fiam lesz, veszek neki lovat, szekeret. Még nincs, de már csinálom neki a jövőt. De lesz, mert ha nem, a lelencből fogadok örökbe, akkor is lesz.

Vasárnap fáradtan, álmosan léptem ki a házból. Még akkor sem éreztem magam így összetörve, mikor egy bálban végigtáncoltam az éjszakát. Félttem is ettől a vasárnap délutántól; ha odahaza megtudják, szememre hányják, az egész fiatalság rajtam kacag. Ma nem megyek sétálni, sem a Széchenyi térre táncolni.

Asszonyoméék kérdezték:

—Miért ülsz itthon? Nem kell annyira érzékenykedni! Mi is kitoltunk vele.

—Aztán, Rózsikám — folytatta Bözsi néni —, annak a legénynek sem volt valami szép szüreti bálja. Egész este nem láttuk. Éjfél felé bejött, körülnézett, az arca sápadt volt és szomorú. Leakasztotta a kabátját, a vállára tette, szemrehányóan ránk nézett, mintha csak ezt mondta volna: „Na, ezt jól megcsináltátok!” Kiment, nem láttuk többet egész éjjel. Ez is csakúgy csalódottnak érezte magát, mint te. Egy nagygazda hídelvei fiú volt. Ha a mi gyermekünk lettél volna, akkor se nagyon engedték volna, hogy udvaroljon neked, hát még így! Azok rangos, büszke gazdák, mi pedig szegény emberek vagyunk, úgy kapartuk össze ezt a kicsi földet a két kezünk munkájával, hogy legyen, amiből megéljünk. Nekünk nem volt senki segítségünk, nem örököltünk semmit. Így, Rózsikám, ez a helyzet. A gazdák nem kéne nézzék, hogy a leány szegény, van nekik, miből kezdjék az életet.

—Egye meg a piszok! Neki csak a ruhám tetszett. Én már csak azt bánom, miért nem beszéltem vele székiezen. Tudja, olyan úriasan erőltettem a beszédemet, szinte kifiamodott a nyelvem.

Kacagtunk. Ez is úgy van: aki hamar szeret, hamar felejt. De biza hetek, hónapok teltek el, s még mindig magam elé képzeltem, hallottam a hangját, éreztem a cirógatását. Titokban őriztem az emlékét. Nem láttam soha többet, soha, de soha nem is akartam, azt sem tudom, hol

lakott vagy minek is hívták. Lehet, ő sem ismert volna meg abban a hosszú falusi ruhában, fekete keszkenőben.

Több mint harminchárom évvel ezelőtt volt, de visszaemlékezni így is szép. De vajon most mi van vele? Él, vagy már meghalt? Vagy talán egy talpraesett középkorú ember, frissen jön-megy? Vagy talán, jaj, Isten őrizz, ágyban fekvő beteg? De az is lehet, hogy vidáman meséli a fiainak, hogy harminchárom évvel ezelőtt szerelmes lett egy lányba, de kiderült, hogy cseléd. „Föl is akasztott volna apám.” Vagy talán a gőg lezárta az ajkát, sosem mondta el senki-nek, hogy valamikor megszeretett egy cselédlányt.

TÁJSZÓJEGYZÉK

- abajdag — idétlen, esetlen
ágyó — sógornő, nagynéni
aprók tánca — gyermekek külön tánca bizonyos ünnepnapokon
bakpista — baptista
bálmos — juhtej savójából készült puliszka
bapó — nagyapó
bécankol — csatangol
bihaly — bivaly
bodon — kivájt fatörzs
bogátozik — tikkadozik, levegő után kapkod
borsos — apró szemű fekete hímzésű (ing, gatyá)
borsoz — hímez
bufog — dohog
buglya — halom
buják — forróvérű
buláandra — hóbortos, bolond
burjány — gyom
butyikó — bunkó, tuskó
cancékol — caplat, tapiskol
cancélgat — cél nélkül jár, ödöng
cémentári — szimentáli
cibre — híg szilvaíz
cinterem — temetőkert
cők — kovász
csata — csapat
cserény — vesszőből font füstfogó a konyhában a tűzhely, illetőleg
a padláson a kemence kürtője fölött
csicses — csinos
csicsonkázik — csúszkál a jégen
csikófarok — zsurló
csipkekalap — pörgekalap
csipogós — pufogó, még főtelen
csontorka — csontszilánk
csóva — rúd végére kötött szalmacsomó
csugula — csigolya
csurdé — meztelen

csutababa — kukoricacsutkából készített baba
döblec — sütőtök
döng — ütés
dúd — világi ének (kesergő)
dúdol — (kesergőket) énekel
egyec — egyke
egyszerús — egykorú, egyidős
eláll — elfárad
elebed — elvásik, kigyengül
elhirásodik — megrühösödik
elhurbol — elkoptat, elvásít
elkaptat — elkapat, elkényeztet
eloldózik — eloldódik, kioldódik
encsebencse — csecsebecse
elsasít — elzsibbaszt
első ház — a háznak az utca felé eső díszes szobája
eltér — elfér
ember — férfi
ért — érett
évődik (ruha) — feslik, váslik, megrégül
fársáng — farsang
felagगतózik — a felső szoknya alsó szélét feltűri korbca
féltejes — kelekótya
fered — fürdik
fereszt — fürösz
fersing — gyolcsból varrt szoknya
félemetes — félős
fillentyű — függő bojt, ruhadísz
fíók széna — a boglyánál kisebb szénacsomó, petrence
fotogén — petróleum
föld — kendő alapszíne
frustuk — reggeli
fuszulyka — bab
galand — szalag
garancs — göröngy
gátá — kész
gázsmér — kásmir
gerebenel — a kenderfésülés első szakasza
gomb — pirula
gordonol — gordonozik, nagybögőzik
göcs — bog, csomó

gúnya — ruha
gurika — karika
gyámbász — markolász
gyökönt — bóbiskol
hadarász — hadonász
hárász — hárászkendő, gyapjú vállkendő
harisnya — férfinadrág
hegyelődik — henceg
hehelés — a kenderfésülés második szakasza
hérészház — lakodalmas ház, ahol másnap ismét összegyűlnek
mulatni
hiu — padlás
hunyor — gyermekjáték
incitál — noszogat, biztat
ispárga — spárga
játszodik — játszik
kajsza — görbe, hajlott
kalán — kanál
kandér — tejhordó kanna
kántás — kántáló
káptyás — kerge
karmantyú — gyapjú csuklóvédő
kártya — vízholdó edény, kártyus
kasmatol — kutat, kotorász
katulya — doboz
ked — kend
kelető — élesztő
kék tövisvirág — kék iringó
kereken — körbe
kert — kerítés
keszkenő — kendő
kibónyál — kibont
kidarázsoz — darázshímmel kivarr
kikarél — máléliszból kézzel válogatja ki a kásás szemeket
kisomportyál — kisomfordál
kis véka — hús liter
kocifer — lenézett, idegen
koncentra — időszaki katonai szolgálat
korc — ránc
kóré — kukoricaszár
koppint — bekap

köntös — ruha
körcöl — karcól
kupa — három liter
kuporgál — kuporog
kursza — autóbuszjárat
kútgártya — kútkáva
kuvicol — sivít (a malac)
lájbi — mellény
langaló — lángos
légely — fából készült vízhordó edény, csobolyó
lékri — rékli
lémitálódok — óbégat
lengeték — lenge, kiritkult
lesillabizál — kiolvas
lóginyáz — lógat
löcsödék — híg moslék
löcsög — locsog
löcsre megy — meghibásodik, félresikerül
lucsbékol — lubickol
magyar — lassú páros tánc
magyaró — krumpli
málé — kukorica
máléskenyér — kukoricalisztból készült kenyér
marhanyomás — marhanyom
másképp van — állapotos
megacintosodik — megedződik
megismerszik — észrevevődik
megpíposodik — pípót kap
mereget(i a szemét) — mereszt(i a szemét)
méri az öklét (valamire) — ráemeli az öklét, fenyegeti
motyorog — motyog
muttercsavar — anyacsavar
mutuj — ügyetlen
nanó — nagyanyó
nincsenség — nincstelenség
nyílás — virágnylás, virág
nyomdék — ösvény, nyom a hóban
orgonál — vonít (a kutya, a farkas)
örökösödik — örököl
pácolás — a kenderfésülés, -finomítás utolsó szakasza
pádimentum — padló

pánkó — fánk
panusa — a kukorica borítólevele
pár — a széki tánrend egyszeri végigtáncolása
párnacsúp — a párna hegyes vége
peszmetél — szemerkél
peták — folt
picc — bige (gyermekjáték)
pikó — varkocs, elöl font hajfonat
pitar — pitvar
pleketor — meddő tehén v. juh
pocegér — patkány
póka — pólya
pomána — ajándék
porig tesz — tönkretesz
porka — polka
porond — szitált homok
pótlás — farsang idején az asszonyok többen összeállnak, pótolnak,
és közösen sütnek fánkot, palacsintát
pöffenős — puffadt
pörgölt — pörkölt
pucik — sut
pufál — üt, ver
pugat — purcol
pukogat — szilvát bontogat
pungál — kontárkodik a varrásban
révezetes — rémitő, látomásos
rezsnyicél — darál
rikobál — rikoitoz
roncsolék — törmelék
ruha — női kötény; takaró
sánkór — nemi betegség
sepetel — forgolódik
serít — sodor
sikamodik — elcsúszik, elsikul
spekulát — okoskodó, spekuláló
surc — kötény
surgyé — szalmazsák
suputyál — sugdos, sugdolózik, egyezkedik
szanda — szandál
szapul — mos
száringozik — szárítkozik

szárnyasegér — denevér
sze — hiszen
szedegél — eddegél
szépasszonykalán — gombafajta
szőrruha — gyapjúkötény
tajkol — foltoz, barkácsol
ták — folt a cipőn, csizmán
tálas — edénytartó polc a konyhában
tapat — tapos
tapicskál — topog, téblábol
telázi — stelázi, polc
tempó — széki legényes tánc
teprenkedik — töpreng
terenget — terel
tikácsol — tikkad
toppint — toppant
tringelt — borraivaló
tüszej — kemence előtere
ülü — ölyv
vackolódik — forgolódik, vacakol
varizsál — pl. kenyérsütés után a szenet elteríti
vatyikás hordó — cefrés hordó
veszlődik — elvész
zsalikeszkenő — rojtos vállkendő
zsongál — rendetlenít

TARTALOM

<i>ELŐSZÓ</i>	5
I. MEZÍTÁB	16
A mi házunk	16
Mit játszodjunk	19
Kiöntött a patak	26
Andris a szeretőm	33
A jó rokon Mányi néni	36
Az aprók táncába készültem	45
Egy várt nap	52
Az én édestestvérem.....	58
Egy téli nap	67
A hinta	72
Az óvodában	81
Soha nem vertek meg.....	88
A sós fürdőn	95
Legelőbb a nagyok táncán	100
Ünnep szombatja volt.....	111
Félek	118
Tepertyűs nyomorúság.....	124
Hígpalacsinta	126
Sírás és kacagás	140
Egy tojásból hárman.....	150
Máléhántás.....	157
Mari nagybeteg	165
Asszonyfonóban	168
Az iskolában	184
Mezítáb.....	194

II. A SZOLGÁLÁSHOZ IS SZERENCSE KELL	200
Az első szolgálás	200
Elfutnék, de hová?	216
Vasárnapi kimenő	218
Egy levél	228
A szolgáláshoz is szerencse kell	229
Vár a szeretőm	254
Félelmetes boldogság	265
TÁJSZÓJEGYZÉK.....	277

A könyv szerkesztője: Szabó Zsolt
Műszaki szerkesztő: Walter Weidle

A megjelenés éve: 1988. Alak: 54×84/16
A nyomás kezdete: 1988.IX.29.
Kiadói ívek száma: 15,928
Nyomdai ívek száma: 17,75

Tiparul executat sub comanda nr. 41
la Întreprinderea Poligrafică „Banat”
Municipiul Timișoara
Calea Aradului nr. 1
Republica Socialistă România.

